

ШКОЛЬНАЯ

БІБЛІЯТЭКА

СІНЯЯ ПТУШКА

ШКОЛЬНАЯ

БІБЛІЯТЭКА

СІНЯЯ ПТУШКА

КАЗКІ

П'ЕСА

Мінск
«Вышэйшая школа»
1997

УДК 82(100)-93
ББК 84(0)-4
С 39

Для сярэдняга школьнага ўзросту

Складальнік Л. К. Цітова

Мастак А. Г. Лось

Друкуецца па выданнях: Гаўф В. *Карлік Нос*.— Менск: Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі, 1938; Сэгур С. дэ. *Зачараваная хатка*.— Мн.: Бел. гуманіт. адукац.-культур. цэнтр, 1992; Уайльд О. *Казкі*.— Мн.: Маст. літ., 1978; Зальтен Ф. *Бемби: Лесн. сказка* / Пересказ с нем. Ю. Нагибина.— Мн.: Юнацтва, 1988; Метерлінк М. *Пьесы*.— М.: Художествен. лит., 1972.

ISBN 985-06-0284-8

© Складанне. Л. К. Цітова, 1997
© Пераклад. М. І. Папкова, Зм.
І. Колас, І. Я. Сляповіч, 1997
© Ілюстрацыі. А. Г. Лось, 1997

Ф. Зальтэн

БЭМЫ

ЛЯСНАЯ КАЗКА

Ён з'явіўся на свет у дрыму-
чым гушчары, у адным з тых
зацішных лясных тайнікоў, аб якіх ведаюць толькі
пастаянныя насельнікі лесу.

Яго вялікія мутныя вочы яшчэ не бачылі, яго
вялікія мяккія вушы яшчэ не чулі, але ён ужо мог
стаяць, ледзь пахістваючыся на сваіх тонкіх нож-
ках, і частыя дрыжыкі зморшчвалі яго бліскучую
скуру.

— Якая краса! Які чароўны малыш! — усклік-
нула сарока. Яна ляцела па сваіх справах, але цяпер
адразу, у адзін міг, аб усім забыла і ўселася на
бліжэйшы сучок. — Якая краса! Якое чароўнае ма-
лое! — паўтарыла яна.

Ёй ніхто не адказаў, але сарока нікольні не суме-
лася.

— Гэта сапраўднае дзіва! — сакатала сарока. —
Такі малютка — і ўжо можа стаяць і нават хадзіць!
Нічога падобнага не бачыла ў жыцці. Праўда, я
яшчэ вельмі маладая, аб чым вам, напэўна, вядома, —
усяго год, як з гнязда... О — о, гэта сапраўды дзі-
восна і незвычайна! Зрэшты, я лічу, што ў вас,
аленяў, усё дзівосна і незвычайна. Скажыце, а бе-
гаць ён таксама можа?

— Безумоўна, — ціха адказала маці. — Але пра-
бачце мяне, калі ласка, я не ў стане больш размаў-
ляць з вамі. У мяне столькі спраў... да таго ж я кры-
ху аслабла.

— Калі ласка, не хвалюйцеся, — паспешліва ска-
зала сарока. — У мяне самой няма часу, ні хвілінкі

няма. Але я так уражана! Падумаць толькі, як складана праходзіць усё гэта ў нас, сарок. Дзеці вылупліваюцца з яек такімі бездапаможнымі! Яны нічагусенькі, ну зусім нічагусенькі не могуць зрабіць для сябе самі. Вы не ўяўляеце, які за імі патрэбны нагляд і догляд! І ўвесь час хочуць есці! Ах, гэта так цяжка — здабываць ежу і сачыць, каб з імі нічога не здарылася! Галава ідзе кругам. Хіба я не маю рацыі? Ну згадзіцеся са мной. Проста не хапае цярдлівасці чакаць, пакуль яны ўбяруцца ў пер'е, набудуць хоць нейкі прыстойны выгляд!

— Прабачце, — сказала маці, — але я не слухала.

Сарока паляцела. «Дурное стварэнне! — думала сарока. — Дзівоснае, незвычайнае, але дурное, неразумнае».

Маці не звяртала ніякай увагі на знікненне сарокі. Яна ўзялася мыць нованароджанага. Мыла яго языком, беражліва і старанна, валасок за валаском, вылізваючы скуру сына. І ў гэтым яе пяшчотным клапатанні было ўсё: і ванна, і сагравальны масаж, і ласка.

Малыш крыху пахістваўся. Ад дотыку цёплага мацярынскага языка ім авалодвала салодкая знямога, ён апусціўся на зямлю і замёр. Яго чырвоная, вільготная і пашматаная шубка была абсыпана белымі крапінкамі, неакрэслены яшчэ дзіцячы твар захоўваў ціхі сонны выраз.

Лес густа парос арэшнікам, глогам і бузіной. Рослыя клёны, дубы і бук зялёным шатром захіналі гушчар; ля падножжаў дрэў раслі пышная папараць і лясныя ягады, а зусім унізе прыціскаліся да смуглай, бураватай зямлі лісцейкі ўжо адцвілых фіялак і яшчэ не расцвілых суніц.

Тонкімі залатымі ніткамі прабівалася праз лістоў святло ранняга сонца. І радасна азараўся лес пад гэтымі залатымі промнямі, і гуў, і звінеў шматтысячнымі галасамі жыцця; спявалі птушкі, спявалі дрэвы... Нястомна буркавалі галубы, пасвіталі дразды, сухавата цёхкалі сніцы і звонка біла берасцянка. У гэту радасную музыку ўрываўліся рэзкі, злы ўскрык сыча і металічнае гуканне фазанаў. Часам усё шматгалоссе заглушала вясёлае трыумфаванне дзятла.

А ў вышыні, над каронамі дрэў, несціхана сва-

рыліся вароны, абзываючыся сваімі металічнымі гартанымі галасамі між сабою, і, праразаючы іх ахрыплае, дакучлівае мармытанне, даляталі светлыя, гордыя ноты сакалінага поклічу.

Малыш не разбіраўся ў галасах, не адрозніваў іх адзін ад аднаго, не пазнаваў напеваў, не разумеў ніводнага слова ў напружанай і бурнай лясной размове. Не ўспрымаў ён і пахаў, якімі дыхаў лес. Ён адчуваў толькі пяшчотныя, лёгкія штуршкі, якія праходзілі праз яго шубку ў той час, калі яго мылі, сагравалі і цалавалі. Ён удыхаў толькі блізкае цяпло маці. Цесна прытуліўся да гэтага мяккага духмянага цяпла і ў няўмелым галодным пошуку адшукаў добрую крыніцу жыцця.

І пакуль сын піў з яе дабратворную жыццядайнаю вільгаць, маці ціха шаптала: «Бэмбі». Яна ўскідвала галаву, стрыгла вушамі і чуйна ўцягвала ноздрамі паветра. Затым, заспакоеная і шчаслівая, цалавала сваё дзіця.

— Бэмбі,— прамаўляла яна,— мой маленькі Бэмбі!

* * *

Такая ціша ранняй летняй парою! Здаецца, чуеш, як дыхае нават паветра! І дрэвы — такія ціхія, такія нерухомя! Стаяць яны, як нейкія невядомыя, касмічныя свечы, выцягваючы рукі-галіны да роднага блакітнага неба, і маладое сонца пяшчотна цалуе іх, абдымае, як абдымаюць толькі маці, выліваючы на сваіх дзетак сваю шчодрую сілу.

Белыя, чырвоныя, жоўтыя зорачкі абсеялі жывую агароджу кустоўя. Іншыя зорачкі запаліліся ў траве. Змрочная лясная глыбіня зіхаціць, палае ўсімі фарбамі квітнення.

Моцна і востра пахне лес, духмяніць свежай лістотай, кветкамі, вільготнай зямлёй, юнымі пяшчотна-зялёнымі парасткамі. Больш звонкае, больш багатае цяпер яго шматгалоссе; гудзенне пчол, вос, нізкі гук чмялінай трубы ўліліся ў лясны аркестр.

Першая пара дзяцінства Бэмбі...

Бэмбі ішоў за маці па вузкай сцежцы, якая пралягала паміж кустоўем. Гэта было прыемнае падарожжа. Густая лістота, уступаючы дарогу,

мякка біла яго па баках. Раз-пораз мроіліся яму неадольныя перашкоды, але ўсе гэтыя прывіды разбурваліся ад аднаго яго дотыку, і ён спакойна ішоў далей. Сцяжынак было безліч, ва ўсіх напрамках беглі яны, скрэсліваючы лес, заманьваючы, прывабліваючы падарожнікаў сваёй непаўторнай красою, і ўсе яны былі добра знаёмымі, вядомымі яго маці. Калі Бэмбі спыніўся перад глухой зялёнай сцяной бружмелю, маці імгненна адшукала пра-лаз.

Бэмбі так і сыпаў пытанні. Ён вельмі любіў запытваць. Асалодай з усіх асалод, задавальненнем з усіх задавальненняў было для яго задаваць пытанні і выслухоўваць адказы маці. Бэмбі здавалася зусім натуральным, што пытанні сыплюцца з яго, як з меха, самі сабою ўзнікаюць на кожным кроку.

Ён быў зачарованы ўласнай дапытлівасцю. Але асабліва чароўным было тое несцяярлівае пачуццё, з якім ён чакаў адказу маці. Займала дых ад яго, ён быў у гэты міг — само напружанне, хваляванне і ўвага. Хай ён парою і не ўсё разумеў, але тады ён мог запытваць далей, і гэта таксама было цудоўна. Часам Бэмбі назнарок не запытваў далей, спрабуючы самастойна разгадаць незразумелае, і гэта таксама было цудоўна. Бывала, ён востра адчуваў, нібыта маці назнарок чагосьці недагаворвае, нібыта штосьці утойвае ад яго. І гэта таксама было цудоўна, бо напаўняўся ён адчуваннем таемнасці і нязвяданасці жыцця, штосьці салодка замірала ў ім, пранізваючы ўсю яго маленькую істоту шчаслівым страхам, трапятаннем перад веліччу і неабдымнасцю падоранага яму свету.

Вось цяпер ён запытаў:

— Каму належыць гэта сцяжына, мама?

А маці адказала:

— Нам.

Бэмбі запытаў:

— Табе і мне?

— Так.

— Нам двум?

— Так.

— Нам адным?

— Не, — адказала маці. — Нам, аленям.

— Што гэта такое — алені? — запытаў Бэмбі, смеючыся.

Маці паглядзела на сына і таксама рассмялася.
— Ты — алень, я — алень, мы — алені. Разумееш?

Ад смеху Бэмбі аж падскочыў высока ў паветра.
— Разумею. Я — маленькі алень, ты — вялікі алень. Правільна?

Маці кінула.

— А ці ёсць яшчэ алені, акрамя цябе і мяне? — сур'ёзна ўжо запытаў Бэмбі.

— Безумоўна ёсць, — адказала маці. — Многа-многа аленяў.

— Дзе ж яны? — усклікнуў Бэмбі.

— Тут... усюды.

— Але я іх не бачу!

— Ты іх убачыш.

— Калі? — перапоўнены цікаўнасцю, Бэмбі спыніўся.

— Хутка, — спакойна сказала маці і пайшла далей.

Бэмбі рушыў услед за ёй. Ён маўчаў, раздумваючы над тым, што значыць «хутка». Зразумела, што «хутка» — гэта не «цяпер», гэта «пасля», «потым». Але ж «потым» можа быць і «няхутка».

Раптам ён запытаў:

— А хто праклаў гэту сцэжку?

— Мы, — адказала маці.

Бэмбі здзіўлена паглядзеў:

— Мы? Ты і я?

Маці адказала:

— Ну, мы — алені.

Бэмбі запытаў:

— Якія?

— Мы ўсе, — адказала маці.

І яны пайшлі далей.

Бэмбі развесяліўся, ён храбра скакаў убок ад дарогі, але тут жа вяртаўся да маці.

Раптам нешта зашамацела ў траве. Захісталася папараць, тонкі, як нітэчка, галасочак жаласна, бездапаможна працішчаў, затым усё сціхла, толькі ціха шапталіся сцяблінкі і травы, растрывожаныя чымсьці нябачным бегам. Гэта тхорык паляваў на мыш, ганяўся за ёю. Вось ён прашмыгнуў міма іх, агледзеўся і ўзяўся знішчаць здабычу...

— Што гэта было? — узбуджана запытаў Бэмбі.

— Нічога, — адказала маці.

— Але... — Бэмбі дрыжаў. — Я ж бачыў...

— Не бойся, — сказала маці. — Гэта толькі тхорык забіў мыш. — І яна паўтарыла: — Не бойся.

Але Бэмбі страшэнна спалохаўся, нейкае незнаёмае шчымлівае, жаласнае пачуццё закралася ў яго сэрца.

Доўга не мог ён вымавіць ні слоўца, потым запытаў:

— Навошта ён забіў мыш?

— Навошта?... — Маці вагалася. — Пойдзем хутчэй! — прамовіла яна, быццам ёй штосьці раптоўна прыйшло ў галаву.

Яна хутка памкнулася наперад, і Бэмбі давялося добра папацець, каб не адстаць ад маці. Ён скакаў з усяе сілачкі, а маці маўчала, як быццам забыла пра ягонае пытанне.

Калі ж яны зноў пайшлі звычайным крокам, Бэмбі засмучана запытаў:

— А мы таксама калі-небудзь заб'ём мыш?

— Не, — адказала маці.

— Ніколі?

— Ніколі.

— А чаму так? — з палёгкай запытаў Бэмбі.

— Таму што мы ніколі нікога не забіваем, — проста сказала маці.

Яны праходзілі каля маладога ясеня, калі зверху пачуўся моцны, злосны крык. Маці спакойна працягвала хаду, але Бэмбі, перапоўнены новай цікаўнасцю, спыніўся. Высока ў галінах над калматым гняздом сварыліся два ястрабы.

— Пайшоў прэч адсюль, нягоднік! — крычаў адзін.

— Не вельмі задавайся, дурань! — адказваў другі. — Мы і не такіх бачылі!

— Вон з майго гнязда! — шалеў першы. — Разбойнік! Я размажджэру табе галаву! Такая подласць! Такая нізасць!

Другі, прыкмеціўшы пад дрэвам Бэмбі, зляцеў на ніжнюю галіну і гаркнуў:

— А табе што трэба, морда? Пайшоў вон!

Бэмбі скокнуў з усяе сілы як мага далей адсюль, дагнаў маці і пайшоў за ёй следам, прыціхлы і напалоханы. Маці не падавала выгляду, што заўважыла

яго кароткую адсутнасць, і праз некаторы час Бэмбі загаварыў сам:

— Мама, што такое подласць?

Маці сказала:

— Я не ведаю.

Бэмбі крыху падумаў, затым пачаў зноўку:

— Мама, а чаму тыя двое так злавалі адно на аднаго?

Маці адказала:

— Яны паспрачаліся з-за ежы.

Бэмбі запытаў:

— А мы, алені, таксама сварымся з-за ежы?

— Не,— адказала маці.

— Чаму не?

— Таму што тут дастаткова ежы для ўсіх нас.

Але Бэмбі хацелася яшчэ пра сёе-тое даведацца.

— Мама...

— Што, сыноч?

— А мы, алені, злуем калі-небудзь адно на аднаго?

— Не, маленькі, у нас, аленяў, такога не бывае.

Яны ішлі далей. У нейкі міг перад імі раскрылася шырокая светлая, сляпуча-светлая шчыліна. Там скончылася жывая агароджа кустоўя, абрывалася сцежка. Яшчэ некалькі крокаў — і перад імі ва ўсе бакі раскінуўся-распасцёрся заліты сонцам прастор. Бэмбі хацеў скокнуць наперад, але маці стаяла нерухома.

— Што гэта такое? — усклікнуў ён нецярыліва, зачараваны новым характвом свету.

— Паляна,— адказала маці.

— А што такое паляна?

— Гэта ты хутка сам убачыш,— строга сказала маці.

Яна зрабілася сур'эзнай і насцярожанай. Закінуўшы галаву, яна да чагосьці напружана прыслухоўвалася і глыбока ўцягвала ноздрамі паветра.

— Усё спакойна,— вымавіла яна нарэшце.

Бэмбі скочыў наперад, але маці заступіла яму дарогу.

— Чакай, калі я цябе пазаву.

Бэмбі паслухмяна спыніўся.

— Вось так,— ухваліла маці.— А цяпер слухай мяне.

Бэмбі адчуў прытоенае хваляванне ў голасе маці.
Ён напружыў усю сваю ўвагу.

— Гэта не так проста — ісці на паляну, — сказала маці. — Гэта цяжкая і небяспечная справа. Не запытай чаму — калі-небудзь ты і сам даведаешся. А цяпер добранька запомні, што я табе скажу. Абяцаеш?

— Ага, — адказаў Бэмбі.

— Дык вось. Спярга я пайду адна. Ты стой тут і не зводзь з мяне вачэй. Калі ўбачыш, што я бягу назад, дык і ты бяжы прэч, бяжы як мага хутчэй. Я ўжо даганю цябе.

Яна змоўкла, аб чымсьці думуючы, затым працягвала глыбокім праніклівым голасам:

— Ва ўсялякім выпадку бяжы, бяжы з усяе сілы. Бяжы... калі нават што здарыцца са мной... Калі ўбачыш, што я... што я ўпала... не звяртай увагі. Што ты ні ўбачыш, што ні пачуеш — прэч адсюль, неадкладна прэч... Абяцаеш?

— Ага, — ціха сказаў Бэмбі.

— А цяпер мы пойдзем на паляну, спачатку я, потым ты. Табе там вельмі спадабаецца. Ты будзеш гуляць, бегаць. Толькі абяцай, што пры першым жа маім клічу ты будзеш каля мяне. Абяцаеш?

— Ага, — сказаў Бэмбі яшчэ цішэй — маці ж так сур'ёзна гаварыла.

— Калі ты пачуеш мой кліч, не глядзі па баках, ні аб чым не запытай, а адразу ж, як вецер, ляці да мяне. Без прамаруджання, без роздуму. Калі я пабягу, імчы за мной і ты, і нідзе не спыняйся, пакуль не апынешся ў гушчары. Ты не забудзеш?

— Не, — скрушліва адказаў Бэмбі.

— А цяпер я пайду, — сказала маці і рушыла наперад.

Яна выступала павольна, высока падымаючы ногі. Бэмбі не зводзіў з яе вачэй. Цікаўнасць, страх, чаканне чагосьці незвычайнага змагаліся ў ягонай душы. Ён бачыў, як маці прыслухоўваецца, бачыў, як напружылася яе цела, і сам напружыўся, гатовы ў любую секунду кінуцца наўцёкі. Але вось маці выцягнула шыю, задаволена агледзелася і крыкнула:

— Хадзі сюды!

Бэмбі скочыў наперад. Вялізная радасць, якая

ахапіла яго з чароўнай сілай, прагнала страх. У гушчары ён бачыў толькі зялёны купал лістоты. праз які дзе-нідзе свяцілася белымі крапінамі неба. А цяпер яму адкрыўся ўвесь неабдымны блакіт нябеснага купала, і ён адчуў сябе шчаслівым, сам не ведаючы чаму. У лесе ён амаль не ведаў сонца. Ён думаў, што сонца — гэта шырокія палосы святла, якія слізгаюць па лістоце і ствалах дрэў. А цяпер ён стаяў у зіхатлівым ззянні, у добрым царстве цяпла і святла; цудоўная, уладная сіла закрывала яму вочы і адкрывала насцеж сэрца.

Бэмбі быў узрушаны, ап'янёны, адурманены. Ён падскокваў на месцы — два, тры, чатыры, пяць, шэсць... дзесяць разоў. Гэта рабілася насупраць яго волі, ён і не скакаў нават — яго падкідала ў паветра. Яго юныя члены так напружыліся, яго грудзі дыхалі так поўна і глыбока духмяным, рэзкім паветрам паляны, што яго ўзносіла ўгору.

Бэмбі ўсё-такі быў дзіцем. Каб быў ён сынам чалавечым, ён моцна крычаў бы ад ішчасця. Але ён быў аленяняткам, а аленяняткам недаступна выказванне радасці па-чалавечы. Бэмбі радаваўся, весяліўся па-свойму.

Маці бачыла яго бездапаможныя, смешныя скачкі і ўсё разумела. Бэмбі ведаў толькі вузкія аленевыя сцежкі, за кароткі век свайго існавання ён прывык да цеснаты гушчарніку, ён не ведаў, што такое прастор і як ім карыстацца.

Яна нахіліла галаву і імкліва кінулася наперад. Бэмбі засмяўся, а праз секунду і сам пусціўся за ёй наўздагон, ды так, што высокія травы гучна зашамцелі. Гэта напалохала Бэмбі, ён спыніўся, не ведаючы, што яму рабіць. І тут, у суправаджэнні таго ж дзіўнага шамацення, буйнымі скачкамі наблізілася да яго маці, са смехам прыгнулася, крыкнула:

— А ну, шукай мяне! — І ўраз знікла.

Бэмбі быў азадачаны. Што б гэта магло азначаць? Куды падзелася маці? Але вось яна паказалася зноў, хутка пранеслася міма, тыцнула яго на бягу носам і крыкнула:

— Гэ-гэ-э-й, злаві мяне!

Бэмбі кінуўся за ёй. Два, тры крокі... Але гэта не крокі, гэта лёгкія, лунаючыя скачкі. Яго несла над зямлёй, яго ахапіла хвалюючае адчуванне палёту.

Толькі на кароткі міг дакранаўся ён да зямлі і зноў нёсся, лунаў у прасторы. Росныя травы шамацелі ля самых яго вухэй, то мякка і пнячотна, то шаўкова-пругка хвасталі, сцябалі па яго падалым наперад целе. Ён імчаў без мэты і накірунку, кідаўся з боку ў бок, а затым зноў апісваў кругі ў салодка-дурманлівым палёце. Маці сачыла за ім, затаіўшы дыханне.

Бэмбі да самазабыцця весяліўся-гарэзаваў. Аднак гэта працягвалася не так ужо й доўга. Высокім, грацыёзным крокам наблізіўся ён да маці і заглянуў ёй у вочы вільготным ад шчасця позіркам. Цяпер яны пачалі прагульвацца нетаропка, бок у бок.

Дасюль Бэмбі ўспрымаў прастор, сонца, неба нібыта цялесна; яму грэла спінку, яму лёгка і свабодна дыхалася, ён адчуў радасць свабоднага, нічым неабмежаванага руху, але толькі на кароткі міг яго аслепленаму позірку адкрыўся мігатлівы блакіт неба. А цяпер ён упершыню цешыўся ўсёй паўнатай бачання. На кожным кроку яго захопленаму і прагнаму позірку адкрываліся ўсё новыя дзівосы паляны.

Тут зусім не было патайных куткоў, такіх, як у глыбіні лесу. Кожная мясцінка праглядвалася да апошняй сцяблінкі, да самай малюсенькай травінкі і так заваблівала пакачацца, папесціцца ў гэтай цудоўнай духмянай мяккасці! Зялёны прастор быў усеяны белымі зорачкамі маргарытак, тоўсценькімі галоўкамі фіялетавай і ружовай кашкі, залатымі свечкамі званца.

— Глядзі, мама! — усклікнуў Бэмбі. — Кветачка паляцела!

— Гэта не кветка, — сказала маці. — Гэта матылёк.

Бэмбі здзіўлена паглядзеў на матылька, які то кружыў у палёце, то прысаджваўся на сцяблінку, то зноў узвіваўся ўвысь. Цяпер Бэмбі бачыў, што мноства такіх, як той, матылькоў кружыць над палянай, імкліва і плаўна апускаючыся на аблюбаваную сцяблінку. Яны і на самай справе нагадвалі кветкі, якія лятаюць, вясёлыя кветкі, якія пакінулі свае дакучліва нерухомыя сцябліны, каб крыху патанцаваць. А яшчэ яны здаваліся кветкамі, што спусціліся з сонца. Чужынцы на зямлі, яны нястомна шука-

юць прыстанку, але ўсе лепшыя сцябліны заняты зямнымі кветкамі; ім нічога не застаецца, як працягваць свой дарэмны пошук...

Бэмбі хацелася разгледзець матылька зблізку альбо хоць бы прасачыць палёт аднаго матылька, але яны мільгалі так хутка, што кружылася галава.

Калі ён зноў паглядзеў на зямлю, то заўважыў, што кожны яго крок падымае з травы тысячы малюсенькіх жвавых істот. Яны пырскалі ва ўсе бакі дробным зялёным дожджыкам і, толькі на кароткі міг выявіўшы сваё існаванне, зноў паглыналіся зялёным покрывам зямлі.

— Што гэта такое, мама? — запытаў Бэмбі.

— Так... Усякая драбязя, — адказала маці.

— Не, ты паглядзі! — ускрыкнуў Бэмбі. — Травінка, а скача!.. І як высока скача!

— Якая ж гэта травінка? — сказала маці. — Гэта самы сапраўдны конік.

— Навошта ж ён так скача? — здзіўлена запытаў Бэмбі.

— Мы ўспудзілі яго.

— О! — Бэмбі павярнуўся да коніка, які ўжо ўсеўся на сцяблінку маргарыткі. — О! Вы дарэмна пужаецеся, мы не зробім вам нічога дрэннага, — ветліва сказаў Бэмбі.

— Я не з палахлівых, — скрыпучым голасам адказаў конік. — Я толькі спачатку крыху напалохаўся. Ад нечаканасці. Я размаўляў з жонкай...

— Прабачце, калі ласка, — засмучана сказаў Бэмбі. — Мы вам перашкодзілі...

— Такой бяды, — праскрыпеў конік. — Калі гэта вы — не бяда. Але ж ніколі не ведаеш загадзя, хто ідзе. Даводзіцца заўсёды быць напалатове.

— Разумеете, — даверліва пачаў Бэмбі, — я ўпершыню ў жыцці трапіў на паляну. Мая маці...

Конік капрызна схіліў галаву, насупіўся і праскрыпеў:

— Ведаеце, мяне гэта ніколько не цікавіць. У мяне няма часу выслуховаць балбатню. Мяне чакае жонка. Хоп!.. — І ён знік.

— Хоп! — паўтарыў Бэмбі, ашаломлены дзівоным скачком коніка.

Ён падбег да маці:

— Ведаеш... я размаўляў з ім!

— З кім?

— З конікам. Ён вельмі прыветлівы. І мне ён таксама спадабаўся. Ён такі зялёны, а потым раптам стаў зусім празрыстым, празрысцей самага тоненькага лісточка.

— Гэта крылы,— сказала маці.— Ён выпусціў крылы.

— Няўжо? — Бэмбі працягваў расказ.— У яго такі сур'ёзны, задумлівы твар. І вельмі мілы. А як ён скача! Напэўна, гэта страшэнна цяжка. Сказаў «хоп» і адразу знік.

Яны рушылі далей. Гутарка з конікам расхвалявала і крыху стаміла Бэмбі — ён жа ніколі яшчэ не гаманіў з чужымі. Ён адчуў, што павінны падмацаваць свае сілы, і пацягнуўся да маці.

Калі ён зноў стаяў спакойна ў пяшчотным дурмане той лёгкай ап'янеласці, якую заўсёды адчуваў, напіўшыся матчынага малака, зноў заўважыў у спляценні травінак светлую рухомую кветку. Не, гэта не кветка, гэта зноў матылёк. Бэмбі падкраўся бліжэй.

Матылёк ляніва завіс на сцяблінцы і ціхенька варушыў крыльцамі.

— Калі ласка, пасядзіце вось так! — папрасіў Бэмбі.

— Чаму я павінны сядзець? Я ж матылёк! — здзіўлена абгукнуўся матылёк.

— Ах, пасядзіце хоць адну хвіліначку! — умольваў матылька Бэмбі.— Мне так хацелася ўбачыць вас зблізку. Зрабіце ласку!..

— Ну, калі вы так просіце,— паблажліва сказала былінка.— Толькі нядоўга.

— Якая вы асляпляльная прыгажуня! — захапляўся Бэмбі.— Вы такая прыгожая, як кветка!

— Што? — Матылёк залопаў крыльцамі.— Як кветка? У нашым асяродку прынята лічыць, што мы прыгажэй кветак.

Бэмбі сумеўся.

— Безумоўна...— мармытнуў ён.— Намнога прыгажэй. Прабачце, калі ласка... Я толькі хацеў сказаць...

— Мне зусім усё роўна, што вы хацелі сказаць,— абарваў яго матылёк.

Ён какетліва выгінаў сваё кволае целечка, зграбна варушыў вусікамі.

— Якая вы прыгожая! Вачэй не адвесці! — захапляўся Бэмбі. — Якое дзіва гэтыя белыя крылы!

Матылёк расправіў крыльцы, затым шчыльна склаў іх парусам.

— О! — усклікнуў Бэмбі. — Цяпер я бачу: вы многа прыгажэй любой кветкі! Да таго ж вы яшчэ можаце лятаць, а кветкі не могуць. Яны прывязаны да аднаго месца.

— Хопіць, — сказаў матылёк. — Я сапраўды магу лятаць.

Ён так лёгка ўспырхнуў, што Бэмбі прагледзеў, не ўлавіў момант узлёту. Матылёк плаўна і грацыёзна ўзмахваў белымі крыльцамі і вось ужо лунаў у ззянні сонечнага промня.

— Толькі па вашай просьбе прасядзеў я так доўга на адным месцы, — сказаў ён, пырхаючы вакол Бэмбі, — але цяпер я адлятаю.

І ўсё гэта было палянай...

У глыбіні лесу было сховішча, якое належыла маці Бэмбі. Маленькая хаціна, настолькі цесная, што Бэмбі і яго маці ледзь хапала месца, настолькі нізенькая, што, калі маці стаяла, галава яе ўпіралася ў галіны, што ўтваралі столю. Усяго за некалькі крокаў ад хаціны праходзіла аленева сцэжка, і ўсё ж хаціну было вельмі цяжка, амаль немагчыма знайсці. Трэба было ведаць асаблівую прыкмету, схаваную ў кустоўі.

Густое спляценне арэшніку, глогу і бузіны пазбаўляла хаціну нават таго скупага святла, якое прасочвалася ў лес праз кароны дрэў; ніводзін промнік сонца не дасягаў травяной падлогі хаціны. Тут, у гэтай хаціне, з'явіўся на свет Бэмбі, тут яму трэба было жыць.

Цяпер стомленая маці моцна спала. Бэмбі таксама было задрамаў, але раптам прачнуўся, перапоўнены свежай жыццёвай сілай. Ён ускочыў на ногі і агледзеўся. Хаціна была агорнута ценем, і можна было падумаць, што ўжо наступіў змрок. Ціха шапацеў лес. Па-ранейшаму чуўся слабы піск сінцы, часам высокі рагаток дзятла або радасны крык вароны. Але ўсе гэтыя асобныя гукі патаналі ў вялікай цішыні, што ахапіла паўдзённы свет. Калі ж добра

прыслухацца, то можна было ўчуць, як у распаленай спёцы кіпіць паветра. Млосная духата напаўняла хаціну.

Бэмбі нахіліўся да маці:

— Ты спіш?

Не, маці ўжо не спала. Яна прачнулася ў той самы міг, калі Бэмбі ўскочыў на ногі.

— А што мы зараз будзем рабіць? — запытаў Бэмбі.

— Нічога, — адказала маці. Нам няма чаго рабіць. Кладзіся спаць.

Але спаць Бэмбі зусім не хацелася.

— Пой-дзе-м, — прасіў ён. — Пойдзем на паляну.

Маці прыўзняла галаву.

— На паляну? Цяпер... на паляну?

Страх, які гучаў у яе голасе, перадаўся Бэмбі.

— Хіба нельга цяпер на паляну? — запытаў ён нясмела.

— Не! — рэзка і цвёрда прагучала ў адказ. — Не, цяпер гэта немагчыма.

— Чаму? — Бэмбі адчуў, што за гэтым хаваецца штосьці таямнічае і грознае. Але разам са страхам у ім расло жаданне ведаць усё да самага канца. — Чаму мы не можам пайсці на паляну?

— Ты пра ўсё даведаешся, калі падраснеш.

— А я хачу цяпер, — не адставаў Бэмбі.

— У свой час ты даведаешся, прыйдзе такая пара, — паўтарыла маці. — Ты яшчэ маленькі, а з дзецьмі не гавораць аб такім. Цяпер... на паляну!.. Як можна пра такое думаць... Сярод белага дня...

— Але ж мы ўжо былі на паляне, — запярэчыў Бэмбі.

— Гэта зусім іншая справа, — сказала маці. — Мы былі ранняй раніцай.

— Хіба толькі ранняй раніцай можна хадзіць на паляну?

Бэмбі быў вельмі дапытлівы, але цярылінасць не пакідала маці.

— Так, ранняй раніцай, або позна вечарам... альбо ноччу.

— І ніколі днём? Ніколі?..

Маці вагалася.

— Здараецца, што некаторыя з нас ходзяць туды днём, — сказала яна нарэшце. — Але я не магу табе

ўсяго растлумачыць, ты яшчэ дужа малы... Тыя, хто ходзіць туды, падвяргаюць сябе вялікай небяспецы.

— А што значыць «вялікая небяспека»?

Бэмбі быў вельмі ўпартым, калі яго што-небудзь цікавіла.

— Вось цяпер ты бачыш сам, што табе гэтага не зразумець,— ухілілася маці ад адказу.

Бэмбі здавалася, што ён мог бы ўсё зразумець, калі б маці захацела яму як след растлумачыць. Але ён замаўчаў.

— Мы ўсе любім дзень,— працягвала маці,— асабліва ў дзяцінстве. І ўсё ж днём мы павінны затойвацца. Толькі з вечара да ранку мы можам свабодна гуляць. Разумееш?

— Ага...

— Вось таму, дзіця маё, мы і павінны заставацца дома. Тут нам нішто не пагражае. А цяпер кладзіся спаць.

Але Бэмбі ніяк не мог супакоіцца.

— Чаму нам тут нішто не пагражае? — запытаў ён.

— Таму што тут нас ахоўваюць-засцерагаюць кусты, буралом і старое мінулагадняе лісце, таму што ў вышыні нясе свой дзор ластаўка. Усе яны нашы сябры, асабліва старое сухое лісце, што выслала зямлю. Чужы можа падкрасціся, не патрывожыўшы кустоўя, не храбуснуўшы сучком лаўжа, ён можа падмануць нават пільнае вока ластаўкі, але яму не ўвесці ў зман, не ашукаць зжухлай зашарэлай і чуйнай мінулагадняй лістоты. Яна тут жа падасць нам знак сухім і гучным шоргатам. І мы задоўга даведаемся аб набліжэнні чужынца.

— А што такое «мінулагадняя лістота»? — запытаўся Бэмбі.

— Хадзі сядзь каля мяне,— сказала маці.— Я раскажу табе...

Бэмбі паслухмяна сеў каля маці, і тая распачала свой расказ. Аказваецца, дрэвы не заўсёды зелянеюць і сонца не заўсёды лье з неба сваю шчодрую цеплыню. Прыходзіць пара, калі сонечнае святло слабне і холад ахінае зямлю. Тады лісце губляе сваю свежую зялёную афарбоўку, жаўцее, чырванее, бурэе і павольна ападае. І агалелыя дрэвы, быццам

няшчасныя жабракі, працягваюць да неба свае голыя, абабраныя галіны. Апалае лісце высцілае зямлю і гучна шаргаціць ад кожнага дотыку. Паспрабуй падкрасціся незаўважаным! О, гэта добрае сухое лісце — дбайная і бяссонная варта! Нават цяпер, сярод лета, схваўшыся пад свежай травой, нясе яно сваю верную службу...

Бэмбі прытуліўся да маці, ён забыў пра паляну. Калі маці скончыла расказ, ён глыбока задумаўся. У ім абудзілася любоў да мілага старога лісця, якое і паскіль творыць дабро, нягледзячы на тое, што завяла і даўно страціла цеплыню жыцця. Але што ж гэта такое, урэшце рэшт, «небяспека», аб якой пастаянна сцвярджае маці? Роздум натаміў яго. Наўкол было ціха, толькі звонку прыглушана кіпела на спякоце паветра. І Бэмбі заснуў.

Аднойчы вечарам Бэмбі зноў прыйшоў з маці на паляну. Ён думаў, што ведае паляну ўдоўж і ўпоперак, што ён бачыў там усё, што можна бачыць, чуў усё, што можна чуць. Але аказалася, што свет на многа багацей і больш разнастайны, чым ён сабе ўяўляў.

Спачатку ўсё было гэтак, як і ў першы раз. Ён доўга гуляў з маці ў вясёлую гульню «даганялку». Ён радасна насіўся па паляне, захмялелы ад паветра, прастору і нябеснага блакіту, калі раптам заўважыў, што маці спынілася. Бэмбі затармазіў так крута, што ўсе яго чатыры нагі раз'ехаліся ў розныя бакі, і яму давялося высока падскочыць, каб зноў сабраць іх пад сабой.

Мяркуючы па ўсім, маці з кімсьці размаўляла, але высокія травы хавалі яе субяседніка. Бэмбі падышоў бліжэй. Побач з маці ў мяцёлках травы варушыліся двое вушэй, двое вялікіх шэра-карычневых, размаляваных чорнымі палоскамі вушэй. Бэмбі ніколі не бачыў такіх вушэй і крыху спужаўся, але маці сказала:

— Хадзі сюды. Гэта наш друг заяц. Падыдзі, не бойся і дай на сябе паглядзець.

Бэмбі не прымусіў сябе прасіць двойчы. Ён зрабіў крок наперад і тут жа ўбачыў зайца. Яго вялікія, падобныя на лыжкі вушы то ўскідваліся ўгору, то падалі, нібыта ад раптоўнага прыступу слабасці.

Бэмбі збянтэжылі вусы зайца. Яны, нібыта пра-

мыя доўгія стрэлы, ва ўсе бакі тарчма разыходзіліся вакол яго маленькага рота. Але гэта не перашкодзіла Бэмбі заўважыць, што твар у зайца сімпатычны, з добрым адкрытым выразам, і глядзіць ён на свет дзвюма бліскучымі круглымі вачамі. Не, у дружалюбнасці зайца немагчыма было ўсумніцца.

— Добры вечар, малады чалавек, — прывітаў яго вельмі ветліва заяц.

Бэмбі толькі кіўнуў: «Добры вечар». Ён і сам не ведаў, чаму ён абмежаваўся кіўком — вельмі ветлівым, вельмі пачцівым, ды ўсё ж крыху паблажлівапагардным. Пэўна, гэта было ў яго прыроджаным.

— Што за чароўны юны прынец?! — сказаў заяц.

Ён разглядваў Бэмбі, ставячы тарчма то адно вуха, то другое, то ўскідваючы іх адначасна, то бяссільна апускаючы. Гэтая манера не спадалася Бэмбі; у ёй было штосьці знарочыстае.

А заяц усё разглядваў Бэмбі вялікімі круглымі вачамі. Пры гэтым яго рот і нос з цудоўнымі вусамі безупынна рухаліся, быццам ён адольваў жаданне чхнуць. Бэмбі рассмяяўся. Адразу ж засмяяўся і заяц, толькі вочы яго заставаліся задуменымі.

— Віншую вас, — сказаў ён маці, — ад усяго сэрца віншую з такім сынам. Так, так, гэта сапраўдны прынец... так, так, так, інакш яго не назавеш...

Заяц выпраміўся і, да немалога здзіўлення Бэмбі, усеўся на заднія ногі. Паставіўшы вушы тарчма, ён уважліва прыслухаўся, затым апрабаваў паветра сваім рухомым носам і зноў паважна апусціўся на ўсе чатыры нагі.

— Маё шанаванне паважаным панам, — сказаў заяц. — У мяне столькі спраў сёння вечарам! Пакарна прашу прабачыць мяне.

Ён павярнуўся і памчаўся прэч, цесна прыціснуўшы вушы, якія даходзілі яму да сярэдзіны спіны.

— Да пабачэння! — крыкнуў яму наўздагон Бэмбі.

Маці ўсміхнулася.

— Слаўны заяц!.. Такі мілы і сціплы. Яму таксама нялёгка жывецца на свеце. — У яе словах адчулася глыбокая сімпатыя.

Пакуль маці абедала, Бэмбі пайшоў крыху пагуляць. Ён разлічваў сустрэць каго-небудзь з даўніх

знаёмых і завязаць новыя знаёмствы. Асаблівай патрэбы ў гэтым не было, але яму прыемна было адчуваць радасць гэтых жаданых спатканняў. Раптам да яго слыху даляцеў нейкі шорхат і быццам нягучны тупат. Ён прыгледзеўся. Удалечыні, на ўзлессі, штосьці прамільгнула ў траве. Нейкая істота,.. за ёй другая. Бэмбі хутка аглянуўся на маці. Але тая, нікольні не трывожачыся, глыбока апусціла голаў у траву. А невядомыя істоты бегалі наўкола, якраз як рабіў гэта сам Бэмбі. Ён быў азадачаны і міжволі падаўся назад, быццам намерваючыся кінуцца наўцёкі. Маці прыкмеціла яго хваляванне і ўзняла галаву.

— Што з табой? — крыкнула яна.

Але ў Бэмбі адабрала мову, ён мог толькі пралептаць:

— Там... Там...

Маці прасачыла за яго позіркам.

— Ах, вось яно што! Гэта мая кузіна Энна. Ну вядома ж, у яе таксама маленькі... не, цэлых двое.— Маці гаварыла весела, але раптам пасур'эзнела: — Трэба ж! У Энны дваіняты... На самай справе, дваіняты.

Бэмбі глядзеў ва ўсе вочы. На паляне ля ўзлеску ён убачыў істоту, вельмі падобную на яго маці. Дзіўна, што ён яе не прыкмеціў. А ў траве нехта паранейшаму выпісаў кругі, але нічога не было відаць, акрамя дзвюх рыжанькіх спінак, дзвюх чырванаватых тоненькіх палосак...

— Хадзем,— сказала маці.— Вось нарэшце адпаведная табе добрая кампанія.

Бэмбі з задавальненнем пабег бы, але маці выступала павольна, з кожным крокам аглядаючыся па баках, і яму давялося стрымліваць сваю хаду. Ён быў вельмі незадаволены, ён проста знемагаў ад нецярплівасці і цікаўнасці.

Маці разважала ўслых:

— Я была ўпэўнена, што мы сустрэнем цёцю Энну. «Дзе яна прападае?» — думала я. Безумоўна, я ведала, што ў яе таксама дзіця, аб гэтым лёгка было здагадацца. Але дваіняты!..

Энна нарэшце ўбачыла дваюрадную сястру з пляменнікам. Яна паклікала дзяцей і рушыла на сустрач сваякам.

Трэба было належным чынам прывітаць цётку, але Бэмбі нічога не прыкмячаў, акрамя сваіх будучых таварышаў.

— Ну,— сказала цётка, звярнуўшыся да Бэмбі,— вось гэта — Габо, а гэта Фаліна. Можаш з імі гуляць.

Трое малых стаялі як укопаня, зачараваныя адно адным, Габо побач з Фалінай, Бэмбі насупраць іх. Стаялі і глядзелі ва ўсе вочы. Не варушачыся.

— Хай іх,— сказала маці.— Яны самі разбярэцца.

— Цудоўнае дзіця! — Сказала цёця Энна. Моцнае, стройнае!..

— О так, нам няма на што скардзіцца,— задаволена адказала ўсцешаная маці.

— Так, гэта так! — падхапіла Энна.— Ты ж ведаеш, дарагая, дзецямі я ніколі не была пакрыўджана.

— Бэмбі мой першынец...— сказала маці.

— Бачыш,— пачала Энна,— раз на раз не выходзіць. Магчыма, што ў далейшым...

Дзеці ўсё яшчэ стаялі нерухома, вылупіўшы вочы. Ніводзін з іх не вымавіў ні слоўца. Раптам Фаліна падскочыла і кінулася ўбок. Ёй надакучыла такое бессэнсоўнае баўленне часу.

Бэмбі кінуўся за ёй, Габо — услед за ім. Яны ганяліся адзін за адным, насіліся сюды і туды, узад і ўперад, выпісваючы прыгожыя паўкружжы. Гэта было цудоўна! Калі ж крыху стомленыя і задыханыя, яны спыніліся, то ўжо не было ніякіх сумненняў, што знаёмства адбылося. Яны ўзяліся малоць языкамі. Бэмбі раскажаў аб сваіх гутарках з конікам і матыльком-бялянкай.

— А з хрушчом ты размаўляў? — запытала Фаліна.

Не, з хрушчом Бэмбі не размаўляў. Ён нават не быў з ім знаёмы. Напраўду, Бэмбі ў вочы яго не бачыў.

— Я часенька з ім размаўляю,— заўважыла Фаліна крыху звысоку.

— А мяне аблаяў ястраб! — паведаміў Бэмбі.

— Не можа быць! — здзівіўся Габо.— Няўжо ён цябе аблаяў? — Габо ўвогуле лёгка здзіўляўся.— А мяне вожык укалоў у нос,— заўважыў ён, але

так, між іншим: Габо быў вельмі сціплым.

— Хто гэта — вожык? — зацікавіўся Бэмбі. Прыемна мець такіх дасведчаных сяброў.

— Вожык жахлівае стварэнне! — усклікнула Фаліна. — Увесь у іголках і такі злосны!

— Ты думаеш, ён злосны? — запытаў Габо. — Ён жа нікому не робіць нічога дрэннага.

— А хіба ён цябе не ўкалоў? — тут жа запярэчыла Фаліна.

— Ах, я сам чапляўся да яго з размовамі. І ўкалоў ён мяне зусім не балюча.

Бэмбі павярнуўся да Габо:

— А чаму ён не хацеў з табой размаўляць?

— Ён ні з кім не жадае размаўляць, — умяшалася Фаліна. — Калі да яго падыходзіш, ён скручваецца ў клубок і ўвесь ашчаціньваецца, натапырваючы свае вострыя іголкі. Наша мама кажа, што ён увогуле ні з кім не водзіцца.

— Быць можа, ён проста баіцца? — сціпла заўважыў Габо.

Але Фаліна рашуча заявіла:

— Мама кажа, што ад такіх трэба трымацца як мага далей.

Бэмбі ціхенька запытаў у Габо:

— А ты ведаеш, што такое... небяспека?

Усе трое адначасна пасур'эзнелі, цесна зблізілі свае галовы.

Габо задумаўся. Ён і сам хацеў бы зразумець, што такое небяспека. Ён бачыў, з якой нецярпліваасцю чакае яго адказу Бэмбі.

— Небяспека, — прашаптаў ён, — небяспека... гэта вельмі дрэнна.

— Я сам разумею, што дрэнна, але... якая яна?..

Усе трое дрыжалі ад страху.

Раптам голасна і весела закрычала Фаліна:

— Небяспека — гэта калі трэба ўцякаць! — І гарэзліва скокнула ўбок.

Ёй надакучыла стаяць і баяцца нямаведама чаго. Габо і Бэмбі скокнулі за ёй. І зноў пачалося... Яны хаваліся, зарываючыся ў духмяны шоўк высокай травы, дурэлі, як дурэюць толькі дзеці, і зусім забылі аб тым вялікім і грозным, што хвалявала іх, трывожыла некалькі мінут назад. Нагуляўшыся ўволю, яны зноў усчалі сваю балбатню. Іхнія маці

таксама не гублялі часу дарэмна: яны паскубвалі траву і вялі сяброўскую гутарку.

Але вось цёця Энна ўзняла галаву і крыкнула:

— Габо, Фаліна! Збірайцеся дахаты!..

Маці Бэмбі таксама пагукала сына:

— Хадзем! І нам пара!..

— Яшчэ крышачку! — бурна запратэставала Фаліна. Ну яшчэ крышачку!

Бэмбі ўмольна ўпрошваў маці:

— Пабудзем яшчэ! Калі ласка! Тут так добра!

І Габо паўтараў сарамліва:

— Так добра... яшчэ крышачку!..

І тут здарылася штосьці такое, што было намнога значней і важней усяго, што перажыў Бэмбі ў апошні дзень. З лесу данёсся грахатлівы тупат, ад якога ўздрыгнула зямля. Затрашчала сучча, зашумелі галіны, і, перш чым можна было натапырыць вушы, гэта грознае грукатанне вынеслася з гушчару, пакінуўшы там па сабе трэск, гул, свіст. Быццам ураган, пранесліся Двое па паляне і схаваліся ў гушчары. Іх звонкагрымлівы галоп ускалыхнуў усю паляну; але не прайшло і хвіліны, як яны зноў з'явіліся на тым жа самым месцы, што і ў першы раз, і замерлі на фоне ўзлесься, быццам акамянелі, крокаў за дваццаць адно ад аднаго.

Бэмбі глядзеў на іх як зачараваны. Яны былі вельмі падобны на маці і цёцю Энну, але галаву кожнага з іх увенчвала галіністая карона ў карычневых пацерках і белых зубцах. Бэмбі маўкліва пераводзіў позірк з аднаго на другога. Адзін — меншага росту, і карона яго была некалькі бяднейшай. Другі — велічна прыгожы. Ён высока і горда нёс галаву, і бясконца высока ўзносіліся яго рогі. Пералівісты тон іх змяняўся з зусім цёмнага да бялесага; яны былі абсыпаны мноствам пацерак і шырока распасціралі свае зіхатліва-белыя атожылькі-адросткі.

— О! — захоплена ўсклікнула Фаліна.

— О! — ціхенька паўтарыў Габо.

Бэмбі маўчаў.

Але вось тыя Двое заварушыліся, павярнуліся ў розныя бакі і паволі скіраваліся да лесу. Велічны алень прайшоў зусім блізка ад дзяцей. У спакойнай прыгажосці прайшоў ён, горда несучы царскую га-

лаву і нікога не ўдастоіўшы сваім позіткам. Дзеці баяліся дыхаць, пакуль ён не схаваўся ў гушчары. Яны адважыліся абмяняцца позіткамі толькі ў той момант, калі лес захінуў сваім зялёным полагам непаўторнага ў характэве незнаёмца.

Фаліна першай парушыла маўчанне.

— Хто гэта быў? — усклікнула яна, і яе маленькі дзёрзкі галасок дрыжаў.

Габо ледзь чутна паўтарыў:

— Хто гэта быў?

Бэмбі маўчаў.

Цёця Энна адказала ўрачыста:

— Гэта былі бацькі.

Больш нічога не было сказана, і сваякі развіталіся. Цёця Энна з дзецьмі адразу схавалася ў бліжэйшым хмызняку — там пралягаў іх шлях. Бэмбі і яго маці давялося перасячы ўсю паляну, каб трапіць да старога дуба, адкуль пачыналася іхняя сцежка. Бэмбі маўчаў вельмі доўга. Нарэшце ён запытаў:

— Яны нас бачылі?

— Так, яны бачаць усё, — адказала маці.

Дзіўнае пачуццё завалодала Бэмбі: ён і баяўся запытваць, і не мог маўчаць.

— Чаму яны... — пачаў ён і абсекся.

Маці прыйшла яму на падмогу:

— Што ты хацеў сказаць, маленькі?

— Чаму яны не засталіся з намі?

— Так, яны не засталіся з намі, — адказала маці, — але настане час... Трэба цярпліва чакаць, калі яны прыйдуць, і трэба чакаць, калі яны загавораць. Усё будзе так, як яны захочуць.

— А мой бацька будзе са мной размаўляць? — заміраючы, запытаў Бэмбі.

— Безумоўна, дзіця маё. Калі ты падрасцеш, ён будзе з табой размаўляць. І часам табе будзе дазволена пабыць з ім.

Бэмбі моўчкі ішоў побач з маці, уся яго істота была ўзрушана сустрэчай з бацькам. «Які ён прыгажун! — шаптаў ён пра сябе. — Які ён дзівосна прыгожы!» І ўсё думаў пра велічнага аленя.

Маці як быццам разгадала думкі сына:

— Калі ты захаваеш жыццё, мая дзетка, калі ты будзеш асцярожным і разважлівым, здолееш пазбегнуць небяспекі, то будзеш калі-небудзь такім моц-

ным і стройным, як бацька, і будзеш насіць такую ж карону.

Бэмбі глыбока дыхаў. Яго сэрца заходзілася ад радасці, трывогі, надзеі...

Час ішоў, і кожны дзень прыносіў новыя адкрыцці, новыя перажыванні. Часам у Бэмбі галава ішла кругам — гэтулькі яму трэба было спазнаць, ахапіць.

Ён навучыўся ўслухоўвацца. Не проста чуць тое, што адбываецца зблізку і, можна сказаць, само лезе ў вушы, — у гэтым няма нічога мудрагелістага. Цяпер ён навучыўся ўслухоўвацца ў тыя далёкія, ледзь улоўныя найлягчэйшыя гукі, якія прыносяць вецер. Ён ужо добра ведаў кожны лясны шорах. Ён ведаў, напрыклад, што дзесьці воддаль прабег праз кустоўе фазан; ён адразу ўгадваў, распознаваў яго асаблівы, толькі яму ўласцівы крок. Ён пазнаваў па слыху лятучых мышэй, якія распарвалі начное неба сваім кароткім, імклівым палётам. Пазнаваў мяккі тупат кратаў, якія бегалі навыверадкі вакол бузіны. Ён ведаў адважны, светлы кліч-зазыў сокала і ўлоўліваў у ім сярдзітыя, нават злосныя ноткі, калі арол або ястраб урываліся ў яго ўладанні. Ён ведаў буркаванне лясных галубоў, далёкае прываблівае краканне качак і многае, многае іншае.

Паступова авалодваў ён і нюхам. Ён навучыўся ўбіраць, уцягваць ноздрамі паветра, то глыбока, то маленькімі порцыямі, быццам спрабаваў кожную зацяжку. Калі вецер прылятаў з лугавіны, ён гаварыў сабе: гэта канюшына, гэта чайны рамонак, а дзесьці паблізу знаходзіцца наш друг заяц. Ён адрозніваў сярод пахаў-водараў зямлі, лістоты і смалы едкі пах прабеглага непадалёк тхара, пазнаваў, добра прынюхаўшыся да зямлі, што ліса выйшла на паляванне, або вырашаў: набліжаюцца нашы сваякі — цёця Энна з дзецьмі.

Ён пасябраваў з ноччу, і яго ўжо не спакушалі прагулкі сярод белага дня. Ён ахвотна ляжаў днём у цеснай, змрочнай хаціне і драмаў ля цёплага боку маці. Час ад часу ён прачынаўся, услухоўваючыся і прынюхваючыся, жадаючы ведаць, што адбываецца наўкол. Усё спакойна. Толькі маленькія сініцы балакаюць паміж сабой, ды тонка гудзяць камары, якія не ўмеюць маўчаць, і галубы не спыняюць

свайго пяшчотнага буркавання. Якая справа яму да усяго гэтага? І ён зноў засынаў.

Ноч падабалася яму намнога больш. Усё не спіць, нядрэмна жыве, рухаецца. Вядома, і ноччу нельга забываць пра асцярожнасць, але гэта не ідзе ні ў якое параўнанне з днём. Можна свабодна прагульвацца, сустракаць знаёмых, якія таксама адчуваюць сябе намнога бесклапотней, чым днём. Ноч у лесе святочная і ціхая. Праўда, і ноччу чуваць часам гучныя галасы, але гэта не страшна.

Бэмбі паважаў саву. Яе няспешны палёт быў лёгкі і бязгучны, як палёт матылька. У яе такія выразны, адухоўлены твар, які свеціцца розумам, і ясныя цудоўныя вочы! Бэмбі здзіўляўся іх цвёрдаму, спакойнаму і смеламу позірку. Ён з задавальненнем слухаў яе размову з маці або з іншымі жыхарамі лесу. Ён стаяў зводдаль, некалькі баязліва, нясмела пад цвёрда-уладарным позіркам савы, і не вельмі разбіраўся у тых разумных рэчах, аб якіх ішла гаворка. Ён толькі адчуваў, што рэчы гэтыя разумныя і значныя, і перапаўняўся яшчэ большай павагай да савы.

Раптам сава зацягвала песню. «Гха-а-а! Гха-а-а! Гха-ах!» — спявала яна. Гэта гучала зусім інакш, чым песня дразда або івалгі, інакш, чым дружалюбнае перакліканне зязюль, але Бэмбі любіў песню савы, адчуваючы ў ёй прыцягальную таямнічасць, невыказную мудрасць і загадкавы сум.

Яшчэ тут быў сыч, невялікі забаўны хлапчына. Хітры, цікаўны і вельмі ганарысты, фанабэрысты.

«У-ік! У-ік», — крычыць ён пранізлівым надрыўным, поўным жудасці голасам. І здаецца, быццам ён знаходзіцца ў смяротнай небяспецы. Але гэта падман. Да яго прыходзіць цудоўны настрой, ён радуецца, як дзіця, калі яму ўдаецца каго-небудзь напалохаць. «У-ік!» — крычыць ён так моцна, што рэха яшчэ з паўгадзіны разлятаецца па лесе.

Сам жа ён у гэты час смешна буркуе, і гэта яго буркаванне можна пачуць толькі тады, калі знаходзіцца блізка ля яго.

Бэмбі неўзабаве здагадаўся, што сыч радуецца, калі ўсе, хто яго акружае, пужаюцца або думаюць, што ён трапіў у бяду. З тае пары Бэмбі не прапускаў выпадку пры сустрэчы з сычом запытацца з найграным хваляваннем:

— З вамі нічога не здарылася?

Або, прытворна трасучыся ад страху, сказаць:

— Ах, як вы мяне напалохалі!

Сыч прыходзіў у захапленне.

— Так, так,— пасмейваўся ён,— мой голас гучыць жудасна, невыносна!

І ён раздзімаў пер'е, з-за чаго рабіўся падобным на мяккі карычневы шарык, што вельмі яму падыходзіла.

Некалькі разоў надараліся навальніцы. Першы раз гэта адбылося днём, і па меры таго як цемра ахінала іх маленькую хаціну, страх усё мацней завалодваў Бэмбі. Здавалася, быццам ноч раптоўна спусцілася з неба ў самы разгар дня. Калі ж магутны парыў ветру, дзіка равучы, прадзьмуў лес, бліснула маланка і грывнуў гулкі гром, Бэмбі ледзь не страціў прытомнасць: яму ўявілася, што свет вось-вось разаб'ецца-разарвецца, расколецца на кавалкі.

У другі раз навальніца заспела яго ў дарозе. Бэмбі бег услед за маці. Кожны ўдар грому быццам здзімаў яго з дарогі ў кустоўе, кожны выбліск маланкі вяртаў назад. Бэмбі згубіў над сабой усялякую ўладу. Лес здаваўся вымерлым, яго насельнікі пахаваліся хто куды. Ды і як было не хавацца, калі з кожнага сучка, кожнай галінкі бег свой вадаспадзік, калі дрэвы, кусты і травы набрынялі вадою і кожная ўспышка маланкі адбівалася ў тысячах кронель і струменяў, быццам лес на імгненне загарэўся!

Але ўсё мае свой канец. Маланкі прытухлі, іх вогненныя прамяні не пранікалі больш, не праходзілі праз кароны дрэў. Гром адкаціўся ўдалеч. Некаторы час яшчэ чулася яго няяснае мармытанне, затым і яно сціхла. Дождж стаў рэдзенькім. Яго раўнамерны шум гучаў яшчэ каля гадзіны. Праз яго, праз мокрую лістоту заззяла сонца. Здавалася, лес глыбока дыхае, падстаўляючы сябе свежым, чыстым, залацістым струменям. І ўжо ніхто болей не хаваўся. Страх знік, яго змыў дождж.

Ніколі яшчэ іх прыход на паляну не быў такім своєчасовым, як гэтым вечарам пасля навальніцы. Зрэшты, да вечара яшчэ было далёка. Сонца высока стаяла ў небе, паветра было жыватворна свежым

і духмяніла востра, водарна. Лес звінеў шматтысячнымі галасамі, яго жыхары павылазілі са сваіх сцоў, хацінак і тайнічкоў і спяшаліся падзяліцца толькі што перажытым.

Каб трапіць на паляну, Бэмбі і яго маці трэба было абысці вялізны стары дуб, які перагарадзіў сваім тоўстым вузлаватым карэннем іхнюю сцежку. На суку сядзела вавёрка. Яна вітала маці і сына, як добрых знаёмых.

Калісьці, пры першай сустрэчы, Бэмбі прыняў вавёрачку з-за яе чырвоненькага футра за вельмі маленькае аленянятка. Але тады ён быў яшчэ зусім дурненькім і многага не разумее. Вавёрка яму вельмі спадабалася. Таварыская, гаваркая, ветлівая, яна адрознівалася выдатнымі манерамі, умела цудоўна бегаць, скакаць і куляцца ў галінах дуба. Ведучы гутарку, яна нястомна насілася ўверх і ўніз па гладкім ствале, быццам гэта было чыстым глупствам. Ці ўсаджвалася на галінку, якая хісталася, абапіраючыся на свой пушысты хвост і выстаўляючы белыя грудзі, зграбна, прыгожа памахвала лапкамі, схіляючы галоўку з боку на бок і за адзін міг нагаворвала мноства цікавых і жартоўных рэчаў...

Вось і цяпер яна маланкава спусцілася ўніз такімі неверагоднымі скачкамі, што можна было падумаць, быццам яна куляецца праз галаву. Размахваючы пушыстым хвостом, яна крычала:

— Добры вечар! Добры вечар! Як міла, што вы прыйшлі!

Маці і Бэмбі спыніліся. Вавёрка саслізнула яшчэ ніжэй па гладкім ствале.

— Ну,— пачала яна лапатаць,— як вы перанеслі навальніцу? Вядома, бачу я, што ў вас усё ў парадку. Урэшце рэшт, гэта самае галоўнае.— Яна пусцілася па ствале ўверх, прыгаворваючы:— Не, унізе завельмі сыра. Пачакайце секунду, зараз я знайду сабе лепшае месцайка. Я вас не затрымліваю?.. Дзякуй вам! Можна цудоўна размаўляць і адсюль.

Носячыся ўзад і ўперад па галінцы, яна працягвала:

— Ну й непарадак творыцца! Шум, трэск, скандал! Вы і ўявіць сабе не можаце, як я была напалохана. Я забілася ў куток і сядзела ціха-ціха, баючы-

ся нават паварушыцца. «Ох, толькі б пранесла!» — думала я. Праўда, маё дрэва — лепшая схованка і абарона ва ўсім свеце, гэта я магу цвёрда сказаць. Я ўжо аблазіла ўсё наўкола, другога такога дрэва не знайсці. І ўсё-такі хвалюешся страшэнна!

Вавёрачка ўселася на свой цудоўны хвост, паказаўшы белыя грудзі. Яна прыціскала да сэрца пярднія лапкі, і няцяжка было ўявіць, як моцна яна перахвалявалася.

— Мы ідзём на поплаў абсушвацца, — сказала маці.

— О, гэта цудоўная думка! — усклікнула вавёрка. — Вы такая разумная! Недарэмна я заўсёды сцвярджаю, што вы незвычайна разумная. — Адным скачком яна ўскочыла на верхнюю галіну. — Сапраўды, вы не можаце прыдумаць нічога лепшага, чым пайсці на паляну. — Лёгкім скачком яна дасягнула верхавіны дуба. — Мне таксама хочацца наверх, да сонца. Я наскрозь прамокла. Мне хочацца на самую-самую вяршыню, — лапатала яна, зусім не клапацячыся аб тым, слухаюць яе ці не.

На паляне было вельмі ажыўлена. Там знаходзіўся і сябар-прыяцель заяц з усёй сваёй сям'ёй, і цёця Энна з дзецьмі стаяла сярод сваіх знаёмых. На гэты раз Бэмбі зноў убачыў бацькоў. Яны павольна выйшлі з лесу з двух бакоў, а потым з'явіўся і трэці. Затым, захоўваючы адлегласць, яны гэтак жа павольна рушылі паўз узлесся. Яны ні на кога не звярталі ўвагі і нават адзін з адным не размаўлялі. Бэмбі сачыў за імі з паважным захапленнем...

Потым ён гаманіў з Габо, Фалінай і яшчэ двума знаёмымі аленянятамі. Ён прапанаваў пагуляць. Астатнія ахвотна згадзіліся, і яны пачалі кружляць па паляне. Фаліна была самай неўтаймоўнай, няўрымслівай сярод іх. Свежая, спрытная, багатая на выдумкі. А вось Габо неўзабаве стаміўся. Навальніца выклікала ў яго сэрцабіццё, і цяпер гэта сэрцабіццё ўзнавілася. Габо ўвогуле быў слабенькім, але Бэмбі любіў яго за добры нораў і нязменную добразычлівасць. Габо, праўда, быў крыху сумным, але стараўся не паказваць гэтага...

Настаў час, калі Бэмбі спазнаў смак маладых парасткаў, мяккіх мяцёлачак, салодкай дзяцеліны. І цяпер, калі ён прыпадаў да маці, каб крышачку

асвяжыцца, яна нярэдка гнала яго прэч.

— Ты ўжо не маленькі,— гаварыла яна, а іншым часам дадала: — Адыдзі, пакінь мяне ў спакой.

Здаралася таксама, што маці пакідала хаціну, нікольні не клапацячыся аб тым, ці ідзе за ёю Бэмбі. І ў час прагулак яна зусім не звяртала на яго ўвагі.

Аднойчы маці і зусім знікла. Бэмбі не разумеў, як гэта адбылося, як мог ён не прыкмеціць яе ўдэкаў. Але маці не было. Упершыню Бэмбі застаўся адзін.

Спачатку ён толькі здзівіўся, потым яго ахапіў неспакой, які хутка перайшоў у страх, а затым глыбокая, безнадзейная туга запаланіла ўсю яго істоту. Доўга гучаў яго разгублены, самотны кліч, але ніхто не адгукаўся, ніхто не ішоў.

Дарэмна пашавельваў ён вушамі, дарэмна ўнюхваўся. Нікога. І ён зноў гукаў, зусім ціха, ледзь чутна, з нясмелай умольнаю просьбай:

— Мама!.. Мама!..

Ахоплены горкім адчаем, ён пацягнуўся, сам не ведаючы куды. Спачатку ён ішоў па знаёмай сцяжыне, спыняўся і гукаў маці і зноў ішоў няўпэўненым хісткім крокам, няшчасны, пакінуты Бэмбі. Ён ішоў усё далей і далей па ўжо незнаёмых няходжаных сцежках і нарэшце апынуўся ў нейкай невядомай, да болю чужой мясціне.

І тут ён пачуў два дзіцячыя галасы, якія клікалі так, як ён, на яго лад:

— Мама!.. Мама!..

Бэмбі прыслухаўся. Здаецца, гэта Габо і Фаліна. Ну вядома ж, гэта яны. Імкліва пабег ён на галасы і неўзабаве ўбачыў дзве чырвоненькія шубкі, якія свіціліся скрозь лістоту. Габо і Фаліна! Яны стаялі пад бузіной, цесна прытуліўшыся адно да аднаго.

— Мама!..— крычалі яны.— Мама!..

Яны ўзрадаваліся, пачуўшы шоргат у кустах, але гэта быў усяго-наўсяго Бэмбі, і дзеці не маглі схаваць расчаравання. Але ўсё ж яны крышачку ўзрадаваліся яму. А Бэмбі — той быў рады па-сапраўднаму: ён ужо болей не адзінокі.

— Мая мама знікла,— сказаў Бэмбі.

— Наша мама таксама знікла! — жаласна абгукнуўся Габо.

Засмучаныя, глядзелі яны адно на аднаго.

— Куды ж яны падзеліся? — сказаў Бэмбі, і ў голасе яго дрыжалі слёзы.

— Я не ведаю, — уздыхнуў Габо. У яго зноў пачалося сэрцабіццё, ён зусім аслабеў.

Нечакана Фаліна сказала:

— Я думаю, яны ў бацькоў...

Габо і Бэмбі глядзелі на яе азадачана.

Гэта чамусьці напалохала іх.

— Ты думаеш?.. — дрыжучы запытаў Бэмбі.

Фаліна таксама спужалася, але трымалася так, быццам ёй было вядома больш, чым яна можа сказаць. Яна і сама не ведала, чаму ёй прыйшло ў галаву, што мамы знаходзяцца ў бацькоў, але на пытанне Бэмбі адказала зразумнай і значнай мінай:

— Так, я зусім упэўнена.

Здагадка Фаліны заслугоўвала таго, каб над ёю падумаць, але Бэмбі не мог ні аб чым думаць, яму было вельмі тужліва. Ён пайшоў прэч, Фаліна і Габо пацягнуліся за ім.

Усе трое голасна гукалі:

— Мама!.. Мама!..

Але вось Габо і Фаліна спыніліся. Далей яны не пойдучь.

Фаліна сказала:

— Навошта? Мама ведае, дзе мы, яна адразу нас знойдзе, як толькі вернецца.

Але Бэмбі не мог стаяць на месцы. Ён прабраўся праз гушчар, выйшаў на маленькую лясную прагаліну і раптам замёр...

Там, на другім канцы прагалу, у зарасніку арэшніка стаяла невядомая небывалая істота. Ад яе цягнула невядомым, рэзкім пахам, чужым, цяжкім, які зводзіў з розуму.

Зачаравана глядзеў Бэмбі, не ў стане адвесці вачэй ад незнаёмца. Той стаяў дзівосна прама, на двух нагах, тонкі і вузкі, у яго быў бялявы твар, зусім голы вакол вачэй і носа, агідна голы. Невыказнай, халоднай жудасцю павейвала ад гэтага твару і, разам з тым, дзівоснай уладнай сілаю. Бэмбі не мог адарваць ад яго позірку.

Незнаёмец доўга заставаўся нерухомым. Затым ён падняў верхнюю нагу, якая была так блізка ад твару, што Бэмбі напачатку нават не прыкмеціў яе. Але цяпер ён раптам убачыў гэтую дзіўную

нагу, распасцёртую ў паветры, і аднаго гэтага руху незнаёмца было дастаткова, каб Бэмбі здзьмула ўбок, як пушынку.

Ён і сам не прыкмеціў, як апынуўся ў гушчары. Аднекуль узнікла маці і паімчала з ім побач. Яны імчалі бок у бок, праз кусты і ламачча, імчалі з усяе сілы. Маці вяла па адной ёй вядомай сцежцы. Яны стрымалі крок толькі ля парога сваёй хаціны.

— Ты бачыў? — ціха запытала маці.

Бэмбі не мог адказаць, у яго сперла дух. Ён толькі кіўнуў галавой.

— Гэта быў... Ён! — сказала маці.

І абодвух працялі, пранізалі наскрозь дрыжыкі...

Цяпер Бэмбі ўсё часцей даводзілася заставацца аднаму, але ён ужо не адчуваў ранейшага страху. Маці знікала, ён мог зваць, гукаць яе колькі душы заўгодна, але яна ўсё роўна не прыходзіла. Але нечакана яна з'яўлялася і зноў была з ім, як раней.

Аднойчы ноччу, зноў пакінуты, Бэмбі адзінока бадзяўся па лесе. Цемра ўжо прарэдзілася, было блізка да світанку, на шэра-шызым фоне неба праяўляліся невыразныя абрысы вяршалін дрэў. Штосьці зашамацела ў кустах, шорах пракаціўся па лістоце, усё бліжэй, бліжэй, і раптам паратварыўся, абярнуўся ў маці. Яна была не адна. Хто быў гэты другі, Бэмбі не змог разгледзець, але маці ён пазнаў адразу, хоць яна толькі на кароткае імгненне мільганула міма яго і з гучным крыкам пранеслася прэч. Усё спіснулася ў Бэмбі — такія незразумелыя былі для яго і гэты дзіўны бег праз кусты, і гэты трыумфальна-радасны, але з адценнем страху крык маці.

Яшчэ больш дзіўны выпадак адбыўся з ім аднойчы днём. Ён доўга без ніякае мэты блукаў па лесе. Не выбіраючы дарогі, паварочваў то налева, то направа, то вяртаўся назад, то зноў плёўся наперад. А затым у нейкі момант ён спыніўся і гучна, адчайна стаў клікаць маму. О не, не з-за спалоху, не з-за таго, што як быццам ён спужаўся, — ён проста не мог больш заставацца адзін, невыноснай зрабілася для яго адзінота. І раптам побач з ім паўстаў ва ўсёй сваёй красе адзін з бацькоў. Бэмбі не чуў яго набліжэння і моцна спужаўся. Гэты стары алень быў самым магутным з усіх тых, што бачыў Бэмбі,

самым рослым і ганарлівым. Шуба яго палала, гарэла ярка-чырвоным полымем, ад твару ішло серабрыста-шэрае мігценне, разложыстыя, у цёмных бугарках рогі высока ўзносіліся над чуйна стрыгучымі вушамі.

Ён змерыў Бэмбі суровым позіркам:

— Чаго ты крычыш? — вымавіў ён. — Ты што, не можаш быць адзін? Як табе не сорамна!

Бэмбі хацеў сказаць, што яму ўжо неаднаразова даводзілася заставацца аднаму, што ён прывык быць адзін, але язык быццам прыліп да гартані. Пякучы сорам ахапіў усю яго маленькую істоту. А стары алень павярнуўся і ўмомант знік, нібы праваліўся скрозь зямлю. Гэта было неверагодна: як ні прыслухоўваўся Бэмбі, яго слых не ўлавіў ні тупату капыт, ні хоць бы слабога шоргату кустоўя. Бэмбі абнюхваў паветра — нікога. Ён з палёгкай уздыхнуў, і ўсё ж ён бы многа даў, каб яшчэ раз убачыцца са старым аленем і заслужыць яго прыхільнасць.

Бэмбі ні слоўца не сказаў маці аб гэтай сустрэчы. Але цяпер ён ужо не крычаў, не гукаў яе, калі яна знікала. Блукаючы ў адзіноце, ён страсна марыў аб сустрэчы са старым аленем. Ён хацеў сказаць яму: «Бачыш, я болей не баюся.» І тады стары алень, магчыма, пахваліў бы яго.

Але з Габо і Фалінай Бэмбі падзяліўся сваёй таямніцай. Затоена слухалі яго сябры. Гэта сапраўды незвычайная сустрэча, у іхнім жыцці не здаралася нічога падобнага.

— Ты, напэўна, моцна спужаўся? — спачувальна сказаў Габо.

Яшчэ б! Сапраўды, Бэмбі спужаўся, але зусім крышачку.

— Я на тваім месцы памёр бы са страху! — прызнаўся Габо.

Не, вялікага страху Бэмбі не адчуваў: стары алень трымаўся сардэчна.

— Гэта крыху бадзёрыць мяне, — сказаў Габо. — Мне здаецца, я не пасмеў бы ўзняць на яго вочы. Калі мне страшна, у мяне ўсё расплываецца ў вачах, а сэрца калоціцца так моцна, што я задыхаюся.

Фаліну расказ Бэмбі прымусіў глыбока задумацца, але яна прытаіла, пакінула свае думкі пры сабе.

Калі ім зноў давялося сустрэцца, Габо і Фаліна кинуліся да Бэмбі з усіх ног. Яны, як і Бэмбі, зноў былі адны.

— Мы цябе ўвесь час шукаем! — усклікнуў Габо.

— Так, — важна пацвердзіла Фаліна. — Мы ведаем цяпер, з кім ты сустракаўся.

Бэмбі падскочыў:

— З кім?..

Фаліна крыху памаўчала, затым значна сказала:

— Гэта быў стары вajak.

— Адкуль ты ведаеш?..

— Ад нашай маці, — заявіла Фаліна.

Бэмбі здзівіўся:

— Вы расказалі ёй маю гісторыю?

Абодва кіўнулі.

— Але ж гэта тайна! — абурана ўсклікнуў Бэмбі.

Габо тут жа пачаў прасіць прабачэння.

— Я не вінаваты, гэта ўсё Фаліна...

Але Фаліна вясёла абарвала:

— Ах, што тайна! Мне хацелася даведацца, хто гэта быў! Цяпер мы ведаем, і так значна цікавей! З гэтым Бэмбі не мог не згадзіцца. Фаліна ахвотна задаволіла яго цікаўнасць.

Гэта самы высакародны з усіх аленяў. Ён вajak. Роўнага яму няма. Ніхто не ведае, колькі яму гадоў, ці ёсць у яго блізкія. Толькі нямногім пашчасціла ўбачыць яго хоць аднойчы. Нярэдка па лесе праходзіць погалас, што ён памёр, — так доўга няма яго іншы раз. Але затым ён прадстане перад суродзічамі на імгненне, і такім чынам усе даведваюцца, што ён жывы. Ніхто не асмельваецца запытаць, дзе ён прападаў, — ён жа ні з кім не размаўляе, і ніхто не адважваецца загаварыць з ім першым. Яго шляхі нікому невядомыя, але ведаюць, што ён выхадзіў лес да самых далёкіх даляў. Ён ставіцца з пагардай да небяспекі, грэбуе ёю. Бывае, алені дужацца, барукаюцца паміж сабою, калі гуляючы, калі ўсур'ёз, але з ім ніхто спрадвеку не ўступаў у адзінаборства. З яго даўніх сапернікаў ніводзін не застаўся ў жывых. Ён вялікі вajak.

Бэмбі ахвотна дараваў Фаліне і Габо, што яны прабалбatalі аб яго тайне, інакш ён ніколі, ніякім

чынам не даведаўся б пра мноства цікавых і важных рэчаў. Але добра, што Габо і Фаліне вядома не ўсё. Так, яны не ведаюць, што вялікі важак сказаў Бэмбі: «Ты не можаш быць адзін? Як табе не сорамна!» Так, Бэмбі зрабіў правільна, змаўчаўшы аб тым: Габо з Фалінай усё роўна прагаварыліся б і ён стаў бы пасмешышчам усяго лесу.

У гэтую ноч, калі ўзышоў месяц, вярнулася маці. Нечакана з'явілася яна каля высокай сасны. Яна ціха стаяла там і глядзела на Бэмбі. Ён кінуўся да яе. Гэта ноч прынесла Бэмбі новае перажыванне.

Маці вярнулася стомленай і галоднай і яны скарацілі сваю звычайную прагулку. Яны пайшлі на паляну. Маці пачала паскубваць вільготную халаднаватую начную траву. Потым яны абое ўзяліся за маладыя парасткі і за гэтым заняткам паглыбіліся ў лес. Нечакана і грозна зашумелі кусты. Перш чым Бэмбі што-небудзь сцяміў, маці перапалохана і разгублена, жудасна закрычала:

— А-о-о! А-о-о!

З-за кустоў у роўным і моцным шуме, быццам гіганцкія прывіды, выступілі небывала дзіўныя, незвычайныя істоты. Яны былі падобныя і на маці, і на цёцю Энну, і на іншых родзічаў Бэмбі, але былі такога волатаўскага росту, што Бэмбі давялося задраць галаву, каб цалкам ахапіць іх. І тады Бэмбі таксама раптам закрычаў на ўсю глотку:

— А-о-о!.. Ба-о-о! — Ён не разумеў, чаго крычыць, але не крычаць не мог.

Працэсія павольна прайшла міма. Тры, чатыры асілкі адзін за адным. Напаследак з'явіўся яшчэ адзін. Ён быў яшчэ вышэйшы, больш магутны, з яго шыі спускалася густая грыва, а галаву ўвенчвала цэлае дрэва.

Штосьці кіпела, бушавала ў грудзях у Бэмбі, штосьці рвалася адтуль, так жудасна на душы яшчэ ніколі ў яго не было.

Гэта не было страхам, але ніколі яшчэ не здаваўся ён сабе такім маленькім і нікчэмным. Нават маці і тая неяк жаласна зменшылася ў яго ўяўленні. Саромеючыся свайго дзіваватага пачуцця, ён трубіў:

— Ба-а-о-о! Ба-о-о!

Крык прыносіў некаторую палёжку.

Працэсія згубілася з вачэй. Стала ціха. Толькі

Бэмбі час ад часу спускаў кароткі трубны гук.

— Ды супакойся ты,— сказала маці, яны пайшлі.

— О мама! — пралепятаў Бэмбі.— Хто яны?

— Ах, гэта зусім не так небяспечна,— сказала маці.— Гэта нашы рослыя паўночныя сваякі... Так, яны вялікія і высакародныя, яшчэ высакародней нас.

— І яны не небяспечныя для нас? — запытаў Бэмбі.

— Па-мойму, не,— адказала маці.— Аб тым гавораць рознае, але ці варта надаваць значэнне чуткам? Мне і маім знаёмым яны не зрабілі нічога дрэннага.

— А чаму яны павінны рабіць нам дрэннае? — разважаў услых Бэмбі.— Яны ж нашы сваякі.

— Ды нічога яны нам не зробяць,— сказала маці. І пасля кароткага маўчання дадала: — Я сама не ведаю, чаму іх з'яўленне так пужае. Я страчваю над сабой усялякую ўладу. І так заўсёды...

Размова прымусіла Бэмбі задумацца. Якраз у гэтую мінуту ў галінах аленыны з'явіўся сыч і па ўласцівай яму звычцы абвясціў аб сабе немым крыкам. Але Бэмбі быў так паглыблены ў сябе, у свае думкі, што, насуперак звычаю, забыў спалохацца. Сыч зляцеў на ніжнюю галіну і запытаўся:

— Я вас, мусіць, напалохаў?

— Вядома,— адказаў Бэмбі.— Вы мяне заўсёды палохаеце.

Сыч ціхенька засмяяўся.

— Спадзяюся, вы на мяне не крыўдуеце? — сказаў ён.— Такая ўжо ў мяне звычка!

Ён раздзьмуўся, стаў падобным на шарык, апусціў сваю дзюбу ў пухкія грудныя пярынькі і зрабіў надзвычай мілы і сур'ёзны твар.

— Ведаеце,— даверліва сказаў Бэмбі,— зусім нядаўна я спалохаўся яшчэ мацней.

— Што-о? — незадаволена вымавіў сыч.

Бэмбі раскажаў яму аб сваёй сустрэчы з магутнымі сваякамі.

— Ох ужо гэтыя сваякі! — прабурчаў сыч.— У мяне таксама поўна сваякоў. Варта мне толькі паказацца днём, як ад іх адбою няма. А ці ёсць на свеце што-небудзь такое ж непатрэбнае, як сваякі?

Калі яны знатней вас, вам няма чаго з імі рабіць, а калі не, то тым больш. Першых мы трываць не можам за гордасць, другіх — за нікчэмнасць. Словам, ад сваякоў лепш трымацца як мага далей.

— Але... я зусім не ведаю сваіх сваякоў, — нясмела сказаў Бэмбі.

— Не клапаціцеся пра гэту публіку, — прахрыпеў сыч. — Паверце мне, — сыч важна закаціў вочы, — паверце добрай парадзе. Сваякі не варты сяброў. Вось мы з вамі проста добрыя знаёмыя, і гэта так прыемна для нас абодвух.

Бэмбі хацеў было ўставіць слова, але сыч яму не даў:

— Вы яшчэ такі малады, даверцеся майму вопыту. Я разбіраюся ў такіх рэчах. Зрэшты, мне няпроста ўмешвацца ў вашы сямейныя адносіны.

Ён глыбакадумна закаціў вочы, і яго твар стаў такім задумлівым і значным, што Бэмбі не адважыўся пярэчыць...

Аднойчы здарылася жахлівае...

Раніца гэтага дня выдалася свежай і расістай, на небе ні аблачынкі. Здаецца, мацней звычайнага духмяна пахла асвежанае вільгаццю ночы кустоўе, і паляна шырокімі хвалямі пасылала ва ўсе канцы свае вострыя пахі.

— Пі-і! — праспявалі сініцы прачнуўшыся.

Праспявалі зусім ціха, бо па зямлі яшчэ слаўся шэраваты змрок. Зноўку надоўга запанавала цішыня. Затым аднекуль зверху прагучалі рэзкія гартанныя галасы варон. Адразу ж адгукнулася сарока:

— Ча-ча-га-ра! Ці не думае хто, што я сплю?

І тут на мноства ладоў зашчабяталі сотні тоненькіх галасоў:

— Піў, піў, цью, цюіць, цюіць, цюіць, цюіць, цюіць!

У гэтым голасе яшчэ адчуваліся і сон і прыцемак, але з кожнай хвілінай ён гучаў усё свяжэй і радасней.

Але вось прыляцеў чорны дрозд і ўсеўся на верхавіне буку. Ён выбраў самую высокую галінку, якая тонка і востра прапускала праз сябе блакітнае паветра, і, агледзеўшы прастор паверх дрэў, убачыў на ўсходзе палева-шэрае, быццам стомленае, неба, заружавелае ўжо, заквітнелае маладой зарой. І дрозд пачаў сваю прывітальную песню. Ён быў

толькі крышку цямней галінкі, на якой сядзеў, яго маленькае чорнае целечка нагадвала завялы лісток, але яго песня радасна-вясёлым гімнам разлівалася над абуджаным лесам. Усё ажыло.

Забілі берасцянку, зацёжжалі-зашчоўкалі малінаўкі і шчыглы. Гучна лопаючы крыламі, галубы пераляталі з галінкі на галінку. Гарлапанілі фазаны, быццам у іх разрывалася горла. З тугім і мяккім шоргатам зляталі яны з дрэў, якія былі ім добрым прыстанкам для начлегу, і, разарваўшы гартань металчным крыкам, пачыналі ціха буркаваць. Высока ў небе ваяўніча і радасна заклікалі сокалы:

— Йя-йя-йя!..

Узышло сонца.

— Дзю, дзю! — звонка праспявала івалга.

Яна лятала паміж галін узад і ўперад, і яе жоўценькае кругленькае целечка ззяла залатой пулькай.

Бэмбі выйшаў з-за старога дуба на паляну. Яна ззяла расой, духмяніла вільготнай травой, зямлёй і кветкамі. У ёй адчувалася трымценне, біццё бясконцых жыццяў.

Шмат знаёмых сабралася цяпер на паляне. Там сядзеў друг заяц і, здавалася, раздумваў аб нейкіх важных рэчах. Не спяшаючыся прагульваўся высакародны фазан; ён падзеўбаў у траве і часам насцярожана азіраўся, яго ізумруднае горла ззяла на сонцы.

А амаль побач з Бэмбі стаяў незнаёмы малады алень. Упершыню ў жыцці апынуўся Бэмбі блізка ад дарослага аленя. Ледзь заслонены кустамі бузіны, стаяў ён нерухома супраць Бэмбі. Бэмбі таксама замёр.

А што, калі алень зусім выйдзе з кустоў — ці адважыцца Бэмбі загаварыць з ім?

Трэба параіцца з маці. Бэмбі азірнуўся, але маці была далёка, яна размаўляла з цёцяй Эннай. Бэмбі не рухаўся, ён перажываў пакутныя сумненні. Каб трапіць да маці, ён павінны быў прайсці міма маладога аленя. Бэмбі знаходзіў гэта непрыстойным.

«Ах, — думаў ён, — навошта мне запытваць маму! Гаварыў жа са мной стары вajak, а я і слоўца не сказаў аб тым маме. Паспрабую сам загаварыць з маладым аленем. Хай усе ўбачаць, як я з ім раз-

маўляю. Я скажу: «Добрай раніцы, пан!» Не можа ж ён раззлавацца на гэта. А калі раззлуецца, я ўцяку...»

І ўсё ж Бэмбі не пераставаў вагацца.

Але вось малады алень выступіў з-за кустоў бузіны.

«Зараз я скажу яму...» — падумаў Бэмбі.

І тут з усяе сілы ўдарыў, грывнуў гром.

Бэмбі ўвесь спіснуўся, не разумеючы, што здарылася. Ён бачыў толькі, што малады алень высока падскочыў і кінуўся ў гушчар. Ён пранёсся зусім блізка ад Бэмбі...

Бэмбі разгублена азірнуўся. Страшны гул грому яшчэ гучаў у яго целе. Ён бачыў, як маці, цёця Энна, Габо і Фаліна кінуліся да лесу, як пасля кароткай збянтэжанасці, кароткага замяшання прыпусціў туды ж друг-прыяцель заяц і наўздагон яму, высока задзіраючы цыбатыя ногі, памчаўся фазан. Адчуў ён і імгненную гнятлівую цішыню, якая паспраўднаму пужала, бо завалодала ўсёю палянай, усім лесам. І ён увесь напружыўся, падцягнуўся і таксама скокнуў у гушчар.

Бэмбі не зрабіў і трох крокаў, як натыкнуўся на маладога аленя, распасцёртага на зямлі. Широкая рваная рана зеўрала на яго плячы, з раны струменіла кроў.

— Не спыняйся! — пачуў ён побач з сабою. Гэта была маці... — Бяжы! — крычала яна. — Бяжы з усяе сілы!

Адчайны кліч маці сарваў Бэмбі з месца, ён рынуўся наперад.

— Што гэта было, мама? — запытаў ён, не спыняючы бегу. — Што гэта было?

І, задыхаючыся, маці адказала:

— Гэта быў... Ён!..

Нарэшце яны, знямогшы, спыніліся:

— Што вы казалі? Я прашу паўтарыць, што вы казалі? — данёсся зверху галасок.

Бэмбі ўзняў галаву і ўбачыў вавёрачку, якая спускалася па галінах.

— Я бегла за вамі ўслед! — крычала яна. — Не, гэта жакліва!

— Вы ўсё бачылі? — запытала маці.

— Само сабой зразумела! — адказала вавёрачка.— Я дасюль уся дрыжу.

Яна ўселася слупком, абапёршыся на свой пушысты хвост і выставіўшы вузенькую белую грудзінку; пярэднія лапкі яна прыціснула да грудзей быццам прысягала, тым самым пацвярджаючы праўдзівасць сваіх слоў:

— Я не ў сабе, я ўзрушана да глыбіні душы!

— Гэта неспасціжна розуму! — сказала маці.— Ніхто з нас не бачыў Яго.

— Ну? — горача ўскрыкнула вавёрачка.— Вы памыляецеся, я прыкмеціла Яго даўным-даўно!

— Я таксама! — пракрычаў другі голас.

Гэта была сарока, яна падляцела і апусцілася на галіну.

— Я таксама! — пачулася аднекуль яшчэ вышэй: там на сучку сядзела сойка.

А з вяршалін дрэў панура пракаркалі дзве вароны:

— Мы таксама бачылі Яго!

Так гаварылі жыхары, напалоханыя і ўзлаваныя.

— Я прыклала вялізныя намаганні,— гаварыла вавёрачка, прысягальна прыціскаючы да грудзей лапкі,— так, вялізныя намаганні, каб папярэдзіць беднага юнага.

— І я,— далучылася сойка,— я крычала яму, але ён не хацеў мяне слухаць.

— Мяне ён таксама не паслухаў,— забалабоніла сарока.— А ці ж я не крычала, ці ж я не старалася! Я ўжо хацела падляцець да яго, але вось тут якраз усё і здарылася.

— Мой голас мацнейшы за ўсе вашы, і я крычала на ўсю моц,— горка сказала варона, але іх высокасці звяртаюць вельмі мала ўвагі на такіх, як мы.

— Сапраўды, завельмі мала,— пацвердзіла вавёрачка.

— Мы зрабілі, што маглі,— забалабоніла сарока.— І калі здарылася няшчасце, то нас ні ў чым нельга абвінаваціць.

— Такі прыгожы юнак! — з жалем сказала вавёрачка.— У самым росквіце гадоў!..

— Гха! — праскрыпела сойка.— Каб не быў ён такім ганарыстым і каб паболей слухаў нас...

— Ды ён зусім не ганарысты, — запярэчыла вавёрачка. — Не больш, чым іншыя прынцы з яго рода.

— І такі ж дурны! — засмяялася сойка.

— Ты сама дурная! — закрычала зверху варона. — Усяму лесу вядомая твая дурасць!

— Я? — здзіўлена паўтарыла сойка. — Я дурная? Першы раз чую. Напэўна, некалькі няпамятлівая, але дурная — гэта неверагодна!

— Як сабе хочаце, — сказала варона, уздыхнуўшы. — Забудзьце ўсё, што я сказала. Але адно запомніце: прынец загінуў не таму, што быў неразумны ці фанабэрысты, а таму, што ніхто не можа супрацьстаяць Яму!

— Гха! — скрыпнула сойка. — Не выношу такіх размоў! — І паляцела.

Варона працягвала:

— І сярод маіх сваякоў Ён знішчыў многіх. Ён забівае, калі захоча. І нішто не можа дапамагчы нам...

— Мы ўсе павінны быць пільнымі, — заўважыла сарока.

— Вядома, — самотна згадзілася варона. — Да пабачэння.

Яна паляцела прэч, а ўслед за ёй і ўсё груганьне.

Бэмбі азірнуўся. Маці не было побач.

«Аб чым яны гаварылі? — думаў Бэмбі. — Ці не той гэта Ён, якога я сустрэў аднойчы на прагалку? Але ж мяне Ён не забіў?..»

І тут Бэмбі ўявіў маладога аленя, які ляжыць у лужыне ўласнай крыві. Мёртвы, нерухомы...

А лес зноў разліваўся шматтысячнымі галасамі, і сонца пранізвала яго прамымі, шырокімі прамянямі. Усюды панавала святло, духмяна пахла лістота, уверсе звінеў кліч сокала, унізе рассыпаўся рагаток дзятла, быццам нічога і не здарылася. Але ўсё гэта не радала Бэмбі: штосьці цёмнае навалілася на душу. Ён не разумее, як могуць іншыя быць бесклапотнымі і вясёлымі. Жыццё ж такое цяжкае і небяспечнае! Схавацца б ад небяспекі ў лясной глушы, у патайным, нікому не даступным прыстанішчы і звекаваць свой век там ціха і непрыкметна. Навошта яму паляна з усімі сваімі радасцямі, калі за іх даводзіцца так жорстка расплачвацца?.. Штосьці

зашастала ў кустах. Бэмбі хуценька аглянуўся: перад ім стаяў стары ваяк.

Бэмбі сціснуўся, гатовы кінуцца наўцёкі. Стары ваяк глядзеў на яго сваімі вялізнымі, глыбокімі, пранізлівымі вачамі:

— Ты быў пры гэтым?

— Ага,— здаўлена прамовіў Бэмбі: яго сэрца білася амаль ля самага горла.

— Дзе твая маці? — запытаў стары ваяк.

— Я не ведаю,— сумна адказаў Бэмбі.

Стары ваяк свідраваў яго сваім позіркам:

— І ты не завеш яе?

Бэмбі зірнуў на поўную годнасці, у мігценні серабра галаву, якую увенчала царская карона, і сэрца яго раптам перапоўнілася мужнасцю.

— Я магу быць адзін,— сказаў ён.

Стары нейкі час трымаў яго пад прыцэлам сваіх здзівосных вачэй, затым крыху мякчэй запытаў:

— Ты той самы малыш, які плакаў, застаўшыся адзін без маці?

Бэмбі сумеўся, але адразу авалодаў сабою:

— Так, гэта я.

Стары глядзеў на яго моўчкі, але Бэмбі здалася ласка ў глыбіні яго позірку.

— Ты вылаяў мяне тады, стары ваяк! — усклікнуў ён парывіста.— Я ж баяўся заставацца адзін. А цяпер я не баюся больш!

Стары глядзеў усё яшчэ выпрабавальна, але Бэмбі падалося, што ён ледзь прыкметна ўсміхнуўся.

— Стары ваяк,— асмялела звярнуўся Бэмбі,— што здарылася сёння? Хто такі гэты Ён, аб якім усе гавораць?..— Бэмбі змоўк пад позіркам, што бліснуў цёмным агнём.

Стары глядзеў паўз Бэмбі, удалеч, затым павольна прагаварыў:

— Умей слухаць, умей чуць, умей глядзець. Умей сам пазнаваць-уведваць жыццё.— Ён узняў увенчаную галаву.— Будзь шчаслівы.— І, не дадаўшы ні слоўца, знік...

Бэмбі застаўся адзін, і зноў смутак агарнуў яго душу, але тут у вушах яго прагучалі развітальныя словы старога ваяка-правадыра:

«Будзь шчаслівы!..»

І незнаёмае дасюль пачуццё гордасці ахапіла яго.

Так, жыццё цяжкае і поўнае небяспекі, але, што б ні чакала яго наперадзе, ён не баіцца жыцця.

Бэмбі не спяшаючыся паглыбіўся ў лес...

Са старога дуба, што перагароджваў выхад на паляну, павольна кружляючы, зляцеў ліст. І з іншых дрэў то раздумна-плаўна, то імкліва ўразаючыся ў паветра, аблятала чырвонае, жоўтае, у мармуровых узорах-разводах лісце.

Дзень за днём, дзень за днём...

Высока над астатнімі галінамі, дасягаючы ледзь не да сярэдзіны паляны, распасціраўся магутны сук старога дуба. На самым яго канцы, ледзь пахістваючыся на аслабелых чаранках, два лісточкі вялі ціхую размову.

— Як усё змянілася! — сказаў адзін лісток другому.

— Так, — пацвердзіў другі. — Многія пайшлі сёння ноччу. Здаецца, мы апошнія засталіся на нашым суку.

— Ніхто не ведае, калі аддасць ён канцы, — сказаў першы. — Памятаеш, яшчэ было цёпла і ясна сваяцкі сонейка, і раптам парыў ветру або нечаканы хвосткі лівень — і многія з нас — маладыя і моцныя, гінулі. Хіба калі ведаеш, блізкі ці далёкі твой канец?

— Цяпер сонца свеціць так рэдка, — уздыхнуў другі. — І святло яго не надае сілы.

— Ці праўда, — сказаў першы, — ці праўда, што, калі мы ападзём, наша месца зойме іншае лісце, за ім яшчэ іншае, і так без канца?

— Праўда, — прашаптаў другі ліст. — Але не варта думаць аб тым, гэта вышэй нашага разумення.

— І таму становіцца так сумна... — дадаў першы.

Яны памаўчалі, затым першы, быццам пра сябе, сказаў:

— Але чаму ж мы павінны апасці?

Другі запытаў:

— А што будзе з намі, калі мы ападзём?

— Мы акажамся ўнізе.

— А што там, унізе?

— Не ведаю. Адны кажучь адно, другія — іншае. Хіба даведаешся, дзе праўда?

Яны зноў памаўчалі, затым другі запытаў:

— А там, унізе, мы будзем што-небудзь адчуваць?

— Хто можа аб тым сказаць. Ніводзін адтуль не вярнуўся...

І зноў настала маўчанне. Затым першы ліст пяшчотна сказаў:

— Не сумуй так. Ты ўвесь калоцішся.

— Ах, не! Я толькі ледзь-ледзь падрыгваю. Але ж не адчуваеш сябе так упэўнена, як раней...

— Пакінем гэтую размову, — сказаў першы ліст.

— Што ж... пакінем. Але аб чым жа нам тады гаманіць?

Ён змоўк, затым прамовіў ціха:

— І нашая часіна блізка... Чыя раней настане чарга?..

— Не будзем аб тым, — зноў падаў свой голас першы ліст. — Давай лепш прыгадаем, як добра, як дзівосна добра было нам раней! Помніш, як грэла сонца, як бурлілі ў нас сокі жыцця? Помніш? А жыватворная раса ў ранішнюю пару? А мяккія дзівосныя ночы?..

— Цяпер ночы жахлівыя, — заўважыў другі ліст. — І цягнуцца яны бясконца.

— Мы не павінны скардзіцца, — разважыў першы ліст, — мы ж усіх перажылі.

— Ці праўда, што я вельмі змяніўся, — жаласна запытаў другі ліст.

— Ніколько! — пераканана сказаў першы. — Ты ніколько не змяніўся. Гэта я зжаўцеў і зморшчыўся, а ты — ты ўсё такі ж прыгажун.

— Ах, пакінь! — перапыніў першы.

— Не, праўда! — палка ўсклікнуў другі. — Ты прыгожы, як у першы дзень. А маленькія жоўтыя прожылкі, ледзь-ледзь прыкметныя, вельмі табе падыходзяць. Ты ўжо павер мне!

— Дзякуй табе, — расчулена прашаптаў другі. — Я табе не веру... не зусім веру... Але дзякуй за тваю дабрыню. Ты заўсёды быў добрым да мяне! Я толькі цяпер зразумеў, які ты добры.

— Змоўкні! — загадаў першы і змоўк сам, таму што боль яго быў вельмі моцным.

Так, у маўчанні, прайшоў час.

Парыў мокрага ветру прадзьмуў лес.

— Ах, вось яно!..— вымавіў другі ліст.— Я...— Ён страціў голас і, мякка адарваўшыся ад сука, паляцеў уніз.

Надышла зіма.

Свет непазнавальна змяніўся. І нялёгка было Бэмбі прыстасавацца да гэтага змененага свету. На змену ранейшаму багаццю прыйшла галечка. Бэмбі лічыў чымсьці само сабой зразумелым, назаўсёды Богам дадзеным, што яго акружалі дастатак, заможнасць, здаволенне ўсіх яго патрэб, што ён ніколі не ведаў недахопу ў ежы, што спаў ён у цудоўнай, прыбранай зелянінай хаціне і разгульваў у прыгожай гладзенькай чырвонай шубцы. Але цяпер усё стала інакш, усё жыццё перайначылася.

Праўда, гэтыя змены ішлі паступова і напачатку нават радалі Бэмбі. Ён з задавальненнем назіраў, як густы белы туман, што раніцай ахінаў паляну, паволі раставаў, знікаў з першымі прамянямі сонца, адносячыся ўсё вышэй і вышэй у світальнае з праяўленым ужо блакітам неба. Яму падабаўся іней, які клапатліва ўпрыгожваў сваімі калючымі махрамі ўсе галінкі і травінкі. З вострым хваляваннем прыслухоўваўся Бэмбі да рыку сваіх магутных сваякоў, паўночных волатаў. Увесь лес скаланаўся ад грамавых клічаў высакародных. У салодкім трапятанні замірала сэрца Бэмбі. «Як усё вялізна, велічна у высакародных! — думаў ён.— Іхнія кароны пасуюць, адпавядаюць разгалістым дрэвам, іхнія галасы могуць паспрачацца з громам». Пачуўшы чарговы кліч, ён заміраў у нерухомасці. Уладнае жаданне гучала ў тым клічу, нястрымная туга, гнеўная, гордая нецярплівасць.

І ў нейкі момант страх ахапіў Бэмбі. Супраць яго волі гэтыя галасы прыгняталі яго. І хоць ён ганарыўся сваёй высакароднай раднёй, іх недасягальнасць выклікала ў ім раздражненне. Ён адчуваў сябе зняважаным, прыніжаным, сам не разумеючы чаму. Не, ён ніколі не будзе шукаць з імі блізкасці.

Калі ж мінула пара кахання высакародных і змоўк грамавы гул іх заклікаў, Бэмбі пачаў пры-

кмячаць і іншыя рэчы. Блукаючы ноччу па лесе ці лежачы ў сваёй хаціне, ён чуў несціханы шоргат лісця, што ападае. Шаргацела, шамацела, патрэсквала ва ўсіх кустах лесу. Пяшчотны серабрысты звон бесперапынна ліўся з верхавін дрэў на зямлю. Было дзівосна прыемна чуць яго, прачынаючыся, і так добра было засынаць пад гэта таямнічае, дзівоснае перашэптванне!

Цяпер лістота пакрывала ўсю зямлю і ад кожнага кроку моцна храбусцела. Весела было раскідваць яе нагамі ў розныя бакі. Лістота шалясцела: «Ш-ш-ш-ш!» — пяшчотна, светла, серабрыста. Чуйны шоргат лісця быў не толькі прыемны — ён прыносіў немалую карысць. У гэтыя дні не патрэбна было напружваць нюх і слых. Навошта прынюхвацца, услухоўвацца, калі лістота здаля папярэджвае аб усякім падазроным руху ў лесе. «Ш-ш-ш!» — суха і звонка шаргаціць апалае лісце. — Паспрабуй хто падкрасціся непрыкметна!»

Але вось зарадзіў дождж. З ранняй раніцы і да позняга вечара ён ліў несціхана; усю ноч навывёт шумеў і шумеў ён да самай раніцы і пасля кароткай перадышкі зноў пачынаў ліць з асвежанай і асвяжальнай сілай. Паветра было спрэс прасякнута, насычана вільгацю, ва ўсім лесе не засталася ніводнай сухой мясцінкі. Пры кожнай спробе сашчыпнуць траўку рот імгненна напаўняўся вадой, і варта было толькі злёгка патармасіць кусцік, каб патокі вады залілі вочы і нос.

Цяпер Бэмбі адчуў, як пакутна дзень і ноч быць ва ўладзе сцюдзёных патокаў вады. Ён, праўда, яшчэ не замярзаў па-сапраўднаму, але ён тужыў па цяпле і жаласна калаціўся, дрыжаў у сваёй наскрозь прамоклай шубцы.

Лістота ўжо больш не шамацела. Яна ляжала на зямлі, мяккая і цяжкая, спрасаваная дажджом і ўжо нячуткая.

А пасля падзьмуў паўночны вецер, і Бэмбі даведаўся, што такое мароз. Як ні туліся да маці, нішто не абароніць цябе ад сцюжы. Раней так прыемна было ляжаць у цеснаце хаціны, адчуваючы жывое мацярынскае цяпло з аднаго боку, але цяпер гэтае цяпло не перадавалася цэлу, якое праймалі ледзяныя дрыжыкі.

Вецер дзьмуў дзень і ноч. Здавалася, у шалёнай злосці хоча ён вырваць з каранем лес і панесці яго прэч або, пашматаўшы, збузаваўшы ў паветры, знішчыць. Дрэвы скрыпелі ў магутным проціборстве, яны стойка супраціўляліся раз'юшанаму націску. Чулася іх стагнанне з трэскам, чуліся моцныя стрэлы трэснутых сукоў, чуўся шалёны грукат зламанага ствала вялікага дрэва і горка-тужлівае ўсхліпванне, якое вырывалася з усіх ран яго разбітага, паміраючага цела. Затым усё як быццам аціхла, толькі неўтаймоўны вецер нагадваў пра ледзяную буру: яго панурае выццё заглушала ўсе астатнія гукі.

Тут і прыйшла галеча. Вецер і дождж чыста зрабілі сваю справу. Ніводнага лісточка не захавалася на кустах і дрэвах. Лясныя волаты стаялі голымі, абабранымі і жаласна выцягвалі да неба свае голыя карычневыя галіны-рукі. Трава на поплаве пажаўцела і зрабілася такой нізенькай, быццам урасла назад у зямлю. Голай і беспрытульнай выглядала хаціна. З тае пары як зніклі яе зялёныя сцены, там ужо нельга было адчуваць сябе так надзейна, як раней, да таго ж з усіх бакоў пранізліва дзьмула...

Аднойчы раніцай маладзенькая сарока ляцела над поплавам. Штосьці белае, халаднаватае ўпала ёй на вочы светлай і лёгкай вуаллю, потым яшчэ і яшчэ, і вось мірыяды белых, мяккіх, бліскучых камякоў заляталі-залуналі вакол яе. Сарока залопала крыламі і ўзляцела ўгору. Дарэмна. Мяккія, халаднаватыя камякі сляпілі ёй вочы і тут. Яна яшчэ набрала вышыню.

— Не турбуйцеся дарэмна, дарагая! — крыкнула ёй варона, якая ляцела ў тым жа накірунку. — Вам не ўцячы ад гэтых камякоў. Гэта снег.

— Снег? — здзіўлена паўтарыла сарока, змагаючыся з мяцеліцай.

— Так-так, — пацвердзіла варона. — Цяпер зіма, і гэта снег.

— Прабачце, — прагаварыла сарока, — я толькі ў маі выйшла з гнязда. Я не ведаю, што такое зіма.

— Бывае, — заўважыла варона, — але нічога, вы яшчэ даведаецеся!..

«Калі гэта снег,— падумала сарока,— мне лепш прысесці».

І яна апусцілася на галіну алешыны. Варона паляцела далей.

Бэмбі спачатку парадаваўся снегу. Калі падалі белыя зорачкі, паветра рабілася ціхім і мяккім, а прастор здаваўся абноўленым і радасным. Варта праглянуць сонейку, як белая коўдра зямлі загаралася яркімі іскрамі; яна так ззяла, бліскала-зіхацела, што балелі вочы.

Але неўзабаве Бэмбі перастаў радавацца снегу. Даводзілася доўга разграбаць яго, каб адшукаць хоць некалькі травінак. Сухі снег балюча калоўся, і трэба было ўважліва сачыць за тым, каб не параніць ногі. З Габо так і здарылася. Але Габо ўвогуле быў такі бездапаможны, за ім патрэбна было вокады вока...

Цяпер яны амаль увесь час праводзілі разам. Цёця Энна штодня прыходзіла ў госці са сваёй дзетварой. У іхнім асяроддзі з'явілася і Марэна, юная дзяўчынка, амаль дзіця. Але хто сапраўды ўмеў ажыўляць гутарку, дык гэта старая цёця Нетла. Яна была асобай вельмі своеасаблівай і аб усім мела сваю асабістую думку.

— Не,— гаварыла яна,— дзецямі я сытая па горла. З мяне досыць гэтых жартаў.

— Але чаму? — запытвала Фаліна.— Хіба гэта жарты?

І цёця Нетла, прытвараючыся ўзлаванай, рэзка адказвала:

— Так, і прытым злыя...

Усе былі вельмі ўважлівымі, ветлівымі адно да аднаго. Седзячы кружком, дарослыя вялі бясконцыя размовы. Гэта вельмі пашырала кругагляд дзяцей.

Іншы раз да іх далучаўся то адзін, то другі з прынцаў. Спачатку гэта выклікала некаторую нацягнутасць, таму што дзеці баяліся, але затым яны прывыклі, гутаркі набылі ранейшую натуральнасць.

Бэмбі захапляўся прынцам Рано, вельмі прыкметным панам, а маладога, цудоўнага Каруса ён любіў да самазабыцця. Яны паскідалі свае кароны, і Бэмбі дапытліва, зацікаўлена разглядаў абзначач-

ныя на галовах прынцаў блішчастыя бугаркі, абсеяныя чорнымі кропкамі. Гэта выглядала надзвычай прыгожа.

Было незвычайна цікава, калі прынцы расказвалі пра сябе. У Рано на левай назе ўздымалася тоўстая, зарослая мехам нарасць. Рано крыху накульгваў на левую нагу і знаходзіў патрэбным час ад часу ўказваць на гэты свой недахоп.

— Вы, вядома, заўважылі, што я накульгваю?

Усе спяшаліся запэўніць яго, што гэта зусім не прыкметна. Рано толькі таго і хацелася. Але кульгавасць яго і на самай справе была ледзь прыкметнай.

— Так,— пачынаў Рано,— я выратаваўся толькі дзівам...

І Рано расказваў, як Ён заспеў яго аднойчы знянацку і кінуў ў яго агонь. Але Ён трапіў толькі ў нагу. Трэснула косць, боль была нясцерпнай. Перасільваючы боль, Рано кінуўся наўцёкі на трох нагах. Ён бег усё далей і далей, без перадышкі, таму што адчуваў, што за ім гоняцца. Ён бег да надыходу ночы і толькі тады дазволіў сабе адпачыць. А раніцай ён зноў пусціўся наўцёкі. Адчуўшы сябе нарэшце ў бяспецы, ён схваўся ў зацішным тайніку і тут цярпліва чакаў, пакуль не зацягнулася рана. Толькі тады пакінуў ён свой схоў, і ўвесь лес прызнаў яго сваім героем. Ён, праўда, накульгваў, але ж гэта амаль не прыкметна. Так яму, ва ўсякім выпадку, здаецца...

Пра што б ні гаманілі ў час гэтых вечаровых зборышчаў, заканчвалася ўсё размовай аб Ім. Аб тым, якое жудаснае Яго аблічча — ніхто не асмеліцца заглянуць Яму ў твар — аб узбуджальным, едкім паху, які Ён нясе з сабою.

Бэмбі таксама мог бы нешта паведаць аб тым, але ён быў вельмі добра выхаваны, каб умешвацца ў гутарку дарослых. Гэты загадкавы пах мае тысячы адценняў, і ўсё ж яго пазнаеш імгненна па той жудасці, якая ёсць у ім.

Гаварылі аб тым, што для хады Ён карыстаецца толькі дзвюма нагамі, і здзіўляліся дзіўнай сіле і спрыту Яго рук. Але цёця Нетла, як заўсёды, прытрымлівалася асабістай думкі:

— Па-мойму, у тым няма нічога асаблівага. Вавёрачка робіць пярэднімі лапкамі ўсё, што ёй па-

трэбна, і любая маленькая мышка вырабляе такія ж фокусы.— Яна пераможна адкінула галаву.

— Ого! — дружна закрычалі астатнія і далі зразумець цёці Нетлі, што гэта зусім не адно і тое ж.

Але цёця Нетла не адступала.

— А сокал? — усклікнула яна.— А коршак? А сава? У іх толькі па дзве нагі, і калі ім трэба што-небудзь узяць — так, здаецца, гэта ў іх называецца,— яны зусім спакойна стаяць на адной-адзінай назе, а дзейнічаюць другой. Гэта намнога цяжэй, і Яму нізашто так не зрабіць!

Цёця Нетла ані ў якім разе не хацела шукаць, тым больш падтрымліваць нешта дзіўнае ў ім, адкрытае не ёю: яна ненавідзела яго ўсім сваім сэрцам.

— Ён агідны! — сцвярджала яна і цвёрда стаяла на тым.

Ёй і не думалі пярэчыць — наўрад ці хто з прысутных знаходзіў Яго сімпатычным.

Справа забыталася, калі размова зайшла пра тое, што ў Яго ёсць яшчэ і трэцяя рука.

— Старая байка! — адрэзала цёця Нетла. Ніколі я не паверу гэтаму!

— Няўжо? — умяшаўся Рано.— А скажыце ж тады, калі ласка, чым жа Ён тады раструшчыў мне нагу?

— Гэта твая справа, дарагі мой,— бесклапотна адказала цёця Нетла,— мне Ён анічоганькі не раструшчыў.

Цёця Энна сказала:

— Я шмат што пабачыла на сваім вяку і думаю, што размовы пра трэцюю руку не пазбаўлены сэнсу.

Юцы Карус ветліва заўважыў:

— Я далучаюся да вас. Справа ў тым, што я знаёмы з адной варонай...— Карус сумеўся і акінуў позіркам усіх прысутных: ці не смяюцца над ім; але, убачыўшы ўвагу на тварах слухачоў, супакоіўся і працягваў: — Варона надзвычайна празмерна многа ведае... Я дазволю сабе заўважыць, дзіўна многа ведае. І яна гаворыць, што Ён на самой справе карыстаецца трэцяй рукой, хоць і не заўсёды. Трэцяя рука, гаворыць варона, вельмі злая. Яна не расце ў Яго з цела, як дзве іншыя. Ён носіць яе за плячом. Варона сцвярджае, што заўсёды можа загадзя сказаць, небяспечны Ён ці не. Калі Ён пры-

ходзіць без трэцяй рукі, Яго не трэба баяцца...

Цёця Нетла засмялася:

— Твая варона надзвычай дурная, дарагі Карус, можаш мне паверыць. Каб быў у яе хоць нейкі розум, яна б ведала, што ён заўсёды небяспечны.

Але з ёй не згадзіліся.

Маці Бэмбі сказала:

— Усё ж сярод іх трапляюцца і такія, што не небяспечныя. Гэта неяк адразу адчуваецца.

— Ах, вось яно што! — усміхнулася цёця Нетла. — І, вядома, ты спакойна чакаеш, калі Ён наблізіцца, каб сказаць яму: добры вечар!

— Не, — мякка адказала маці, — уцякаю...

Нечакана Фаліна ўсклікнула:

— Трэба заўсёды ўцякаць!

Усе засмяліся. Але паступова весялосць, выкліканая выхадкай Фаліны, спіхла. Аленьям здавалася, быццам нешта змрочнае, здушліва-душнае навісла над імі. Бо як ні называй гэта — трэцяй рукой ці неяк інакш, — пагібелі не загаловаць словам. Нямногія сутыкаліся з ім ушчыльную, большасць ведала пра Яго звычайкі па чутках. Вось Ён стаіць удалечыні, нерухома, і раптам штосьці такое адбываецца, штосьці незразумелае: раздаецца моцны трэск, падобны ўдару грому, вылятае агонь. Гэта і ёсць нечая смерць. Гэтага і трэба баяцца.

Алені цесна прыціснуліся адно да аднаго, усімі сэрцайкамі адчуваючы тую цёмную ўладу, якая беспакarana ўладарыла над імі. Прагна слухалі яны расказы, перапоўненыя жудасцю і крывёю. Падзеі нядаўніх дзён ішлі ўперамежку, чаргаваліся з паданнямі далёкай даўніны, бо Ён быў заўсёды і заўсёды прыносіў з сабою смерць, і кожны міжволі думаў аб тым, як бы гэта Яго уміласцівіць, зрабіць назаўжды літасцівым, міласэрным, як, урэшце, пазбегнуць Яго пагібельнай улады.

— Як жа так атрымліваецца, — сказаў раптам Карус, — што Ён забівае на адлегласці?

— А ты б запытаў аб тым сваю разумную варону, — усміхнулася цёця Нетла.

— Я ўжо запытваў, яна сама не ведае...

— Дарэчы, Ён забівае і варон на дрэвах, калі захоча, — заўважыў Рано.

— І фазанаў у паветры, — уставіла цёця Энна.

Маці Бэмбі ўдакладніла:

— Ён шпурляе сваю руку. Так мне гаварыла мая бабуля.

— Няўжо? — не паверыла дзеця Нетла.— А што ж тады тое, што так моцна бахае?

— Калі Ён кідае сваю руку,— патлумачыла маці Бэмбі,— успыхвае агонь і грывіць гром. Ён увесь з агню.

— Выбачайце,— сказаў Рано,— тое, што Ён увесь з агню, вядома, правільна, але наконт рукі вы памыляецеся. Рукой нельга нанесці такую рану, якую вы бачыце. Гэта хутчэй зуб. Ён кідае ў нас зуб. Разумееце,— зуб, гэта многае вытлумачвае. Мы ж ведаем, што бываюць смяротныя ўкусы.

Юны Карус глыбока ўздыхнуў:

— Ён ніколі не пакіне нас у спакоі. Будзе праследаваць, ганяцца за намі!

Тады загаварыла Марэна, дзяўчына, амаль дзіця:

— Кажуць, аднаго разу, аднаго цудоўнага дня Ён прыйдзе да нас і будзе такі ж добры, як мы. Ён будзе з намі гуляць. Увесь лес адчуе сябе шчаслівым, настане ўсеагульнае прымірэнне.

— Няўжо! — са смехам усклікнула дзеця Нетла.— Хай лепш Ён будзе сам па сабе, а нас пакіне ў спакоі.

Дзеця Энна заўважыла:

— Але... так таксама нельга гаварыць...

— Чаму ж!...— запярэчыла дзеця Нетла.— Я яму ніколечкі, ні на грош, не веру. Злітуйцеся! З тае пары, як мы сябе помнім, Ён забівае нас: нашых сёстраў, братоў, мацярок, усіх нашых блізкіх і далёкіх сваякоў. З тае пары, як існуе свет, няма для нас спакою. Ён забівае нас заўсёды, калі бачыць, а мы павінны з ім мірыцца? Якое глупства! Бязглуздзіца!

Марэна абвяла ўсіх вялікімі вачамі, з якіх сыходзіла спакойнае, яснае святло:

— Усеагульнае прымірэнне — не бязглуздзіца, яно павінна калі-небудзь адбыцца.

Дзеця Нетла адварнула.

— Пайду, пашукаю чаго-небудзь паесці,— прабурчала яна, пакідаючы сваіх таварышаў.

А зіма працягвалася. Парою непагадзь сціхала — ненадоўга, зноў валіў снег, накідваючы вяліз-

ныя, непразныя сумёты. Калі ж прыгравала сонца, снег падтайваў. Ноччу яго прыхоплівала марозам, на паверхні застывала ледзяная скарыначка. Варта было паслізгнуцца, і скарыначка трэскалася, надломвалася, вострыя яе краёчкі балюча ранілі ломкія суставы ног.

Апошнімі днямі ціснуў, трашчаў вялізны мароз. Ядранае, звонкае паветра было чыстым і празрыстым. Але ў прыціхлым, быццам у зачараваным лесе дзейсніліся страшныя, крывавыя справы.

Варона напала на маленькага хворага сына зайца і задзяўбла яго да смерці. Доўга гучаў у лесе яго тонкі, пакутлівы галасок. Друг-прыяцель заяц знаходзіўся ў гэты час у дарозе, і калі да яго дайшло самотнае паведамленне, ён ледзь не звар’яцеў.

У другі раз куніца разарвала вавёрачцы горла. Вавёрачка вырвалася з яе учэпістых кіпцюроў, узлезла на дрэва і, як апантаная, стала катацца па галінах. Падчас яна раптам садзілася, адчайна ўзняла прыяцельныя лапкі, абхоплівала бедную сваю галаву, і чырвоная кроў струменіла па белых грудках. Раптам яна сціснулася, храбуснулі сукі, і вавёрачка ўпала ў снег. Адразу ж да тушкі зляцеліся сарокі і пачалі спраўляць свой змрочны баль-банкет.

А неўзабаве пасля гэтага ліса разарвала прыгожага, моцнага фазана, якога любіў і паважаў увесь лес.

Вестка аб яго пагібелі разнеслася далёка на ўсё наваколле, выклікала ўсеагульнае шкадаванне і гарачае спачуванне няўцешнай удаве. Ліса выкапала фазана з-пад снегу, дзе ён ратаваўся ад маразоў у цвёрдай упэўненасці, што надзейна схаваны. Цяпер ужо ніхто не лічыў сябе ў бяспецы, калі такое здаралася сярод белага дня. Галечка, якой не прадбачылася канца, спарадзіла жорсткасць і грубасць. Галечка ўсыпляла сумленне, клала канец добрым намерам, спыняла іх, разбурала добрыя звычаі, забівала спачуванне, шкадаванне — усё тое добрае, што яднала іх калісь усіх, дапамагала жыць.

— Нават не верыцца, што калі-небудзь будзе лепш! — уздыхала маці Бэмбі.

І цёця Энна ўздыхала таксама:

— Не верыцца, што калі-небудзь будзе лепш.

— О не! — прырэчыла Марэна, задумліва глядзя-

чы ў адну ёй вядомую далеч.— Я пастаянна думаю аб тым, як добра было раней...

— Паслухайце,— звярнулася цёця Нетла да цёці Энны, кіўнуўшы на Габо.— Чаму ж ваш хлопчык калоціцца?

— На вялікі жаль, так, дрыжыць,— засмучана пацвердзіла цёця Энна.— Ужо даўно так.

— О! — прамовіла цёця Нетла са сваёй звычайнай праматой.— Калі б гэта было маё дзіця, я б памерла ад страху за яго жыццё. Баюся, што ён не дацягне да вясны...

З Габо на самай справе было вельмі дрэнна. Ён быў такі кволы — намнога слабей за Бэмбі і Фаліну, нават моцна адстаў ад іх у росце. Цяпер з кожным днём яму рабілася ўсё горш і горш. Габо не мог сам здабываць ежу з-пад снегу; яму было дужа балюча рабіць гэта. І ён зусім аслаб ад голаду, холаду і нягод. Ён безупынна дрыжаў, зрабіўся да ўсяго абыякавым.

Цёця Нетла падышла да Габо і дружалюбна штурханула яго ў бок:

— Ну, не вешаць нос! Гэта шкодна і зусім не да твару маленькаму прынцу!— Яна адвярнулася, каб свацаць хваляванне.

Раптам Рану, які сядзеў недалёка, ускочыў.

— Я не ведаю... што гэта?..— прамармытаў ён, азіраючыся.

Усе насцярожыліся.

— Што здарылася?..

— Не ведаю, нічога не ведаю,— паўтарыў Рану.— Але мне неспакойна... раптам мне стала неспакойна... Нешта адбываецца...

Карус уцягнуў паветра:

— Нічога... здаецца, нічога...— сказалі яны.

— І ўсё ж,— рашуча вымавіў Рану,— вам мяне не пераканаць у адваротным... нешта адбываецца...

Марэна дадала:

— Крычалі вароны...

— Яны зноў крычаць! — імгненна адрэагавала Фаліна.

Цяпер і астатнія пачулі карканне варон.

— Вось яны ляцяць! — усклікнуў Карус.

Усе дружна ўзнялі галовы. Высока над каронамі дрэў ляцела чарада варон. Яны ляцелі з ускраіны

лесу, з той апошняй мяжы, адкуль заўсёды прыходзіла небяспека. Вароны злосна перамаўляліся.

— Ну вось, хіба я не правы? — зноў звярнуўся да ўсіх Рано. — Адразу відаць — нешта насоўваецца.

— Што ж рабіць? — перапалохана прашаптала маці Бэмбі.

— Бегчы! — усклікнула цёця Энна.

— Чакаць, — пераканана заўважыў Рано.

— З дзецьмі? — перапытала цёця Энна. — Чакаць, калі Габо ледзь перасоўвае ногі?

— Ну добра, — падумаўшы, сказаў Рано, ідзіце адсюль. Па-мойму, гэта не мае сэнсу, але я не хачу, каб мяне потым папракалі.

— Хадзем, Габо! Фаліна, хадзем! — І цёця Энна разам са сваімі дзецьмі рушыла наперад.

Астатнія засталіся на месцы. Яны стаялі ціха, прыслухоўваючыся і калоцячыся ад страху.

— Толькі гэтага не хапала да ўсяго, што нам давялося перажыць! — сказала цёця Нетла.

Сакатанне сарок пачулася ў тым жа баку лесу, адкуль прыляцелі вароны.

— Увага!.. Увага!.. — трашчалі яны.

Іх яшчэ не было відаць, але выразна чуўся папераджальна-перасцерагальны, уроскід, наперабой крык:

— Ува-ува-ува-а-га!..

Але вось сарокі паказаліся. Пералятаючы з дрэва на дрэва, насіліся яны ўзад і наперад спалохана і неўгамонна.

— Гха-а! — выкрыкнула сойка і моцна абвясціла знаёмы ўсім сігнал трывогі.

Раптам алені цесна збіліся ў адзін гурт.

Гэта быў Ён!

Хваля невыноснага паху плыла праз гушчар, дурманіла галаву, жудасцю ахалоджвала сэрца.

Ускалыхнуўся лес, напоўніўся рухам, шчабятаннем, піскам. У галінах шнарылі сініцы — сотні маленькіх пушыстых камячкоў — і пішчалі з усяе сілачкі:

— Наперад! Наперад!

З панічным крыкам пранёсся чорны дзяцел. Праз цёмную сетку аголенага кустоўя было відаць, як на снезе мітусіліся вузкія, доўгія цені. Гэта былі

фазаны. Пасярод іх мільгала штосьці чырвонае, верагодна, ліса. Але ніхто цяпер не баяўся яе. Цяжкі, невыносны пах расцякаўся праз лес, прыміраючы ўсіх яго жыхароў у агульным страху і ў гэткім жа імкненні выратавацца, чаго б гэта ні каштавала.

Гэты таямнічы, гнятлівы пах пранізваў лес з такой нечуванай, небывалай сілай, што ўсе зразумелі: на гэты раз Ён не адзін. Ён ідзе з такімі ж, як сам.

Не рухаючыся, глядзелі алені на ўскудлачаных, разгубленых сінці і драздоў, на вавёрак, якія адчайна пераскоквалі са ствала на ствол, і думалі, што усёй гэтай малечы, па сутнасці, няма чаго баяцца. І ўсё ж алені разумелі іх: гэтая малеча таксама чула Яго, а ніводная лясная істота не можа выносіць Яго набліжэнне...

Вось прыскочыў друг-прыяцель заяц, на імгненне спыніўся і паспешліва заскакаў далей.

— Што там адбываецца? — крыкнуў Карус.

Друг заяц прысеў, але толькі павёў вачамі, гаварыць ён не мог.

— Навошта запытваць? — змрочна прамовіў Рано.

Друг заяц глытнуў паветра.

— Мы акружаны, — прашаптаў ён бязгучна. — Выйсця няма. Усюды Ён!

І тут жа ўсе пачулі Яго голас. Дзесяць, дваццаць, трыццаць разоў запар Ён пракрычаў:

— Хо-хо-хо-хо! Ха-ха-ха-ха!..

Гэта гучала знішчальна, як бура ці ўраган. Ён біў па ствалах дрэў, калаціў іх, прымушаючы гучна стагнаць. Гэта было жахліва. Шоргат і свет расхінутых кустоў, стогн дрэў, гром і трэск зламанага сучча суправаджалі кожны Яго крок.

Ён ішоў сюды, у самы гушчар.

Там, адкуль Ён ішоў, пачуліся кароткія са свістам трэлі, лопанне шырокіх крылаў — гэта ўзняўся фазан. Секунду ці дзве было чуваць, як набірае ён вышыню, і тут раздаўся рэзкі ўдар грому. Цішыня. Затым глухі ўдар аб зямлю.

— Ён забіты, — заміраючы ад страху, усхвалявана сказала маці Бэмбі.

— Першая ахвяра, — дадаў Рано.

Марэна, юная дзяўчына, амаль дзіця, сказала:

— У гэты час загінуць многія з нас. І я буду сярод іх.

Але цяпер было не да яе, над усімі ўладарыў, усіх апанаваў страх.

Бэмбі спрабаваў зразумець тое, што адбываецца, але ўсё нарастаючы шум блытаў яго думкі. Грымела, свісцела, грукатала з усіх бакоў, і ў гэтым бязладдзі гукаў Бэмбі чуў, як б'ецца яго сэрца.

Час ад часу маці казалла яму: «Будзь каля мяне». Яна гаварыла гучна, амаль крычала, але ў навакольным гуле здавалася, што яна шэпча.

Гэтае «будзь каля мяне» было для Бэмбі адзіным апірышчам. Словы маці прыкоўвалі яго быццам ланцугом, інакш бы ён даўно кінуўся наўцёкі. Але кожны раз, калі губляў над сабой уладу, ён чуў гэтыя словы.

Бэмбі агледзеўся. Вось праскочыла пара ласак: дзве вузенькія, звілістыя палоскі, ледзьве ўлоўныя вокам. Вожык прагна прыслухоўваўся да кожнай навіны, якую, запінаючыся, распачна паведаміў яму разгублены, спалоханы заяц. Круцілася ліса між мітуслівых фазанаў. Яны не звярталі на яе ніякай увагі, хадзілі, мітусіліся ля самага яе носа, але і лісе было не да іх. Выцягнуўшы шыю, натапырыўшы вушы, яна з усіх сіл прынюхвалася, спрабуючы што-небудзь зразумець ва ўсёй гэтай сумятні. Рыжым пушыстым хвостом яна часта біла сябе па нагах.

Спяшаючыся, падбег фазан. Ён выскачыў з самага пекла, не помніў сябе:

— Толькі не падымацца! — крычаў ён сваім. — Толькі не падымацца! Бегчы, бегчы і бегчы!

Бясконца сцвярджаў ён адно і тое ж, быццам хацеў пераканаць самога сябе, але наўрад ці ўсведамляў, што вымаўляе-выгаворвае.

— Хо-хо-хо!.. Ха-ха-ха!.. — прагучала зусім побач.

— Толькі не падымацца! — крыкнуў фазан і тут жа, з моцным трэскам распасцёр крылы, узляцеў.

Бэмбі сачыў, як прама і крута ўзвіўся ён між дрэў, шастаючы крыламі, назіраў за незвычайным мігценнем сіняга і карычневага з пазалотай глянцу яго раскошнага ўбору, дзівоснага, як каштоўнасць. Шлейф яго доўгіх хвостовых пярын горда ляцеў па паветры. Рэзка прагучаў кароткі ўдар грому. Фазан склаўся, перакуліўся праз галаву,

быццам жадаючы ўхапіць дзюбай уласныя ногі, і цяжка грывнуўся вобземлю. Ён упаў у самы цэнтр штурханіны фазанаў і больш не рухаўся.

Пяць ці шэсць фазанаў адначасна ўзняліся ў паветра, гучна хістаючы крыламі.

— Не падымацца! — крычалі астатнія, кінуўшыся хто куды.

Гром ударыў пяць ці шэсць разоў, і ўзляцелыя фазаны мёртва грывнуліся вобземлю.

— Цяпер хадзем! — загадала маці.

Бэмбі павярнуўся. Рано і Карус пайшлі ўжо. Знікла і дэця Нетла. Толькі адна Марэна засталася з імі. Яны рушылі наперад: Бэмбі з маці, ззаду сціпла выступала Марэна.

Бушавала, раўло, трашчала, грывела з усіх бакоў. Маці заставалася спакойнай. Яна, праўда, не магла суняць дрыжыкі, але захоўвала ясны розум.

— Бэмбі, дзіця маё, — вымаўляла яна, — аб адным прашу: трымайся ўвесь час каля мяне. Мы адсюль выберамся, толькі не трэба спяшацца.

А кананада ўсё нарастала. Дзесяць-дванаццаць разоў запар прагрымеў гром, які Ён пасылаў са сваіх рук.

— Спакойна, — паўтарала маці. — Толькі не бегчы. Калі мы знойдзем лаз, тады бяжы, бяжы з усіх сіл. І помні, дзіця маё: ты не павінны звяртаць увагу на мяне. Што б ні здарылася са мной... нават калі я ўпаду... помні адно: бегчы, бегчы з усяе сілы!

Маці асцярожна, крок за крокам, прасоўвалася наперад, не звяртаючы ўвагі на тое, што рабілася наўкола.

Узад і наперад насіліся фазаны, з размаху закопваліся ў снег, тут жа выскоквалі і імчалі далей. Вычэрчваючы зігзагі, прыскакала ўся заечая сям'я, прысела і ўраз дружна заскакала далей.

Ніхто не вымавіў ні слова. Змучаныя страхам, аглушаныя безупынным гулам-грукатам грому, лясныя насельнікі быццам страцілі розум.

Лес крыху парадзеў, і наперадзе, у спляценні кустоўя, заззяла светлая шчыліна. А ззаду, набліжаючыся з кожнай секундай, раздавалася барабаннае пастукванне па ствалах дрэў, трэск сучча, што бязлітасна ламалася, гулкае: «Хо-хо-хо! Ха-ха-ха!...»

Дарогу аленям пераскочыў друг-прыцель заяц з двума суродзічамі. Бум-та-ра-рах! — прагрымеў гром. Бэмбі ўбачыў, як заяц на бягу перакуліўся, паказаўшы светлае пузца, і застаўся ляжаць. Ён таргануўся раз, другі і сціх. Бэмбі, калоцячыся ад страху, спыніўся.

Але тут раздаўся нечы крык:

— Яны ідуць!.. Прэч адсюль!.. Хутчэй прэч!..

Гучны шоргат шырока распасцёртых крылаў, свіст, рыданне, шолах апярэння — гэта ўсёй чарадой узняліся фазаны. А грамавыя ўдары ірвалі паветра на шматкі. Было чуваць, як глуха падалі на зямлю збітыя птушкі, як атрасаліся тыя з іх, каму ўдалося ўратавацца.

І раптам Бэмбі пачуў чыюсьці незнаёмую хаду і азірнуўся. Гэта быў Ён. Ён узнікаў з усіх кустоў, бліжніх і больш далёкіх. Адусюль, куды ні кінеш пагляд, скрышваючы ўсё на сваім шляху, барабанячы па ствалах дрэў, ламаючы кустоўе, з усіх бакоў насоўваўся Ён.

— Пара! — сказала маці. — Наперад! Не прыціскайся да мяне, трымайся крыху зводдаль. — Адным скачком дасягнула яна лаза і, ускінуўшы слуп снегу, выскачыла вонкі. Бэмбі рынуўся ўслед. Гром грымеў над самай яго галавой; здавалася, расколваецца неба. Нічога не бачачы перад сабой, Бэмбі імчаў наперад. Толькі адно нястрымнае, палкае жаданне валодала ім: выбрацца з гэтага грукату і чаднага дурману, выратавацца, выратавацца любою цаной, іншага не было ні ў думках, ні ў сэрцы. Ён бег. На нейкі міг Бэмбі здалося, быццам маці ўпала, але, магчыма, гэта толькі падалося яму. Пялёнка туману засцілала вочы. Гнаны страхам, імчаўся ён наперад, імчаўся без памяці, без пачуццяў, без розуму...

Але вось ён мінуў пустую прастору, і другі гуччар прыняў яго ў свае абдымкі. Ззаду яшчэ гучалі крыкі, грывелі стрэлы ў галінах, штосьці перасыпалася, быццам усчынаўся градабой. Затым усё сціхла.

На снезе ляжаў паміраючы фазан са скручанай шыяй, крылы яго злёгка трапяталіся. Пачуўшы крокі Бэмбі, ён злёгка таргануўся і прашаптаў:

— Вось і ўсё...

Не звярнуўшы на яго ўвагі, Бэмбі прабег міма. Неўзабаве, забытаўшыся ў густым бураломе, ён вымушаны быў стрымаць крок. Нецярпліва прыняўся ён намацаваць сцежку і раптам пачуў:

— Бэмбі!

Бэмбі рэзка спыніўся. Голас належыў камусьці з яго племені.

Зноў прагучала:

— Бэмбі?.. Гэта ты?..

Наўзбоч ад сцэжкі па самую шыю завяз у снезе Габо. Відаць, ён зусім выбіўся з сілы і ўжо не спрабаваў стаць на ногі.

Ахоплены гарачым шкадаваннем, Бэмбі кінуўся да свайго друга.

— Дзе твая мама, Габо? — запытаў ён задыхаючыся. — Дзе Фаліна? — Бэмбі гаварыў шпарка, узбуджана, нецярпліва, страх усё яшчэ грукаў у яго сэрцы.

— Мама і Фаліна пабеглі далей, — пакорна адказаў Габо. — Я ўпаў, і яны вымушаны былі пакінуць мяне тут. Я не магу ісці далей, але ты павінны бегчы. — Ён гаварыў ціха, але сур'ёзна і разважліва, як дарослы.

— Уставай! — крыкнуў Бэмбі. — Уставай, Габо! Ты дастаткова адпачыў. Уставай! Хадзем са мной!

— Не, пакінь мяне, — ціха сказаў Габо. — Я не магу падняцца, у мяне няма сілы. Праўда, Бэмбі. Я ахвотна б выканаў тваё жаданне, але я не магу.

— Што ж з табой будзе? — запытаў Бэмбі.

— Не ведаю. Напэўна, я памру, — проста сказаў Габо.

І тут зноў пачуліся стрэлы і крыкі. Бэмбі ўвесь падабраўся. Штосьці затрашчала ў зарасніку, затупала па снезе і раптам паўстала перад імі юным Карусам. Заўважыўшы Бэмбі, Карус крыкнуў бегучы.

— Наперад! Не спыняцца! Хто можа — наперад!

Ён знік, але яго імклівы бег паклікаў Бэмбі за сабой. Бэмбі нават не ўсведамляў, што бяжыць, і прайшоў нейкі час, раней чым ён, не паварочваючыся, крыкнуў:

— Бывай, Габо!

Але ён быў задужа далёка, каб Габо мог яго пачуць.

Да самай раніцы насіўся Бэмбі па гримлівым, грукатлівым лесе. Толькі з надыходам цемры ўсё сціхла. Лёгкі ветрык выдзьмуў начыста агідны пах, які паспеў прабрацца ў самыя патайныя куточки лесу. Першым, каго сустрэў Габо, быў Рано. Ён кульгаў мацней звычайнага.

— Ля падножжа вялікай сасны, — пачаў апавядаць Рано, — ляжыць лісіца ў перадсмяротнай агоні. Я толькі што праходзіў міма. Жахліва бачыць яе пакуты. Яна прагрызла снег і цяпер грызе зямлю...

— Вы не бачылі маю маму? — запытаў Бэмбі.

— Не, — спалохана адказаў Рано і тут жа адышоў.

Ужо позняй ноччу Бэмбі сустрэў цёцю Нетлу з Фалінай. Вось была радасць!

— Вы не бачылі маю маму? — запытаў Бэмбі.

— Не, — адказала Фаліна. — Я нават не ведаю, дзе мая ўласная мама!

— Вось дык прыгода! — весела заўважыла цёця Нетла. — Я, здаецца, атрымала нечаканы падарунак! Я радавалася, што мне ніколі болей не давядзецца мець справу з дзецьмі, і раптам у мяне нашы адразу двое! Вельмі ўдзячна!

Бэмбі і Фаліна засмяяліся.

Потым размова зайшла пра Габо. Бэмбі раскажаў, у якім становішчы заспеў яго, і абодвум стала сумна, вочы іх заслязіліся. Але цёця Нетла не дала ім паплакаць.

— Перш за ўсё мы павінны паклапаціцца аб ежы. Гэта ж нечувана — за цэлы дзень у нас не было макавай расінкі ў роце.

Цёця Нетла павяла дзяцей да кустоўя, на якім яшчэ захавалася пабляклае, пажухлае лісце. Сама яна не дакраналася да ежы — хацела, каб Фаліна і Бэмбі добра паелі. Затым яна пацягнула іх на другое месца, дзе з-пад снегу тарчалі кусцікі травы. «Вось тут добра... Не, вось тут лепей...»

Іншы раз цёця Нетла бурчала:

— Чужыя дзеці! Якая лухта! Вечна ты, Нетла, трапляеш у дурныя гісторыі!..

Раптам усе ўбачылі цёцю Энну і кінуліся ёй насустрэч.

Фаліна, не помнячы сябе ад радасці, высока падскочыла, напяваючы:

— Мамачка!.. Мамачка!..

— Цёця Энна! — крычаў Бэмбі.

Але цёця Энна плакала, яна была да смерці вымучанай.

— Прапаў Габо! Знік — рыдала яна.— Я была на тым месцы, дзе мы яго пакінулі,— там пуста. Няма яго, няма майго маленькага Габо!

Цёця Нетла прамармытала:

— Ты б паглядзела, куды вядуць сляды. Гэта лепш, чым плакаць.

— Там няма слядоў майго сыночка,— адгукнулася цёця Энна.— Але... Ён пакінуў мноства слядоў... там, дзе ляжаў Габо.

Настала маўчанне, тады Бэмбі з глыбокай засмучанасцю запытаў:

— Цёця Энна... ты не бачыла маю маму?

— Не,— ціха адказала цёця Энна.

Бэмбі ніколі больш не бачыў сваёй маці...

Лугі даўно расцвілі. Зазелянелі кусты і дрэвы, але нованароджанае лісцейка было зусім малюсенькім. Азоранае пяшчотным святлом ранняй раніцы, свежае, быццам з усмешкаю, яно нагадвала толькі што абуджаных дзяцей.

Стоячы перад кустом арэшніку, Бэмбі цёрся сваёй маладой каронай аб ствол. Гэта было незвычайна прыемна! Акрамя таго, гэта было неабходна, таму што луб і футра абвалаквалі яго рог. Безумоўна, гэты непрыгожы чахол і так, сам па сабе, адпаў бы ўрэшце-рэшт, але той, хто любіць парадак, сам аб сабе лепей паклапоціцца. І Бэмбі так старанна чысціў сваю карону, што лубяная абалонка ірвалася на шматкі і доўгімі лахманамі звешвалася яму на вушы.

І ў нейкае імгненне, паддаўшы арэшнік нагамі, Бэмбі адчуў, што яго карона мацней за ствол арэшніку. Гэтае адчуванне перапоўніла яго гордасцю і сілай. Люта, раз'юшана наскокваў ён на арэшнік, зрываючы, здзіраючы з яго шматкі кары. Агалелае белае цела дрэва хутка пакрывалася на паветры чырвоным налётам іржы. Але Бэмбі не шкадаваў

дрэва, насупраць — свежыя раны арэшніку мацней узбуджалі яго. Неўзабаве і кусты бузіны, што абступалі арэшнік, пакрыліся глыбокімі меткамі...

— Ну, яшчэ крышку — усё будзе ў парадку, — вымавіў побач з Бэмбі нечы юны галасок.

Бэмбі ўскінуў галаву і ўбачыў вавёрачку, якая з прыязнай увагаю сачыла за яго працай.

— Цья-ха! — рэзка і каротка рагатнуў нехта ў вышыні.

Бэмбі і вавёрачка не паспелі спалохацца, як з гушчыні дубовых галін прагучаў голас дзятла:

— Прабачце, калі ласка... Я не магу стрымацца ад смеху, калі бачу такое!..

— А што, уласна кажучы, вас так расмяшыла? — ветліва запытаў Бэмбі.

— Ну, — сказаў дзяцел, — вы зусім не ўмеце брацца за справу. Перш за ўсё трэба выбіраць ствалы таўсцейшыя, на тонкіх ствалах іх увогуле не бывае.

— Каго вы маеце на ўвазе? — запытаў Бэмбі.

— Жукоў, вядома! — засмяўся дзяцел. — Жукоў і лічынак. Глядзіце, як гэта робіцца. — І ён забарабаниў па ствале: тук, тук, тук!..

Вавёрачка прашмыгнула па ствале і, знайшоўшы дзятла, пачала на яго сварыцца:

— Ну што вы балбочаце! Якая прынцу справа да ўсялякіх жукоў і лічынак?

— А чаму ж не? — здзівіўся дзяцел. — Яны вельмі смачныя. — Тут ён са смакам храбуснуў жука і зноў загрузаў дзюбай па кары дуба.

— Ах, вы нічога не разумееце! — абуралася вавёрачка. — У гэтага знатнага пана зусім іншыя, больш высокія мэты... Вы паставілі сябе ў дурное становішча!

— Мяне гэта нікольні не хвалюе, я плюю на высокія мэты! — весела закрычаў дзяцел і паляцеў прэч.

Вавёрачка слізганула ўніз.

— Вы мяне не ведаеце? — какетліва запытала яна Бэмбі.

— Я думаю, што вас ведаю вельмі добра, — прыязна адказаў Бэмбі. — Вы жывяце там, наверху. — Ён кінуў на верхавіну дуба.

Вавёрачка весела паглядзела на яго.

— Вы блытаеце мяне з маёй бабуляй,— сказала яна.— Я так і ведала, што вы зблытаеце мяне з бабуляй. Гэта яна жыла там, наверху, калі вы яшчэ былі дзіцянем, прынд Бэмбі. Яна часта расказвала мне пра вас. Ага... але затым яе забіла куніца. Гэта было даўно, зімой. Вы, напэўна, не помніце...

— Чаму ж,— Бэмбі схіліў галаву,— я чуў аб гэтым.

— Пасля яе сюды перасяліўся мой бацька.— Вавёрачка ад здзіўлення вытарашчыла вочы, выпрамілася і ветліва прыціснула да грудзей пярэдня лапкі.— Можна, вы блытаеце мяне з маім бацькам? Вы ведалі майго бацьку?

— На вялікі жаль, не, такога задавальнення не меў.

— Ну, гэта нядзіўна! — усклікнула вавёрачка.— Ён быў такі пануры і палахлівы, ён ні з кім не вадзіўся.

— А дзе ён цяпер? — запытаўся Бэмбі.

— Ах! — усклікнула вавёрачка.— Месяц таму ён трапіў у лапы да савы. З тае пары я пасялілася тут і так прыжылася, што многія думаюць, быццам я жыла тут заўсёды.

Бэмбі павярнуўся, каб ісці сваёй дарогай.

— Пачакайце хвіліначку! — аклікнула яго вавёрачка.— Я зусім не пра тое збіралася з вамі размаўляць. У мяне зусім іншае было наўме!

— Што вы хацелі сказаць? — ласкава, спыняючыся, запытаў Бэмбі.

— Што я хацела сказаць? — Вавёрачка задумалася, затым раптам падскочыла і села слупком, абaperшыся на свой пушысты хвост.— Ах, я ўспомніла! Я хацела сказаць, што ваша карона незвычайна прыгожая!

— Вы лічыце? — узрадавана спытаў Бэмбі.

— Дзівосная карона, не адвесці вачэй! — І вавёрачка клятвенна прыціснула да грудзей пярэдня лапкі.— Такая высокая і пышная! І з такімі доўгімі светлымі зубцамі! Гэта так рэдка бывае...

— Праўда? — спытаў Бэмбі.

Ён так абрадаваўся, што тут жа зноў атакаваў арэшнік. Кара спадала доўгімі рамянямі.

— Я павінна прама сказаць,— працягвала тым часам вавёрачка,— што ні ў кога з вашых няма

такой кароны, акрамя старога важака, вядома. Гэта проста незвычайна... Для тых, хто ведаў вас мінулым летам... Я бачыла вас аднойчы, але цяжка паверыць, што вы той самы малыш. Гэтыя тоненькія адрасткі, якія...

— Бывайце здаровы, — нечакана перапыніў яе Бэмбі. — Мне пара ісці. — І ён пабег прэч.

Бэмбі не любіў, калі яму нагадвалі аб мінулым леце. Гэта была самая цяжкая пара ў ягоным жыцці. Першы час пасля знікнення маці ён адчуваў сябе зусім разгубленым, блукаў, як непрытомны, як сам не свой. Той год зіма цягнулася бясконца; намерзлым, нагаладалым лясным жыхарам здавалася, што вясна ніколі не прыйдзе. Калі б не цёця Нетла, Бэмбі наўрад перазімаваў бы. Яна ўзяла яго пад сваю апеку і дапамагала ўсім, чым толькі магла. І ўсё ж Бэмбі адчуваў сябе вельмі адзінокім. Яму не хапала Габо, бядняжкі Габо, які падзяліў самотны ўдзел многіх насельнікаў лесу. Бэмбі часта ўспамінаў пра яго. Толькі цяпер зразумеў ён па-сапраўднаму, які добры і высакародны быў яго друг.

Фаліну ён бачыў рэдка. Незвычайна нясмелая і палахлівая, яна трымалася пастаянна каля маці.

Позняй восенню, калі нарэшце пацяплела, Бэмбі крыху падбадзёрыўся. Ён начысціў да белізны сваю першую маладую карону і вельмі ганарыўся ёю. Але тут прыйшла новая напасць: усе іншыя каранаваныя алені ўзненавідзелі яго і дапякалі ўсім, чым толькі можна было. Яны праганялі яго ад сябе, не выносілі яго суседства. Іх жорсткія адносіны трымалі Бэмбі ў пастаянным страху. На кожным кроку падцікоўвала бяда. Ён пачаў пазбягаць публічных зборышчаў, выбіраў закінутыя, патаемныя сцежкі і блукаў там у панылай, маўклівай адзіноце.

Яснымі, сонечнымі днямі яго ахопліваў незразумелы неспакой, сэрца яго перапаўнялася палкім, тужлівым імкненнем, жудасным і салодкім. Сустракаючы зрэдку Фаліну ці якую-небудзь іншую з яе сябровак, ён адчуваў, як нястрымна цягне яго да іх. Тое ж самае адчуваў ён, калі пазнаваў іх след ці нюхам адгадаў іх блізкую прысутнасць. Тады, не ў стане справіцца з сабою, ён кідаўся на пошукі. У лепшым выпадку ён нікога не знаходзіў, толькі дарэмна, змучаны душой і целам, праблукаў па

лесе; у горшым — натыкаўся на каго-небудзь са сваіх каранаваных сваякоў. Тады яму моцна ад іх даставалася. Яго калашмацілі, білі, звальвалі з ног, качалі па зямлі і з сорамам праганялі прэч. Горш усіх абыходзіліся з ім Рано і Карус.

Навошта толькі нагадала яму вавёрачка аб гэтай горкай пары! Навошта ўскалыхнула-разварушыла ў яго душы цяжкія і прыніжальныя ўспаміны! Быццам жадаючы ўцячы ад іх, Бэмбі рынуўся прэч, не разбіраючы дарогі.

Сініцы і каралькі напалохана выпырхвалі з кустоў, праз якія імчаў Бэмбі, і здзіўлена запыталі адна адну:

— Хто гэта?.. Што гэта?..

Сарока трывожна гаркнула:

— Што здарылася? Што здарылася?

Ва ўнісон ёй узявана закрычала сойка:

— Ну, што там яшчэ ў вас?

Бэмбі не звярнуў на іх ніякай увагі.

Чорны дрозд, пералятаючы з дрэва на дрэва, напяваў яму:

— Добрай раніцы!.. Як я ра-а-ды!..

Бэмбі не адказаў на гэтае вітанне.

Лес наўкол пасвятлеў. Гэта сонца наскрозь пранізала яго, але Бэмбі і гэтага не заўважыў...

Раптам штосьці з трэскам вылецела з-пад самых яго ног і, бліснуўшы ўсімі колерамі вясёлкі, на імгненне асляпіла Бэмбі. Гэта быў Джанела, фазан. Яшчэ імгненне — і Бэмбі наступіў бы яму на спіну. Набіраючы вышыню, Джанела моцна сварыўся.

— Гэта нечувана!.. — крычаў ён сваім надтрэснутым голасам, што, здавалася, квахтаў.

Бэмбі азадачана паглядзеў яму ўслед.

— Добра яшчэ, што так абышлося... — прабуркаваў пяшчотны галасок побач з Бэмбі. — Але з вашага боку гэта, праўда, неасцярожна.

Гэта была Джанеліна, жонка фазана. Яна выседжвала ў траве яйкі.

— Мой муж страшэнна напалохаўся, — працягвала яна з дакорам. — Так, як, між іншым, я сама. Але я не магу зрушыцца, я прыкавана да месца, як і заўсёды ў падобных абставінах, і вы лёгка маглі раздушыць мяне...

Бэмбі сумеўся.

— Прабачце, калі ласка,— вымавіў ён запінаючыся.— Я не хацеў гэтага, я... не са злосці.

— О, калі ласка! Вядома ж, вы не хацелі таго, вы не са злосці. Але мой муж і я — мы такія нервовыя цяпер. Вы ж самі разумееце...

Бэмбі нічога не зразумеў і пацягнуўся далей. Лес спяваў на ўсе лады. Добрае сонца пазалаціла і нагрэла паветра, і ажылі кустоўе, травы, дрэвы, востра, духмяна запахла росная зямля. І Бэмбі адчуў незвычайны прыліў сілы, маладая, разлілася яна па ўсім яго целе, і ён рушыў наперад нейкім асабліва пругкім, спружыністым крокам.

Вось ён наблізіўся да куста бузіны і, высока ўскідваючы калені, пачаў рыць-перакопваць зямлю, раскідваючы ва ўсе бакі чорныя тлустыя камякі. Яго тонкія, востра раздвоеныя капыткі скошвалі рослую ля падножжа бузіны траву, заечую капустку, падснежнікі, фіялкі і адграбалі іх прэч, пакуль не агалілася цёмная ўскапаная зямля.

Два разы, якія шчыравалі, ладзілі свае хады ля развіліны караню старой біручыны, з цікаўнасцю ўтаропіліся на Бэмбі.

— Аднак... Гэта ж курам на смех тое, што ён робіць!—прашаптаў адзін крот другому.— Хіба так рыюць?

Другі іранічна падціснуў куточкі тонкага рота:

— Ды ён ніякага ўяўлення не мае пра рыццё... адразу відаць... Так заўсёды бывае, калі бяруцца не за сваю справу.

Раптам Бэмбі ўзняў галаву, натапырыў вушы і ўважліва агледзеўся. Праз плячёнку лісця кустоўя прасвечвала штосьці чырвонае, невыразна бялелі зубцы кароны. Бэмбі чмыхнуў. Хто ж гэта зноў гоніцца за ім: Рано, Карус ці нехта іншы? Хопіць! «Пакажы, што ты нікога не баішся! — узрушана-трывожна думаў Бэмбі.— Няхай баяцца цябе!» І ён кінуўся наперад...

Шамацелі кусты, трашчала і ламалася сучча на шляху імклівага скоку Бэмбі. Цяпер ужо ён бачыў праціўніка ва ўвесь рост, але не пазнаваў яго. Усё плыло перад вачыма, толькі адна выразная думка білася ў галаве: наперад!

Нізка апусціўшы рогі, сабраўшы ў патыліцы ўсю сілу, рыхтаваўся Бэмбі да ўдару. Ён ужо чуў пах

шэрсці праціўніка, бачыў яго неабаронены бок. Але тут праціўнік Бэмбі зрабіў ледзь улоўны рух, і Бэмбі, скокнуўшы, замест чаканай перашкоды сустрэў пустату. Праскочыўшы міма мэты, ён пахіснуўся, але ўсё ж захаваў раўнавагу і хутка павярнуўся, гатовы да новага скачка. І тут ён пазнаў старога важака...

Бэмбі ад нечаканасці так разгубіўся, што зусім панік, толькі сорам перашкодзіў яму ўцячы. Ён стаяў, бездапаможна пераступаючы з нагі на нагу.

— Ну? — спакойна вымавіў стары вajak.

Яго глыбокі голас, які гучаў ледзь чутна, але загадна, як і заўсёды, дастаў самага патаемнага куточка сэрца Бэмбі.

— Ну? — паўтарыў стары вajak.

— Я думаў... — прамармытаў Бэмбі, — я думаў, гэта Рано ці... — Ён запнуўся і толькі нясмела глядзеў на старога важака.

А стары стаяў, нерухомы і магутны, яго галава ўжо зусім пасівела, але цёмны, глыбокі позірк зіхцеў ранейшай гордай, агнявой сілай.

— Чаму ж ты не нападаеш на мяне? — спытаў стары вajak.

Бэмбі глядзеў на яго цяпер з дзіўным, невядомым уздымам і таемнымі дрыжыкамі ў целе... Яму хацелася адказаць: «Таму што я люблю цябе, стары вajak», — але замест таго ён сказаў:

— Не ведаю.

А стары абмацваў яго вачыма:

— Даўно я не бачыў цябе. Ты стаў вялікім і моцным.

Бэмбі нічога не адказаў, ён калаціўся ад шчасця. А стары працягваў выпрабавальна разглядваць яго. Нечакана ён падступіў вельмі блізенька да Бэмбі.

— Будзь храбрым, — сказаў ён, павярнуўся і у той жа міг знік.

Бэмбі доўга заставаўся на месцы...

Надышло спякотнае лета. І салодкая, прыцягальная, ужо аднойчы адчутая туга зноў ахапіла Бэмбі. Яна спявала ў яго крыві, палка віравала ва ўсім ягоным целе. Нястомна блукаў ён па лесе, нястрымна, напружана гнаўся, ахоплены палкім, нязведаным яшчэ пачуццём, нявызнаным жаданнем за невядомым. Што гэта было, ён і сам не мог вытлумачыць.

чыць, ён мучыўся, спадзяваўся на нейкі цуд, чакаў яго, жадаў яго...

Аднойчы ён сустрэў Фаліну. Сустрэў зусім нечакана і, затуманены сваёй дзіўнай тугой, не адразу пазнаў яе. І вось яна стаіць перад ім...

Некалькі секунд Бэмбі аглядаў, сузіраў яе моўчкі, затым у яго вырвалася:

— Фаліна, якая ты цяпер прыгожая!

— А ты ўсё-такі пазнаў мяне? — запытала Фаліна.

— Як я мог цябе не пазнаць! — закрычаў Бэмбі. — Хіба мы не выраслі разам?

Фаліна ўздыхнула:

— Мы так доўга не бачыліся... — І дадала: — Мы сталі зусім чужымі адно аднаму. — Гэта было сказа-на яе ранейшым лёгкім, нязмушаным тонам.

Цяпер яны стаялі блізка адно ля аднаго.

— Вось гэтай сцежкай, — пасля кароткага маўчання пачаў Бэмбі, — мы часта хадзілі з мамай, калі я быў яшчэ маленькім.

— Яна вядзе на паляну, — сказала Фаліна.

— На паляне я ўпершыню сустрэў цябе! — захоплена выпаліў Бэмбі. — Ты помніш?

— Так, — адказала Фаліна, — мяне і Габо. — Яна ціхенька ўздыхнула: — Бедны Габо!

І Бэмбі паўтарыў:

— Бедны Габо!

Яны пачалі ўспамінаць мінулае, безупынку запытваючы адно аднаго: «А помніш?», «А гэта ты помніш?»

Высветлілася, што абое помняць усё. Гэта радавала іх і здзіўляла.

— Там, на паляне, — успомніў Бэмбі, — мы гулялі ў «даганялку». Помніш?

— Здаецца, гэта было вось так... — пачала Фаліна і раптам, як маланка, сіганула ўбок.

У першы міг Бэмбі сумеўся, разгубіўся ад нечаканасці, пасля закрычаў шчаслівым голасам:

— Пачакай! Пачакай хвіліначку!

— Я не магу чакаць! — падражніла яго Фаліна. — Я вельмі спяшаюся. — І лёгка заскакала праз кусты і травы, апісваючы паўкругі.

Бэмбі кінуўся ёй напярэймы, хутка нагнаў і перагарадзіў ёй дарогу.

Цяпер яны зноў стаялі побач, размаўлялі і смяяліся. Ім было лёгка і радасна. Нечакана Фаліна высока падскочыла, быццам яе ўкалолі, гайсанула ўбок і зноў пачала кружыць па паляне. Бэмбі пусціўся за ёю. Але цяпер яму не ўдавалася так хутка яе злавіць — Фаліна выслізгвала кожны раз ад яго гарачага дыхання, ад яго жадання хутчэй паведаміць ёй нешта вельмі важнае.

— Пачакай! — умольваў Бэмбі.— Ну пачакай жа... Мне трэба табе штосьці сказаць!..

Фаліна спынілася.

— Ну, што? — запытала яна з цікаўнасцю.

Бэмбі маўчаў.

— Ах, вечна ты ўсё выдумляеш! — І Фаліна павярнулася, быццам наважваючыся пайсці.

— Пачакай,— на гэты раз хуценька прамовіў Бэмбі.— Я хацеў... Я хацеў запытацца ў цябе... Ты любіш мяне, Фаліна?

Яна зацікаўлена і чакальна паглядзела на яго:

— Я не ведаю.

— Але ты павінна гэта ведаць,— настойваў Бэмбі.— Я ж вось ведаю, усёй сваёй істотай ведаю, што люблю цябе. Страшэнна люблю. Ну скажы, што ты любіш мяне.

— Магчыма, і люблю... — няўпэўнена ўжо адказала Фаліна.

— І ты заўсёды будзеш са мной?

— Калі ты належным чынам папросіш аб тым! — усміхнулася яна.

— Я прашу цябе, Фаліна! Каханая, дарагая, дзівосная мая Фаліна! — закрычаў Бэмбі.— Ты чуеш? Я прашу цябе ўсім сэрцам!

— Ну, тады я, безумоўна, буду з табой,— пяшчотна адказала Фаліна і, кіўнуўшы яму, пайшла прэч.

Зачараваны і расчулены, Бэмбі рушыў за ёй на значнай адлегласці. Абагнуўшы на ўзлеску паляну, Фаліна паглыбілася ў гушчар. Бэмбі хацеў пайсці ўжо за ёй следам, але раптам затрашчалі кусты, і перад ім паўстаў раз'юшаны Карус.

— Стой! — крыкнуў ён.

Але, заняты толькі адной Фаліной, Бэмбі ледзь глянуў на яго.

— Пусці! — паспешна сказаў ён.— Мне цяпер не да цябе.

— Прэч! — злосна прахрыпеў Карус. — Зараз жа прэч! Або я знявечу цябе! Я забараняю табе праследаваць Фаліну!

Гэтыя словы абудзілі ў Бэмбі самыя горкія, самыя ненавісныя ўспаміны: як доўга, як несправядліва, як бязлітасна яго прыгняталі, здзекваліся з яго, цкавалі, не давалі нідзе спакою, мучылі! Ён не вымавіў ні слова, але, ўраз прыгадаўшы ўсе свае пакуты, ашалела апусціў галаву і рынуўся на Каруса. Гэта быў непераможны, надзвычайны ўдар! Перш чым Карус мог усвядоміць, што адбылося, ён ужо ляжаў на зямлі. Карус зараз жа ўскочыў, але толькі аказаўся на нагах, як новы магутны ўдар адкінуў яго ўбок. Карус захістаўся, прысеў, адчуваючы нязвычайную слабасць ва ўсіх членах.

— Бэмбі! — крыкнуў ён і хацеў яшчэ раз крыкнуць. — Бэм... — Але трэці ўдар у лапатку ледзь не выбіў з яго дух.

Карус адхіліўся ўбок, каб пазбегнуць чарговага наскоку Бэмбі, і раптам дзіўна пахаладалым сэрцам зразумеў: гэта пагібель. Ён павярнуўся і кінуўся наўцёкі.

Бэмбі моўчкі гнаўся за ім па пятах, і ў гэтым грозным маўчанні праціўніка Карус прачытаў свой прысуд: не чакай літасці, Бэмбі расквітаецца з табой раз і назаўсёды. Карус крута завярнуў з дарогі, з апошняй сілы ўварваўся ў кустоўе і пацягнуўся далей, пакідаючы на суках касмылі шэрсці. Але Бэмбі раптам спыніў пагоню. Ён прыслухаўся, чуйна стрыгучы вушамі, затым заспяшаўся назад.

І ён не памыліўся: ледзь толькі выбег на ўзлесак, як убачыў, што за Фалінай гоніцца ўжо Рано.

— Рано! — крыкнуў ён, сам не чуючы свайго голасу.

Кульгавы Рано бегаў дрэнна. Ён быццам парадаваўся нечаканай перашкодзе і тут жа спыніўся:

— Вось табе на! — з пыхаю, фанабэрыста звярнуўся ён да Бэмбі. — Мой маленькі Бэмбі! Табе што-небудзь трэба ад мяне?

— Я хачу, — са здушаным гневам адчаканіў Бэмбі, — я хачу, каб ты пакінуў у спакоі Фаліну і зараз жа пайшоў адсюль прэч.

— Толькі ўсяго? — здзекліва перапытаў Рано. — А ты, аднак, вырас адважным хлопцам!

— Рано, — сказаў Бэмбі яшчэ цішэй, — я прашу аб гэтым дзеля цябе самога. Цяпер ты яшчэ можаш пайсці, але пасля... потым...

— Ого! — усклікнуў Рано, не на жарт раззлаваны. — Вось як ты затрубіў! Ці не лічыш ты мяне і сапраўды кульгавым? Або перамога над бяднягай Карусам ударыла табе ў галаву? Паслухай добрай парады...

— Не, Рано, — перапыніў яго Бэмбі, — гэта я даю табе добрую параду — ідзі адсюль. — Голас яго дрыжаў. — Я заўсёды любіў цябе, Рано, заўсёды пакланяўся табе, схіляў галаву перад тваім розумам. Я паважаю цябе, Рано, таму што ты старэйшы і вопытней мяне. Але цяпер у апошні раз кажу: ідзі адсюль... Мая цярплінасць канчаецца...

— Дрэнна, што ў цябе так мала цярплінасці, — з пагардай сказаў Рано. — Гэта вялікі недахоп, малыш. Але супакойся, я цябе не затрымаю. Я расквітаюся з табой у адно імгненне. Няўжо забыў, колькі разоў я калашмаціў цябе?

Лепш бы Рано не нагадваў аб тым. Бэмбі анямеў ад лютасці і, як шалёны, рынуўся на Рано. Той чакаў яго, нізка апусціўшы галаву. З трэскам схпіліся яны, стукнуліся лбамі. Рано стаяў цвёрда, і яго здзівіла, што Бэмбі не адляцеў назад. Ён ніяк не чакаў, што Бэмбі адважыцца напасці першым. Смеласць праціўніка збянтэжыла яго. Адчуў ён і маладую, важкую сілу Бэмбі і зразумеў, што яму не выстаець. Тады Рано адважыўся на хітрасць: у адно імгненне адвёў ён галаву, разлічваючы, што, страціўшы апору, Бэмбі грымнецца вобземлю. Але Бэмбі толькі пахіснуўся, стаў на заднія ногі і рынуўся на Рано з падвоянай лютасцю. Пачуўся рэзкі, звонкі хруст — у Рано абламаўся зубец кароны, але Рано падалося, што трэснуў лоб. У вушах яго засвісцела, загудзела, з вачэй пасыпаліся іскры. У наступны міг магутны ўдар разарваў яму плячо. У Рано сперла дух, ён апусціўся на зямлю, а над ім у неутаймоўным, шалёным гневе вырас Бэмбі.

— Злітуйся, пашкадуй!.. — прастагнаў Рано.

Бэмбі ўсляпуе, наўздагад нанёс яму яшчэ ўдар.

— Я прашу цябе... — жаласна маліў Рано. — Ты ж ведаеш, што я кульгавы... Я проста жартаваў... Злітуйся, пашкадуй мяне...

Грудзі Бэмбі цяжка ўздымаліся. Ён павольна адвёў скіраваныя для ўдару рогі і саступіў убок. Рано з цяжкасцю падняўся. Ён сцякаў крывёю, яго хістала з боку ў бок. Моўчкі зачыкільгаў ён прэч... Бэмбі накіраваўся ў гушчар, каб адшукаць Фаліну, але яна сама выйшла яму насустрач. Яна схавалася тут, ля ўзлеску, і ўсё бачыла.

— Гэта было цудоўна! Слаўна! — сказала яна смеючыся, а затым ціха і сур'ёзна дадала: — Я люблю цябе...

І яны пайшлі разам, шчаслівыя і блізкія.

Аднойчы яны вырашылі адшукаць прагалінку, на якой Бэмбі апошні раз сустрэў старога важака. Бэмбі ўжо неаднойчы захоплена расказваў Фаліне пра гэту сустрэчу.

— Можа, нам пашчасціць яшчэ раз яго ўбачыць. Я так засумаваў па ім!

— Гэта было б міла, — няўважна сказала Фаліна. — Я не супраць пабалакаць з ім.

Яна гаварыла няпраўду: пры ўсёй сваёй легкадумнай смеласці яна пабойвалася старога важака.

Змрок рассяўся, праяснела між дрэў, кустоўя. Набліжаўся ўсход сонца. Яны ціха ішлі праз кустоўе, якое хісталася, калыхалася ад свежага ранішняга ветрыку. Недалёка ад іх нешта зашамацела. Яны замерлі, насцярожана ўглядваючыся ў густы зараснік. І вось што яны ўбачылі. Рассоўваючы кусты, да прагалку павольна рухаўся іх вялізны паўночны суродзіч. У перадранішнім змроку, які пазбаўляў прастор звычайных фарбаў, ён здаваўся гіганцкім шэрым прывідам.

Фаліна жаласна закрывчала. Бэмбі таксама напалохаўся і вось-вось гатовы быў, як звычайна, ускрыкнуць на ўсю моц, але чамусь палкім гарачым намаганнем стрымаў сябе. Голас Фаліны гучаў побач, і так бездапаможна, што шкадаванне і спачуванне перамаглі ў Бэмбі страх.

— Што з табой? — пяшчотна шаптаў ён, хоць голас яго дрыжаў. — Што з табой? Ён не зрабіў нам нічога дрэннага.

Але Фаліна лямантавала як непрытомная, немым голасам крычала.

— Не хвалюйся, дарагая, — прасіў Бэмбі. — Ён жа наш сваяк, урэшце.

Але Фаліна не хацела і чуць аб гэтым сваяцтве. Як заварожаная, паглядала яна на рослага аленя, які, ніколечкі не турбуючыся пра выкліканае ўражанне, спакойна ішоў далей. Яна ж усё крычала і крычала.

— Ну перасіль жа сябе! — умольваў Бэмбі. — Што ён падумае пра нас!

— Хай думае што хоча! — усклікнула Фаліна, не спраўляючыся са сваімі пачуццямі, ніяк не авалодваючы сабою. — А-а-о!.. Ба-а-о! А-а-о! Гэта надта — быць такім вялізным!.. — Яна працягвала ва ўсё горла крычаць: — А-а-о!.. Ба-а-о!.. — а ў прамежках паміж выкрыкамі кідала Бэмбі: — Пакінь мяне ў спакой! Я не магу інакш! А-о-о!.. Ба-а-о!..

Магутны родзіч спыніўся на прагалку, пачаў шукаць у траве сакавітыя былінкі.

Пераводзячы разгублены позірк са звар'яцелай Фаліны на спакойнага, раўнадушнага волата, Бэмбі адчуваў, што ў яго душы нешта зрушылася, выспела нейкае новае, невядомае дасюль пачуццё. Супакойваючы Фаліну, ён перадолеў уласны страх, і цяпер яму было нават незразумела, чаму раней так губляўся пры сустрэчы з гэтымі высакароднымі.

— Як недарэчна!.. Сорамна як!.. — асудзіў ён сам сябе. — Зараз жа пайду і пазнаёмлюся з ім.

— Не рабі гэтага! — закрычала Фаліна. — Не рабі гэтага! Ба-а-о! Гэта прынясе нам няшчасце! Ба-а-о!

— Я зраблю гэта зараз жа, — цвёрда запырэчыў Бэмбі.

Яго зневажаў і прыніжаў фанабэрлівы спакой аленя, які не звяртаў на іх ніякае ўвагі.

— Я іду да яго, — сказаў ён. — А ты пастарайся супакоіцца, Фаліна. Ubачыш, усё будзе добра. — І ён сапраўды пайшоў.

Але Фаліна не чакала ўжо развязкі. Яна павярнулася і з моцным крыкам пабегла прэч. Доўга гучаў яе голас:

— Ба-а-о!.. Ба-а-о!..

Па праўдзе кажучы, Бэмбі таксама б так, як яна, зрабіў, пабег бы за ёй следам, але гэта было ўжо немагчыма. Сабраўшыся з духам, ён рушыў наперад.

Моцна закалацілася сэрца ў грудзях Бэмбі, калі

ён ступіў на прагалак. Магутны алень ускінуў галаву, зірнуў на прышэльца зверху ўніз і адразу ж адвёў позірк.

Пагарда выказвалася ў кожным яго руху. І ў тым, як ён змерыў Бэмбі позіркам, і ў тым, як глядзеў цяпер паверх яго галавы ў нейкую далёкую пустату.

Бэмбі разгубіўся, ён цвёрда наважваўся загаварыць з аленем. «Добрай раніцы,— хацеў ён сказаць,— мяне завуць Бэмбі. Ці можна мне даведацца ваша шаноўнае імя?» Вось і ўсё! Але як жа няпроста аказалася гэта на самой справе! Правілы прыстойнасці абавязвалі Бэмбі загаварыць першым, калі ўжо ён падышоў да аленя, але боязь падацца назойлівым затыкала яму рот.

Велічна стаяў алень, выгляд яго быў непрыступным і таму скоўваў, прыгнятаў Бэмбі. Дарэмна спрабаваў ён стрэсці з сябе гэту дзіўную здранцвеласць, дарэмна сцвярджаў сабе: «Чаго я баюся? Я амаль такі ж вялікі, як ён... Я такі ж вялікі, як ён...»

Але ўгаворы не дапамагалі: у глыбіні сваёй душы ён адчуваў, што ён зусім не такі, як гэты алень. Далёка не такі вялікі. Тужліва і моташна было на сэрцы.

А алень глядзеў на Бэмбі і думаў:

«Ён цудоўны!.. Ён па-сапраўднаму цудоўны! Якая пастава!.. Якая вытанчанасць у кожным руху!.. Але я не павінны так разглядваць цудоўнага юнака. Гэта можа яго збятэжыць...»

І ён зноў пачаў глядзець паверх Бэмбі, удалеч...

Які пагардлівы пагляд! Гэта проста невыносна — ты адчуваеш сябе побач з ім самай кволай казюлькай на павуцінавых ножках!..

А алень думаў: «Я б з задавальненнем загаварыў з ім. Як гэта недарэчна і прыкра, што мы не маем ніякіх зносін паміж сабой!» — І позірк яго ледзь затуманіўся смуткам.

«Я для яго проста не існую,— думаў Бэмбі.— Усе мы нішто для паноў з гэтага клана!»

«Але аб чым бы мог я з ім гаманіць? — думаў алень.— Я не гаварлівы, скажу што-небудзь недарэчнае — толькі зняслаўлю сябе. І ў вачах гэтага юнака буду сапраўднай казюлькай, а ён жа, мусіць, вельмі разумны...»

Бэмбі сабраўся нарэшце з духам і цвёрда, адважна глянуў на аленя: «Які ён горды і чароўны!» — падумаў ён з распаччу.

«Не, мусіць, давядзецца адкласці знаёмства на другі раз» — вырашыў алень і пайшоў сваёй дарогай, незадаволены, расчараваны і, як заўсёды, велічны.

Бэмбі доўга глядзеў яму ўслед...

Лес курэў пад спякотнымі праменьнямі сонца. Ледзь узышоўшы, яно сагнала з неба ўсе хмары, не пакінуўшы нават самай маленькай перыстай аблачынкі, і цяпер адзінаўладна царавала-панавала ў паблеклым ад спёкі бязмежжы блакіту.

Над палянамі і лугамі, над каронамі дрэў калыхалася шкляна-празрыстымі хвалямі паветра — так калышацца яно над гарачым полымем. Не зварухнецца, не шавяльнецца ні ліст, ні былінка. Замоўклі птушкі, пахаваліся ў цянёк істоты. Наўкол пустэльнасць; пустынным прагалам, дарогі і прасекі, ніводзін звер не выйдзе цяпер на сцяжыну. Асвятляльным святлом пранізаны лес, і цішыня, такая цішыня тут цяпер! Нібыта замёр лес, слухаючы сябе, сваю ўласную душу. Нерухомасць яго — вонкавая... На самой жа справе лес поўны жыцця, нябачнага, схаванага для няўважлівых вачэй. Дыхае зямля, дыхаюць кветкі, кусты, дрэвы, дыхае звяр'ё ў цяжкай асалодзе спякоты.

Бэмбі спаў.

Усю ноч ён раскашаваў, упіваўся шчасцем са сваёй любай Фалінай, іхняя гульня была вясёлай і цудоўнай. Нарэшце пачало займацца на дзень, праз верхавінне дрэў засвіцілася, запунцавала неба, і пара было падумаць аб ежы. Але Бэмбі так стаіўся, што зусім не адчуваў голаду. Вочы яго зліпаліся, сон адольваў яго так, што ні аб чым болей ні думалася, ні жадалася. Сон, сон, нястрымны сон... І ён апусціўся на жаданую зямлю і адразу ж заснуў. Гаркавата-востры пах нагрэтага сонцам ядлоўцу і тонкі водар маладой чаромхі абвявалі яго, соннага, напаўняючы свежай, п'янкаю сілай.

Ён прачнуўся раптоўна, няясная вострая трыво-

га працяла яго сэрца. Праз сон ён пачуў нечы зазыўны кліч. Фаліна?..

Бэмбі азірнуўся. Ён добра помніў, што Фаліна стаяла побач з ім, абскубвала, абшчыввала лісточкі белабародніка. Ён думаў, што яна так і застанеца каля яго. Але, пэўна, пайшла і цяпер, натаміўшыся адзінотай, гукала яго...

Прыслухоўваючыся, Бэмбі спрабаваў, сіліўся зразумень, ці доўга ён спаў і ці даўно заве яго Фаліна, але сон усё яшчэ затуманьваў галаву.

Зноў прагучаў кліч, і Бэмбі ўраз зрабіўся бадзёрым, ён адчуў сябе поўным сілы і энергіі пасля адпачынку.— І... вельмі галодным.

Зноў прагучала светла і чыста, як птушынае шчабятанне, гэтак жа хвалююча і пяшчотна-самотна:

— Прыйдзі!.. Прыйдзі!..

Так, гэта быў яе голас! Гэта была Фаліна! Бэмбі імкліва рвануўся з месца, ураз нагнуліся галіны хмызняку, затрапяталіся-закалаціліся лісточкі. Але на самым разлёце скачка Бэмбі давялося завярнуць убок: прама перад ім, перагароджваючы дарогу, стаяў стары ваяк.

У гэты час адна любоў віравала, бурліла ў целе Бэмбі, і стары ваяк не выклікаў у яго ніякіх эмоцый, акрамя абыякавасці... Ён ахвотна ўбачыўся б з ім у іншы час, але цяпер яму было не да яго. Бэмбі злёгка кіўнуў старому ваяку і хацеў прайсці міма.

— Куды? — строга запытаў стары.

Бэмбі адчуў сорам і чэсна адказаў:

— Да яе, да Фаліны...

— Не хадзі,— сказаў стары ваяк.

Іскра гневу працяла сэрца Бэмбі. Не ісці да Фаліны? Як можна патрабаваць такое старому? Злосны ж ён! Бэмбі вырашыў уцячы, але глыбокі позірк вялікіх цёмных вачэй ваяка, як заўсёды, прыкаваў яго да месца.

— Яна гукае мяне... — прамовіў ён, згараючы ад нецяярлівасці.

— Не,— ахаладзіў стары ваяк,— яна не заве цябе.

І тут тоненька, як птушынае шчабятанне, празвінела:

- Прыйдзі-і!..
- Вось ізноў! — узбуджана ўсклікнуў Бэмбі. — Ты чуеш цяпер?
- Чую, — кіўнуў стары ваяк.
- Дык я пайду, — паспешна сказаў Бэмбі. — Дазволь мне пайсці...
- Але стары ваяк загадаў:
- Стой!
- Што вы хочаце ад мяне? — закрычаў Бэмбі. — Пусціце мяне! Фаліна заве... Вы павінны зразу мець...
- Я кажу табе, — вымавіў стары ваяк, — гэта не яна.
- Але... я пазнаў яе, гэта яе голас... — распачна адрэагаваў Бэмбі.
- Паслухай мяне... — пачаў было стары ваяк. Але тут зноў зазыўны кліч скалануў лес, і Бэмбі падалося, што зямля гарыць у яго пад нагамі.
- Пусціце! — узмаліў ён. — Я хутка, я адразу ж вярнуся!..
- Не, — журботна сказаў стары ваяк. — Ты не вернешся... Ніколі!
- Зноў прагучаў зазыўны кліч.
- Я павінны ісці... Павінны! — не помнячы сябе, мармытаў Бэмбі.
- Ну добра, — журботна згадзіўся стары ваяк, — мы пойдзем разам.
- Хутчэй!.. — крыкнуў Бэмбі і скокнуў наперад.
- Не спяшайся! — загадаў стары ваяк. — Ты пойдзеш ззаду, за мной. Следам.
- Стары ваяк рушыў наперад, і Бэмбі, нецярпліва ўздыхаючы, пакіраваў за ім.
- Слухай, — казаў стары ваяк, — колькі б разоў ты ні чуў гэты зазыў, будзь ля мяне. Калі гэта Фаліна, яна нікуды ад цябе не падзенецца. Але гэта не Фаліна. Вер мне і падпарадкоўвайся.
- Бэмбі маўчаў, ён быццам анямеў ад гора.
- Павольна рухаліся яны наперад. О, стары ведаў, як трэба хадзіць! Крок яго быў бязгучным, ніводзін лісцік не шавяльнуўся, не ўзварухнуўся на іхнім шляху, ніводзін сучок не храбуснуў. А стары ж прабіраўся праз густы хмызняк, праз густую пляцёнку

зарасніку. І Бэмбі, нягледзячы на ўсю сваю нецярплівасць, захапляўся старым і стараўся пераймаць яго, браць з яго прыклад.

Зноў і зноў загучаў самотны заклік. Раптам стары ваяк рэзка падаўся направа. Бэмбі зразумеў, што той вядзе ў абыход, і гэта вымушаная затрымка прывяла яго ў роспач.

— Пры-ы-й-дз-і!.. — пачулася зноў, але цяпер голас ужо гучаў убаку.

Як ні пакутна ішоў час, але яны ўсё бліжэй падыходзілі да голасу, які няўтомна і няўтольна пяшчотна клікаў.

— Што ты ні ўбачыш, — ціха сказаў стары, — не рухайся... Чуеш?.. Уважліва сачы за мной і рабі тое ж, што і я, ... і не паддавайся, не падпарадкоўвайся страху.

Яшчэ некалькі крокаў — і раптам рэзкі, юрліва-узбуджальны, добра знаёмы пах ударыў Бэмбі ў ноздры. Ён глынуў яго так шмат, што ледзьве стрымаўся ад выкрыку. Як прыкаваны, замёр ён на месцы, сэрца яго білася ля саменькага горла.

Стары ваяк захоўваў поўны спакой.

«Там!» — указаў ён Бэмбі позіркам.

А там, прыхіліўшыся да ствала дуба, паўсхаваны кустамі арэшніку, зусім блізка ад іх, стаяў Ён і ціхенька зваў:

— Прыйдзі!.. Прыйдзі!..

Яго шырокая спіна была павернутая да аленяў, твар заставаўся схаваным.

Бэмбі быў узрушаны, і ён бясконца паўтараў сабе: «Так, гэта Ён... Гэта сапраўды Ён... Гэта Ён пераймаў голас Фаліны... Гэта Ён зваў: прыйдзі, прыйдзі!»

І калі, нарэшце, ён усвядоміў, што адбылося, страшэнная жудасць навалілася на яго, і думка аб уцёках ураз напружыла цела.

— Ні з месца! — быстра і ўладна прашаптаў стары ваяк.

І такая была ўлада ў гэтым голасе, такая сіла, што збянтэжаны, разгублены Бэмбі адразу паслухаўся.

Стары ваяк глядзеў на яго ледзь насмешліва, без кліну, неўзабаве позірк яго стаў сур'ёзным і добразычлівым. І ўсё ж Бэмбі адчуваў, што не можа

далей заставацца тут, нясперпна блізка ад Яго.

— Пайшлі,— сказаў стары важак, адгадаўшы яго пачуцці, і завярнуў назад.

Асцярожна ішлі яны прэч. Стары важак адыходзіў не прама, а зігзагам, сэнсу якога Бэмбі не разумеў. Але, баючыся не паслухацца, ён старанна ішоў так, як важак, след у след за ім, хоць кожная яго жылка яшчэ дрыжала ад нецяярплінасці. Толькі цяпер яго падганяла, падсцёбвала ўжо не любоў, а жудасць...

А стары важак раз-пораз спыняўся; прыслухоўваўся, рабіў новы зігзаг і спыняўся; і зноў ішоў не спяшаючыся, вельмі няспешна. І ўсё ж у нейкі міг Бэмбі адчуў, што яны ўжо адышлі ад небяспечнага месца...

«Калі ён зноў спыніцца,— падумаў Бэмбі,— я падзякую яму».

Але тут стары важак на вачах у Бэмбі завярнуў у арэшнік і схваўся ў яго густым спляценні. І зноў ніводзін лісток не здрыгануўся, ніводзін сучок не храбуснуў там, дзе ішоў (не, плыў!) стары важак. Бэмбі рушыў за ім, спрабуючы рухацца гэтак, як ён, бясшумна, умела абыходзіць перашкоды. Але лісце ціха шапацела на яго шляху, галінкі, нахіляючыся пад яго бакамі, распрамляліся са свістам, тонкія сучкі ламаліся з кароткім трэскам аб яго грудзі.

«Ён выратаваў мне жыццё,— думаў Бэмбі.— Што я скажу яму?»

Але старога важнага і след прапаў. Бэмбі выйшаў з кустоў і апынуўся на пустэльным, глухім месцы, зарослым рутай. Ускінуўшы голаў, ён азірнуўся, але нідзе не мог выявіць нават лёгкага пакалыхвання лістка, нават слабога ўздрыгу травінкі. Бэмбі быў адзін, зусім адзін. І, ужо не адчуваючы над сабой чужой улады, ён даў волю сваім пачуццям: рвануўся наперад усім целам. І слаўся, быццам пад касой, за ім тугі ракітнік...

Пасля доўгіх блуканняў яму ўдалося ўсё ж адшукаць Фаліну. Ён задыхаўся, быў увесь змучаны, але шчаслівы.

— Прашу цябе, любімая,— сказаў ён,— я прашу цябе... не гукай мяне, калі мы ў разлуцы... ніколі не гукай мяне!.. Будзем лепш шукаць адно аднаго,

покуль не знойдзем... Але не гукай, ніколі не гукай мяне, таму што я не змагу выстаяць перад тваім гуканнем...

...Праз некалькі дзён яны бесклапотна ішлі праз гай маладзенькіх дубочкаў па другі бок паляны. Яны хацелі перасекчы паляну і выйсці да старога дуба, ад якога распачыналася іх звычайная дарожка.

Каля ўзлеску зарасніку памéнела, тады яны стрымалі крок і ўважліва агледзеліся. Каля старога дуба, у зялёнай лістоце, мільганула штосьці чырвонае.

— Хто б гэта мог быць? — прашаптаў Бэмбі.

— Ах, ну каму там быць, акрамя Рано ці Каруса! — абгукнулася Фаліна.

— Наўрад ці, — пахітаў галавой Бэмбі. — З нейкай пары яны пазбягаюць мяне... Не, гэта не Рано і не Карус... гэта чужы...

— Праўда, чужы, цяпер я таксама бачу, — згадзілася Фаліна. — Але як дзіўна ён сябе паводзіць!

— Не дзіўна, а па-дурному! — адказаў Бэмбі. — Зусім як дурны! Ён паводзіць сябе, як малое дзіцянятка... Быццам на свеце не існуе небяспекі!

Фаліну спальвала цікаўнасць.

— Пойдзем туды!

— Пойдзем, — згадзіўся Бэмбі. — Не перашкодіць нам лепш разгледзець малойчыка...

Яны не зрабілі і трох крокаў, як Фаліна завагалася:

— А калі ён распачне сварку... Ён, здаецца, моцны...

— Ба! — Бэмбі пагардліва матлянуў галавой. — Паглядзі, якая ў яго маленькая карона... Ці ж мне яго баяцца? Хлопец, праўда, дзябёлы і тоўсты, але ці моцны... Не думаю. Хадзем!

І яны пайшлі далей.

Між тым незнаёмец як ні ў чым не бывала ўплятаў сакавітыя мяцёлкі траў. Ён заўважыў іх, калі яны ўжо дасягнулі сярэдзіны паляны, і адразу ж кінуўся ім насустрач, гулліва і радасна падскокваючы. Бэмбі і Фаліна спыніліся. Але вось ён падскокчыў яшчэ бліжэй і спыніўся за два крокі ад іх.

— Вы не пазнаяце мяне? — запытаў ён.

Бэмбі стаяў па-баявому нападатове, нізка схіліўшы галаву.

— А хіба ты ведаеш нас? — абгукнуўся ён.

— Але, Бэмбі! — усклікнуў ён даверліва і з дакорам.

Пачуўшы сваё імя, Бэмбі ўздрыгнуў і міжволі ступіў назад. Ад гуку гэтага голасу яго сэрца страпнулася, зайшлося нейкім далёкім успамінам, а Фаліна ўжо скокнула насустрач незнаёмцу.

— Габо! — крыкнула яна. — Гэта ты, Габо!

— Фаліна, — ціха сказаў Габо, — Фаліна... Сястрычка... Ты ўсё ж пазнала мяне.

Ён падышоў да яе і пацалаваў. Па шчоках яго цяклі слёзы. І Фаліна заплакала, не маючы сілы вымавіць слова.

— Ага... Габо... — мармытнуў Бэмбі. Ён быў узрашаны, расчулены, збіты з панталыку. — Ага... Габо... Значыць, ты не памёр?

Габо рассмяўся:

— Як бачыш... Думаю, гэта адразу кідаецца ў вочы.

— Але... тады... на снезе... — настойваў Бэмбі.

— Тады... Гэта Ён выратаваў мяне тады.

— І дзе ж ты быў увесь гэты час? — запытала Фаліна, глядзячы на брата шырока раскрытымі вачамі.

— У Яго... — адказаў Габо. — Увесь гэты час я быў у Яго. — Паглядваючы то на Фаліну, то на Бэмбі, Габо цешыўся іх здзіўленнем. — Так, мае дарагія... я многа перажыў, больш, чым вы абое тут, у вашым лесе. — Ён гаварыў крыху выхваляючыся, але Фаліна і Габо былі вельмі здзіўлены, каб звярнуць на гэта ўвагу.

— Ну, кажы ж! Не мучай нас! — ускрыкнула Фаліна.

— О! — самазадаволена выдыхнуў Габо. — Я магу расказаць цэлы дзень і ўсё ж да канца не дабяруся.

— Ды пачні хаця б, Габо! — папрасіў Бэмбі.

Але Габо павярнуўся да Фаліны. Ён адразу стаў вельмі сур'ёзным.

— Мама жывая? — спытаў ён ціхім, нясмелым голасам.

— Так! — весела закрычала Фаліна! — Яна жывая... але я даўно не бачыла яе.

— Я хачу зараз жа да яе! — сказаў Габо. — Вы пойдзеце са мной?

І яны ўтраіх рушылі ў шлях і ішлі ў поўным маўчанні. Бэмбі і Фаліна адчувалі, што думкі Габо заняты маці, і не хацелі яму перашкаджаць. Толькі зрэдку, калі Габо, спяшаючыся, прабягаў міма патрэбнага паваротку або з гарачкі паварочваў не туды, куды належыць, яны ціха папраўлялі яго.

— Прама! — шаптаў Бэмбі.

— Не, не сюды! — шаптала Фаліна.

Некалькі разоў ім давялося перасекчы адкрытыя мясціны. Бэмбі і Фаліна заўважылі, што Габо ні разу не спыніўся на ўскрайку гушчару, каб агледзецца, азірнуцца па баках, а выбягаў на прастор адразу, без усялякай апаскі, не асцерагаючыся. Яны абменьваліся здзіўленымі паглядамі, але нічога не гаварылі Габо і ўсхвалявана ішлі за ім.

Доўга блукалі яны па лесе, пакуль Габо не пазнаў сцяжынку свайго дзяцінства. Расчулены, ён павярнуўся і, не падазраючы, што яго вялі Фаліна і Бэмбі, крыкнуў:

— Што скажаце — лоўка я вас прывёў?..

Але неўзабаве яны прыйшлі да маленькага патаемніка.

— Тут! — крыкнула Фаліна і праслізгнула ўнутр.

Габо рушыў за ёй, і сэрца яго замерла салодкім болем. Гэта быў той самы патаемнічак, тая зялёная хаціна, дзе абое яны з'явіліся на свет і каля маці правялі ўсё сваё дзяцінства. Позірк іх сустрэліся, і Фаліна ціхенька пацалавала брата.

Яшчэ доўга блукалі яны па лесе. Сонца свяціла скрозь галіны дрэў усё ярчэй і ярчэй, дзённая цішыня ахінала лес, набліжаўся час адпачынку. Але Габо не адчуваў стомленасці. Ён ішоў, не разбіраючы дарогі, бязмэтна шукаючы штосьці вакол сябе вачыма. Ён зусім адвык ад ляснога жыцця. Ён увесь сціснуўся, калі ў траве прашмыгнула ласка, і ледзьве не наступіў на фазанаў, якія прыціснуліся да зямлі. Калі ж фазаны, моцна зашамацеўшы крыламі, узляцелі перад самым яго носам, Габо страшэнна напалохаўся.

Бэмбі здзіўляла слепата і няўключнасць Габо — ён паводзіў сябе на лясной сцяжыне як чужынец.

Але вось Габо стрымаў крок і, павярнуўшыся да Фаліны, распачна ўскрыкнуў:

— Мы ніколі не знойдзем маму!

І ён зноў засамоціўся, загараваў, і адбітак гэ-тага гора лёг яму на твар. Фаліна добра адчувала, што робіцца на душы брата.

— Хутка, Габо,— сказала яна мякка,— хутка.— І дадала са смехам: — А хочаш — давай зваць маму, як мы звалі яе ў дзяцінстве, помніш?

І тут Бэмбі, які ішоў крыху наперадзе, раптам убачыў цёцю Энну.

Яна адпачывала ў цяньку арэшыны. Не паспеў ён абгукнуць Габо і Фаліну, як яны ўжо апынуліся каля яго. Усе трое моўчкі глядзелі на цёцю Энну. Тая ціха ўзняла галаву і паўрасплюшчыла сонныя вочы.

Габо рэзка зрабіў крок наперад.

— Мама! — дрыготка, амаль што нячутна пазваў ён.

Быццам ўзнятая грамавым ударам, цёця Энна ўміг ускочыла на ногі, і Габо ўсім целам падаўся да яе.

— Мама!.. — голас яго абсекся.

Маці паглядзела сыну ў вочы, задрыжала ўсім целам ад хвалявання, якое прабрала, працяла яе ўсю з галавы да ног. Яна нічога не сказала, ні аб чым не запытала, яна толькі павольна цалавала Габо ў губы, цалавала яго шчокі і шыю; яна абмывала яго сваімі пацалункамі, як у той далёкі час, калі ён толькі з'явіўся на свет...

Усе насельнікі лесу сабраліся ў глыбіні гушчару, паселі цесным гуртком, каб паслухаць Габо.

Быў тут і друг-прыяцель заяц, сын нябожчыка зайца. На вялікае здзіўленне ўсім, узнімаў ён свае вушы-лыжкі, баючыся прапусціць хоць адно слоўца, і раптам апускаў іх бяссіла, каб адразу ж зноў узняць.

Сарока прымасцілася на нізенькім сучку маладога бука і слухала апавядальніка з аслупяненым выглядам. У адрозненне ад яе сойка, якая сядзела на ясені, паводзіла сябе неспакойна: яна раз-пораз пранізліва ўскрыквала, не ў сілах справіцца са здзіўленнем, усхваляванасцю. Тут жа знаходзіліся і знаёмыя фазаны са сваімі жонкамі і дзецьмі. Яны ў бязмоўным здзіўленні паварочвалі шыямі, выгінаючы іх і так і гэтак, і ва ўсе бакі ляцелі ад іх залатыя стрэлы.

Нястомна пераскоквала па галінах усхваляваная вавёрка. Яна то саслізгвала па ствале ледзь не да самай зямлі, то ўзлятала да макушкі дрэва, то раптам ўсаджвалася слупком на свой пушысты хвост, паказваючы белыя грудкі. Ёй не цярпелася перапыніць Габо, каб выказацца самой, але прысутныя кожны раз заклікалі яе да парадку.

А Габо расказваў, як, апынуўшыся без усялякай дапамогі на снезе, ён чакаў смерць.

— Сабакі знайшлі мяне, — апавядаў ён. — Сабакі — гэта самае страшэннае ў свеце. Іх пашча поўная крыві, іх голас поўны гневу, яны не ведаюць, што такое спачуванне.

Звысоку агледзеўшы слухачоў, ён працягваў:

— Ну... з тае пары я неаднойчы гуляў з імі, быццам яны мае сваякі, і цяпер я зусім не баюся іх. І ўсё ж, калі я чую брэх сабак, у мяне па-ранейшаму пачынае шумець у галаве і дранцвее сэрца. Яны далёка не заўсёды робяць гэта з дрэннымі намерамі, але іх голас цяжка выносіць... — Габо шматзначна замаўчаў.

— Ну, а што ж было тым разам? — з палахлівай цікаўнасцю запытала Фаліна.

— Той раз сабакі хацелі разарваць мяне, але тут з'явіўся Ён!

Габо зрабіў паўзу, слухачы амаль не дыхалі.

— Так, — сказаў Габо, — тут з'явіўся Ён, прыкрыкнуў на сабак, і яны адпаўзлі ад мяне прэч. Ён прыкрыкнуў яшчэ раз, і сабакі пакорліва ляглі ля яго ног. Тады Ён узняў мяне і, пяшчотна прыціскаючы да сябе, панёс...

— Што гэта значыць? — панёс? — запытала Фаліна.

Габо пачаў тлумачыць ёй важна і грунтоўна.

— Ды гэта зусім проста! — перапыніў яго Бэмбі.— Ты паглядзі, Фаліна, як гэта робіць вавёрачка, калі яна скача з арэшкам у лапах. Гэта і значыць «несці».

Тут вавёрачка палічыла нарэшце магчымым уставіць сваё слова.

— Адзін з маіх братоў... — пачала яна шпарка.

Але ўсе раптам закрычалі:

— Цішэй, цішэй, няхай Габо працягвае!

Вавёрачцы давялося замаўчаць.

Яна засмучана прыціснула да грудзей пярэднія лапкі і павярнулася да сарокі ў спадзяванні, што тая выслухае яе ў прыватным парадку.

— На самой справе... адзін з маіх братоў...

Але сарока проста паказала ёй спіну.

А Габо ўсё расказваў пра розныя дзівосы.

— Звонку халодна, лютае непагадзь, а ўнутры ціха і цёпла, быццам летам...

— Гхах! — праскрыпела сойка.

— Звонку лье дождж, усё мокне, а ўнутры хоць бы адна кропля ўпала, і ты зусім сухі.

Бліснуўшы каштоўным пер'ем, фазаны ў лад схілілі галовы набок.

— Звонку ўсё было пакрыта тоўстым пушыстым снегам, а я знаходзіўся ў цяпле, мне было проста горача. Ён карміў мяне каштанамі, бульбай, рэпай, нават сенам — словам, усім, чаго я толькі і мог пажадаць.

— Се-нам? — узбуджана і недаверліва закрычалі алені ў адзін голас.

— Так, свежым, салодкім сенам, — паўтарыў Габо такім тонам, быццам размова ішла пра самыя звычайныя рэчы.

У малітоўнай цішыні, якая настала, зноў прагу-чаў тонкі галасок вавёрачкі:

— Адзін з маіх братоў...

— Ды ці замоўкнеш ты! — закрычалі на яе хо-рам.

І калі зноў настала цішыня, Фаліна запытала брата:

— Адкуль жа браў ён зімою сена ды і ўсё астат-няе?

— Ён вырошчваў, — важна адказаў Габо. — Ён можа вырасціць усё, што захоча і калі захоча. Чаго б ён ні пажадаў — усё тут жа з'яўляецца перад ім.

— Скажы праўду, Габо: няўжо табе не было страшна ў Яго прысутнасці?

Габо паблажліва ўсміхнуўся:

— Не, дарагая Фаліна, ніколькі. Я ведаў, што Ён не зробіць мне нічога дрэннага. Навошта ж мне было баяцца? Вы ўсе лічыце Яго злосным, але Ён зусім нязлосны. З тымі, каго Ён любіць, хто верна служыць Яму, Ён дзіўна добры. Ніхто ў цэлым свеце не можа быць дабрэй за Яго.

Габо ўсё яшчэ ўсхваляў дабрыню свайго новага сябра, калі з зарасніку бяшпумна выступіў стары важак. Габо не прыкмеціў яго, але ўсе астатнія ўбачылі старога важнака і замёрлі ў пашаноўным спалосе. А той стаяў нерухома, нібыта абмацваючы Габо сваімі строгімі, глыбокімі вачамі.

— Яго дзеці таксама любілі мяне, — расказваў Габо, — і яго жонка любіла мяне, і ўсе Яго дамачадцы. Яны песцілі мяне, давалі мне есці розныя прысмакі, гулялі са мной...

Тут Габо абсекся, заўважыўшы нарэшце старога важнака.

І ў цішыні, якая настала, стары важак звярнуўся да Габо сваім звычайным, спакойным і ўладным голасам:

— Што гэта за паласа ў цябе на шыі?

Тут толькі ўсе заўважылі на шыі Габо быццам лямоўку з прымятых, часткова выцертых валасоў.

Габо разгублена адказаў:

— Гэта?.. Гэта след ад прыгожага банта, які я насіў... Гэта Яго бант... Вялікі гонар насіць Яго бант...

Стары важак доўга глядзеў на Габо, пранікліва і самотна.

— Няшчасны, — сказаў ён ціха, павярнуўся і мігам знік. Скарыстаўшы хвілінную збянтэжанасць, вавёрачка зноў узялася за сваё:

— На самай справе... Адзін з маіх братоў таксама пабываў у Яго... Ён злавіў майго брата і доўга трымаў пад замком... О, вельмі доўга. Але аднойчы мой брат...

Ніхто не стаў слухаць вавёрачку, усе разыходзіліся ў глыбокім задуменні і разгубленасці.

Нечакана-негадана з'явілася Марэна.

Той зімой, калі знік Габо, яна была амаль дарослай дзяўчынай, але з тае пары ніхто не бачыў яе — яна трымалася асобна, жыла асобна, аддаючы перавагу адзінокай дарозе.

Яна засталася такой жа худзенькай і таму выглядала зусім юнай. Але яна была сур'ёзнай, ціхай і пераўзыходзіла равесніц мяккай стрыманасцю. Цяпер яна даведалася ад вавёрачкі, дразда і сарокі, што ў лес вярнуўся Габо, які перажыў дзіўныя прыгоды, і прыйшла, каб убачыцца з ім.

Маці Габо ганарылася наведваннем Марэны. Яна перажывала цяпер лепшую часіну свайго жыцця: увесь лес гаварыў пра яе сына, яна цешылася славай і патрабавала, каб кожны прызнаваў Габо самым разумным, самым дастойным павагі, самым лепшым у цэлым свеце.

— Што скажаш, Марэна? — вітала яна госцю. — Што скажаш ты пра Габо? — Не чакаючы адказу, яна працягвала: — Ты помніш, цёця Нетла не лічылася з Габо і таму толькі, што ён крыху дрыжаў у час маразоў. Помніш, яна прадказвала, што ён не прынясе мне радасці?

— Але вы хапілі нямала гора з Габо, — заўважыла Марэна.

— Гэта ўсё ззаду! — усклікнула маці, ад душы здзіўленая, як можна ўспамінаць цяпер падобныя дробязі. — Ах, мне да слёз шкада бедную цёцю Нетлу! Памерці, так і не ўбачыўшы, якім стаў мой Габо!

— Ага, бедная цёця Нетла, — ціха сказала Марэна. — Сумна, што яе няма сярод нас.

Габо з задавальненнем слухаў пахвалу, якою шчодро абсыпала яго маці, яна цешыла яго, песціла слых, зачароўвала, цепліла сэрца, быццам сонечнае цяпло.

— Нават стары ваяк прыходзіў, каб зірнуць на Габо, — працягвала маці таемным шэптам. — А ён жа ніколі не паказваўся сярод нас... Але дзеля Габо ён прыйшоў.

— Чаму ён назваў мяне няшчасным? — незадаволена запытаў Габо. — Хацелася б ведаць, які тут прытоены сэнс?

— Пакінь! — суцешыла яго маці. — Ён стары і дзіваваты.

Але Габо ніяк не мог супакоіцца:

— Я ўвесь час ламаю над гэтым галаву. Няшчасны! Які ж я няшчасны? Я вельмі шчаслівы. Я бачыў і перажыў болей, чым вы усе, разам узятых! Я лепш любога насельніка лесу ведаю свет і гэтае жыццё. Як ты думаеш, Марэна?

— Несумненна, — пераканаўча, упэўнена адказала Марэна. — Гэтага ніхто не зможа адмовіць!..

З тае пары Габо і Марэна пачалі хадзіць разам. Бэмбі шукаў старога ваяка. І ноччу, і ў перад-

світальную часіну, і на досвітку, на ранішніх зараніцах блукаў ён няходжанымі сцэжкамi адзін, без Фаліны.

Часам яго цягнула да Фаліны, і ён з ранейшым задавальненнем гуляў з ёй, слухаючы яе балбатню, абедаў з ёй на паляне ці на лясным узлеску, але гэта ўжо не захапляла яго так, як раней, каб аж дух займала. Раней, цалкам захоплены блізкасцю Фаліны, ён толькі зрэдку, мімаходам думаў пра сустрэчу са старым важаком. Цяпер, шукаючы яго па ўсім лесе, ён амаль не ўспамінаў пра Фаліну.

Слова, якое стары важак сказаў Габо, неадчэпна гучала ў вушах Бэмбі. З першага дня свайго вяртання Габо прынёс у душу Бэмбі востры неспакой. Было штосьці вартае жалю і балючае, пакутлівае ў яго абліччы. Боязь за Габо ні на міг не пакідала Бэмбі. Перад ім ён адчуваў дзіўны і невытлумачальны, незразумелы сорам. Калі яму даводзілася бываць у кампаніі з Габо, прастадушнага, самазадаволеннага, наіўна-высакамернага Габо, наўме чамусьці звінела адно слова «няшчасны». Ён не мог выкінуць гэта слова з галавы.

Аднойчы цёмнай ноччу Бэмбі спыніў прарэзлівы ўскрык старога сябра сыча. Разыграўшы, па звычаю, спалох, Бэмбі раптам скеміў, што начны лятун можа спатрэбіцца яму ў яго пошуках і нават быць карысным у іх.

— Ці не ведаеце вы часам, дзе цяпер стары важак? — спытаў ён сыча.

Сыч прабурчаў, што не мае аб гэтым ніякай інфармацыі, але Бэмбі падалося, што голас яго гучыць няшчыра.

— Не,— сказаў ён,— я вам не веру. Вы такі разумны, вам вядома ўсё, што робіцца ў лесе. Хіба вы можаце не ведаць, дзе знаходзіцца стары важак!

Сыч, надзвычай задаволены, усцешаны такой пахваляй, цесна прыціснуў пёркі да цела, ад чаго стаў зусім маленькім і гладкім.

— О так, мне гэта вядома,— прамовіў ён ціха і важна,— але я не маю права выдаваць тайну...

Бэмбі пачаў упрошваць:

— Я не выдам вас, ды і ці магу я пры маёй глыбокай да вас павазе...

Сыч зноў ператварыўся ў пухкі, мяккі шэра-

карычневы шарык, пакруціў сваімі разумнымі вялікімі вачамі, як і заўсёды, калі яму было што даспадобы, і сказаў:

— Так-так, вы мяне паважаеце. А за што, дазвольце запытацца?

— За вашу мудрасць,— шчыра адказаў Бэмбі.— Акрамя таго, за вашу ветлівасць і яшчэ за тое, што вы так адмыслова, як сапраўдны майстар, умеце пужаць усіх нас. Гэтак разумна, надзвычай разумна! Калі б я валодаў вашым талентам, гэта б прынесла мне вялікую карысць.

Сыч глыбока апусціў дзюбу ў грудное апярэнне — ён быў шчаслівы.

— Ну,— сказаў ён,— мне вядома, што стары вельмі добра адносіцца да вас.

— Чаму вы так думаеце? — спытаў Бэмбі, і сэрца яго радасна забілася.

— Я цалкам упэўнены ў тым,— адказаў сыч.— Ён усёй душою, шчыра шануе вас, і я думаю, гэта дае мне права адкрыць вам яго месцазнаходжанне.

Ён зноў сцягнуў свае пёркі да цела, быццам чакаючы, што яго ўдзячна паглядзяць.

— Ці ведаеце вы роў, зарослы вербамі?

— Ага,— кіўнуў Бэмбі.

— А ці знаёмы вам малады зялёны дубок па той бок глыбокага рова?

— Не,— прызнаўся Бэмбі,— я яшчэ не быў на тым баку.

— Тады слухайце ўважліва,— прашаптаў сыч.— Па той бок рова расце дубняк. За дубняком раскінулася кустоўе, шмат кустоўя: арэшнік, серабрыстая таполя і глог. А пасярод ляжыць стары, зламаны ветрам бук. Там вы і павінны шукаць. Але глядзіце, не выдавайце мяне!

— Пад ствалом? — ашаламлена паўтарыў Бэмбі.

— Ну так! — засмяяўся сыч.— Ствол жа ляжыць упоперак глыбокай ямы. Там вы і знойдзеце старога, важака.

— Дзякуй вам,— сказаў Бэмбі,— ўсім сэрцам! Не ведаю, ці змагу я адшукаць яго па гэтых прыкметах, але тысячу разоў удзячны вам.

І ён хутка пабег прэч.

Сыч бясшумна рушыў за ім і раптам зароў над самым яго вухам:

— У-ік! У-ік! У-ік!

Бэмбі аж скалануўся:

— Вы спужаліся? — вінавата перапытаў сьч.—
Я напужаў вас?

— Ага... — прапалепятаў Бэмбі, і на гэты раз ён сказаў праўду.

Шчасліва і задаволена забуркаваў сьч.

— Я толькі хацеў яшчэ раз нагадаць вам — не выдавайце мяне.

Але Бэмбі пабег ужо далей.

Калі ён дасягнуў краёчка яра, з цёмнай, змрочнай глыбіні нечакана і бяшумна вырас перад ім стары ваяк.

— Мяне ўжо няма там, куды ты імчыш,— сказаў ён.— Што табе трэба ад мяне?

— Нічога... — прамармытаў Бэмбі, адчуўшы раптоўную нясмеласць.— О... нічога асаблівага...

Пасля кароткага маўчання стары сказаў:

— Але ты шукаеш мяне не першы дзень. Учора ты двойчы прайшоў зусім блізка ад мяне, а сёння ты ледзь не дакрануўся да мяне, прабіраючыся праз павал ля лісінай нары.

— Чаму... — Бэмбі сабраў усю сваю мужнасць.— Чаму вы так казалі тады пра Габо?..

— Ты што, думаеш, што я няправы?

— Не, я адчуваю, што гэта праўда!.. — палка ўсклікнуў Бэмбі.

Стары ваяк ледзь прыкметна кіўнуў. Вочы яго яшчэ ніколі не глядзелі на Бэмбі так прыязна, і Бэмбі, асмялеўшы, паўтарыў:

— Але чаму? Вось чаго я не магу зразумець!

— Хопіць і таго, што ты адчуваеш гэта. Прыйдзе час — і ты ўсё зразумееш. Бывай.

Хутка ўсе насельнікі лесу пачалі заўважаць дзіўныя і небяспечныя паводзіны Габо.

Ноччу, калі ўсе не спалі, нядрэмна блукалі па лесе, Габо спаў. Затое днём, калі кожная разумная істота шукае схову, каб выспацца і адпачыць, Габо без ніякай боязі выходзіў з гушчару і стаяў пасярод паляны ў яркім святле сонца, захоўваючы поўны душэўны спакой.

Бэмбі не мог болей трываць такую бяздумнасць.

— Ты што гэта, зусім не думаеш пра небяспеку? — спытаў ён у Габо.

— Не,— адказаў Габо,— для мяне яе проста не існуе.

— Ты забываеш, дарагі Бэмбі,— умяшалася цёця Энна,— ты забываеш, што Ён лепшы сябар майго Габо. Вось чаму Габо можа дазволіць сабе значна больш, чым ты ці хто іншы.— І цёця Энна пераможна азірнулася.

Аднойчы Габо даверліва сказаў яму:

— Дзіўныя парадкі ў вас тут у лесе: кожны харчуецца як давядзецца і дзе давядзецца.

— А як жа інакш? — не зразумеў Бэмбі.

— Што тычыцца мяне,— самазадаволена прызнаўся Габо,— то я прывык, каб ежу мне прыносілі ў вызначаны час і запрашалі мяне паесці.

Спачувальна паглядзеў Бэмбі на Габо. Затым ён перавёў позірк на цёцю Энну, Фаліну і Марэну, але тыя толькі пасмейваліся са слоў Габо.

— Мне здаецца,— сказала Фаліна,— табе будзе асабліва цяжка прывыкнуць да зімы, Габо. У нас тут няма ні свежага сена, ні бульбы, ні рэпы.

— А праўда ж,— задумаўся раптам Габо.— Мне гэта неяк не прыходзіла ў галаву. Я нават уявіць сабе не магу, як гэта будзе зімой. Мусіць, страшэнна!..

— Не трэба перабольшваць,— спакойна сказаў Бэмбі.— Іншы раз, праўда, даводзіцца цяжка, але нічога жахлівага ў тым няма.

— Ну,— фанабэрыста сказаў Габо,— калі мне будзе цяжка, я зноў пакірую да Яго. Чаму я павінны галадаць? Гэта не ў маіх правілах.

Бэмбі моўчкі адварнуўся і пайшоў прэч.

Калі Габо застаўся сам-насам з Марэнай, ён загаварыў пра Бэмбі.

— Ён не разумее мяне,— скардзіўся Габо.— Мілы Бэмбі думае, што я ўсё той жа маленькі, дурненькі Габо, якім мяне ведаў некалі. Ён ніяк не можа зразумець, што з мяне выйшла нешта не зусім звычайнае, што я не такі, як усе. Надакучыў са сваёй небяспекай! Ён зыходзіць з добрых намераў, але хай раз і назаўсёды засвоіць, што небяспека існуе толькі для яго і такіх, як ён, але не для мяне.

Марэна ва ўсім згаджалася з Габо. Яна любіла яго, і Габо любіў яе, яны былі вельмі шчаслівымі.

— Разумееш,— працягваў Габо,— ніхто не разу-

мее мяне так добра, як ты. Вядома, мне няма на што скардзіцца, мяне паважаюць і шануюць паўсюдна. Але ты, ты разумеш мяне лепш за ўсіх. Колькі ні раскажваю я іншым пра Яго дабрыню, яны ўсё роўна застаюцца абыякавымі, са сваімі меркаваннямі...

— А я заўсёды верыла ў Яго! — залетуценіла Марэна.— Хіба ты не помніш, што мы гаварылі пра Яго незадоўга да твайго знікнення? І я сказала тады, што прыйдзе час і Ён заявіцца да нас у лес і будзе гуляць з намі...

— Не-е,— працягнуў Габо,— гэтага я не помню...

Мінула некалькі тыдняў. Ранняя хмарная раніца заспела Бэмбі і Фаліну, Габо і Марэну ў родным арэшніку, непадалёк ад паляны. Бэмбі і Фаліна толькі што вярнуліся з прагулкі; абмінуўшы стары дуб, яны пачалі падшукваць сабе месца для начлегу, і тут раптам сутыкнуліся з Габо і Марэнай. Габо трымаў курс на паляну.

— Заставайся лепш з намі,— прапановаў Бэмбі.— Хутка ўзйдзе сонца, цяпер ніхто не выходзіць на волю.

— Вось як! — усміхнуўся Габо.— Але я ўжо неаднойчы казаў табе, што іншыя мне не ўказ.

Ён рушыў сваёй дарогай, Марэна пайшла за ім услед.

— Хай робіць, што хоча! — раззлавана кінуў Бэмбі Фаліне.— Пойдзем!..

Але не паспелі яны і кроку зрабіць, як з другога боку паляны пачуўся прарэзлівы, папераджальны крык сойкі.

Бэмбі ўраз павярнуўся і кінуўся следам за Габо. Ён нагнаў яго і Марэну амаль ля самага дуба.

— Чуеш? — крыкнуў Бэмбі.

— Ты пра што? — азадачана спытаў Габо.

Зноў прарэзліва закрычала сойка.

— Няўжо ты не чуеш? — паўтарыў Бэмбі.

— Ах, ты пра сойку!.. — спакойна сказаў Габо.— Але якая мне справа да яе?

— Гэта небяспека! — спрабаваў давесці яму Бэмбі.— Зразумей ты — небяспека!

Але вось затрашчала сарока, за ёй другая, а неўзабаве і трэцяя ўпляла свой строкат у іх трывожныя перазовы. Яшчэ раз пракрычала сойка, а высока ў паветры падала свой сігнал варона.

Цяпер і Фаліна ўзялася ўгаворваць брата.

— Не выходзь, Габо! Гэта небяспечна! Застанься тут, Габо! Ну будзь такім мілым! Застанься сёння з намі... Там небяспека!..

Але Габо толькі пасмейваўся:

— «Небяспека!..» «Небяспека!..» Якая мне справа да вашай небяспекі?

І тут Фаліне прыйшла добрая думка:

— Хай тады адзін з нас выйдзе першым, каб мы хоць ведалі...

Не паспела Фаліна дагаварыць, як Марэна адным скачком вылецела са сховішча.

Усе ўтраіх стаялі і глядзелі ёй услед. Бэмбі і Фаліна — зацяўшы дыханне, Габо — з назнарок пакорлівым выглядам.

Яны бачылі, як Марэна павольна, няўпэўненай паходкай крок за крокам прасоўвалася да паляны. Высока ўскінуўшы голаў, яна ва ўсе бакі абнюхвала паветра.

Раптоўна — маланкавы паварот, высокі скачок і быццам магутным парывам ветру яе аднесла назад у гушчар.

— Ён!.. Ён там! — лапатала яна перарывістым ад жудасці голасам. — Я... я бачыла Яго... Ён там, па той бок, ля алешыны...

— Трэба ўцякаць! — ускрыкнуў Бэмбі.

— Бяжым, Габо! — узмалілася Фаліна.

А Марэна бязгучна шаптала:

— Прашу цябе, Габо, бяжым адсюль... я прашу цябе...

Але Габо заставаўся спакойным, абыякавым да іхняй трывогі:

— Бяжыце, уцякайце, хто вас затрымлівае! А я пайду да Яго насустрач, каб прывітаць Яго!

І ён тут жа, без ваганняў, рушыў наперад.

Перапоўненыя страхам за Габо, яны засталіся на месцы, не пабеглі і цяпер бачылі, як упэўнена і не спяшаючыся выйшаў ён на паляну. Спакойна стоячы сярод паляны, Габо разгледзеў, адшукаў вачыма алешыну. Вось ён радасна ўскінуў галаву, мусіць, вітаючы свайго сябра, і тут грывнуў гром. Габо падкінула ў паветра, ён імкліва павярнуўся і няпэўнымі скачкамі кінуўся назад у гушчар.

Бэмбі, Фаліна і Марэна ўсё яшчэ анямела стаялі,

здранцвелыя ад жудасці, калі міма іх прамчаў Габо. Яны пачулі яго цяжкае, са свістам дыханне, ураз павярнуліся, нагналі Габо і, заключыўшы яго пасярод сябе, панесліся далей.

Ля старога дуба Габо зваліўся з ног.

Яны адразу спыніліся: Марэна побач з Габо, Бэмбі і Фаліна крыху далей.

Габо ляжаў з развернутым бокам. Слабым, ненадзейным, няпэўным рухам прыўзняў ён галаву.

— Марэна... — прамовіў ён з цяжкасцю. — Марэна... Ён не пазнаў мяне... — Голас яго перарваўся.

Парывіста і грозна зашумелі кусты на ўскрайку паляны.

Марэна нахілілася да Габо:

— Ён ідзе, Габо, Ён ідзе... Уставай, ты павінны ўстаць!..

Габо яшчэ раз паспрабаваў прыўзняць галаву, застрыг нагамі і сціх.

З трэскам, шоргатам, свістам рассунуліся кусты — і выйшаў Ён.

Марэна ўбачыла Яго зусім блізка. Павольна, бясшумна ступіла яна назад і схавалася ў кустах арэшніку, затым лёгкімі, нячутнымі скачкамі пакіравала да Бэмбі і Фаліны.

Бегучы, яна яшчэ раз азірнулася і ўбачыла, як Ён схіліўся над зваленым, пераможаным і схпіў яго.

Затым раздаўся звінючы перадсмяротны крык Габо.

Бэмбі быў адзін. Ён ішоў на раку, што ціха плыла паміж густога трыснягу і старых вербаў. З таго часу як Бэмбі абраў адзінокую дарогу, ён усё часцей і часцей прыходзіў сюды. Тут не было сходжаных сцежак, і яму не вельмі пагражала сустрэча з кім-небудзь са сваякоў. Ён вельмі змяніўся за апошні час: пасуровеў і пасумнеў, жыццё ўяўлялася яму безнадзейна змрочным. Ён і сам не разумеў, што з ім адбываецца, і не спрабаваў разабрацца ў тым. У галаве яго мітусіліся нейкія няясныя, блытаныя думкі, але роздум дадаваў яшчэ большай стомы.

У Бэмбі была звычайка падоўгу стаяць на рачным беразе. Яму падабалася назіраць за цячэннем вады на выгіне ракі; халаднаватае дыханне хваль несла

з сабой незнаёмую, гаркавую духмянасць, якая супакойвала і асвяжала душу. Бэмбі стаяў і глядзеў на качак, якіх тут было мноства — сапраўднае качынае царства! Яны неспіхана перамаўляліся адна з адной, заўсёды міла, разумна і сур'ёзна. Ля берага плавалі качкі-маці, кожная са сваім вывадкам. Маці ўвесь час вучылі і выхоўвалі малых, нястомна паведамляючы ім усё новыя і новыя карысныя звесткі. Часам то адна, то другая маці падавала сігнал небяспекі. Качаняты адразу кідаліся ў розныя бакі, зусім бязгучна і вельмі хутка.

Бэмбі бачыў, як малыя, якія яшчэ не ўмелі лятаць, уцякалі ў густыя зараснікі чароту. Яны прасоўваліся так спрытна і абачліва-асцярожна, што ніводная чарацінка не магла выдаць іх здрадніцкім уздрыгам. І там і тут маленькія цёмныя цельцы шпарка прашмыгвалі ў сітнік. Кароткі кліч маці — і ўся чарада віхрам неслася назад. У адно імгненне вывадак быў у зборы і зноў прымаўся асцярожна крэйсіраваць у затоцы. Бэмбі не пераставаў здзіўляцца спрытнай качынай звычцы. Сапраўды, гэта было падобна на фокус!

Неяк пасля чарговай трывогі Бэмбі спытаў у шаноўнай качкі-маці:

— А чым была выклікана трывога? Я глядзеў вельмі ўважліва, але нічога не заўважыў.

— Нічога і не было, — адказала качка.

Другі раз сігнал трывогі падало маленькае качаня. Выдаўшы дзве-тры рэзкія ноты, яно шпарка павярнулася, стралой пранеслася праз чарот і выйшла на бераг якраз у тым самым месцы, дзе стаяў Бэмбі.

— Што здарылася? — спытаў Бэмбі. — Я нічога не заўважыў.

— Ды нічога і не было, — адказаў малыш. Ён не па гадах умела атрос хвастовае пер'е, умела склаў над імі вострыя канечыкі крылаў і зноў нырнуў у ваду.

Але Бэмбі быў завельмі высокай думкі пра качак, каб паверыць гэтым словам. Ён разумеў, што яны больш чулыя і пільныя, чым ён, у іх вастрэй слых і больш пільны, праніклівы позірк. Калі ён знаходзіўся побач з імі, яго крышку адпускала тое пастаянна цяжкае становішча, у якім ён жыве апошнім часам.

Бэмбі любіў гутарыць з качкамі. У адрозненне ад іншых насельнікаў лесу яны не любілі пляткарыць аб дробязях. Яны расказвалі пра паветра, вецер, палі, дзе растуць сакавітыя травы.

Некалькі разоў Бэмбі бачыў, як паўз бераг, нібыта шматколерная маланка, праносіўся ў паветры невядомы яму маленькі лятун. «Ш-р-р!» — ціхенька, быццам пра сябе, вішчаў зімародак, малюсенькая кропка, што гула, вярэдзіла душу. Ён ззяў блакітным і зялёным, іскрыўся чырвоным, раптам узгараўся і знікаў. Захоплены рэдкім уборам незнаёмца, Бэмбі неаднойчы абгукаў яго, але дарэмна.

— Дарэмна вы стараецеся, — пачуўся з густага чарота голас вадзяной курачкі, — ён усё роўна не адкажа.

— Дзе вы? — запытаў Бэмбі, шукаючы яе вачыма ў чароце.

— Я тут! — пачуўся з травы смяшок вадзяной курачкі. — Гэты змрочны тып, якога вы толькі што гукалі, ні з кім не водзіцца. Так што дарэмна вы стараецеся.

— Ён такі прыгожы! — сказаў Бэмбі.

— Але паганы! — заключыла вадзяная курачка, якая паспела зноў змяніць месца.

— Чаму вы так думаеце? — пацікавіўся Бэмбі.

Зусім з іншага боку, з сухога жоўтага трыснягу, прагучаў адказ вадзяной курачкі:

— Яго нішто і ніхто не цікавіць. Хай хоць увесь свет пойдзе прахам. Ён ні з кім не вітаецца і не адказвае на прывітанні. Ён ніколі не паведаміць, што блізка небяспека. Ён яшчэ ні з кім не перакінуўся словам.

— Бядак... — сказаў Бэмбі.

Вадзяная курачка працягвала расказ; цяпер яе вясёлы галасок гучаў сярод шырокіх цёмных лістоў гарлачыкаў:

— Ён думае, што яго дзве-тры фарбачкі выклікаюць зайздрасць, і не жадае, каб хто-небудзь разгледзеў яго лепш.

— Але вы таксама не даеце на сябе зірнуць, — заўважыў Бэмбі.

Адразу ж вадзяная курачка з'явілася перад ім. Невялічкага росту, але зграбна складзеная, у цёмным просценькім, бліскучым ад вады ўборы,

паўстала яна перад Бэмбі — рухавая, жвавая, забаўная. І ўраз схавалася пад вадой.

— Не разумею, няўжо можна так доўга заставацца на адным месцы! — крыкнула яна і дадала ўжо з адлегласці: — Гэта сумна і небяспечна!

І яшчэ раз прагучаў яе галасок, амаль што ў другім баку:

— Болей рухацца!

Зноў перамяніўшы месца, вадзяная курачка весела скончыла:

— Калі хочаш доўга жыць і быць заўсёды сытым — трэба рухацца!..

Лёгкае хістанне былінак прымусіла Бэмбі насцярожыцца. Ён прыгледзеўся. На берагавым схіле мільганула чыясці рыжая шубка і схавалася ў трыснягу. І адразу адчуў ён гарачы, востры пах лісціцы. Бэмбі хацеў крыкнуць, папераджальна грукнуць вобземлю капытам, не паспеў. Зашастаў чарот, штосьці боўтнулася, і жаласна закрычала качка. Бэмбі пачуў яе распачнае трапятанне, на імгненне качка ўзнікла над травой, і Бэмбі ўбачыў, што яна з усяе сілы хвошча лісціцу крыламі па шчоках. Затым яны схаваліся за берагавым адхомам. Але вось зноў з'явілася лісціца са здабычай у зубах. Галава качкі бяссільна панікла, яе крылы злёжку трапяталіся, але гэта нікольні не непакоіла лісціцу.

Бэмбі стаяў нерухома. З моцным краканнем узняліся ўвысь дзве старыя качкі. Вадзяная курачка з усяе сілы падавала запознены сігнал трывогі. Здавалася, яе галасок гучыць адначасна ў некалькіх месцах. На кустах усхвалявана папісквалі сініцы. У чароце разгублена шнарылі качаняты. Над берагам, зіхатліва пераліваючыся, ляцеў зімародак.

— Выбачайце! — закрычалі качаняты. — Вы не бачылі нашай мамы?

— Ш-р-р! — прасвістаў зімародак. — Мне няма да яе справы! — і загарэўшыся пунцовым полымем, знік.

Бэмбі павярнуўся і заспяшаўся прэч. Ён перасёк пустку, зарослую рутай, мінуў высокі змешаны хмызняк, доўга ішоў арэхамым зараснікам, пакуль не аказаўся на ўскрайку глыбокага яра. Бэмбі перабраўся праз яр і пачаў шукаць старога важака. Даўно ўжо, з самай пагібелі Габо, яны не бачыліся.

Нарэшце Бэмбі ўбачыў старога і з усіх ног кінуўся яму насустрач.

Некаторы час яны моўчкі ішлі бок у бок. Затым стары спытаў:

— Ну, часта сярод вашых успамінаюць аб ім?

Бэмбі здагадаўся, што той мае на ўвазе Габо.

— Не ведаю... я амаль увесь час адзін...— І нерашуча дадаў: — Але я... я часта думаю аб ім.

— Значыць, ты цяпер адзін?

— Ага,— сказаў Бэмбі і чакальна паглядзеў на старога.

Але стары маўчаў. Яны пайшлі далей. Раптам стары спыніўся:

— Ты нічога не чуеш?

Бэмбі прыслухаўся. Не, ён нічога не чуў.

— Хадзем! — усклікнуў стары і паспешліва пакрочыў наперад.

Бэмбі ішоў за ім. І зноў стары спыніўся:

— Ты ўсё яшчэ нічога не чуеш?

Цяпер Бэмбі сапраўды ўчуў нейкі незразумелы шоргат. Падобна было на тое, што дзесьці прыгнуліся і рэзка выпраміліся галіны. І яшчэ штосьці глуха і мякка ўдарылася аб зямлю.

Бэмбі прыгатаваўся да ўцёкаў.

— Пайшлі туды! — загадаў стары і, павярнуўшыся на шум, пакіраваў наперад.

— А там не небяспечна? — запытаў, не спыняючыся, Бэмбі.

— Як жа!..— змрочна абгукнуўся стары.— Там вялікая небяспека!

Неўзабаве яны ўбачылі рослы куст чаромхі. Яе галіны парывіста расхістваліся ўгору і ўніз, быццам іх хтосьці торгаў ці трос. Калі падбеглі бліжэй, убачылі невялікую прасеку. І ў самым пачатку прасекі, на зямлі, распасцёрся друг-прыяцель заяц. Ён то кідаўся ў розныя бакі, то раптам заміраў, то зноў пачынаў кідацца, прычым кожны яго рух абгукваўся на галінах чаромхі.

Бэмбі прыкмеціў тонкую нітку, якая падобна была на парастак ці вусік расліны. Туга напятая нітка спускалася з галіны, другім канцом захліснуўшы шыю зайца.

Пэўна, друг-прыяцель заяц пачуў, што хтосьці ідзе. Ён падскочыў, упаў, зноў ускочыў, парываю-

чыся бегчы, але тут жа куляўся ў траву і бездапаможна боўтаўся-цялёпкаўся.

— Спакойна, дружок заяц! Спакойна, гэта я! — аб'явіў стары ваяк мяккім, поўным спачування голасам, які пранік у самае сэрца Бэмбі. — Толькі не рухайся! Галоўнае — не рухайся!

Зяц паслухмяна сціх. Цяпер ён ляжаў зусім ціха, толькі з грудзей яго вырывалася здушанае, хрыплае дыханне.

Стары ўзяў губамі галінку чаромхі, нагнуў данізу і наступіў на яе канец. Шчыльна прыціснуўшы галінку капытам, ён адным ударам рагоў пераламаў яе.

Затым павярнуўся да зайца:

— Мацуйся, трымайся, як бы балюча табе не было.

Схіліўшы галаву набок, ён прыціснуў адзін з рагоў кароны да патыліцы зайца, глыбока прасунуў яго за вушамі-лыжкамі ў мех і пачаў намацаваць пятлю — гарлавое сіло бедака. Кароткая сутарга працяла цела зайца. Стары адразу ж яго адпусціў.

— Спакойна! — сказаў ён. — Справа ідзе аб жыцці.

Зноўку ўзяўся ён за сваю працу. Ціха і нерухома ляжаў заяц.

Устрывожана, спалохана сачыў за імі Бэмбі.

Рог старога далёка заглыбіўся ў футра зайца і намацаў нарэшце пятлю. Апусціўшыся на калені, стары пакручваў галавою, што дапамагло яму ўвагнаць рог глыбока ў пятлю і тым самым паслабіць завязаны вузел.

Зяц сутаргава глытнуў паветра, і адразу ж жудасць і боль вырваліся з яго моцным лемантарным крыкам.

— Ды маўчы ты! — загадаў стары ваяк з дакорам.

Яго рот упіраўся ў плячо зайца, рог тырчаў паміж вушамі-лыжкамі, і было падобна, быццам ён наскрозь пратыкнуў-пракалоў друга зайца.

— Не будзь жа такім дурным, пакінь плакаць, — зусім нястрога бурчаў стары. — Ты што, хочаш лісу сюды прынадзіць? Ляжы спакойна!..

І ён пачаў вельмі асцярожна, сканцэнтравана разблытваць вузел, паслабляць сіло. Раптоўна пят-

ля са свістам слізганула прэч. У першы момант заяц адразу не скеміў, што апынуўся на волі. Затым ён ускочыў, зрабіў крок і ашаломлена прыпаў да зямлі. Вось ён сконкуў, яшчэ раз і яшчэ. Спачатку нясмела, затым усё смялей і раптам пусціўся наўцёкі.

— Нават не падзякаваў!..— абурана ўсклікнуў Бэмбі.

— Ён яшчэ не прыйшоў у сябе,— мякка сказаў стары вajak.

Пятля ляжала на зямлі, на выгляд такая мірная і бяспечная. Бэмбі ціхенька дакрануўся да яе капытам. Яна тонка зашыпела, і Бэмбі спалохана адхапіў нагу. Гэты гук не належаў да знаёмых яму лясных шумаў.

— Ён? — ціха запытаў Бэмбі.

Стары вajak кінуў.

Няспешна рушылі яны прэч.

— Запомні гэты ўрок,— казаў стары вajak.— Калі ідзеш па прасецы, заўсёды правярай галіны. Выстаўляй наперад рогі і вадзі імі ўгору і ўніз і, калі пачуеш такое вась шыпенне, паварочвай назад. Будзь удвая ўважлівы і асцярожны ў той час, калі ты не носіш карону. Я ў гэты час увогуле не хаджу па прасеках.

Бэмбі маўчаў, паглыблены ў свае думкі.

— Дык Яго самога тут няма...— прашаптаў ён нарэшце ў глыбокім здзіўленні.

— Не, цяпер Яго няма ў лесе,— пацвердзіў стары вajak.

— І ўсё-такі Ён ёсць! — горка сказаў Бэмбі.

Стары вajak пільна глянуў на Бэмбі.

— Як гэта казаў ваш Габо? Здаецца, бядак называў Яго ўсемагутным і ўселітасцівым?

— А хіба ён не ўсемагутны?..— прашаптаў Бэмбі.

— Гэтак, як і не ўселітасцівы! — гнеўна сказаў стары вajak.

— А як жа з Габо? — нясмела прамармытаў Бэмбі.— З Габо ён быў добры...

Стары спыніўся.

— Ты так думаеш, Бэмбі? — запытаў ён самотна. Упершыню назваў ён Бэмбі па імя.

— Не ведаю! — пакутліва адрэагаваў Бэмбі.— Я нічога не ведаю!

Стары ваяк павольна прамовіў:
— Вучыся жыццю і будзь асцярожным.

У гэты дзень з Бэмбі здарылася няшчасце.

Бледны змрок перадсвітальнай пары расцёкся па лесе, з поля і паплавоў узняўся малочна-белы туман. Была тая дзіўная, мяккая, з лёгкім пакалыхваннем пад ветрыкам цішыня, якая бывае толькі перад нараджэннем раніцы. Яшчэ не прачнуліся вароны і сарокі, яшчэ спала сойка.

Мінулай ноччу Бэмбі сустрэў Фаліну. Яна глядзела на яго нясмела і самотна.

— Я такая адзінокая! — сказала яна ціха.

— Я таксама адзінокі,— павольна прамовіў Бэмбі.

— Чаму ты пазбягаеш мяне, не бываеш больш са мною? — пакорліва, ціхмяна запытала Фаліна.

Бэмбі адчуў, як паласнуў па сэрцы імгненны боль: вясёлая, смелая, у нечым дзёрзкая Фаліна стала такой ціхай і пакорлівай.

— Адзінокі вандроўнік ідзе далей іншых! — Бэмбі хацеў сказаць гэта мякка, шкадуючы, але мімаволі голас яго прагучаў сурова.

— Ты больш не любіш мяне? — запытала ледзь чутна Фаліна.

— Не ведаю,— адказаў Бэмбі.

Нічога больш не сказаўшы, Фаліна павольна паплялася прэч...

Цяпер Бэмбі стаяў адзін пад старым дубам на ўскрайку паляны і піў ранішні ветрык, які быў такі чысты, што злёгка кружылася галава і хацелася дыхаць і дыхаць. Ветрык бадзёрыў, ён быў вільготны, з прыемным і свежым пахам зямлі, расы, травы і сырога дрэва.

Бэмбі ўсімі грудзямі ўдыхаў паветра. Яму раптам зрабілася так лёгка на душы, як даўно ўжо не было. Весела выйшаў ён на паляну, ахінутую бледным туманам. І тут ударыў гром.

Страшэнны штуршок прымусіў Бэмбі пахіснуцца, асесці на заднія ногі. У нястрымнай жудасці скокнуў ён назад у гушчар і кінуўся наўцёкі. Ён не разумеў, што здарылася, ён не мог сканцэнтравацца ні на адной думцы, ён толькі бег, бег. Страх з такой

сілаю сціснуў яму сэрца, што цяжка было дыхаць. Раптоўна ён адчуў востры, колкучы боль, правае бядро аблілося нясцерпнай гарачынёй. Ён міжволі стрымаў бег, міжволі перайшоў на крок. Заднія ногі наліліся цяжарам, і Бэмбі падалося, што ў яго зламаны крыж. Ён апусціўся на зямлю.

Якая асалода ціха ляжаць на зямлі і ні аб чым не думаць!..

— Уставай, Бэмбі! Падымайся! — Ён адчуў, што нехта штурхае яго ў плячо.

Ён расплюшчыў вочы і ўбачыў старога важака.

— Я не магу... — Бэмбі і сам не ведаў, сказаў ён гэта ўслых ці толькі падумаў.

— Уставай, Бэмбі, уставай!

У голасе старога важака было столькі ўладнага загаду і разам з тым пяшчоты, што нават боль, які перапаўняў Бэмбі, на момант сціх.

— Уставай! Ну ўставай хутчэй!.. — Глыбокі, магутны голас упершыню ўздрыгнуў і адчуўся ў ім спалох. — Трэба уцякаць, дзіця маё!..

«Дзіця маё»! Гэтыя словы міжволі вырваліся з сэрца старога важака, і ўраз Бэмбі ўзняўся на ногі.

— Вось так! — кінуў стары важак, цяжка дыхаючы. — Цяпер ты пойдзеш са мной... Цяпер ты заўсёды будзеш са мной!..

Ён шпарка рушыў наперад. Бэмбі пацягнуўся за ім, насуперак неадольнаму жаданню апусціцца на зямлю — валокся за ім, перамагаючы раптоўную санлівасць, бяссілле, боль.

Стары важак здагадваўся аб тым, што адчувае Бэмбі, што з ім.

— Цяпер ты павінны сцярапець любы боль. Ты не павінны думаць аб спакоі... Думаць толькі пра выратаванне і ні пра што болей... Ты чуеш мяне, Бэмбі? Вяжы... інакш ты загінеш... Думаць пра тое, што Ён ідзе па тваіх слядах і заб'е цябе без жалю. Ну, хутчэй... так... добра... Наперад, дзіця маё, наперад!

Але Бэмбі ўжо ні пра што не думаў. Кожны крок быў настолькі балючым, што, здавалася, нясцерпнай пакуце не будзе канца, што ўсё цела ўжо — суцэльнае крывавае рана.

Стары важак апісваў шырокі круг. Гэта цягнулася бясконца доўга. Скрозь заслоны болю і слабасці Бэмбі са здзіўленнем заўважыў, што яны зноў апы-

нулiся ля старога дуба. Тут стары ваяак спыніўся, абнюхаў зямлю і прашаптаў:

— Дзесьці тут... блізка... Ён і Яго сабака... Наперад, хутчэй!..

Яны пабеглі.

Раптоўна стары ваяак спыніўся.

— Ты бачыш? — усклікнуў ён. — Вось тут ты ляжаў.

Бэмбі ўбачыў прымятую траву і шырокую лужыну крыві. Густая, цёмная кроў павольна ўсмоктвалася ў зямлю.

— Чуеш? — Ноздры старога ваяака трапяталі. — Чуеш, Бэмбі? Яны пабывалі ўжо на гэтым месцы... Ён і Яго сабака. Наперад!..

Яны рушылі далей. Бэмбі ўбачыў крывавыя кроплі на лісці кустоў і сцяблінах траў. «Мы ўжо прыходзілі тут...» — хацеў ён сказаць і не мог.

— Ну вось... — з глыбокім задавальненнем прамовіў нарэшце стары ваяак. — Цяпер мы зайшлі ім у спіну.

Яшчэ некаторы час вёў ён Бэмбі па ранейшым следзе, затым зрабіў пятлю і пачаў апісваць новы круг. Бэмбі рабіў, як ваяак, у паўзабыцці.

Другім разам, але ўжо з другога боку выйшлі яны да дуба, паўторна прайшлі месца, дзе Бэмбі паваліўся, затым ваяак зноў крута змяніў напрамак.

— Еш вось гэта! — Стары ваяак спыніўся і ўказаў Бэмбі на малюсенькае цёмна-зялёнае тлустае і кучаравае лісцейка, што расло ля самай зямлі.

Бэмбі падпарадкаваўся. На смак лісцейка было горкім і неймаверна прыкрым.

Праз некаторы час ваяак запытаў:

— Ну, як цяпер?

— Лепш, — адказаў Бэмбі.

Да яго вярнулася мова, свядомасць праяснілася і прайшла стома.

— Цяпер ты пойдзеш наперадзе, — загадаў стары ваяак.

Доўга ішоў ён ззаду Бэмбі, пакуль не спыніў яго раптам радасным воклічам:

— Нарэшце!..

Бэмбі недаўменна азірнуўся.

— Твае раны больш не крывавацца, — патлума-

чыў стары вajak. — Кроў перастала крапаць на кусты і травы і ўжо не ўказвае Яму і Яго сабаку дарогу да твайго жыцця!

Стары вajak здаваўся стомленым, спакутаваным, але голас яго зноў быў поўны бадзёрай моцы.

— Хадзем жа, — сказаў ён, — цяпер табе патрэбны поўны спакой.

Яны падышлі да шырокага яра. Стары вajak спуściўся ўніз, затым за некалькі магутных скачкоў пераадолеў стромы пад'ём. Бэмбі паследаваў за ім, але яму ніяк не ўдавалася ўзабрацца на другі бок. Боль зноў прачнуўся ў ім, ён спатыкаўся, падаў, уставаў, караскаўся далей і зноў саслізгваў назад.

— Я нічым не магу дапамагчы табе, — гаварыў зверху стары вajak, — але ты павінны — чуеш мяне, Бэмбі? — павінны ўзлезці сюды.

І нясцерпина-пякельнымі, страшэннымі намаганнямі, перамагаючы боль, Бэмбі адолеў кручу. Ён адчуў, як імкліва пакідаюць яго сілы, цяжкая гарачыня болю падкаціла да самага сэрца.

— Твая рана зноў крывавіць, хоць і не так моцна — сказаў стары вajak. — Я гэтага чакаў. Але цяпер гэта не прычыніць нам шкоды...

Павольна, крок за крокам, прасоўваліся яны праз высокі, ледзь не да неба, зараснік. Глеба была цвёрдай і гладкай. Ногі раз'язджаліся, ісці было цяжэй і цяжэй. Зноў захацелася Бэмбі легчы на зямлю, заплюшчыць вочы і ні пра што не думаць. У яго пачыналася ліхаманка, галава разламвалася, цёмная заслона засцілала зрок. І нічога болей не заставалася ў ім, акрамя жадання адпачынку і супакою і яшчэ раўнадушнага здзіўлення перад тым, як раптоўна, за адно імгненне, змянілася яго жыццё.

Няўжо ён быў некалі здаровым і бадзёрым?.. Так, быў... яшчэ сёння раніцай... зусім нядаўна... Але здавалася, што гэта шчасце было перажыта ў нейкія непраўдападобныя часы...

І ўсё ж ён ішоў. Ззаду застаўся дубняк, малады алешнік, і вось вялізны патрэсканы ствол бука ў гушчары глогу загарадзіў ім дарогу.

— Мы прыйшлі... — як скрозь сон, недзе паводаль ад сябе пачуў Бэмбі голас старога вajака.

Сляпы ад болю і стомы, ён рушыў на голас і раптам праваліўся ў нейкую яміну.

— Вось так! — спакойна сказаў стары важак. — Цяпер пасунься крыху наперад і кладзіся.

Яма, у якую паваліўся Бэмбі, ішла пад ствол бука, там яна заглыблялася і расшыралася нібыта пячора. Глог і жаўтазель злучыліся над яе ўваходам, схаваўшы Бэмбі ад усяго свету.

— Тут табе не будзе нічога пагражаць, — данёсся зверху голас старога важака.

Ішлі дні.

Бэмбі ляжаў у цёплым улонні зямлі, над галавой — гнілая кара зваленага дрэва. Ён прыслухоўваўся да свайго нясцерпнага болю, які спачатку ўсё рос, пашыраўся ў яго целе, затым быццам сціснуўся, сцягнуўся ў малюсенькі ачажок, усё яшчэ застаючыся вострым, і раптам пачаў хутка, дзень за днём, слабець, сціхаць.

Зрэдку Бэмбі выбіраўся наверх. Спачатку ён мог толькі стаяць на сваіх аслабелых нагах, але неўзабаве адважыўся зрабіць два-тры няпэўных, хісткіх крокі. Цяпер ён мог здабываць сабе корм.

Бэмбі выбіраў сабе такія травы, на якія б ніколі не паквапіўся раней, нават у зімовую бяскорміцу. Але цяпер яны заваблівалі, прыцягвалі яго сваім пахам, прыцягальнай вастрынёй. Тое, чым ён раней грэбаваў, што выплёўваў гідліва, выпадкова ўхапіўшы са смачнай салодкай травой, здавалася цяпер самай цудоўнаю стравай. Некаторыя сцябліны і травы і цяпер былі прыкрымі яму на смак, але ён прымушаў сябе есці іх, адчуваючы іх гаючую сілу. І раны яго хутка гаіліся.

Бэмбі быў амаль здаровы, але ўсё яшчэ не пакідаў яму. Толькі ноччу выходзіў ён крыху размяцца, а дзень ляжаў у сваёй надзейнай земляной пасцелі.

Толькі цяпер, калі боль адпусціў яго, Бэмбі ўпершыню ўсвядоміў, быццам наноў перажыў усё, што адбылося з ім, і вялікая жудасць скаланула яго душу.

Ён ачуняў, паправіўся цэлам, але яшчэ доўга не мог вярнуць сабе ранейшую незапалоханую душу і таму не адважваўся выйсці ў вялікі свет, зажыць ранейшым вольным жыццём.

Дні, тыдні ляжаў ён у яме пад ствалом павалена-

га бука, адчуваючы то страх, то сорам, то здзіўленне, то глыбокую ўдзячнасць свайму выратавальніку, і быў часамі то безнадзейна сумны, то амаль шчаслівы.

Спачатку стары важак не пакідаў Бэмбі ні днём, ні ноччу. Потым ён пачаў ненадоўга адлучацца, лічачы, што для Бэмбі карысна задумацца над жыццём у адзіноце. Але і тады ён трымаўся паблізу пячоры.

Аднойчы вечарам лінуў моцны лівень, ударыў гром, маланкі асвяцілі ўсё неба. Але яно, азоранае прамянямі заходзячага сонца, заставалася празрыстым, чыстым, блакітным. На вяршалінах дрэў на ўсю моц заліваліся чорныя дразды, білі берасцянкі. У кустах пасвіствалі сініцы, у траве, ля падножжаў дрэў, фазаны дралі глотку металічнымі кароткімі крыкамі-плачамі, звінюча падрагатваў дзяцел і задушэўна буркавалі галубы ў сваёй нязменнай любоўнай злагадзе.

Бэмбі пакінуў пячору. Жыццё было цудоўным. Непадалёку, быццам чакаючы яго, стаяў стары важак, і яны ціха пайшлі побач.

Аднойчы ноччу, калі ціха шаргацела асенняя лістота, на верхавіне ясеня прарэзліва закрычаў сыч.

Але Бэмбі даўно прыкмеціў яго праз парадзелі ўбране галін і застаўся спакойным. Сыч зляцеў уніз і закрычаў яшчэ прарэзлівей. І зноў пачакаў. Але Бэмбі і на гэты раз не ацаніў яго старання. Больш сыч не мог вырываць.

— Вы не спалохаліся? — запытаў ён незадаволена.

— Не, чаму ж, — мякка адказаў Бэмбі, — крышку спалохаўся.

— Так, так, — засмучана прабуркатаў сыч. — Толькі крышку? А раней вы страшэнна палохаліся. Такая вялікая асалода была назіраць за вашым спалохам. Чаму ж сёння вы крышку спалохаліся? — І ён сярдзіта перадражніў: «Крышку!», «Крышку!..»

Сыч пастарэў і стаў яшчэ больш славалюбны, ганарысты.

Бэмбі хацелася адказаць: «Я і раней ніколі не палохаўся, проста я хлусіў, каб задаволіць вас».

Але ён пакінуў гэтае прызнанне пры сабе. Яму было шкада старога добрага сыча, які сядзеў на сваёй галінцы такі злосны і засмучаны.

— Бачыце,— зноў схлусіў Бэмбі,— гэта здарылася, напэўна, таму, што ў тую хвіліну я якраз думаў пра вас.

— Што? — сыч крыху падбадзёрыўся.— Што? Вы думалі пра мяне?

— Так,— адказаў Бэмбі.— Якраз тады, калі вы закрычалі. Інакш я, няма сумнення, спалохаўся б так моцна, як і заўсёды.

— На самой справе? — прабуркаваў сыч.

Бэмбі гатовы быў пацвердзіць усё, што каму пажадаецца, яму ж не было ад таго ніякае шкоды: хай парадзецца маленькі стары хлопчык.

— На самой справе! — сказаў ён пераконана.— У мяне кожны раз падкошваюцца ногі, калі я чую ваш непараўнальны голас.

Сыч раздзьмуў пер'е і ператварыўся ў мяккі карычнева-шэры пушысты шарык. Ён быў шчаслівы.

— Гэта вельмі міла, што вы думалі пра мяне... вельмі міла...— пяшчотна прабуркаваў ён.— Даўным-даўно мы з вамі не бачыліся.

— Вельмі даўно,— сказаў Бэмбі.

— Вы больш не ходзіце старымі дарогамі? — пацікавіўся сыч.

— Не,— павольна адказаў Бэмбі,— старымі дарогамі я больш не хаджу.

— Я таксама цяпер больш шырока гляджу на свет,— велічна сказаў сыч, змаўчаўшы аб тым, што яго проста-такі сагнаў са старога месца бесцырымонны маладзён.— Нельга ж увесць час знаходзіцца на адным месцы,— дадаў ён і пачаў чакаць адказу.

Але Бэмбі пайшоў ужо. Ён навучыўся дзіўнаму майстэрству старога важака — знікаць раптоўна і бяшумна.

— Гэта несумленна! — абурывіўся сыч.

Ён страпянуўся, апусціў дзюбу ў пер'е на грудзях і пачаў філасофстваваць сам-насам:

— Вер пасля гэтага дружбе знатных паноў!.. Нават калі яны такія мілыя, ветлівыя... аднаго дня яны губляюць усякае сумленне, і тады ты адчуваеш сябе па-дурному, як я цяпер...

Раптоўна ён каменем зваліўся ўніз. Ён выгледзеў мыш, і вось яна ўжо пішчыць у яго кіпцюрах. Спаганяючы сваю злосць, сыч бязлітасна разарваў яе і, хоць не быў галодным, хутка, прагна падзяўбаў маленькія кавалачкі. Затым ён паляцеў прэч.

«Якая мне, урэшце рэшт, справа да Бэмбі? — думаў ён. — Якая мне справа да ўсяе гэтай шаноўнай кампаніі? Яны ніколькі мне не патрэбны!»

І ён пачаў крычаць, безупынна і так прарэзліва, што пара вяхіроў, якая спала на дрэве, спалохана прачнулася і ўзляцела, моцна б'ючы крыламі.

Шмат дзён запар лютаваў халодны асенні вецер. Ён начыста паабдзёр дрэвы, не пакінуўшы ніводнага лісціка на чорных вільготных галінах. Лес стаяў скразны і празрысты.

Аднойчы на спякотным світанку Бэмбі накіраваўся да яра, дзе адпачываў звычайна разам са старым важаком на кучы апалага лісця. Нехта абгукнуў яго тоненькім галаском. Бэмбі спыніўся. Быццам маланка, мільганула ў галавакружным скачку з верхавіны дрэва вавёрачка і ўраз апынулася на зямлі.

— Дык гэта сапраўды вы? — прагаварыла яна з глыбокай пашанаю ў здзіўленні. — Я пазнала вас, ледзьве вы паказаліся, але я не магла паверыць, што гэта вы.

— Як вы сюды трапілі? — запытаў Бэмбі.

Маленькая задзірлівая мордачка, якая толькі што глядзела на яго весела, зажурылася.

— Няма больш нашага дуба!.. — загаласіла вавёрачка. — Нашага цудоўнага старога дуба... О, гэта было жахліва! Ён зваліў наша дрэва.

Бэмбі панура апусціў галаву. Яму так шкада было дзівоснага старога дуба!

— Гэта адбылося так нечакана, — расказвала вавёрачка. — Праўда, усе мы, насельнікі дуба, паспелі ўцячы і здаля глядзелі, як Ён перакусіў наш дуб гіганцкім бліскучым зубам. Дрэва жудасна крычала, нібыта вырвалі яму знутры сэрца, і зуб крычаў, проста невыносна было слухаць. А затым беднае дзівоснае дрэва абвалілася на паляну. Усе мы так плакалі!..

Бэмбі маўчаў.

— Так,— уздыхнула вавёрачка,— для Яго няма немагчымага. Ён усемагутны.

Яна паглядзела на Бэмбі вялікімі вачыма, навастрыла вушкі, але Бэмбі маўчаў.

— Вось мы і засталіся беспрытульнымі,— працягвала вавёрачка.— Не ведаю, куды разышліся астатнія, я ж прыйшла сюды... Але хіба знойдзеш другое такое ж дрэва!..

— Стары дуб...— задумліва прамовіў Бэмбі.— Стары знаёмы далёкай незваротнай пары...

— Значыць, гэта сапраўды вы! — Вавёрачка была вельмі задаволена.— А ўсе думаюць, што вас даўно няма на свеце. Праўда, калі-нікалі праходзяць чуткі, што вы жывы... Часам расказваюць, быццам вас нехта бачыў. Але гэтым чуткам не вельмі вераць.— Вавёрачка з цікаўнасцю паглядзела на Бэмбі.— Гэта ж так зразумела, бо вы не вярнуліся да сваіх...

Няцяжка было заўважыць, з якой нецярпліваасцю чакала яна адказу ад Бэмбі. Але Бэмбі маўчаў. У ім самім варухнулася слабая, боязная цікаўнасць. Хацелася запытаць пра Фаліну, пра дэцю Энну, пра Рано і Каруса, пра ўсіх спадарожнікаў свайго далёкага юнацтва. Але ён маўчаў.

Вавёрачка ўсё яшчэ сядзела, пазіраючы на Бэмбі.

— Якая ў вас дзівосная карона! — прыемна ўражаная, здзіўлена вымавіла яна.— Дзіва — карона! Ніхто ва ўсім лесе, акрамя старога важака, не мае падобнай кароны!

У былыя часіны такая пахвала парадавала б Бэмбі, але цяпер ён толькі ціха сказаў:

— Вось як? Магчыма...

Вавёрачка прыціснула да грудзей пярэднія лапкі.

— Што бачу я! — усклікнула яна.— Вы пачынаеце сівець!

Бэмбі нічога не адказаў і рушыў сваёй дарогай. Вавёрачка зразумела, што размова скончана.

— Добрай раніцы! — крыкнула яна наўздагон Бэмбі.— Будзьце здаровы! Вы мяне так парадавалі! Калі я сустрэну нашых агульных знаёмых, я раскажу ім, што вы жывы. Усе будуць вельмі рады!..

Бэмбі чуў яе словы, і штосьці зноў варухнулася ў яго сэрцы. Але ён і тут нічога не сказаў. Уменню быць аднаму вучыў яго стары важак, калі Бэмбі быў яшчэ дзіцяняткам. Неяк аднойчы, калі ён гора-ча гукаў сваю маці, наблізіўся да яго стары важак і сказаў: «Ты што ж, не можаш быць адзін? Які сорам!»

Бэмбі ішоў далей...

Снягі зноў ухуталі зямлю, і сонна заціх лес пад тоўстым белым покрывам. Рэдка-рэдка чуўся карк варон, заклапочанае балбатанне сарокі, слабое, баязлівае чыркканне сіціц. Пасля крута затрашчаў мароз, і ўсё сціхла, быццам звінела ад сцюжы паветра.

Аднойчы раніцай цішыню ўзарваў брэх сабакі.

Безупынны, паспешлівы да захліпання, брэх імкліва каціўся па лесе, зводзячы з розуму сваёй злоснай упартасцю.

У пячорцы, перакрытай паваленым букам, Бэмбі чуйна ўзняў галаву і зірнуў на старога важака, што ляжаў побач.

— Гэта нас не тычыцца, — сказаў стары.

Так ляжалі яны ў сваёй пячорцы, надзейна схаванай букавым ствалом. Высокія наносы снегу абаранялі іх ад сцюдзёнага скразняку, густа сплеченыя галіны кустоўя, быццам частая агароджа, кавалі ад чужых, вострых вачэй.

Брэх усё набліжаўся, злосны, задыханы, разгарацаны, — напэўна, гэта быў маленькі сабака.

Неўзабаве яны пачулі праз брэх чыёсьці хваравітае бурчанне. Бэмбі занепакоіўся, але стары важак зноў сказаў:

— Гэта нас не тычыцца.

Яны па-ранейшаму ляжалі, толькі крыху пасунуліся да выхаду. Цяпер ім добра было бачна, што адбываецца звонку.

Храбусцеў буралом, з галін, закранутых чымсьці нябачным бегам, ападаў снег, і вось ужо можна разгледзець тых, хто бяжыць.

Праз сумётгі і кусты, праз пні і тоўстыя карані скакала, паўзла, прасоўвалася старая ліса. А па пятах за ёй гнаўся сабака — нязграбны кудлаты сабака на кароткіх лапах.

У лісы была перабіта пярэдняя лапа, на лапатцы вырвана футра. Яна трымала перабітую лапу ў па-

ветры, перад сабой, кроў біла з раны па грудзях. Ліса не помніла сябе ад страху і злосці, ад стомы і безнадзейнасці. На нейкае імгненне яна рэзка павярнулася, выскаліўшы зубы.

Гэты нечаканы манеўр праціўніка спалохаў сабаку, і ён адскочыў на некалькі крокаў. Ліса села на заднія лапы, далей бегчы ў яе не хапіла сілы. Ляскаючы зубамі, яна злосна зашыпела на сабаку, той адказаў новым прыступам шалёнага брэху.

— Вось! Вось! Вось ён! — надрываўся сабака. — Вось! Вось! Вось ён!

Крык яго яўна прызначаўся не лісе, а камусьці іншаму, хто быў яшчэ далёка адсюль.

І Бэмбі, і стары вajak разумелі, што сабака зазвае Яго. Ведала гэта і ліса. Кроў лілася, біла з яе струменем. Ліса слабела на вачах, яе разбітая лапа бяссільна апусцілася, дотык да халоднага снегу быў няцярпна балючым. З вялікай цяжкасцю, перамагаючы боль, прыўзняла яна дрыготкую лапу і выцягнула яе перад сабой.

— Злітуйся нада мной, пашкадуй мяне, — пачала маліць, прасіцца ліса. — Злітуйся нада мной, пашкадуй мяне!..

— Не! Не! Не! Не! — заладзіў сабака са злосным хрыпам.

— Прашу цябе, — пакорліва і прыніжана прасіла ліса. — Я больш не магу... я паміраю... Дай мне адысці адсюль, дай мне спакойна памерці.

— Не! Не! Не! Не! — заходзіўся сабака.

— Мы ж з табой сваякі... — прасілася ўсё ліса. — Амаль сёстры... адпусці мяне... дазволь мне памерці сярод сваіх... мы ж амаль сёстры... ты і я...

— Не! Не! Не! Не! — упарціўся сабака.

Сабраўшы апошнія сілы, неймаверным намаганнем ліса выпрамілася, яе прыгожыя вострыя вусы гаротна абвіслі, але вочы адкрыта і прама зірнулі на праціўніка, і зусім іншым спакойным, самотным голасам сказала яна:

— І табе не сорамна? Здраднік!..

— Не! Не! Не! Не — надрываўся сабака.

— Ты перабезчык!.. Ты адступнік!.. — гаркотна прамаўляла ліса; уся яе істота перапоўнілася нянавісцю і пагардай. — Сабака-сышчык!.. Подлы сабака-сышчык!.. Ты высочваеш нас там, дзе нават Ён

не змог бы знайсці нас... Ты праследуеш нас там, куды нават Яму не дабрацца... Ты нішчыш нас, тваіх сваякоў, мяне, тваю сястру... І ты не ведаеш ніякага сораму!..

І адразу наўкол забурлілі галасы.

— Зраднік! — крычалі сарокі з верхавін дрэў.

— Адступнік! — хрыпела сойка.

— Сабака-сышчык! — прасвісцела ласка.

З усіх дрэў, з усіх кустоў шыпелі, сыкалі, свісталі, пішчалі, хрыпелі, а высока ў небе закаркалі вароны:

— Кар-каравул!.. Кар-каравул, гвалт, ратуйце! Сярод нас здраднік!..

Усе спяшаліся сюды, пакідаючы вяршаліны дрэў, норкі, земляныя сховішчы, каб удзельнічаць у гэтай спрэчцы. Абурэнне, якое прарвалася з лісы, абудзіла і ў іншых старыя крыўды, гадамі назапашаныя гаркату і нянавісьць, а выгляд крыві, якая пляміла бель снегу, ап'яняў, забіваючы звычайны страх.

Сабака злосна азірнуўся.

— Вы! — крыкнуў ён. — Чаго вы хочаце? Што вы ведаеце? Аб чым балбочаце? Усё, усё належыць Яму. І я люблю Яго, я малюся на Яго, я служу Яму! Вы што, хочаце паўстаць супраць Яго, усемагутнага, вы — убогія! Ён валадар усяго, Ён — цар над усімі намі! Усё, што ёсць у вас, — ад Яго! Усё, што расце і дыхае, — ад Яго! — Сабаку аж трэсла ад хвалявання.

— Зраднік!.. — прашыпела ліса. — Гадзіна!

І тут сабака ўчапіўся за яе горла. Гыркаючы, сапучы, хрыпучы, качаліся яны па снезе — калматы пярэсты камяк, які віхурна круціўся і круціўся, узнімаючы воблака завейнага снегу. І ў гэтым віхурным танцы было ўсё — касмылі шэрсці, узвіхраны снег, пырскі крыві. Але праз некалькі хвілін камяк разваліўся — ліса ж так і засталася там распластанай на ўзрыхленым снезе.

Сабака для пэўнасці трасянула яе яшчэ раз-другі і кінула. Упэўніўшыся ў надзейнасці зробленай справы, шырока паставіла свае кароткія лапы і закрычала раптам пераможным, урачыстым голасам:

— Вось! Вось! Вось ён тут!..

Сведкі бітвы ў жудасці кінуліся хто куды ўрасыпную.

— Мне страшна...— ціха прызнаўся Бэмбі.

— Страшна не забойства,— абгукнуўся стары ваяк.— Страшная іх вера ў тое, што казаў сабака. Яны вераць у Яго ўсемагутнасць і жывуць у вечным страху перад Ім. Яны ненавідзяць Яго, пагарджаюць сабой... і пакорліва прымаюць пагібель, смерць з Яго рукі!..

Халады раптоўна скончыліся, быццам настаў перапынак у гэтай лютай зіме. Прагна піла зямля расталы снег, неўзабаве пакрылася яна цёмнымі лысінамі. Чорныя дразды, праўда, яшчэ не спявалі, але, узнікаючыся з зямлі, дзе вышуквалі чарвякоў, ці пералятаючы з дрэва на дрэва, яны выцягвалі доўгія, радасныя ноты, што вельмі адпавядала вясновым спевам. Пачуўся і рагаток дзятла, больш гаварлівымі сталі вароны і сарокі, безупынна балбаталі паміж сабой сініцы, а фазаны, злятаючы з дрэў, на якіх яны зімавалі, падоўгу, як у добрую летнюю пару, заставаліся на зямлі, каб пачысціць пёркі і прывітаць узыход сонца металічным-надрыўным крыкам-лямантам.

Аднойчы Бэмбі зацягнуўся вельмі далёка — далей, чым звычайна, і на світанку дасягнуў ускрайку яра. На тым баку, дзе ён некалі жыў, мільгала чыясьці чырвоная шубка. Схаваўшыся ў кустах, Бэмбі пачаў назіраць. Так, там сапраўды хтосьці паходжаў з яго племя і, вышукваючы вольныя ад снегу мясцінкі, ласаваліся маладой траўкай, якая толькі што прабілася да сонца з яшчэ непрагрэтай ім зямлі.

Бэмбі хацеў ужо вяртацца назад, але тут ён пазнаў Фаліну. Першым яго жаданнем было, вядома ж, кінуцца да яе, але ён па-ранейшаму стаяў, быццам яго ногі прыраслі да зямлі. Сэрца яго горача тахкала ў грудзях. Ён так даўно не бачыў Фаліну! Яна павольна ішла, хада яе была нечым абцяжаранай, ці то ад стомы, ці то ад смутку. Яна зрабілася падобнай на сваю маці. Вылітая цёця Энна, самотна адзначаў Бэмбі. Фаліна, мусіць, затрывожылася, адчуўшы блізкае, узяла галаву і пашукала вачыма... Мусіць, сапраўды адчула побач яго, Бэмбі...

Зноў Бэмбі адчуў, як салодка замерла сэрца, як

затахкала, затрымцела яно перад ёю, такою роднай, блізкай яму. І так нястрымна пацягнула да яе! Бедная Фаліна, як пасівела і пастарэла яна! «Вясёлая, свавольная маленькая Фаліна,— думаў ён,— якой прыгожай, спрытнай і бесклапотнай была ты некалі!» Усё яго юнацтва раптам трапётка ўскалыхнулася ў ім, прайшло перад яго вачыма. Ён прыгадаў паляну, дарогі, якімі вадзіла яго маці, вясёлыя гульні з Габо і Фалінай, мілага коніка, прыгожага, вытанчанага коніка, бітвы з Карусам і Рано, у якіх ён заваяваў Фаліну... Але і на гэты раз, з такім шчымлівым успамінам у сэрцы, ён не зрушыў з месца, не кінуўся да Фаліны...

А там, удалечыні, павольна, стомлена і самотна, з паніклай галавой усё далей і далей адыходзіла ад яго Фаліна. Бэмбі любіў яе ў гэту хвіліну як ніколі, такога адчування еднасці з ёю не было нават тады, калі яна была маладою і элегантнай, здаровай заўсёды і свежай. Так любяць толькі ў апошні раз — пяшчотна-трывожна, сумна і безнадзейна... О, як хацелася яму пераскочыць, пераляцець, як у казцы, яр, які так доўга разлучаў яго з ёю, хацелася дагнаць яе і гаварыць, гаварыць з ёю бясконца аб усім дарагім і мілым, што было ў іхнім жыцці,— пра юнацтва, пра маці, пра сяброў, што былі калісьці побач з імі! Але ён не рухаўся з месца, толькі трывожна глядзеў і глядзеў ёй услед, быццам абдымаў яе вачамі, быццам прасіў: «Пачакай, не спяшайся пакінуць мяне, не адыходзь, дай на цябе ў апошні раз нагледзецца, о Фаліна, мая Фаліна!».

І доўга стаяў ён у самотным одуме на ўскрайку яра, неадрыўна гледзячы ўдалачынь.

І раптам ударыў гром. Бэмбі ўвесь падцягнуўся. Прагрымела па гэты бок яра, не вельмі блізка, але і не вельмі далёка. Затым яшчэ і яшчэ. Некалькі скачкоў — і Бэмбі апынуўся ў гушчары. Прыслухаўся. Цішыня. Тады ён асцярожна рушыў дахаты. Стары чакаў яго каля ствала паваленага бука.

— Ты чуў? — запытаў стары ваяжак.

— Чуў,— адказаў Бэмбі,— тройчы грукатаў гром. Ён у лесе.

— Ён у лесе,— неяк дзіўна паўтарыў стары ваяжак.— І мы павінны ісці...

— Куды?..— вырвалася ў Бэмбі. Ён не ўяўляў

сабе лепшага прыстанішча, такая глыбокая ў іх пячора пад ствалом паваленага бука.

— Туды,— цяжка сказаў стары ваяк.— Туды, дзе знаходзіцца Ён.

Бэмбі ўздрыгнуў.

— Не бойся,— працягваў стары ваяк,— цяпер ты можаш ісці да Яго без боязі. Я рады, што магу павесці цябе туды раней, чым...— Голас яго быццам спатыкнуўся аб камень, але ён авалодаў сабой і цвёрда закончыў: — Раней, чым мы развітаемся назаўсёды...

І тут Бэмбі быццам упершыню ўбачыў, як састарэў, адрахлеў ваяк. Пра такіх кажуць «лядашчы». Але ён не любіў гэтага слова... Галава ваяка стала бялейшай за снег, твар схуднеў, у цудоўных вялікіх вачах патух глыбокі бляск, яны набылі стомленае зеленаватае адценне.

Яны адышлі зусім недалёка ад свайго прыстанішча, калі ў ноздры ім дало знаёмым рэзкім пахам — вечнай пагрозай, вечным страхам.

Бэмбі спыніўся, але стары ваяк ішоў далей, насустрач паху, і Бэмбі нерашуча рушыў за ім.

Усё больш цяжкімі хвалямі наплываў на іх гэты раздражняльны, узбуджальны пах. Ён заглушыў ужо ўсе астатнія лясныя пахі, ён закладваў нос і глотку, нельга было нават дыхнуць. «Уцякаць, хутчэй адсюль уцякаць!» — толькі аб тым думалася Бэмбі, толькі гэтага хацелася зараз Бэмбі, галава яго затуманілася, усе жылачкі напружыліся, і, не спадзеючыся ўжо на сябе, ён пачаў цесна прыціскацца да старога ваяка. Але той няспынна ішоў наперад.

— Тут! — сказаў стары ваяк і ступіў убок.

У паламаным хмызняку, на ўзрыхленым снезе, дагары ляжаў Ён. Страх, перад якім цьмелі, гаслі ўсе іншыя, калі-небудзь адчутыя, перажытыя страхі, ахапіў Бэмбі. Дагэтуль здушанае імкненне да ўцёкаў ірванула з грудзей неймавернай сілай — Бэмбі імкліва, як падкінуты ўгору, скокнуў.

— Стой! — пачуў ён грозны воклік, агледзеўся і ўбачыў, што стары ваяк спакойна стаіць каля Яго, па-ранейшаму распасцёртага на зямлі.

Не помнячы сябе ад здзіўлення, Бэмбі замёр, затым, ахоплены бязмежнай цікаўнасцю і чаканнем

чагосьці незвычайнага, павольна наблізіўся да старога важака.

Ён ляжаў з павернутым да неба бледным тварам. Яго капялюш валяўся воддаль на снезе, і Бэмбі, які зусім не ведаў, што такое капялюш, вырашыў, што яго страшная галава раскалолася напалам.

На аголенай шыі браканьера зеўрала рана, якая нагадвала маленькі чырвоны рот. Кроў яшчэ сцякала з раны ў цёмную жыжку падталага снегу.

— Вось мы стаім тут,— ціха сказаў стары вajak,— стаім побач з Ім... Дзе ж Яго хвалёная ўсемагутнасць?

Бэмбі глядзеў на распасцёртага, стан якога, члены якога, скура якога яшчэ нядаўна здаваліся яму загадкавымі, глядзеў у Яго патухлыя вочы і не разумеў нічога.

— Бэмбі,— сказаў стары вajak,— ці помніш ты тое, што казаў аб Ім Габо, што казаў сабака і чаму слепа вераць усе насельнікі лесу?.. Ці помніш ты?

— Так...— ледзь чутна прашаптаў Бэмбі.

— Цяпер ты бачыш, Бэмбі,— працягваў стары вajak,— бачыш уласнымі вачамі, што Ён зусім не ўсемагутны, як сцвярджаюць лясныя браты. Ён такі ж, як і ўсе мы. Ён ведае і страх, і бяду, і пакуту, і смерць. Грозны і бясстрашны, ідзе Ён супраць нас, і Ён жа, нежывы, ляжыць на зямлі... Дык чаму ж дрыжаць усе перад Ім? У Яго ж няма такіх моцных ног, як у нас, няма ў Яго ні крылаў сокала, ні спрыту ласкі, ні зубоў лісіцы, і ўсё ж Ён стаў самым моцным з усіх. Бо Ён — вялікі змагар! Мы, алені, нікога не забіваем, але мы павінны зраўнавацца з Ім у сіле і ўпартасці жыцця. Мы павінны жыць, колькі б ні насылаў Ён на нас смерць. Мы павінны памнажаць, захоўваць, прадаўжаць наш лагодны і ўпарты род, павінны абараняць сваё жыццё і жыццё сваіх блізкіх, дапамагаць адно аднаму і лясным братам нашым супраць Яго. Мы павінны быць чулымі, пільнымі, асцярожнымі, спрытнымі, знаходлівымі, няўлоўнымі, але ніколі — баязлівымі. Такі вялікі закон жыцця. Ці зразумеў ты мяне, дзіця маё?..

— Так,— ціха адказаў Бэмбі.— Закон жыцця — гэта барацьба.

Стары нахіліў сівую галаву, і позірк яго ў апошні раз бліснуў былым цёмным агнём...

— Тады я пакіну цябе са спакойнай душой... Павольна пайшлі яны назад. Каля высокага ясе-ня стары важак спыніўся.

— Не хадзі за мной далей, Бэмбі,— сказаў ён спакойна і ўладна.— Мае дні на зыходзе, мне заста-лося толькі падшукаць месца, дзе я сустрэну сваю смерць.

— Дазволь мне...— дрыготкім голасам пачаў Бэмбі.

Але стары важак перапыніў яго.

— Не,— сказаў ён цвёрда,— тут мы развітаемся. Кожны павінны ў адзіноце сустрэць свой апошні час. Бывай, мой сын... Я вельмі любіў цябе.

Гэты летні дзень нарадзіўся адразу са світаннем, не было ні ранішняга змроку, ні ранішняй прахалоды, ні ціхага ветрыку. Здавалася, сонца паспяшала-ся з узыходам; ледзь згаслі начныя свяцілы, яно распаліла сваё гіганцкае вогнішча, якое ахапіла гарачым полымем усё неба.

Туман, што высцілаў паляну, што заблытаўся ў галінах кустоўя, выпарыўся, знік у адно імгненне, зямля ляжала сухая, нават ад лёгкага ветрыку з яе расколін узнікаўся залацісты пыл. Але ў лесе ран-няй парою яшчэ панавала цішыня. Ледзь чуўся рагаток дзятла ды несціхана буркавалі нястомныя ў сваёй пяшчоце галубы.

Бэмбі стаяў на маленькім, ахінутым з усіх бакоў кустоўем, лужку, што абраў сабе месцейка сярод непраходных, глухіх лясных нетраў. Над яго гала-вой у промнях сонца танцаваў, кружыўся камары-ны рой.

Ціхае гудзенне данеслася з лісця арэшніку, на-блізілася, і побач з Бэмбі праляцеў вялікі хрушч. Прабіўшы камарыны рой, ён узнікаўся ўсё вышэй і вышэй да верхавіння дрэў, дзе ён прывык адсы-пацца да самага вечара. Яго рагавіцы востранька тырчалі, яго крылцы звінелі. Патрывожаны кама-рыны рой зноў злучыўся за ім. Але яшчэ некаторы час у перахопе сонечнага прамяня зіхцела яго зала-ціста-карычневае цельца, аблытанае шкляным бляс-кам крылцаў. Правёўшы поглядам хрушча, Бэмбі рушыў далей.

— Вы ведаеце, хто гэта? — усхвалявана гудзелі камары, збіваючыся ў рой амаль над самай яго каронай.

— Гэта стары важак,— казалі адны.

А іншыя дадавалі:

— Усе яго сваякі даўно пазміралі, а ён усё жыве і жыве.

— Колькі ж яму гадоў? — пацікавіўся малюсенькі камарык.

— Гэта цяжка сказаць,— адказаў дарослы камар.— Алені жывуць доўга, ледзь не цэлы век. Магчыма, яны трыццаць, сорок разоў бачаць сонца... Наша жыццё таксама доўжыцца нямала, але мы бачым дзень толькі аднойчы ці двойчы.

— А стары важак? — спытаў камарык.

— Ён перажыў усіх сваіх. Верагодна, ён стары, як свет... Ён столькі бачыў, гэтулькі перажыў, што немагчыма ўявіць сабе.

— «Камарыныя песні,— падумаў Бэмбі,— камарыныя казкі».

Пяшчотны, баязлівы кліч даляцеў да самага вуха. Бэмбі прыслухаўся і пайшоў напрамом праз густы зараснік, зусім ціха, зусім бязгучна,— гэта даўно ўжо зрабілася яго звычайкай.

Зноў настойліва, жаласна пагукалі, у два галасы, і гэтыя галасы нагадалі Бэмбі яго былы дзіцячы голас.

— Мама!.. Мама!..

На прагалку, цесна прытуліўшыся адно да аднаго, стаялі два малышы ў чырвоных шубках, брат і сястра, пакінутыя і панылыя.

— Мама!.. Мама!..

Яшчэ не замёр іх самотны, горкі крык, калі перад імі паўстаў Бэмбі.

Нясмела глядзелі малыя на прышэльца.

— У маці няма цяпер часу для вас,— строга сказаў Бэмбі. Ён зазірнуў у вочы маленькаму: — Чаго ж ты крычыш, хіба не можаш пабыць адзін? Як табе не сорамна!

Малы і яго сястрычка спалохана замаўчалі.

Бэмбі павярнуўся і знік у зарасніку арэшніка.

«Малы мне падабаецца,— думаў ён з пяшчотаю, бясшумна праносячыся праз рослыя травы, кустоўе і ламачча.— Мы яшчэ сустрэнемся з ім, калі ён падрасце... І маленькая таксама вельмі мілая. Яна падобна на Фаліну, калі тая была дзяўчынкай...»

Ён ішоў усё далей і далей, пакуль змрочная лясная глыбіня не праглынула яго.

М. Метэрлінк

СІНЯЯ ПТУШКА

ФЕЕРЫЯ ў ШАСЦІ ДЗЕЯХ,
ДВАНАЦЦАЦІ КАРЦІНАХ

КАРЦІНЫ

<i>Карціна першая</i>	Хаціна дрывасека.
<i>Карціна другая</i>	У Феі.
<i>Карціна трэцяя</i>	Краіна Успамінаў.
<i>Карціна чацвёртая</i>	Палац Ночы.
<i>Карціна пятая</i>	Лес.
<i>Карціна шостая</i>	Перад заслонай.
<i>Карціна сёмая</i>	Могілкі.
<i>Карціна восьмая</i>	Перад заслонай з малюнкамі прыгожых аблачын.
<i>Карціна дзевятая</i>	Сады Шчасця, Асалоды, Раскошы.
<i>Карціна дзесятая</i>	Царства Будучыні.
<i>Карціна адзіннацятая</i>	Развітанне.
<i>Карціна дванацятая</i>	Абуджэнне.

ДЗЕЮЧЫЯ АСОБЫ

(па чарзе іх выхаду на сцэну)

Маці Ціль.	Дух Таполі.
Цільціль.	Дух Сасны.
Міціль.	Дух Кіпарысу.
Фея.	Дух Ліпы.
Душы Гадзіннікаў.	Дух Каштана.
Хлеб.	Дух Бярозы.
Агонь.	Дух Вярбы.
Сабака.	Дух Дубка.
Кошка.	Кролік.

Вада.	Дух Плюшчу.
Малако.	Конь.
Цукар.	Бык.
Душа Святла.	Вол.
Бацька Ціль.	Карова.
Бабуля Ціль.	Воўк.
Дзядуля Ціль.	Баран.
П'еро.	Свіння.
Робэр.	Певень.
Жан.	Каза.
Мадлена.	Асёл.
П'ерэта.	Мядзведзь.
Паліна.	Сытая Раскоша.
Рыкета.	Самая сытая Раскоша.
Ноч.	Рабыні.
Сон.	Вялікая Радасць.
Смерць.	Дзіцячая Раскоша.
Прывіды.	Хатняя Раскоша.
Насмарк.	Блакітныя Дзеці.
Духі Цемры.	Захавальніцы Дзяцей.
Жахі.	Кароль Дзевяці Пла-
Зоркі.	нет.
Дух Дубу.	Час.
Дух Бука.	Суседка Берленго.
Дух Вяза.	Яе ўнучка.

КАСЦЮМЫ

Цільціль — касцюм Хлопчыка-з-Ногціка казак Перо: цёмна-чырвоныя штаны, кароценькая куртачка пяшчотна-блакітнага колеру, белыя панчохі, жоўтыя чаравікі.

Міціль — касцюм Грэтэль ці Чырвонай Шапачкі.

Душа Святла — газавая сукенка колеру Месяца, гэта значыць бледна-залацістая з сярэбранымі бліскаўкамі; ад гэтай сукенкі быццам зыходзяць промні. Крой навагрэчаскі або англа-грэчаскі ў стылі Вальтэра Крэна або блізкі да ампіра. Высокая талія, голыя рукі. Прычоска — нешта накшталт дыядэмы або нават лёгкай кароны.

Фея Берылюна, яна ж суседка Берленго — традыцыйны касцюм жабрачак з чарадзейных казак. Пераварэнне Феі ў прынцэсу ў першай дзеі можна прапусціць.

Бацька Ціль, Маці Ціль, Дзядуля Ціль, Бабуля Ціль — касцюмы дрывасекаў і нямецкіх сялян з казак братоў Грым.

Браты і сёстры Цільціля — варыянты касцюма Хлопчыка-з-Ногціка.

Час — класічны касцюм Бога часу: шырокая чорная або цёмна-сіняя мантыя, доўгая сівая барада, каса, пясочны гадзіннік.

Мацярская Любоў — касцюм, які нагадвае адзенне Душы Святла, а іменна: лёгкае, беласнежнае, амаль празрыстае покрыва грэчаскай статуі. Жэмчугу і каштоўных камянёў на ёй можа быць колькі заўгодна і самых што ні ёсць яркіх, абы гэта не парушала чыстай і цнатлівай гармоніі цэлага.

Вялікая Радасць — як сказана ў п'есе, зіхатліва-бліскачае адзенне тонкіх і пяшчотных адценняў: ружы, якая распускаецца, зіхатлівай на сонцы вады, бурштынавай расы, ранішняга блакіту і г. д.

Хатняя Раскоша — сукенкі розных колераў або, калі хочаце, касцюмы сялян, пастухоў, дрывасекаў і г. д., але толькі ўпрыгожаныя, аздобленыя, феерычна перайначаныя, змененыя.

Сытая Раскоша — да ператварэння: раскошныя цяжкія мантыі з чырвонай і жоўтай парчы, вялізныя, масіўныя каштоўнасці і г. д.; пасля ператварэння: трыко шакаладнага ці кафеянага колеру, як у кардонавых паяцаў.

Ноч — шырокая, чорная, з вогненна-залацістым адлівам, абсыпаная таямніча мігатлівымі зоркамі. Вэлком, цёмна-чырвоныя макі і г. д.

Унучка суседкі — залацістыя валасы, доўгая белая сукенка.

Сабакка — чырвоны фрак, белыя штаны, лакаваныя боцікі, цыратовы капялюш — касцюм, некалькі падобны на строі Джона Буля.

Кошка — трыко з чорнага шоўку з блішчынкамі.

Галовы Сабакі і Кошкі павінны толькі зводдаль нагадваць галовы жывёлін.

Хлеб — раскошны ўбор пашы: шырокі халат з шоўку ці з пунцовага, шытага золатам аксаміту. Высокі цюрбан. Ятаган. Вялізны жывот, незвычайна тоўстыя, чырвоныя шчокі.

Цукар — шаўковая сукенка, нахшталь тых, штоносяць еўнухі, сіняя з белым, як папера, у якую загортаюць цукровыя галовы. Галаўны ўбор, як у захавальніка сераля.

Агонь — чырвонае трыко, барвовы, на залатой падшэўцы, пералівіста зіхатлівы плашч. Капялюш з султанам з рознакаляровых вогненых языкоў.

Вада — сукенка з казкі «Асліная шкіра», такая блакітна-зеленаватая з празрыстым адлівам, нібыта са струменяў газу; крой сукенкі таксама навагрэчаскі або англа-

грэчаскі, але толькі яна шырэй і больш паветраная. Галаўны ўбор з кветак і водарасцяў або з мяцёлак чароту.

Жывёліны — касцюмы сялянскія, протанародныя.

Дрэвы — адзенне зялёнага колеру самых разнастайных адценняў або колеру кары дрэў. Яго можна адрозніць па лісці і галінах.

ДЗЕЯ ПЕРШАЯ

КАРЦІНА ПЕРШАЯ

ХАЦІНА ДРЫВАСЕКА

Сцэна ўяўляе хаціну дрывасека, па-вясковаму простую, але не ўбогую. Ачаг, які дагарае, кухоннае начынне, шафа, дзяжа, гадзіннік з гірамі, верацяно, умывальнік і г. д. На сталае запаленая лямпа. Па абодвух баках шафы спяць, скруціўшыся клубком, сабака і кошка. Паміж імі вялікая сіняя з белым цукровая галава. На сцяне вісіць круглая клетка з туркаўкай. У глыбіні два акны з зачыненымі знутры аканіцамі. Пад адным акном лава. Налева ўваходныя дзверы на моцнай зашчапцы. Направа другія дзверы. Лесвіца на паддашак. Тут жа, справа, два дзіцячыя ложка; у галавах кожнай з іх акуратна складзена на стуле адзенне.

Калі падымаюць заслону, Цільціль і Міціль спяць салодкім сном на сваіх ложках. Маці Ціль у апошні раз папраўляе нанач коўдры на дзецях і, схіліўшыся над імі, любуецца іх ціхамірным сном, затым махае рукой Бацьку Цілю, які ў гэтую хвіліну прасоўвае галаву ў прыадчыненыя дзверы. Паднесла палец да вуснаў з адной-адзінай просьбай: каб ён не парушаў цішыні. Затым яна тушыць лямпу і на дыбачках ідзе ў дзверы направа. Сцэна некаторы час патанеае ў цемры, потым праз шчыліны аканіц пачынае прасочвацца святло, якое паступова павялічваецца. Лямпа на сталае запальваецца сама па сабе. Дзеці прачынаюцца і садзяцца на сваіх ложках.

Цільціль. Міціль!

Міціль. Цільціль!

Цільціль. Ты спіш?

Міціль. А ты?..

Цільціль. Значыць, не сплю, калі з табой размаўляю...

Міціль. Сёння каляды, так?..

Цільціль. Не, не сёння, а заўтра. Толькі ў сёлетнім годзе святочны дзед нічога нам не прынясе...

Міціль. Чаму?..

Цільціль. Мама казала, што яна не паспела

схадзіць па яго ў горад... Ён прыйдзе да нас на наступны год...

Міціль. А ці доўга чакаць той наступны год?..

Цільціль. Даволі доўга... Сёння ноччу ён прыйдзе да багатых дзяцей...

Міціль. А-а!..

Цільціль. Што бачу я!.. Мама забыла патушыць лямпу!.. Ведаеш што?..

Міціль. ?..

Цільціль. Давай устанем!..

Міціль. Нам гэта не дазваляецца...

Цільціль. Ды нікога ж няма... Ты бачыш аканіцы?..

Міціль. Ой, як яны свецяцца!..

Цільціль. Гэта святочныя агні.

Міціль. А ў каго свята?

Цільціль. Насупраць, у багатых дзяцей. У іх ёлка. Мы зараз адчынім аканіцы.

Міціль. А хіба можна?

Цільціль. Безумоўна, можна, калі мы адны. Чуеш — музыка?.. Уставай!

Дзеці ўстаюць, бягуць да акна, узлазяць на лаву і расчыняюць аканіцы. Пакой залівае яркае святло. Дзеці прагна глядзяць на вуліцу.

Цільціль. Усё відаць!..

Міціль (*заяўшы на лаве нязручнае месца*). А я нічога не бачу.

Цільціль. Снег ідзе!.. Вунь дзве карэты шасцярнёй!..

Міціль. Выйшлі дванаццаць хлопчыкаў!..

Цільціль. Дурнічка! Гэта не хлопчыкі, а дзяўчынкі!

Міціль. Яны ж у штоніках!

Цільціль. Што ты разумееш! Не штурхайся!

Міціль. Я цябе не чапаю.

Цільціль (*заханіў адзін усю лаву*). Заняла ўсю лаву!..

Міціль. Гэта ты заняў, а не я!

Цільціль. Ды сціхні ты! Вунь ёлка!

Міціль. Якая ёлка?

Цільціль. Калядная!.. А ты глядзіш на сцяну!

Міціль. Гляджу на сцяну, таму што ты мяне зусім сапхнуў.

Цільціль (*уступае ёй малюсенькае месцейка на лаве*). Добра ўжо!.. Ну што, супакоілася?.. А свечак колькі, свечак!..

Міціль. А чаго гэта яны так грымяць?

Цільціль. Вунь тыя?.. Гэта музыканты.

Міціль. Яны сярдуюць?

Цільціль. Не, яны проста стаміліся.

Міціль. Яшчэ карэта, запражаная белымі коньмі!..

Цільціль. Маўчы!.. Глядзі лепш!..

Міціль. А што гэта там такое залатое вісіць на галінах?..

Цільціль. Ах, Божа мой, цацкі!.. Шаблі, ружы, салдацкі, пушкі...

Міціль. А лялек там таксама панавешвалі?..

Цільціль. Лялек?.. Не, лялькі — гэта глупства, гэта ім нецікава...

Міціль. А што гэта там парасстаўляна на стале?..

Цільціль. Піражкі, фрукты, пірожныя з крэмам...

Міціль. Калі я была маленькай, я неяк аднойчы ела пірожнае...

Цільціль. Я таксама. Гэта смачней хлеба, але толькі пірожных многа не даюць...

Міціль. А там шмат пірожных... Увесь стол пазастаўляны... Няўжо яны ўсё з'ядуць?..

Цільціль. Яшчэ як паз'ядуць! Анягож глядзець на іх?..

Міціль. А чаму яны яшчэ не ядуць?..

Цільціль. Таму што яны не галодныя...

Міціль (*уражана*). Не галодныя?.. Чаму?..

Цільціль. Яны могуць есці, калі захочуць...

Міціль (*недаверліва*). Кожны дзень?..

Цільціль. Я так чуў...

Міціль. Няўжо яны ўсё з'ядуць?.. Няўжо яны нічога не пакінуць?..

Цільціль. Каму?..

Міціль. Нам...

Цільціль. Яны нас не ведаюць...

Міціль. А калі папрасіць?..

Цільціль. Папрасіць нельга.

Міціль. Чаму?..

Цільціль. Таму што гэта забараняецца...

Міціль *(пляскае ў далоні)*. Ах, якія ж яны прыгожыя!..

Цільціль *(у захапленні)*. І яны смяюцца, смяюцца!..

Міціль. А малышы танцуюць!..

Цільціль. Ага, ага!.. Давай і мы з табой патанцуем!..

Скачуць ад радасці на лаве.

Міціль. Ах, як весела!..

Цільціль. Ім раздаюць піражкі!.. Яны бяруць іх у рукі!.. Яны ядуць! Ядуць! Ядуць!

Міціль. І малыя таксама!.. Па два, па тры, па чатыры!..

Цільціль *(не помнячы сябе ад радасці)*. Як смачна! Як смачна!.. Як смачна!..

Міціль *(лічыць уяўленыя піражкі)*. Мне далі дванаццаць!..

Цільціль. А мне — чатыры разы дванаццаць!.. Але я з табой падзялюся...

Грук у дзверы.

(Адразу сціх; спалохана.) Хто гэта?..

Міціль *(з жахам)*. Гэта бацька!..

Яны не адчыняюць, тады засаўка сама са скрыпам адсоўваецца, дзверы прыадчыняюцца і прапускаюць б а б у л ь к у ў зялёнай сукенцы і ў чырвоным чапцы. Яна гарбатая, кульгавая, аднавокая, нос кручком, ходзіць з кічкам. Адразу бачна, што гэта —
Ф е я.

Ф е я. Ці ёсць у вас Спявачка-Трава або Сіняя Птушка?..

Цільціль. Трава ў нас ёсць, толькі яна не спявае...

Міціль. У Цільціля ёсць птушка.

Цільціль. Я яе не аддам...

Ф е я. Чаму?..

Цільціль. Таму што яна мая.

Ф е я. Гэта, бясспрэчна, важкі доказ. А дзе птушка?..

Цільціль *(паказвае на клетку)*. У клетцы...

Фея (*насоўвае акулляры і разглядвае птушку*). Я такую птушку і не вазьму — яна недастаткова сіняя. Вам давядзецца пашукаць тую птушку, якая мне патрэбна.

Цільціль. А я не ведаю, дзе яна.

Фея. Я таксама. Вось таму і трэба яе шукаць. Абысціся без Спявачкі-Травы я яшчэ неяк магу, але Сіняя Птушка мне проста неабходна. Я шукаю яе для маёй унучкі — мая ўнучка вельмі хворая.

Цільціль. Што з ёй?..

Фея. Цяжка зразумець. Яна хоча быць шчаслівай...

Цільціль. Ах, вось яно што!..

Фея. Вы ведаеце, хто я?..

Цільціль. Вы крыху падобны на нашу суседку, пані Берленго...

Фея (*раптам ускіпеўшы, запальчыва*). Ніколькі не падобная!.. Ні кропелькі падабенства!.. Гэта абуральна... Я — Фея Берылюна...

Цільціль. Ах, вельмі прыемна!..

Фея. Вам давядзецца пайсці зараз жа.

Цільціль. А вы з намі пойдзеце?..

Фея. Мне ніяк нельга. Я раніцай паставіла варыць суп, а калі я пазнюся, ён абавязкова выкіпае... (*Паказвае перш на столу, пасля на ачаг, пасля на акно.*) Адкуль вы хочаце выйсці: адсюль, адсюль, адсюль?..

Цільціль (*нясмела паказвае на дзверы*). Ці можна адсюль?..

Фея (*зноў успыліўшы, запальчыва*). Ніяк нельга! Агідная звычка! (*Паказвае на акно.*) Мы выйдзем адсюль... Ну?.. Чаго ж вы?.. Апранайцеся!..

Дзеці борзда апранаюцца.

Я дапамагу Міціль...

Цільціль. У нас чаравікаў няма...

Фея. Гэта не мае значэння. Я вам дам чарадзейную шапачку. Дзе вашы бацькі?..

Цільціль (*паказвае на дзверы направа*). Там. Яны спяць...

Фея. А дзядуля з бабуляй?..

Цільціль. Памерлі...

Фея. А брацікі, сястрычкі ў вас ёсць?..

Цільціль. Ага, ёсць. Тры браткі...

Міціль. І чатыры сястрычкі...

Фея. Дзе ж яны?..

Цільціль. Таксама памерлі...

Фея. Хочаце з імі ўбачыцца?..

Цільціль. Яшчэ як! Адразу ж, зараз!.. Пакажыце іх нам!..

Фея. Я іх у кішэні не нашу... Але ўсё дзівосна адбываецца: вы з імі ўбачыцеся, калі будзеце праходзіць праз Краіну Ўспамінаў. Гэта якраз па дарозе да Сіняй Птушкі. Чацвёрты паваротак налева. Што вы тут рабілі да майго прыходу?..

Цільціль. Мы гулялі ў такую гульню, якая называецца «Ядзім піражкі».

Фея. У вас ёсць піражкі?.. Дзе ж яны?..

Цільціль. У палацы ў багатых дзяцей... Зірніце — там так прыгожа!.. (Цягне Фею да акна.)

Фея (ля акна). Дык гэта ж іншыя ядуць, а не вы!..

Цільціль. Ага, але нам усё бачна...

Фея. І ты не зайздросціш?..

Цільціль. А чаму ж зайздросціць?..

Фея. Таму, што яны ўсё паядаюць самі. Па-мойму, гэта вельмі дрэнна, што яны з табой не дзеляцца...

Цільціль. Гэта ж багатыя!.. Ах, ды як жа ў іх прыгожа!..

Фея. У цябе не горш.

Цільціль. Ну, сказалі! У нас цёмна, цесна, піражкоў няма...

Фея. Ніякай розніцы, толькі ты гэтага не бачыш...

Цільціль. Я добра бачу, у мяне выдатны зрок. Да прыкладу, бачу, якая гадзіна на царкоўным гадзінніку, а бацька не бачыць...

Фея (раптам ускіпеўшы, запальчыва). А я кажу, што ты нічога не бачыш!.. Вось, напрыклад, якой ты мяне бачыш?.. Якая я па-твойму?..

Цільціль сканфужана маўчыць.

Чаго ж ты? Адказвай!.. Вось я зараз праверу, як добра ты бачыш!.. Прыгожая я ці выродлівая?..

Цільціль яшчэ больш канфузіцца і маўчыць.

Чаму ж ты не адказваеш?.. Маладая я ці старая? Румяная ці бледная?.. Можа ў мяне горб?..

Цільціль (*старанна падбірае словы, каб выказацца мякчэй, каб не скрыўдзіць*). Не, што вы, горб у вас невялікі!..

Фея. А па выразу твайго твару можна зрабіць вывад, што вялікі... Нос у мяне кручком, левае вока выкалата?..

Цільціль. Не, не, я гэтага не казаў... А хто вам яго выкалаў?..

Фея (*з яшчэ большым раздражненнем*). Ніхто мне яго не думаў выколаваць!.. Дзёрзкі хлопчык! Брыдкі хлопчык!.. Яно яшчэ больш прыгожае, чым правае. Больш вялікае, больш яснае. Колер яго — нябесна-блакітны... А вось мае валасы!.. Залацістыя, як спелыя каласы... Як самародак золата!.. Яны ў мяне такія густыя, што нават галаве цяжка... Яны спадаюць хвалямі... Сачы за маімі рукамі... (*Выцягвае з-пад каптурыка дзве рэдкія пасмы сівых валасоў*.)

Цільціль. Так, бачу я некалькі валаскоў...

Фея (*абурана*). «Некалькі валаскоў!..» Снапы! Ахапкі! Зараснікі! Патокі золата!.. Людзі звычайна кажуць, што яны гэтага не бачаць, але ты, спадзяюся, не належыш да той сляпой колькасці?..

Цільціль. Не, не, тыя вашы пасмы, што на вачах, бачныя, я адрозніваю выразна...

Фея. Трэба быць смелым, трэба ўмець адрозніваць і тыя, што небачны вачам!.. Дзіўны народ гэтыя Людзі!.. Калі Феі пазміралі, Людзі аслеплі, але яны нават не заўважаюць таго... Добра, што я заўсёды нашу з сабой тое, што можа запаліць патухлы зрок... Што гэта я дастаю з мяшка?..

Цільціль. Якая цудоўненькая зялёненькая шапачка!..

Фея. А што гэта блішчыць там на спражцы?.. Вялікі дыямент, ён вяртае зрок...

Цільціль. Ах, вось яно што!..

Фея. Так. Спачатку трэба надзець шапачку, а затым асцярожна павярнуць дыямент справа налева — вось так, разумееш?.. Дыямент націскае на шышку на галаве — пра гэтыю шышку ніхто не ведае, — і вочы расплюшчваюцца...

Цільціль. А гэта не балюча?..

Фея. Ніколько — дыямент цудадзейны. Ты зараз

жа пачынаеш бачыць тое, што тоіцца ў розных прадметах, напрыклад душу хлеба, віна, перцу...

Міціль. І душу цукру таксама?..

Фея (*раптам раззлаваўшыся*). Ну вядома!.. Трываць не магу дурных пытанняў... Душа перцу не менш цікавая, чым душа цукру... Вось усё, што я магу даць, каб дапамагчы вам знайсці Сінюю Птушку... Пярсцёнак-невідзімка і кілім-самалёт вам больш бы спатрэбіліся... але я згубіла ключ ад шафы, у якой яны ў мяне захоўваюцца... Ах, зусім забыла!.. (*Паказвае на дыямент.*) Глядзі!.. Калі яго трымаць вось так, а потым злёгка павярнуць, то адкрываецца, разгортваецца перад вамі Мінулае... Яшчэ крышку павярнуць — раскрываецца Будучыня... Усё гэта вам будзе вельмі цікава, вельмі карысна. І прытым дыямент не ўтварае ніякага шуму...

Цільціль. Бацька адбярэ ў мяне дыямент...

Фея. Ён не ўбачыць. Пакуль дыямент на галаве, ніхто яго не ўбачыць... Хочаш паспрабаваць?.. (*Надзявае Цільцілью на галаву зялёную шапачку.*) Цяпер павярні дыямент... Адзін паварот, другі...

Толькі паспеў Цільціль павярнуць дыямент, як з усімі прадметамі адбылася раптоўная і дзівосная змена. Старая чарадзейка раптам ператварылася ў дзівосную казачную прынцэсу. Камяні, з якіх складзены сцены хаціны, свецяцца сінім, як сапфір, святлом, робяцца празрыстымі, іскрацца і асяляляльна зіхацяць, быццам гэта найкаштоўныя камяні. Беднае абсталяванне хаціны ажывае і ператвараецца, непазнавальна змяняецца: просты драўляны стол трымаецца так велічна, з такой годнасцю, быццам ён мармуровы. Цыферблат насценнага гадзінніка прыжмурваецца і лагодна ўсміхаецца; дзверцы, за якімі ходзіць узад і ўперад маятнік, адчыняюцца, і адтуль выскокваюць Душы Гадзіннікаў; трымаючыся за рукі і весела смеючыся, яны пачынаюць танцаваць пад гукі цудоўнай музыкі. Цільціль, зразумела, здзіўлены, ён не стрымлівае свайго воклічу захаплення, які міжволі вырываецца з яго грудзей.

Цільціль (*паказваючы на Душы Гадзіннікаў*). Хто гэтыя цудоўныя дамы?..

Фея. Не бойся — гэта Гадзіннік твайго жыцця, ён рады, што хоць ненадоўга вырываўся на волю, што яго бачаць...

Цільціль. А чаму сцены такія светлыя?.. Хіба яны з цукру ці з каштоўных камянёў?..

Фея. Усе камяні аднолькавыя, усе каштоўныя, але чалавек бачыць толькі некаторыя з іх...

Феерыя тым часам працягваецца і разрастаецца. З дзяжы вылазяць Душы Караваі ў выглядзе чалавечкаў, на якіх трыко колеру хлебнай скарынкі. Усе ў муцэ, яны збянтэжана скачуць вакол стала, а за імі ганяецца, курчачыся ад смеху, Агонь, які вырываўся з ачага. Агонь — у трыко колеру кінавары з серай.

Цільціль. Што гэта за пачвары?

Фея. Асобы не вельмі важныя. Гэта Душы Караваі; карыстаючыся тым, што наступіла Царства Праўды, яны выйшлі з дзяжы, дзе ім было цесна...

Цільціль. А гэты цыбаты чырвоны д'ябал, ад якога дрэнна пахне?..

Фея. Тссс!.. Цішэй! Гэта Агонь... У яго вельмі паскудны характар.

Феерыя між тым не спыняецца. Сабака і кошка, якія дагэтуль спалі, скруціўшыся клубком, каля шафы, раптам прачынаюцца; чуецца дзікае выццё сабакі і мяўканне кошкі, затым яны правальваюцца ў люк, а замест іх з'яўляюцца дзве істоты, адна з якіх носіць маску бульдога, а другая — маску кошкі. У тую ж мінуту чалавечак з маскай бульдога — у далейшым мы будзем называць яго Сабакам — кідаецца да Цільціля, душыць яго ў абдымках, бурна і шумна лашчыць, а ў гэты час маленькая жанчына з маскай кошкі — мы будзем называць яе проста Кошкай, — перш чым падысці да Міціль, мыецца і разгладжвае вусы. Сабака гыркае, скача, штурхаецца, паводзіць сябе жахліва.

Сабака. Маё маленькае бажаство!.. Добры дзень, добры дзень маё маленькае бажаство!.. Нарэшце, нарэшце-такі мне можна гаварыць! Мне гэтулькі трэба сказаць табе!.. Дарэмна я брахаў і віляў хвостом — ты не разумеў мяне!.. Але цяпер!.. Добры дзень! Добры дзень!.. Я люблю цябе... Я люблю цябе!.. Хочаш, я выкіну што-небудзь асаблівае, незвычайнае?.. Хочаш, пакажу фокус?.. Хочаш, прайдуся на пярэдніх лапах, патанцую на канаце?..

Цільціль (Феі). Хто гэты пан з сабачай галавой?..

Фея. Хіба ты яго не пазнаў?.. Гэта Душа Ціло, — ты яе вызваліў...

Кошка (падышоўшы да Міціль, манерна і недаверліва працягвае ёй руку). Добры дзень, паненка! Якая вы сёння прыгожанькая!..

Міціль. Добры дзень, спадарыня... (Феі). Хто гэта?..

Фея. Няцяжка здагадаца — табе працягвае руку Душа Цілеты... Пацалуў яе!..

Сабака (*адштурхоўвае Кошку*). І я!.. Мне таксама хочацца пацалаваць маё маленькае бажанства!.. Мне хочацца пацалаваць дзяўчынку!.. Мне хочацца расцалаваць усіх!.. Давайце весяліцца! Ух ты!.. Я зараз папужаю Цілету!.. Гаў! Гаў! Гаў!

Кошка. Ваша міласць, я з вамі незнаёма...

Фея (*пагражае Сабаку чарадзейнай палачкай*). Сціхні зараз жа, а то зноў апусцішся ў Маўчанне да канца свету...

А феерыя ідзе сваім парадкам: верацянно ў кутку круціцца з неверагоднай хуткасцю і прадзе пражу з дзіўных промняў святла. У другім кутку вада ў крапе пачынае спяваць тонкім голасам і, ператварыўшыся ў зіхатлівы фантан, спадае ў ракавіну патокамі ізумрудаў і жамчужын. З гэтых патокаў выходзіць Душа Вады ў абліччы плаксівай дзяўчыны з распушчанымі валасамі, у адзенні, што нагадвае струмені вады. Яна зараз жа, неадкладна ўступае ў бой з Агнём.

Цільціль. Хто гэта мокрая дама?..

Фея. Не бойся — гэта Вада выйшла з крана...

Са стала валіцца на падлогу збан з малаком. З разлітага малака ўзнямаецца высокая белая фігура, нясмелая і сарамлівая.

Цільціль. А хто гэта баязлівая дама ў адной сарочцы?..

Фея. Гэта Душа Малака разбіла збан...

Цукровая галава, якая стаяла ля шафы, расце, пашыраецца і разрывае абгортку. З абгорткі выходзіць саладжавая фальшывая істота ў палатняным белым адзенні і, угодліва, лісліва ўсміхаючыся, падыходзіць да Міціля.

Міціль (*з апаскаю*). Што ёй патрэбна?..

Фея. Дык гэта ж Душа Цукру!..

Міціль (*супакоіўшыся*). А ў яе ёсць ледзянцы?..

Фея. У яе ўсе кішэні набіты ледзянцамі: кожны яе палец — гэта таксама ледзянец...

Са стала ляціць лямпа, яе імгненна вырываецца полымя і ператвараецца ў прамяністую дзяўчыну непараўнальнай прыгажосці. На дзяўчыне доўгае празрыстае, асляпляльна яркае пакрывала. Яна стаіць нерухома, быццам у экстазе.

Цільціль. Гэта каралева!
Міціль. Гэта Багародзіца!..
Фея. Не, дзеці, гэта Душа Святла...

У гэты час каструлі на паліцах пачынаюць круціцца ваўчком, бялізнавая шафа расчыняе дзверцы; разварочваюцца, раскручваюцца адна адной цудоўнай тканіны месяцавага і сонечнага колераў, з паддашнай лесвіцы скочваюцца не менш раскошныя аначы і абноскі і ўліваюцца ў паток тканіны.
Але раптам — грук у дзверы! І даволі моцна нехта грукае тры разы ў дзверы направа.

Цільціль (спалохана). Гэта бацька!.. Ён па-чуў!..
Фея. Павярні дыямент!.. Злева направа!..

Цільціль рэзкім рухам паварочвае дыямент.

Не так хутка!.. Ах, Божа мой! Што ты нарабіў!.. Навошта ты так крута павярнуў? Яны не паспеюць заняць свае ранейшыя месцы, і ў нас будучь вялікія непрыемнасці...

Фея зноў ператвараецца ў бабулю, сцены цьмянеюць, Душы Гадзінніка вяртаюцца ў свой футарал, верацяно спыняецца і г. д. Узнімаецца мітусня. Агонь кідаецца, як вар'ят, па пакоі і ўсё не можа знайсці ачаг, а адзін з хлябоў, які не размясціўся ў дзяжы, рыдае, заходзячыся ў жахлівым плачы.

Фея. Што з табой?..

Хлеб (*увесць у слязах*). У дзяжы няма больш месца!..

Фея (*зазірае ў дзяжу*). Ёсць, ёсць!.. (*Пасойвае іншыя Караваі, якія паспяхова вярнуліся, занялі свае месцы.*) А ну, пацясніцеся!..

Зноў грук у дзверы.

Хлеб (*у адчай, дарэмна спрабуючы залезці ў дзяжу*). Я загінуў!.. Ён мяне першага з'есць!..

Сабака (*скача вакол Цільціля*). Маё маленькае бажанства!.. Я яшчэ тут!.. Я яшчэ магу размаўляць з табой! Я яшчэ магу пацалаваць цябе!.. Яшчэ! Яшчэ! Яшчэ!..

Фея. Як, і ты?.. І ты яшчэ не схаваўся?..

Сабака. Мне пашанцавала... Я не магу апусціцца ў Маўчанне — завельмі хутка зачыніўся люк.

Кошка. І мой таксама... Што ж цяпер з намі будзе?.. Нам пагражае небяспека?

Фея. Нічога не паробіш, я павінна сказаць вам праўду: усе, хто пойдзе з дзецьмі, памруць у канцы падарожжа...

Кошка. А хто не пойдзе?..

Фея. Тыя памруць на некалькі хвілін пазней...

Кошка (*Сабаку*). Хутчэй у люк!..

Сабака. Не, не!.. Я не хачу ў люк!.. Я хачу ісці з маленькім бажанствам!.. Я хачу ўвесь час з ім размаўляць!..

Кошка. Дурань!..

Зноў грук у дзверы.

Хлеб (*плача горкімі слязамі*). Я не хачу памерці ў канцы падарожжа!.. Я хачу ў дзяжу!..

Агонь (*усё яшчэ кідаецца па пакоі і шыпіць ад страху*). Я не магу знайсці ачаг!..

Вада (*дарэмна спрабуе вярнуцца назад у кран!..*)

Цукар (*мітусіцца вакол абгорткі*). Я прарваў сваю абгортку!..

Малако (*сарамліва і звяла*). Мой збан разбіўся!..

Фея. Божа мой, якія вы дурныя!.. Якія вы дурныя і палахлівыя!.. Значыць, вам больш падабаецца жыць у дрэнных футаралах, у люках і кранах, чым ісці з дзецьмі за Сіняй Птушкай?..

Усе (*акрамя Сабакі і Душы Святла*). Так, так!.. Хутчэй, хутчэй!.. Дзе мой кран?.. Дзе мая дзяжа?.. Дзе мой ачаг?.. Дзе мой люк?..

Фея (*Душы Святла, якая задуменна глядзіць на асколкі лямпы*). А ты, Душа Святла, што скажаш?..

Душа Святла. Я пайду з дзецьмі...

Сабака (*гыркае ад радасці*). І я!.. І я!..

Фея. Вось малайцы! Ды й адступаць позна ўжо — у вас іншага выйсця няма, вы ўсе пойдзеце з намі... Але толькі ты, Агонь, ні да кога блізка не падыходзь, ты, Сабака, не чапляйся да Кошкі, а ты, Вада, трымайся прама і старайся не пырскацца...

Зноў чуецца моцны грук у дзверы.

Ці л ь ц і л ь (*прыслухоўваецца*). Зноў груквае бацька... Гэта яго крокі...

Фея. Мы выйдзем праз акно... Вы ўсе пойдзеце да мяне — я падбяру патрэбнае ўбранне і для Жывёлы, і для Прадметаў... (*Хлебу.*) Хлеб, трымай клетку для Сіняй Птушкі... Клетку панясеш ты... Хутчэй, хутчэй, нельга губляць ні хвіліны!..

Акно раптоўна падоўжваецца і ператвараецца ў дзверы. Усе адыходзяць. Затым акно зноў прымае сваю звычайную форму і як ні ў чым ні бывала зачыняецца. Пакой зноў патане ў змроку; дзіцячыя ложка захінула цемра. Дзверы справа прыадчыняюцца, і паказваюцца галовы Бацькі і Маці Ціль.

Бацька Ціль. Ды не, нічога... Гэта цвыркун спяваў...

Маці Ціль. Ты іх бачыш?..

Бацька Ціль. Вядома, бачу... Яны моцна спяць...

Маці Ціль. Так, я чую іх дыханне...

Дзверы зачыняюцца.

З а с л о н а

ДЗЕЯ ДРУГАЯ

КАРЦІНА ДРУГАЯ

У ФЕІ

Раскошны пярэдні пакой у Палацы Феі Берылюны. Белыя мармуровыя калоны з залатымі і сярэбранымі капітэлямі, лесвіцы, порцікі, балюстрады і інш.

У глыбіні направа з'яўляюцца расфранчаныя Кошка, Цукар і Агонь. Выходзяць яны з пакоя, адкуль льюцца прамяні святла, — там гардэробная Фея. Кошка на сваё чорнае шаўковае трыко накінула лёгкую газавую хусцінку. Цукар прыбраўся ў шаўковую белую з блакітным сукенку. Агонь — у капелюшы з пярэстым султанам і ў доўгай барвовай мантыі на залатой падшэўцы. Кошка вядзе Агонь і Цукар праз пярэдні пакой направа пад порцік, і тут усе трое спыняюцца.

Кошка. Сюды! Я ведаю ўсе хады і выходы ў гэтым Палацы. Фея Берылюне ён дастаўся ў спадчы-

ну ад Сіняй Барады... Пакуль дзеці і Душа Святла наведваюць унучку Феі, давайце скарыстаем апошняю хвіліну волі... Я пазвала вас сюды, каб абмеркаваць наша гаротнае становішча... Усе тут?..

Цукар. З гардэробнай выходзіць Сабака...

Агонь. Што гэта ў яго, каб яго чорт узяў, за ўбор?..

Кошка. Ён выбраў сабе ліўрэю аднаго з вязаных лакеяў Золушкі... Гэта якраз для яго... Халопская душа... Давайце схаваемся за балюстраду... Я яму чамусьці не давяраю... Не хочацца, каб чуў ён нашу размову...

Цукар. Позна. Ён пачуў ужо... А вось і Вада выходзіць з гардэробнай... Божухна, якая яна цудоўная!.. Якая прыгажуня!..

Сабака і Вада падыходзяць да першай групы.

Сабака (скача). Вось і мы! Вось і мы!.. Да чаго ж мы прыгожыя! Паглядзіце, якія карункі, якія вышыўкі!.. Золата, сапраўднае золата!..

Кошка (Вадзе). Калі не памыляюся, гэта сукенка з «Аслінай шкуры»?..

Вада. Так, з усіх сукенак толькі яна мне і падышла...

Агонь (праз зубы). Яна без парасона...

Вада. Што вы казалі?..

Агонь. Так, нічога...

Вада. Мне пачулася, быццам вы загаварылі аб вялікім чырвоным носе, які я нядаўна ў некага бачыла...

Кошка. Годзе, не сварыцеся! У нас з вамі справы намнога важнейшыя... Дзе ж Хлеб? Мы толькі яго і чакаем...

Сабака. Ён там усё перакапаў — ніяк не мог падабраць сабе касцюм...

Агонь. Які яму сэнс прыбірацца, калі ў яго такі дурны, бессэнсоўны твар і такі тоўсты, тлусты жывот?..

Сабака. Урэшце рэшт выбраў турэцкі халат, расшыты каштоўнымі камянямі, ятаган і цюрбан...

Кошка. Вось ён!.. На ім самы багаты ўбор Сіняй Барады...

Уваходзіць Хлеб у вышэйапісаным касцюме. Шаўковы халат ледзьве зашпільваецца на яго вялізным жываце. Адною рукою ён прытрымлівае ручку ятагана, што вісіць у яго за поясам, у другой руцэ яго — клетка для Сіняй Птушкі.

Хлеб (*важна перавальваецца з боку на бок*). Ну як?.. Прыгажун я?..

Сабакка (*скача вакол Хлеба*). Які харашун! Якая прыгожая дурная гэта морда!..

Кошка (*Хлебу*). Дзеці прыбраліся?..

Хлеб. Так. Цільціль выбраў касцюм Хлопчыка з Ногціка, а Міціль — сукенку Грэтэль і туфлікі Золушкі... Цяжэй за ўсё было апрануць Душу Святла...

Кошка. Чаму?..

Хлеб. Фея сказала, што яна і так прыгожая... Тады я выказаў пратэст ад імя ўсяго нашага шаноўнага саслоўя — саслоўя першаасноўных элементаў. У канцы прамовы я прама заявіў, што пры такіх умовах адказваюся з ёй ісці!..

Агонь. Ёй абажур трэба купіць!..

Кошка. А што на гэта адказала Фея?..

Хлеб. Некалькі разоў выцяла мяне палачкай па галаве і па жываце!..

Кошка. Ну, а ты?..

Хлеб. Гэта мяне адразу пераканала, але ў апошнюю хвіліну Душа Святла спынілася на сукенцы месяцавага колеру — яна ляжала на самым дне куфэрка са скарбамі Аслінай шкуры!..

Кошка. Ну, хопіць балбатаць, час не чакае!.. Размова ідзе аб нашым далейшым лёсе... Нам сама Фея сказала, што ў канцы падарожжа закончыцца і наша жыццё... Значыць, трэба, чаго б тое ні каштавала, прадоўжыць падарожжа... Але гэта яшчэ не ўсё. Нам трэба падумаць аб долі ўсёй нашай пароды, аб лёсе нашых дзяцей!..

Хлеб. Брава! Брава!.. Кошка мае рацыю!..

Кошка. Слухайце далей... Мы ўсе тут прысутныя — Жывёла, Прадметы, Стыхія — валодаем Душой, якую чалавек дасюль не разгадаў. Толькі дзякуючы гэтаму мы яшчэ не зусім страцілі незалежнасць. Але, як толькі ён знойдзе Сінюю Птушку, ён дасягне ўсяго і канчаткова заняволіць нас... Я пра гэта нядаўна даведалася ад сваёй блізкай

сяброўкі Ночы — захавальніцы тайнаў Быцця... Дык вось, у нашых інтарэсах любой цаной дабіцца таго, каб ён так і не знайшоў Сінюю Птушку, хоць бы для таго давялося ахвяраваць жыццём дзяцей...

Сабака (*гнеўна*). Што яна кажа?.. А ну, паўтары! Я, напэўна, недачуў.

Хлеб. Замоўкніце!.. Я вам слова не даваў!.. Я — старшыня сходу...

Агонь. А хто вас выбіраў?..

Вада (*Агню*). Маўчаць! Вам якая справа?..

Агонь. Значыць, ёсць справа... А вы мне не ўказ...

Цукар (*прымірэнча*). Дазвольце!.. Не будзем спрацацца... Пытанне вельмі важнае... Нам патрэбна вырашыць, якія мы павінны прыняць меры...

Хлеб. Я цалкам падзяляю думку Цукру і Кошкі...

Сабака. Ну й дурань!.. Чалавек — гэта ўсё!.. Трэба яго слухаць і выконваць усе яго жаданні!.. У гэтым уся сутнасць... Я прызнаю толькі яго!.. Хай жыве Чалавек!.. Жыць і памерці дзеля Чалавека, у імя Чалавека!.. Чалавек — гэта бажаство!..

Хлеб. Я цалкам падзяляю думку Сабакі.

Кошка (*Сабаку*). Гэта яшчэ неабходна даказаць...

Сабака. Ніякіх доказаў!.. Я люблю Чалавека, вось і ўсё!.. Толькі пасмейце задумаць што-небудзь супраць яго — я спачатку вас загрызу, а пасля пайду да яго і ўсё яму раскажу...

Цукар (*саладжава*). Дазвольце!.. Не трэба так... У такой гарачцы можна нагаварыць... З вядомага пункту погляду, мае рацыю і той, і іншы бок... Ёсць доказы і «за» і «супраць»...

Хлеб. Я цалкам падзяляю думку Цукру!..

Кошка. Хіба ўсе мы — Вада, Агонь і нават вы, Хлеб і Сабака, — хіба мы не з'яўляемся ахвярамі страшэннай тыраніі?.. Прыгадайце, як было да з'яўлення дэспата: мы тады былі вольнымі, вольна, як хто хацеў, хадзілі па зямлі... Вада і Агонь былі адзінымі ўладарамі свету, — паглядзіце ж, што з імі здарылася цяпер!.. А мы, кволя нашчадкі магутных драпежнікаў!.. Тсс!.. Прымем самы нявінны выгляд... Сюды ідуць Фея і Душа Святла... Душа

Святла стала на бок Чалавека — гэта наш найзлосны
вораг... Вось яны...

Справа ўваходзяць Фея і Душа Святла, за імі Цільціль
і Міціль.

Фея. Гэта яшчэ што такое?.. Што вы так стаіліся
ў кутку, як змоўшчыкі?.. Час збірацца ў дарожку...
На чале вас будзе Душа Святла... Вы будзеце яе
слухацца, як мяне. Маю чарадзейную палачку я пе-
радаю ёй... Сёння дзеці наведваюць сваіх памерлых
Бабулю і Дзядулю... А вы будзьце тактоўнымі, не
хадзіце туды з імі... Хай яны правядуць вечар з
памерлымі сямейнікамі, у тым лоне... Тым часам вы
прыгатуеце ўсё, што неабходна, для заўтрашняга
доўгага пераходу... Ну, кожны на сваё месца — і ў
дарогу!..

Кошка (*крывадушна*). Я якраз тое самае ім і ка-
зала, пані Фея... Я іх заклікала добрасумленна і
няўхільна выконваць свой абавязак. На жаль,
Сабака не даў мне выказацца...

Сабака. Што я чую! Ну пачакай жа ты ў мя-
не!.. (*Хоча кінуцца на Кошку*.)

Цільціль (*заўважыўшы яго парыў, пагражае
яму*). Ціло, не смей!.. Не чапай, Ціло! Глядзі ў мяне:
калі ты яшчэ хоць аднойчы...

Сабака. Маё маленькае бажаньне, ты ж не ве-
даеш, што яна...

Цільціль (*пагражае яму*). Перастань!.. Сціх-
ні!..

Фея. Досыць, спыніцеся!.. Хлеб, перадай на сён-
ня клетку Цільцілью... Магчыма, Сіняя Птушка зна-
ходзіцца ў Мінулым, у Продажы... Ва ўсякім выпад-
ку, трэба гэта мець на ўвазе... Ну, Хлеб, падай
клетку!..

Хлеб (*урачыста*). Будзьце ласкавы, пані Фея,
адну хвілінку!.. (*У позе прамойцы, які выступае пе-
рад шматлікай аўдыторыяй*.) Прашу ўсіх быць свед-
камі, што сярэбраная клетка, давераная мне...

Фея (*перапьянае яго*). Хопіць! Даволі! Без лішніх
фраз!.. Мы выйдзем адсюль, а дзеці — адсюль...

Цільціль (*з нейкім хваляваннем, устрывожа-
на*). Мы пойдзем адны?..

Міціль. Мне есці хочацца!..

Цільціль. Мне таксама!..

Фея (*Хлебу*). Расхіні свой турэцкі халат і адрэж ім па лусце ад свайго вялізнага жывата...

Хлеб расхінае халат, дастае з-за пояса ятаган, адразу ад свайго тлустага тоўстага жывата два кавалкі і дае дзецям.

Цукар (*падыходзіць да дзяцей*). Дазвольце вас пачаставаць ледзянцамі... (*Адломлівае адзін за другім усе пяць пальцаў на левай руцэ і прапаноўвае іх дзецям.*)

Міціль. Што ён робіць?.. Ён ламае сабе пальцы!..

Цукар (*лісліва*). Паспрабуйце, як смачна... Гэта сапраўдныя ледзянцы...

Міціль (*ссе адзін з пальцаў*). Якія салодкія!.. У цябе іх многа?..

Цукар (*сціпла*). Колькі хочаш...

Міціль. І табе не балюча, калі ты іх ламаеш?..

Цукар. Ніколькі... Насупраць, гэта вельмі зручна і нават прыемна. Яны зараз жа адрастаюць, і, такім чынам, у мяне заўсёды новыя і чыстыя пальцы...

Фея. Не ешце шмат цукру, дзеці! Не забудзьце, што вы будзеце вячэраць у Дядулі і Бабулі...

Цільціль. Яны тут?..

Фея. Вы іх зараз жа ўбачыце...

Цільціль. Як жа мы іх убачым, калі яны памерлі?..

Фея. Калі яны жывуць у вашай памяці, значыць, не памерлі... Людзі не ведаюць гэтай тайны, яны ўвогуле мала чаго ведаюць. Але ты дзякуючы дыяменту, нашаму непераўзыходнаму алмазу, зараз убачыш, што мёртвыя, пра якіх успамінаюць, жывуць шчасліва, так, нібыта яны і не паміралі...

Цільціль. А Душа Святла пойдзе з намі?..

Душа Святла. Не. Пабудзьце сярод сваіх, у хатнім асяроддзі... Баюся падацца вам надакучлівай, буду чакаць вас паблізу... Яны ж мяне не звалі...

Цільціль. Як туды прайсці?..

Фея. Вось гэтай дарогай... Вы якраз на мяжы Краіны Успамінаў. Павернеш дыямент — і адразу ж убачыш вялікае дрэва з надпісам,— значыць, ты

прыйшоў туды, куды й належыць... Толькі не забудзьце, што без чвэрці дзевяць вы павінны вярнуцца... Гэта надзвычай важна... Будзьце ж дакладнымі. Калі спозніцеся — усё загіне... Ну, да пабачэння... (*Зазывае Кошку, Сабаку, Душу Святла і іншых.*) Вы — сюды, а дзеці — туды...

Адыходзіць направа разам з Душой Святла, Жывёлай і іншымі, а дзеці ідуць налева.

З а с л о н а

КАРЦІНА ТРЭЦЯ

КРАІНА ЎСПАМІНАЎ

З густога туману справа паўстае магутны дуб з прыбітай да яго ствала дашчэчкай. Малочна-белае, мутнае, непранікальнае святло. Цільціль і Міціль стаяць ля падножжа дуба.

Цільціль. Вось і дрэва!..

Міціль. А на ім надпіс!..

Цільціль. Не магу разабраць, што там напісана... Пачакай, зараз залезу на пень... Так і ёсць... Тут напісана: «Краіна Успамінаў».

Міціль. Яна тут і пачынаецца?..

Цільціль. Так, вось стрэлка...

Міціль. Ну, а дзе ж Дзядуля з Бабуляй?..

Цільціль. За туманам... Зараз убачым...

Міціль. Нічога я не бачу!.. Сваіх рук і ног не разгледжу... (*Хныкае.*) Мне халодна!.. Не хачу болей падарожнічаць!.. Я хачу дадому!..

Цільціль. Ды хопіць табе! Чаго ты ўсё плачаш, як Вада?.. Не сорамна?.. Вялікая дзяўчынка!.. Глядзі, туман падымаецца... Зараз убачым, што там за ім...

На самой справе, туман заварушыўся: ён робіцца радзейшым, святлейшым, урэшце, рассейваецца, знікае. Святло робіцца ўсё больш і больш празрыстым, і неўзабаве можна ўжо адрозніць пад купалам зеляніны вясёлы сялянскі дамок, абвіты плюшчам. Вокны і дзверы расчынены. Пад павеццю вуллі, на падаконніках вазоны з кветкамі, клетка, у якой спіць дрозд, і г. д. Ля дзвярэй лава, на ёй сядзяць стары селянін і яго жонка. Яны спяць, сон іх моцны і глыбокі. Гэта Дзядуля і Бабуля Цільціль.

Цільціль (*адразу пазнае іх*). Вунь Дзядуля і Бабуля!..

Міціль (*пляскае ў далоні*). Ага, ага!.. Гэта яны!.. Гэта яны!..

Цільціль (*яшчэ сумняваецца*). Пачакай!.. Яшчэ невядома, ці могуць яны рухацца... Пастаім за дрэвам...

Бабуля Ціль расплюшчвае вочы, узнімае галаву, пацягваецца, уздыхае, потым азіраецца на Дзядулю Ціля. Дзядуля ў гэты час таксама павольна прачынаецца.

Бабуля Ціль. У мяне такое прадчуванне, што нашы ўнукі, якія яшчэ жывыя, прыйдуць цяпер да нас у госці... Вось-вось з'явяцца...

Дзядуля Ціль. Яны, напэўна, думаюць пра нас. Са мной нешта робіцца... Нейкі сверб у нагах...

Бабуля Ціль. Мусіць, яны зусім блізка — слёзы радасці пырснулі ў мяне з вачэй, цякуць па шчоках, заслалі вочы...

Дзядуля Ціль. Не, не, яны далёка... У мяне слабасць яшчэ не прайшла...

Бабуля Ціль. А я табе кажу, што яны дзесьці тут — я адчула прыліў сілы...

Цільціль і Міціль (*выбягаюць з-за дуба*). Мы тут!.. Мы тут!.. Дзядуля, Бабуля!.. Гэта мы!.. Гэта мы!..

Дзядуля Ціль. Ага! Вось бачыш! Што я табе казаў? Я так і ведаў, што яны прыйдуць сёння...

Бабуля Ціль. Цільціль!.. Міціль!.. Гэта ты!.. Гэта яна!.. Гэта яны!.. (*Спрабуе пабегчы ім насустрач*.) Не, не магу!.. Рэўматызм замучыў!

Дзядуля Ціль (*кульгае ім насустрач*). Я таксама не магу... Я ж калісьці даўно зляцеў з высокага дуба і зламаў нагу, з тае пары хаджу на кульбе...

Дзядуля, Бабуля і Дзедзі моцна цалуюцца.

Бабуля Ціль. А ты, Цільціль, вырас, паздаравеў!..

Дзядуля Ціль (*гладзіць Міціль па галойцы*). А Міціль!.. Паглядзі ты на яе!.. Якія ў яе валосікі, якія вочкі!.. І як прыемна ад яе пахне, ну, быццам водар лугавы яна прынесла!..

Бабуля Ціль. Дайце мне яшчэ вас расцалаваць!.. Сядайце да мяне на калені...
Дзядуля Ціль. А я што, пакінуты ні пры чым?..

Бабуля Ціль. Не ўжо, спачатку я... Ну як пажываюць тата з мамай?..

Цільціль. Вельмі добра, Бабуля... Яны спалі, калі мы пайшлі...

Бабуля Ціль (*любвецца імі і песціць, песціць, бясконца цалуе, лашчыць*). Якія ж яны прыгожанькія, чысценькія!.. Гэта мама вас так цудоўна вымыла? І панчохі ў цябе цэлыя!.. Бывала, раней я вам іх цыравала... Чаму ж вы так рэдка нас наведваеце?.. Гэта такая радасць для нас!.. Мы ўжо некалькі месяцаў нікога не бачым — зусім вы пра нас забылі...

Цільціль. Гэта ад нас не залежыць, Бабуля. Сёння мы толькі дзякуючы Феі...

Бабуля Ціль. А мы тут усё чакаем, ці не загляне да нас хто-небудзь з жывых... Але толькі зрэдку яны нас наведваюць!.. Калі мы з вамі бачыліся ў апошні раз?.. А, успомніла; у дзень усіх святых, калі зазванілі ў царкве...

Цільціль. У дзень усіх святых?.. У гэты дзень мы не выходзілі з дому — былі застуджанымі, хварэлі...

Бабуля Ціль. Але ж вы пра нас думалі?..

Цільціль. Та-а-к...

Бабуля Ціль. Ну вось, кожны раз, калі вы пра нас падумаеце, мы прачынаемся і зноў бачым вас...

Цільціль. Значыць, варта толькі...

Бабуля Ціль. Ды ты ж сам гэта выдатна ведаеш...

Цільціль. Не, не ведаю...

Бабуля Ціль (*Дзядулю Цілю*). Дзіўныя яны там... Нічагусенькі яны не ведаюць!.. І чаму іх толькі вучаць!..

Дзядуля Ціль. Усё як было і пры нас... Жывыя звычайна такую лухту нясуць пра нежывых!..

Цільціль. Вы ўвесь час спіце?..

Дзядуля Ціль. Так, мы спім нямала, пакуль нас не разбудзіць думка каго-небудзь з жывых... Добра паспаць, калі жыццё пражыта!.. Але і прачынацца час ад часу прыемна...

Цільціль. Значыць, вы на самой справе не памерлі?..

Дзядуля Ціль (*падскочыўшы на месцы*). Што ты нясеш!.. Вы толькі паслухайце, што ён гаворыць!.. Ужывае нейкія незразумелыя выразы... Што гэта, якое-небудзь новае слова, якая-небудзь новая выдумка?..

Цільціль. Слова «памерлі»?..

Дзядуля Ціль. Так, так... Што гэта азначае?..

Цільціль. Так гавораць пра тых, каго ўжо няма ў жывых...

Дзядуля Ціль. Якая лухта!.. Бязглуздзіца нейкая!..

Цільціль. А вам тут добра?..

Дзядуля Ціль. Так, нядрэнна, нядрэнна. Вось калі б вы яшчэ там за нас маліліся...

Цільціль. Бацька кажа, што маліцца не патрэбна...

Дзядуля Ціль. Як жа не трэба! Як жа не трэба!.. Маліцца — значыць успамінаць...

Бабуля Ціль. Так, так, вы ўжо нас часцей наведвайце — тады нам зусім будзе добра... Помніш, Цільціль?.. Апошні раз я спякла яблычны пірог... Ты яшчэ ім аб'еўся...

Цільціль. Я з мінулага года не еў яблычнага пірага... Сёлета яблыкі не ўрадзілі...

Бабуля Ціль. Не кажы глупства... У нас яблыкі не зводзяцца...

Цільціль. Гэта ў вас, а тое ў нас...

Бабуля Ціль. А якая розніца?.. І там мы цалаваліся, і тут цалуемся...

Цільціль (*глядзіць то на Дзядулю, то на Бабулю*). Ты нікольні не змяніўся, Дзядуля, нікольні... І Бабуля таксама нікольні не змянілася... Вы толькі папрыгажэлі...

Дзядуля Ціль. Так, грэх скардзіцца... Мы не старэем... А вы — вы ідзяце ў рост!.. Вунь як выцягнуліся!.. Давайце паглядзім: мы тут на дзвях засечку мінулы раз пакінулі... У дзень усіх святых... Ну, павярніся, выпрамяся!.. Вось так, роўненька стань!

Цільціль становіцца ля дзвярэй.

На цэлых чатыры пальцы!.. Здрава!.. А Міціль — на чатыры з паловай!.. Ах ты, дрэнная дзяўчынка!.. І куды толькі растуць, і куды толькі растуць!..

Цільціль (*у захапленні ўсё аглядае*). Усё па-старому, усё на сваім месцы!.. Толькі ўсё яшчэ лепш стала!.. Вунь гадзіннік, — гэта я адламаў канечык ад вялікай стрэлкі...

Дзядуля Ціль. А ад гэтай супавай міскі ты адбіў краёчак...

Цільціль. А гэтую дзірачку, адтулінку я прасвідраваў свердзелам...

Дзядуля Ціль. Ды ўжо ж, нашкодзіў ты ў нас!.. А вось сліва... Варта мне было пайсці — ты ўжо на дрэве... На ёй заўсёды выдатныя смачныя і такія ярка-чырвоныя слівы!..

Цільціль. Толькі цяпер яны яшчэ прыгажэйшыя...

Міціль. А вунь стары дрозд!.. Ён яшчэ спявае?..

Дрозд прычынаецца і пачынае моцна спяваць.

Бабуля Ціль. Вось бачыш... Як толькі ты пра яго падумала...

Цільціль (*здзіўлена заўважае, што дрозд зусім сіні*). Ды ён жа сіні!.. Гэта і ёсць тая Сіняя Птушка, якую я павінны прынесці Феі!.. Чаго ж вы мне не казалі, што яна ў вас?.. Ах, які ж ён сіні! Сіні-сіні, сапраўдны шар з сіняга шкла!.. (*З маленнем, з вялікай просьбаю*.) Дзядуля, Бабуля, падарыце мне яго!..

Дзядуля Ціль. Што ж, я не супраць. А ты што скажаш, жонка?

Бабуля Ціль. Вядома, вядома... Нам ён зусім не патрэбны... Толькі й ведае, што спаць... Яго й не чуваць ніколі...

Цільціль. Я пасаджу яго ў клетку. Чакай, а дзе ж клетка?.. Ах, я яе пакінуў пад дрэвам... (*Бяжыць да дрэва, вяртаецца з клеткай і засаджвае ў яе дразда*.) Значыць, вы мне яго на самой справе дорыце? Праўда?.. Ой, як Фея будзе задаволена!.. І Душа Святла!..

Дзядуля Ціль. Толькі вось што: я за птушку не адказваю... Баюся, каб яна не спалохалася вашай

мітусні і пры першым зручным выпадку не вярнулася назад... Ну, там ужо відаць будзе... Клетку ты пакуль пакінь — пойдзем паглядзім на карову...

Цільціль (*звяртае ўвагу на вулі*). А як пчолы?..

Дзядуля Ціль. Нічога... Іх таксама, як вы кажаце, няма ў жывых, ды працуюць яны на славу...

Цільціль (*падыходзіць да вулляў*). Ды ўжо ж!.. Мёдам моцна пахне!.. Так духмяніць! Соты, напэўна, поўныя... А якія прыгожыя кветкі!.. А мае памерлыя сястрычкі таксама тут?..

Міціль. А дзе мае тры браточкі, якіх пахавалі?..

Пры гэтых словах сяме́ра дробных дзетак, утвараючы нешта падобнае на жалейку Пана, адно за адным выходзяць з дому.

Бабуля Ціль. Вось яны! Вось яны!.. Толькі пра іх падумаеш, толькі пра іх загаловыш, а ўжо яны тут як тут, гарэзы гэтыя!..

Цільціль і Міціль бягуць насустрач дзецям. Усе штурхаюцца, цалуюцца, скачуць, кружацца, радасна вішчаць.

Цільціль. Эй, П'еро!..

Цільціль і П'еро ўчэпліваюцца адно аднаму ў валасы.

Давай паб'ёмся, як раней!.. А вунь Рабэр!.. Дзень добры, Жан!.. Дзе твой ваўчок?.. Вунь Мадлена, П'ерэта, Паліна, а вунь Рыкета!..

Міціль. Ой, Рыкета, Рыкета! Яна ўсё яшчэ поўзае на карачках!..

Бабуля Ціль. Так, яна болей не расце...

Цільціль (*звярнуўшы ўвагу, што вакол яго ноціца і гаўкае сабачка*). Гэта Кікі! Я ёй хвост адрэзаў Палінінымі нажніцамі... І яна ўсё такая ж...

Дзядуля Ціль (*павучальна*). Тут нішто не зменьваецца...

Цільціль. А ў Паліны ўсё яшчэ на носе прышчык!..

Бабуля Ціль. Так, ніяк не праходзіць. Відаць, ужо так і застанецца...

Цільціль. Як яны добра выглядаюць! Якія яны пухленькія, румяныя!.. Якія ў іх кругленькія шчочкі!.. Пэўна, яны ядуць дасыта, уволю...

Бабуля Ціль. Яны тут значна лепш сябе адчуваюць... Тут нічога не трэба баяцца, хварэць тут не хварэюць, клопатаў ніякіх...

Гадзіннік у доме б'е восем разоў.

Бабуля Ціль (*у здзіўленні*). Што гэта?..

Дзядуля Ціль. Не ведаю, праўда... Хутчэй за ўсё гадзіннік...

Бабуля Ціль. Наўрад... Ён ніколі не б'е...

Дзядуля Ціль. Таму што мы пра яго не думаем... Можа, хто-небудзь аб ім падумаў?..

Цільціль. Гэта я падумаў... Якая гадзіна?..

Дзядуля Ціль. Не змагу табе сказаць... Забыў я гадзіннік... Біла восем разоў — значыць, цяпер тое, што ў вас там называецца восем гадзін...

Цільціль. Душа Святла будзе чакаць мяне без чвэрці дзевяць... Так загадала Фея... Гэта надзвычай важна... Трэба ісці...

Бабуля Ціль. Ну не, мы вас без вячэры, не пачаставаўшы, не адпусцім!.. Давайце вынесем сюды стол, хутчэй, хутчэй!.. У мяне якраз для госцікаў смачны суп з капустай, і пірог са слівамі ўдаўся...

З дому выносяць стол, ставяць яго перад дзвярыма, прыносяць страву, талеркі і інш. Усе дапамагаюць адно аднаму.

Цільціль. Ну, калі ўжо Сіняя Птушка ў мяне... А потым я так даўно не еў супа з капустай!.. З таго часу, як накіраваўся ў падарожжа... У гасцініцах яго не падаюць...

Бабуля Ціль. Ну вось... Усё гатова... Дзеткі, сядайце за стол!.. Калі ўжо спяшаецца, дык няма чаго дарэмна час губляць...

Лямпа запалена, суп пададзены. Дзядуля, Бабуля і дзеці ўсаджваюцца вячэраць. Штуршкі, кухталі, віскат і вясёлы смех.

Цільціль (*прагна есць*). Як смачна!.. Ах, як смачна!.. Яшчэ хачу! Яшчэ!.. (*Грукае драўлянай лыжкай па талерцы.*)

Дзядуля Ціль. Ну-ну, сядай як належыць!.. усё такі ж свавольнік... Вось разаб'еш талерку, тады...

Цільціль (*прыўстае*). Яшчэ хачу, яшчэ!..

Цільціль дацягваецца да супавой міскі і пасоўвае яе да сябе, міска перакульваецца, суп разліваецца па сталі і сцякае на калені прысутным. Суп гарачы — дзеці крычаць і вішчаць ад болю.

Бабуля Ціль. Неслух ты гэтакі!.. Што я табеказала?..

Дзядуля Ціль (*дае Цільцілю звонкую аплявуху*). Вось табе!..

Цільціль (*на імгненне бянтэжыцца; прыкладае руку да шчакі і нечакана прыходзіць у захапленне*). Так, так, якраз такія аплявухі ты даваў мне, калі быў жывы. Калі б ты ведаў, Дзядуля, як гэта прыемна — атрымліваць ад цябе поўху!.. Дай я цябе за гэта пацалую!..

Дзядуля Ціль. Што ж, калі табе гэта падабаецца, дык табе не давядзецца чакаць... Я задаволю цябе...

Гадзіннік б'е палову дзевятай.

Цільціль (*ускоквае*). Палова дзевятай!.. (*Кладзе лыжку на стол*.) Міціль, мы спознімся!..

Бабуля Ціль. Куды вы?.. Пасядзіце яшчэ крышачку!.. На пажар вам, ці што?.. Мы так рэдка бачымся!..

Цільціль. Нічога не паробіш... Душа Святла такая з намі ласкавая, так па-добраму да нас... А я ёй абяцаў... Хадзем, Міціль, хадзем!..

Дзядуля Ціль. Бяда з гэтымі жывымі! Вечна яны кудысьці спяшаюцца, мітусяцца...

Цільціль (*бярэ клетку і паспешна цалуе ўсіх засаб*). Бывай, Дзядуля!.. Бывай, Бабуля!.. Бывайце, браточки і сястрычки: П'еро, Рабэр, Паліна, Мадлена, Рыкета!.. Бывай і ты, Кікі!.. Нам пара... Не плач, Бабуля, мы часта будзем вас наведваць...

Бабуля Ціль. Прыходзьце кожны дзень!..

Цільціль. Добра, добра! Мы будзем часцей наведвацца...

Бабуля Ціль. Толькі й радасці ў нас! Калі ваша думка наведвае нас — гэта для нас свята...

Дзядуля Ціль. У нас тут іншых забаў няма...
Цільціль. А дзе мая клетка, птушка?.. Хутчэй, хутчэй!..

Дзядуля Ціль (*падае яму клетку*). Трымай!..
Але за яе не магу ручацца: калі яна зліняе...

Цільціль. Бывайце! Бывайце!..

Браты і сёстры Ціль. Бывай, Цільціль!..
Бывай, Міціль!.. Не забудзьце прынесці нам ледзянцоў!.. Бывайце!.. Прыходзьце да нас!.. Прыходзьце!..

Усе махаюць хусцінкамі, а Цільціль і Міціль павольна аддаляюцца, адыходзяць. Тым часам туман, які ўсё заслаў напачатку, паступова згущаецца зноў, апошнія рэплікі гучаць ужо ледзь-ледзь, глуха, да канца сцэны развітання ўсё знікае ў змроку, і, перад тым як апусціцца заслоне, можна адрозніць толькі Цільціль і Міціль, якія зноў апынуліся пад магутным дубам.

Цільціль. Сюды, сюды, Міціль!..

Міціль. Дзе Святло?..

Цільціль. Не ведаю... (*Глядзіць на птушку ў клетцы.*) Ой, зірні!.. Птушка ўжо не сіняя... Яна пачарнела!..

Міціль. Дай руку, браток!.. Мне халодна, мне страшна!..

Заслона

ДЗЕЯ ТРЭЦЯЯ

КАРЦІНА ЧАЦВЁРТАЯ

ПАЛАЦ НОЧЫ

Вялізная пышная зала, строгая, сурова велічная, ад якой вее холадам металу, холадам склепа, якая нагадвае нібыта грэчаскі, нібыта егіпецкі храм з калонамі, архітравамі, падлогай і арнамантам з чорнага мармуру, золата і чорнага дрэва. Зала мае форму трапецыі. Базальтавыя прыступкі амаль ва ўсю яе шырыню падзяляюць яе на тры планы, прытым кожны наступны план вышэй папярэдняга. Справа і злева, паміж калонамі, дзверы з цёмнай бронзы. У глыбіні вялізныя медныя дзверы. Блякла пабліскваюць мармур і чорнае дрэва, і толькі гэтае рассяянае святло асвятляе залу.

Пры узняцці заслоны Ноч у вобразе цудоўнай жанчыны ў доўгім чорным адзенні сядзіць на прыступках другога плана,

паміж дзвюма дзіцяняткамі, адно з якіх, амаль голае, як Амур, у сне ўсміхаецца, а другое стаіць нерухома, захутанае з галавы да ног. Справа на пярэднім плане з'яўляецца Кошка.

Ноч. Хто ідзе?..

Кошка (у знямозе апускаецца на мармуровыя прыступкі). Гэта я, матулька Ноч!.. Я зусім абясілела!..

Ноч. Што з табой, дзіця маё?.. Ты бледная, худая, запэцканая па самыя вусы... Зноў білася на даху пад дажджом і снегам?..

Кошка. Мне цяпер не да дахаў!.. Размова ідзе аб нашай Тайне!.. Гэта пачатак канца!.. Я вырвалася на хвілінку, каб цябе папярэдзіць. Баюся толькі, што цяпер ужо нічога нельга будзе парабіць...

Ноч. Што такое?.. Што здарылася?..

Кошка. Я ўжо табе казалы пра маленькага Цільціля, сына дрывасека, і пра чароўны алмаз, які дзеці называюць дыямантам. Ну дык вось, ён ідзе да цябе за Сіняй Птушкай...

Ноч. Пакуль яшчэ ў яго яе няма...

Кошка. Калі мы не пусцімся на нейкія незвычайныя хітрыкі, то ён хутка завалодае ёю... Справа вось у чым: Душа Святла ўсім нам здрадзіла і канчаткова аддала перавагу Чалавеку, і цяпер яна, даведаўшыся, што сапраўдная Сіняя Птушка, адзіная, якая не баіцца дзённага святла, хаваецца тут, сярод Сініх Птушак Снабачання, што падмацоўваюцца, харчуюцца месячным ззяннем і паміраюць на сонцы, вядзе Цільціля сюды. Пераступаць парог твайго палаца ёй забаронена, таму яна пасылае сюды дзяцей. Перашкодзіць Чалавеку расчыніць вароты тваіх Тайн ты не здолееш, не ўладна ты тут, вось я й не ведаю, што ж цяпер будзе... Ва ўсякім разе, калі, на наша няшчасце, Чалавек схопіць сапраўдную Сінюю Птушку, то ўсе мы загінем...

Ноч. Божухна ўсемагутны! Божухна ўсемагутны!.. У які страшэнны час, якое ліхалецце мы жывём! Ні хвіліны спакою... За апошнія гады я перастала разумець Чалавека... Да чаго гэта дойдзе?.. Няўжо ён з цягам часу дазнаецца пра ўсё, усё чысценька вызнае?.. Ён і так ужо завалодаў трэцяй часткай маіх Тайнаў, усе мае Жяхі дрыжаць

ад страху і баяцца выйсці вонкі, баяцца свайго выяўлення, і Прывіды разбегліся, большасць Хвароб хварэе...

Кошка. Ведаю, матухна Ноч, ведаю, часіна суровая, толькі ты ды я і вядзём цяпер барацьбу з Чалавекам... Вось яны ідуць!.. Я ведаю толькі адзін сродак: гэта ўсё ж дзеці, мы іх запалохаем, і яны не будуць настойваць, каб мы адчынілі галоўныя вароты ў глыбіні, за якімі жывуць месячныя птушкі... Тайны іншых пячор прыцягнуць іх увагу і нагоняць страху, запужаюць...

Ноч (*прыслухоўваецца да шуму звонку*). Што я чую?.. Няўжо іх шмат?..

Кошка. Гэта не павінна цябе засмучаць: з імі ідуць нашы сябры — Хлеб і Цукар... Вада захварэла, а Агонь не змог прыйсці, таму што ён у сваяцтве з Душой Святла... Толькі Сабака супраць нас, але ад яго не пазбавішся...

Справа, на пярэднім плане, з'яўляюцца нясмелыя фігуры Цільціля, Міціль, Хлеба, Цукру і Сабакі.

Кошка (*бяжыць насустрач Цільцілю*). Сюды, сюды, мой маленькі валадар!.. Я паведаміла Ночы, яна рада цябе бачыць... Толькі яна просіць прабачэння за тое, што не выйшла табе насустрач сама,— яна блага сябе адчувае...

Цільціль. Добры дзень, пані Ноч.

Ноч (*абражана*). Добры дзень? Не разумею, што гэта азначае... Ты павінны быў мне сказаць: «Добрай ночы» ці ўжо ў крайнім выпадку: «Добры вечар»...

Цільціль (*збянтэжана*). Прабачце, спадарыня... Я не ведаў!.. (*Паказвае на маленькіх.*) Гэта вашы дзеці?.. Якія слаўныя!..

Ноч. Так. Вось гэта — Сон...

Цільціль. Чаму ён такі тлусты?..

Ноч. Таму што ён добра спіць...

Цільціль. А той, што захутваецца... Навошта ён захінае твар?.. Ён хворы?.. Як яго імя?..

Ноч. Гэта сястра Сну... Лепш не называць яе імя...

Цільціль. Чаму?..

Ноч. Таму што яе імя непрыемнае для слыху...

Пагаворым лепш пра іншае... Кошка мне сказала, што вы прыйшлі сюды за Сіняй Птушкай,— гэта праўда?..

Цільціль. Так, васпані, калі дазволіце... Скажыце, калі ласка, дзе яна?..

Ноч. Не ведаю, дружа... Адно магу сказаць пэўна: тут яе няма... Я яе ніколі не бачыла...

Цільціль. Не, не!.. Душа Святла мне сказала, што яна тут, а Душа Святла дарэмна гаварыць не будзе... Дайце мне, калі ласка, ключы!..

Ноч. Не, дружа, зразумей: як я магу аддаць ключы першаму стрэчнаму?.. Я — захавальніца ўсіх Таямніц Прыроды, я за іх адказваю, мне вельмі строга забаронена адкрываць іх каму-небудзь, асабліва — дзіцяці.

Цільціль. Вы не маеце права адмаўляць Чалавеку... Я гэта ведаю...

Ноч. Хто табе сказаў?..

Цільціль. Душа Святла...

Ноч. Зноў Душа Святла!.. Вечна Душа Святла! І чаго яна ўблытваецца не ў свае справы?..

Сабака. Маё маленькае бажанства, хочаш, я адбяру ў яе ключы?..

Цільціль. Маўчаць! Паводзь сябе прыстойна!.. (Ночы.) Будзьце ласкавы, васпані, дайце мне ключы...

Ноч. А знак у цябе ёсць?.. Дзе ён?..

Цільціль (дакранаецца да шапачкі). Вось дыямент...

Ноч (схіляючыся перад непазбежнасцю). Ну што ж. Вось ключ ад усіх дзвярэй у гэтым палацы. Калі што здарыцца, то наракай на сябе... Я нізашто не адказваю.

Хлеб (заклапочана, у трывозе, усхвалявана). А гэта не небяспечна?..

Ноч. Яшчэ як небяспечна!.. Я і за свой лёс не магу паручыцца, калі раптам адчыняцца некаторыя з бронзавых дзвярэй, бо за імі — бездань. У кожнай з базальтавых пячор, што размяшчаюцца вакол гэтага палаца, утойваюцца, хаваюцца ўсе бяготы-няшчасці, якія спакон веку азмрочваюць жыццё Чалавека. Нават пры садзейнічанні лёсу я ледзьве-ледзьве змагла зачыніць іх там. З вялікай цяжкасцю ўціхаміраваю я гэтыя непакорлівыя істоты, за-

паўніваю вас... Бяда, калі хто-небудзь з іх вырвецца і аб'явіцца на Зямлі...

Хлеб. Улічваючы мой старэчы ўзрост, вопыт і адданасць дзецям, я па ўсёй справядлівасці з'яўляюся іхнім целаахоўнікам... У сувязі з гэтым, пані Ноч, дазвольце задаць вам адно пытанне...

Ноч. Зрабі ласку...

Хлеб. Куды бегчы ў выпадку небяспекі?..

Ноч. Бегчы некуды.

Цільціль (*бярэ ключ і пачынае ўзнямацца ўгору па прыступках*). Пачнем адсюль... Што за гэтымі бронзавымі дзвярыма?..

Ноч. Прывіды, наколькі я помню... Я даўно не адчыняла гэтых дзвярэй і не выпускала іх...

Цільціль (*устаўляе ключ у замочную шчыліну*). Зараз убачым. (*Хлебу.*) Клетка для Сіняй Птушкі пры табе?..

Хлеб (*ляскаючы зубамі*). Я ніколькі не баюся, але ўсё ж лепш, па-мойму, зазірнуць спачатку ў замочную шчыліну...

Цільціль. Я цябе не запытваю...

Міціль (*раптам пачынае плакаць*). Я баюся!.. Дзе Цукар?.. Я хачу дамоў!..

Цукар (*дагодліва, лісліва, далікатна-паслужліва*). Я тут, паненка, я тут!.. Не плачце! Я зараз адламаю сабе палец і пачастую вас ледзянцамі...

Цільціль. Адчыняю...

Цільціль паварочвае ключ і асцярожна прыадчыняе дзверы. З-за дзвярэй тут жа выскакваюць пяць-шэсць розных і вельмі дзіўных па абліччы Прывідаў, якія імгненна разбягаюцца хто куды, урасыпную. Хлеб ад страху выпускае з рук клетку і хаваецца ў глыбіні залы. Ноч гоніцца за Прывідамі і крычыць Цільцілью.

Ноч. Зачыні дзверы!.. Хутчэй!.. Бо павыскокваюць усе, і мы не зможам, не здолеем іх палавіць!.. Ім сумна там сядзець — Чалавек з імі цяпер не лічыцца... (*Бегае за Прывідамі з бізуном, сплеценым са змей, і спрабуе загнаць іх у турму*.) Дапамажыце мне!.. Туды іх!.. Туды!..

Цільціль (*Сабаку*). Дапамажы, Ціло! Ату!

Сабака (*з брэхам накідваецца на Прывідаў*). Гаў! Гаў! Гаў!..

Цільціль. А дзе ж Хлеб?..

Хлеб (з глыбіні залы). Я тут!.. Стаю ля дзвярэй, назіраю, каб яны не збеглі...

Адзін з Прывідаў накіроўваецца да яго. Хлеб з адчайным лямантам уцякае ад яго з усіх ног.

Ноч (трымае за каўнер трох Прывідаў). Сюды, вам кажучь!.. (Цільцілю.) Прыадчыні дзверы... (Упіхвае Прывідаў у пячору.) Ну, цяпер усё ў парадку...

Сабака прыводзіць яшчэ двух.

Ах, яшчэ гэтыя! Ну, хутчэй, хутчэй на месца!.. Вы ж ведаеце, што нам дазволена выходзіць толькі ў дзень усіх святых. (Зачыняе дзверы.)

Цільціль (ідзе да другой дзверы). А за гэтай што?..

Ноч. Ну нашто?.. Сіняя Птушка ніколі сюды не залятала, можаш мне паверыць... Зрэшты, справа твая... Адчыні, калі хочаш... Там — Хваробы...

Цільціль (устаўляе ў шчыліну ключ). Адчыняць трэба асцярожна?..

Ноч. Не, нічога... Яны ўціхамірыліся, небаракі... Іх час мінуў. З нейкай пары Чалавек вядзе з імі бязлітасную барацьбу... Асабліва пасля таго, як выявілі мікробы... адчыняй, сам убачыш...

Цільціль расчыняе насцеж дзверы. Нікога не відаць.

Цільціль. Чаму яны не выходзяць?..

Ноч. Я табе ўжо сказала: яны амаль усе хварэюць, кволяцца, хандраць... Дактары іх мучаюць... Зайдзі туды на хвілінку — убачыш...

Цільціль (заходзіць у пячору і адразу ж вяртаецца). Сіняй Птушкі там няма... У вашых Хвароб вельмі хваравіты выгляд... Яны нават галавы не ўзнямаюць...

Адна маленькая Хвароба ў хатніх пантофлях, капоце і начным каўпаку выскоккае з пячоры і мітусіцца, бегае па зале.

Ой!.. Нейкае малое вышмыгнула... Хто яно, што за яно?..

Н о ч. Гэта нястрашна, небяспекі тут няма. Перад табой самая маленькая з хвароб — Насмарк... На такіх, як ён, няма ганення, асабліва іх не чапаюць, таму ён трымаецца смялей... (*Кліча Насмарк.*) Хадзі сюды, малыш!.. Завельмі рана ты выбег, пачакай да вясны...

Насмарк, чхаючы, кашляючы і смаркаючыся, вяртаецца ў пячору, і Цільціль зачыняе за ім дзверы.

Цільціль (*ідзе да наступных дзвярэй*). Цяпер адчынім гэтыя... Што там?..

Н о ч. Сцеражыся!.. Там — Войны... Ніколі яны яшчэ не былі такімі жахлівымі і такімі моцнымі, як цяпер... Не дай Божа, каб хоць адна з іх вырвалася адтуль!.. На шчасце, яны ўсе даволі тлустыя, непаваротлівыя... Ды ўсё ж мы павінны быць пільнымі, заўжды напaгaтoвe: ты толькі зазірні — і мы зараз жа зачынім дзверы...

Цільціль (*з вялізнай асцярожнасцю прыадчыняе дзверы і, зазірнуўшы праз малюсенькую шчылінку ў пячору, адразу ж адхістваецца*). Зачыняйце!.. Хутчэй, хутчэй!.. Яны мяне ўбачылі!.. Яны ідуць сюды!.. Ломяцца, б'юцца ў дзверы!..

Н о ч. Ну, давайце адразу ўсе разам! Наляжам на дзверы!.. А ты, Хлеб, чаго не дапамагаеш? Наляжам усе разам!.. І здаравякі ж яны!.. Ага!.. Ну, вось і ўсё... Саслаблі, здаліся... А каб яшчэ секунда... Ты бачыў іх?..

Цільціль. Чаму ж не бачыў!.. Вялізныя, страшэнныя!.. Мне думаецца, што Сіняй Птушкі ў іх няма...

Н о ч. Вядома, няма... Яны б яе адразу ж з'елі... Ну, як, ці не хопіць табе?.. Ты сам бачыш, што табе тут няма чаго рабіць...

Цільціль. Я павінны ўсё агледзець... Так сказала Душа Святла...

Н о ч. «Душа Святла», «Душа Святла»!.. Ёй лёгка казаць, а сама збаялася і не пайшла...

Цільціль. Пяройдзем да наступных дзвярэй... Што там?..

Н о ч. Там у мяне зачынены Духі Цемры і Жахі...

Цільціль. Можна адчыніць?..

Н о ч. Калі ласка!.. Яны такія ж ціхія, як і Хваробы...

Цільціль (з нейкай асцярожнасцю, нейкай няпэўнасцю, як быццам баючыся, адчыняе дзверы і нясмела зазірае ў пячору). Іх там няма...

Ноч (услед за ім зазірае ў пячору). Гэй, Духі Цемры, дзе вы там?.. Выйдзіце на хвілінку, вам карысна размяцца. І вы, Жахі! Не бойцеся...

Некалькі Духаў Цемры і некалькі Жахаў у вобразах захутаных жанчын (Духі Цемры — пад чорнымі пакрыва-ламі, Жахі — пад зеленаватымі) нясмела выходзяць з пячор, але пры першай спробе Цільця зварухнуцца хуценька хаваюцца.

Чакайце!.. Куды ж вы?.. Гэта ж дзіця, яно вас не пакрыўдзіць. (Цільцю.) Яны ўсе вельмі запалоханыя, акрамя самых вялікіх, якія там, у глыбіні...

Цільціль (зазірае ўглыб пячоры). У-у, якія жудасныя!..

Ноч. Яны прыкаваныя... Яны адны не баяцца Чалавека... Зачыні лепш дзверы, каб, чаго добрага, яны не разлаваліся...

Цільціль (ідзе да наступных дзвярэй). А гэтыя дзверы цямней за іншыя... Гэта чаму?..

Ноч. За імі — Таямніцы... Адамкні, калі ўжо табе так хочацца... Але не ўваходзь... Адмыкай асцярожна, а мы будзем напaгaтoвe і, як тады, з Войнамі, адразу ж зачынім дзверы...

Цільціль (вельмі асцярожна прыадчыняе дзверы і палахліва прасоўвае галаву). У, як холадна!.. Нават вочы пячэ! Ух, як шчыпае! Зачыняйце хутчэй!.. Наляжце ўсе разам!.. Адтуль насядаюць!..

Ноч, Сабака і Цукар зачыняюць дзверы.

Што я там бачыў!..

Ноч. Што ж, сапраўды?..

Цільціль (узрушана). Не ведаю, нешта жудаснае!.. Там сядзелі нейкія бязвокія страшыдлы... Хто гэты велікан, які ледзьве не схапіў мяне?..

Ноч. Верагодна, Маўчанне. Ён ахоўвае гэтыя дзверы... Ну што, спалохаўся?.. Ты ўсё яшчэ бледны і ўвесь дрыжыш...

Цільціль. Я і не падазраваў... Я ніколі нічога падобнага не бачыў... У мяне рукі замерзлі...

Ноч. Ці гэта яшчэ будзе, калі ты не ўціхамірышся...

Цільціль (*ідзе да наступных дзвярэй*). Ну, а гэтыя?.. Такія ж жудасныя?..

Ноч. Не, тут усяго пакрышку... Тут я змясціла лішнія Зоркі, мае любімыя Пахі-Водары і асабіста мае Светачы — Блукаючыя Агні, Светлякі. Разам з імі знаходзяцца Раса, Салаўіныя Спевы і яшчэ сёе-тое...

Цільціль. Вось-вось: Зоркі, Салаўіныя Спевы... Напэўна, яна там.

Ноч. Ды адчыняй, калі хочаш. Гэта ўсё бяскрыўдна...

Цільціль насцеж расчыняе дзверы. Тут жа з турмы выбягаюць Зоркі ў абліччы цудоўных дзяўчат, захутаных у пакрывацы, якія ззяюць рознакаляровымі агнямі; яны рассыпаюцца па зале і ў агняным змроку распачынаюць прама на прыступках і паміж калон стройныя карагоды. Амаль нябачныя Начныя Пахі-Водары, Блукаючыя Агні, Светлякі і празрыстая Раса далучаюцца да іх. У той жа час з пячоры няспынна льюцца салаўіныя спевы, і гэтымі гукамі напоўнены ўвесь Палац Ночы.

Міціль (*у захапленні пляскае ў далоні*). Ах, якія прыгожыя дзяўчаты!..

Цільціль. А як яны добра танцуюць!..

Міціль. А які ад іх водар ідзе!..

Цільціль. А як яны добра спяваюць!..

Міціль. А вось гэтыя хто, якіх амаль не відаць?..

Ноч. Гэта Пахі-Водары майго ценю...

Цільціль. А тыя, вунь там, быццам сатканыя са шкла?

Ноч. Гэта Раса лясоў і далін... Ну, хопіць!.. Бо гэта ніколі не скончыцца... Яны як пачнуць танцаваць, то ўжо ніякімі сіламі іх пасля не загоніш... (*Пляскае ў далоні.*) Ну, Зоркі, хутчэй!.. Цяпер не той час, каб танцаваць... Неба ўсё ў хмарах... Хутчэй, хутчэй на месца, а то я пайду за сонечным промнем!..

Спалоханыя Зоркі, Пахі-Водары і ўсе астатнія хаваюцца ў пячоры, дзверы за імі з трэскам зачыняюцца. Адначасова сціхае салаўіны спеў.

Цільціль. Вось вялікія сярэднія дзверы...

Ноч (*шматзначна*). Не адчыняйце іх...

Цільціль. Чаму?..

Ноч. Таму што гэта забаронена...

Цільціль. Значыць, Сіняя Птушка тут. Душа Святла мнеказала...

Ноч (*матчыным ласкавым тонам*). Паслухай, дзіця маё... Я была з табой мілай і заўсёды ветлівай, прыязнай у адносінах. Я нікому не зрабіла столькі добрых спраў, паслуг, колькі табе... Я раскрыла табе ўсе свае Таямніцы... Я вельмі цябе люблю, мне шкада цябе — ты малады і нявопытны; я размаўляю з табой, як маці... Павер мне, паслухайся мяне, дзіця маё: пакінь сваю задумку, не хадзі далей, не выпрабуйвай Лёс, не адчыняй гэтыя дзверы...

Цільціль (*павагаўшыся*). Але чаму?..

Ноч. Таму што я не хачу тваёй пагібелі... Таму што ніхто з тых, хто яе прыадчыняў хоць бы на валасок, не вяртаўся жывым... Таму што ўсё самае жудаснае, усе страхі, усё, чаго баяцца ў вас на Зямлі, не ідзе ні ў якое параўнанне з самымі бяскрыўднымі з тых, што кідаюцца на Чалавека, ледзьве толькі кіне ён позірк на бездань, ледзьве толькі датыкнецца вачыма да яе жахаў... О, тая бездань, якой ніхто яшчэ не адважыўся даць назву... Гэта так страшна, што, калі ты ўсё ж будзеш настойваць, я пайду ў сваю вежу без вокнаў, — адмыкай без мяне... А цяпер думай сам, вырашай сам...

Міціль, неразборліва, нечленараздзельна жудасна лямантуе, спрабуе адцягнуць Цільціля ад дзвярэй.

Хлеб (*ляскаючы зубамі*). Не трэба, мой маленькі валадар!.. (*Кідаецца на калені.*) Пашкадуй нас!.. На каленях цябе прашу!.. Ноч мае рацыю ва ўсім тут...

Кошка. Ты ўсіх нас асуджаеш на пагібель...

Цільціль. Я павінны адчыніць...

Міціль (*плача і тупае нагамі*). Не хачу!.. Не хачу!..

Цільціль. Цукар і Хлеб, вазьміце Міціль пад рукі і ідзіце адсюль прэч... Я адчыняю...

Ноч. Ратуйся, хто можа!.. Хутчэй!.. Бо позна пасля будзе! (*Уцякае.*)

Хлеб (*бяжыць на злом галавы*). Дай нам такую магчымасць — дабегчы да канца залы!..

Кошка (*таксама ўцякае*). Пачакай!.. Пачакай!..

Ноч, Міціль, Хлеб, Цукар і Кошка хаваюцца за калонамі ў другім канцы залы.

Перад вялізнымі дзвярыма стаяць Цільціль і Сабака.

Сабака (*цяжка дышае ад страху, што завалодаў ёю і які яна ледзьве стрымлівае*). Я застаюся, я застаюся... Мне не страшна. Я застаюся... Я застаюся з маім маленькім бажанствам... Я застаюся!.. Я застаюся...

Цільціль (*песціць Сабаку*). Малайчына, Ціло, малайчына!.. Пацалуй мяне!.. Удваіх нястрашна... А цяпер, брат, сцеражыся!..

Цільціль дакранаецца ключом да замочнай шчыліны. У другім канцы залы ва ўцекачоў вырываецца крык жудасці. Як толькі ключ датыкнуўся да дзвярэй, высокія іх створкі-палавінкі расчыняюцца, рухаюцца ў розныя бакі і знікаюць у таўшчыні сцен, а за створкамі раптам паўстае дзівосны, бясконцы, невымоўнай прыгажосці казачны сад — сад мары і начнога святла, дзе сярод зорак і планет, азараючы ўсё святлістасцю, нястомна пырхалі, пералятаючы з аднаго каштоўнага каменя на другі, з аднаго месячнага промня на другі і знікаючы ўдалечыні, чароўныя сінія птушкі, і так іх тут было шмат, што, здавалася, быццам гэта ўжо і не птушкі, а дыханне, блакітнае паветра, душа дзівоснага сада.

Цільціль (*аслеплены, ашаломлены, стаіць так, што святло сада трапляе прама на яго*). О, якое дзівоснае неба!.. (*Уцекачам.*) Хутчэй сюды!.. Яны тут!.. Гэта яны!.. Гэта яны!.. Гэта яны!.. Нарэшце мы іх знайшлі... Тут тысячы сініх птушак!.. Мільёны!.. Мільярды!.. Не злічыць... Хадзі сюды, Міціль!.. Падыдзі сюды, Ціло!.. Хадзіце сюды ўсе!.. Дапамажыце мне!.. (*Кідаецца да птушак.*) Іх можна браць голымі рукамі!.. Яны ручныя!.. Яны нас не баяцца!.. Да мяне! Да мяне!..

Падбгаюць Міціль і іншыя. Усе яны, за выключэннем Ночы і Кошкі, уваходзяць у асляпляльны сад.

Паглядзіце!.. Іх тут процьма!.. Яны самі ляцяць да маіх рук!.. Глядзіце, яны харчуюцца месячнымі прамянямі!.. Міціль, дзе ж ты? Гэтулькі сініх крылаў, гэтулькі злятае пярын, што за імі нічога не відаць!.. Ціло, нельга іх кусаць!.. Не крыўдзі іх!.. Бяры асцярожна!

Міціль (*у віхуры сініх птушак*). У мяне ўжо сем!.. Ой, як яны лопаюць крыламі!.. Мне іх не ўтрымаць!..

Цільціль. Мне таксама! Я завельмі многа набраў!.. Яны вырываюцца!.. Яны адлятаюць прэч!.. У Ціло таксама шмат!.. Яны пацягнуць нас за сабой!.. Узнімуць у паветра!.. Хадзем адсюль!.. Душа Святла нас чакае!.. Вось дзе яна будзе задаволеная!.. Сюды, сюды!..

Цільціль, Міціль і Сабака выходзяць з саду, у іхніх руках б'юцца, валтузяцца птушкі; так, пад шалёны лопат блакітных крылаў праходзяць яны ўсю залу і разам з Хлебам і Цукрам, у якіх птушак няма, ідуць направа — туды, адкуль яны прыйшлі. Ноч і Кошка, застаўшыся адны, узнікаюцца ў глыбіню залы і з трывогай зазіраюць у сад.

Ноч. Яны яе не злавілі?..

Кошка. Не-е... Вунь яна сядзіць на месячным промні... Завельмі высокая, яны да яе не дацягнуліся.

Заслона апускаецца. Адразу ж пасля гэтага злева ўваходзіць Душа Святла, а справа адначасна ўбгаюць Цільціль, Міціль і Сабака. Ва ўсіх траіх рукі заняты сінімі птушкамі, іх так многа, што ніхто і не лічыць, але вась бяда! — ва ўсіх іх бяссіла звешваюцца галоўкі, крылы апушчаны, — дзеці прынеслі змярцвелую, нежывую здабычу.

Душа Святла. Ну што, злавілі?..

Цільціль. Злавілі, злавілі!.. Вунь колькі!.. Там іх тысячы!.. Вось яны!.. Глядзі!.. (*Падносіць птушак да Святла і раптам бачыць, што яны мёртвыя.*) Ай!.. Ды яны мёртвыя!.. Хто ж іх умярціў, хто забіў?.. І твае таксама, Міціль!.. І ў Ціло таксама. (*Ашалела шпурляе мёртвых птушак вобземлю.*) Ах, якая подласць!.. Хто ж іх забіў?.. Што я за няшчасны!.. (*Закрывае твар рукамі; усё цела яго ўздрыгвае ад рыдання.*)

Душа Святла (*па-мацярынску пяшчотна прытуляе яго да сябе*). Не плач, мая дзетачка... Той адзінай Сіняй Птушкі, якая трывае дзённае святло, ты яшчэ не злавіў... Яна адляцела куды-небудзь яшчэ... Але мы яе адшукаем...

Сабака (*глядзіць на мёртвых птушак*). А гэтых з'есці можна?..

Усе адыходзяць налева.

КАРЦИНА ПЯТАЯ

ЛЕС

Лес. Ноч. Месячнае святло. Старыя Дрэвы розных парод — дуб, бук, вяз, таполя, сасна, кіпарыс, ліпа, каштан і іншыя. Уваходзіць Кошка.

Кошка (*аддаючы паклоны ўсім Дрэвам агулам*).
Добры дзень, Дрэвы!..

Шолах, шапаценне лісця.

Дрэвы. Добры дзень!..

Кошка. Сёння вялікі дзень!.. Наш непрыяцель-злоснік, вораг наш ідзе сюды, ён хоча вызваліць схаваныя ў вас сілы і даверыцца вам... Гэта Цільціль, сын дрывасека, які нарабіў вам гэтулькі зла. Цільціль шукае Сінюю Птушку, тую, што вы спрад-веку хаваеце ад Чалавека, тую адзіную Птушку, якая ведае нашу Таямніцу...

Шолах лісця.

Што вы сказалі?.. Ага, Таполя загаварыла!.. Так, у Цільціля дыямент, які валодае ўласцівасцю вызваляць часова нашы душы. Цільціль можа адабраць у нас Сінюю Птушку, і тады мы ўжо дакладна апынемся ў руках Чалавека.

Шолах лісця.

Хто гэта?.. Ага, Дуб!.. Як жывеш?..

На Дубе шалясціць лісце.

Усё хварэеш?.. Дрэнна, значыць, цябе Лакрыца глядзіць, дрэнна даглядае... Застарэлы рэўматызм?.. Павер мне, гэта ўсё з-за моху. Ты вельмі шмат кладзеш яго пад ногі... Сіняя Птушка па-ранейшаму ў цябе?..

На Дубе шалясціць лісце.

Што ты кажаш?.. Так, ваганням тут не павінна быць месца, трэба скарыстаць выпадак і знішчыць яго...

Шолах лісця.

Што?.. Так, і сястрычку таксама, яна таксама павінна памерці...

Шолах лісця.

Ага, іх суправаджае Сабака, ад яго ніякімі сіламі не пазбавіцца...

Шолах лісця.

Што ты сказаў?.. Падкупіць яго?.. Неймаверна... Чаго я толькі не рабіла...

Шолах лісця.

А-а, гэта ты, Сасна?.. Так, падрыхтуй чатыры дошкі... Так, з імі яшчэ Агонь, Цукар, Вада і Хлеб... Яны ўсе за нас, акрамя Хлеба, — Хлеб не надзейны... Адна толькі Душа Святла мае ласку да Чалавека, спрыяе яму ва ўсім, яна сюды не прыйдзе... Я ўгаварыла малых уцячы, пакуль яна спіць... Выпадак рэдкі, надзвычай рэдкі...

Шолах лісця.

А-а, гэта голас Бука!.. Так, ты маеш рацыю, трэба папярэдзіць Жывёлін... Ці ёсць у Труса барабан?.. А сам Трус тут?.. Выдатна, хай неадкладна збірае сход... Ды вось і яны!..

Чуцен бой барабана Труса, які ўсё далей і далей. Уваходзяць
Цільціль, Міціль і Сабака.

Цільціль. Сюды?..

Кошка (з ліслівым, дагодлівым, саладжавым выглядам спяшаецца насустрач дзецям). А-а, гэта ты, мой маленькі валадар!.. Як ты добра выглядаеш!

Які ты сёння прыгожанькі!.. Я пайшла наперад, каб папярэдзіць аб тваім прыходзе... Усё цудоўна. На гэты раз Сіняя Птушка ў нашых руках. Можаш мне паверыць... Я толькі што паслала Труса абвясціць сход — трэба склікаць самых галоўных Жывёлін гэтага лесу... Вось ужо чуваць, як яны прабіраюцца праз гушчар... Чуеш?.. Яны злёгка спужаліся, не адважваюцца падысці бліжэй...

Чуваць муканне кароў, роханне свіней, іржанне коней, вешчанне аслоў і г. д.

(Адводзіць Цільціля ўбок; ціха.) Навошта ты ўзяў з сабой Сабаку?.. Я ж табе казалася, што ён з усімі перасварыўся, нават з Дрэвамі... Баюся, каб яго невыносны нораў нам не напсаваў...

Цільціль. Я ніяк не мог ад яго адчапіцца... *(Ківае пагрозліва на Сабаку.)* Пайшоў прэч адсюль, агіднае стварэнне!..

Сабака. Хто? Я — агіднае стварэнне?.. Чаму?.. Якая за мной правіна? Чым каму не дагадзіў?..

Цільціль. Кажуць табе: пайшоў прэч!.. Няма тут табе чаго рабіць, толькі і ўсяго! І надакучыў жа ты!

Сабака. Я буду маўчаць... Буду назіраць здаля... Хочаш, пакажу фокус?..

Кошка *(Цільцілю, ціха)*. Як ты можаш вытрымаць такую неслухмянасць?.. Дай яму палкай па носе — ён на самай справе невыносны!..

Цільціль *(б'е Сабаку)*. Ты будзеш слухацца ці не?..

Сабака. Ай! Ай! Ай!..

Цільціль. Ну як?..

Сабака. Дазволь я цябе пацалую за тое, што ты мяне пабіў... *(Накідваецца на Цільціля з ласкамі і пацалункамі.)*

Цільціль. Ну, добра! Добра, добра!.. Даволі!.. Пайшоў вон! Прэч адсюль!

Міціль. Не, не, я яго не адпушчу... Калі яго няма, я ўсяго баюся...

Сабака наскоквае на Міціль, ледзь не збівае яе з ног і залашчвае, зацалоўвае яе.

Сабака. Мая цудоўная, мая добрая, харошая мая дзяўчыначка! Прыгожая! Ласкавая! Дазволь я цябе расцалую! Яшчэ, яшчэ, яшчэ!..

Кошка. Вось ідыёт! Ну, мы яшчэ паглядзім... А пакуль не будзем губляць час... Павярні дыямент...

Цільціль. Куды мне стаць?

Кошка. Вось пад гэты прамень месяца — там табе будзе больш відаць... Вось так! Толькі паварочвай асцярожна...

Цільціль паварочвае дыямент — галіны і лісце адказваюць на гэта доўгім трапятлівым трымценнем. Ствалы самых старых і найбольш велічных Дрэў раскрываюцца і выпускаюць прытоеныя, схаваныя ў іх Душы. Знешні выгляд кожнага Духа адпавядае знешнасці і мораву таго Дрэва, якое ён увасабляе. Так, Дух Вяза ўяўляе сабой нешта нахшталь злоснага, пузатага гнома, якога замучыла задышка; Дух Ліпы міралюбны, прастадушны, жыццядарасны; Дух Бука вытанчаны і спрытны; Дух Бярозы белы, скрытны, неспакойны; Дух Вярбы каржакаваты, ускалмачаны, плаксівы; Дух Сасны даўганогі, маўклівы; Дух Каштана прэтанцыёзны; у Таполі Дух вясёлы, неўтаймоўны, балбатлівы.

Адны выходзяць са сваіх ствалоў павольна, размінаючыся, пацягваючыся, як пасля доўгага палону ці векавога сну, іншыя, жвавяя, кемлівыя, разбітныя выскокваюць адным скачком, і ўсе адразу ж абступаюць дзяцей, прытым кожны з іх стараецца трымацца як мага бліжэй да роднага Дрэва.

Дух Таполі (*выбгае першы і крычыць на ўсю глотку*). Людзі!.. Маленькія Людзі!.. З імі можна будзе пагаварыць!.. Канец маўклінасці!.. Канец!.. Адкуль яны?.. Хто яны?.. Хто такія?.. (*Духу Ліпы, які набліжаецца, спакойна, абыякава курачы люльку.*) Ты іх ведаеш?

Дух Ліпы. Штосьці яны мне незнаёмыя...

Дух Таполі. Як жа так — незнаёмыя?!.. Каму ж ведаць людзей, як не табе? Ты вечна разгульваеш вакол іх дамоў...

Дух Ліпы (*узіраецца ў дзяцей*). Ды не, запэўніваю цябе!.. Я іх не ведаю... Яны яшчэ вельмі юныя... Я добра ведаю толькі закаханых, таму што яны прыходзяць да мяне ў месячныя ночы, ды тых, хто пацягвае піва ў засені маіх галін...

Дух Каштана (*з пагардлівым выглядам устаўляе манокль*). Хто яны такія?.. Вясковыя жабракі?..

Дух Таполі. Ну ўжо, пан Каштан, з тае пары як вы ўнадзіліся на бульвары вялікіх гарадоў...

Дух Вярбы (*падыходзіць, грукаючы драўлянымі чаравікамі, і пачынае ныць*). Божа мой, Божа мой!.. Зноў яны абламалі мне галаву і рукі!..

Дух Таполі. Цішэй!.. Дуб выходзіць са свайго палаца!.. Яму, мусіць, нядужыцца... Вы не знаходзіце, што ён пастарэў?.. Колькі яму гадоў?.. Сасна свярджае, што чатыры тысячы, але, памойму, гэта яна хапіла... Пачакайце, зараз ён нам усё растлумачыць...

Павольна набліжаецца Дух Дуба. Ён неверагодна стары, на галаве ў яго вянок з амялы, на ім доўгае зімовае адзенне, распытае імхом і лішайнікам. Ён сляпы. У яго доўгая сівая барада. Адною рукою ён абапіраецца на сукаваты кій, другой — на малады Дубок, які служыць яму павадыром. На плячы ў яго сядзіць Сіняя Птушка. Пры яго набліжэнні Дрэвы выстройваюцца ў ша-рэнгу і з пашанай робяць паклоны.

Цільціль. Сіняя Птушка ў яго!.. Хутчэй, хутчэй да мяне!.. (*Духу Дуба.*) Дайце мне яе!..

Дрэвы. Маўчаць!..

Кошка (*Цільцілю*). Здымі шапачку — гэта Дуб!..

Дух Дуба (*Цільцілю*). Хто ты?..

Цільціль. Я — Цільціль, васпан... Можна ўзяць у вас Сінюю Птушку?..

Дух Дуба. Цільціль, сын дрывасека?..

Цільціль. Так, васпан...

Дух Дуба. Твой бацька нарабіў нам шмат зла... У адной толькі маёй сям'і ён перабіў шэсцьсот маіх сыноў, чатырыста семдзсят пяць дзядзькоў і цётак, тысячу дзвесце дваюрадных братоў і сёстраў, трыста восемдзсят нявестак і дванаццаць тысяч праўнукаў!..

Цільціль. Мне гэта невядома, васпан... Думаю, што ён не назнарок...

Дух Дуба. Навошта ты сюды прыйшоў? Навошта ты выклікаў нашы Душы з іх жылля?..

Цільціль. Даруйце за турботы, васпан... Але Кошка мне сказала, што вы нам адкрыеце, дзе знаходзіцца Сіняя Птушка...

Дух Дуба. Ведаю, ведаю: ты шукаеш Сінюю Птушку, гэта значыць, ты хочаш разгадаць найвялікшую Тайну Быцця, Тайну Шчасця, — разгадаць

для таго, каб Людзі нас пасля канчаткова зняволілі...

Цільціль. Ды не, васпан! Я шукаю яе для ўнучкі Феі Берылюны — дзяўчынка цяжка хвора...

Дух Дуба (*перарыняе яго*). Хопіць!.. Я не чую Жывёлін... Дзе яны? Гэта іх таксама датычыць... Мы, Дрэвы, не павінны несці ўсю адказнасць за тые крутыя меры, якія нам давядзецца прыняць... Калі Людзі даведаюцца, што мы зробім, яны абрушаць на нас шквал самай жорсткае кары... Рашэнне наша павінна быць аднадушным, каб пасля ўсе захоўвалі маўчанне...

Дух Сасны (*глядзіць паверх іншых Дрэў*). Падыходзяць Жывёліны... Іх вядзе Трус... Вось Душы Кая, Быка, Вала, Каровы, Ваўка, Барана, Свінні, Петуха, Казы, Асла і Мядзведзя...

У той чарзе, як Сасна называе Душы Жывёлін, яны ўваходзяць адна за другой і расаджваюцца паміж Дрэў. Толькі Душа Казы ўсё блукае па лесе ды Душа Свінні падкопвае карані.

Дух Дуба. Усе сабраліся?

Трус. Курыца сядзіць на яйках, Заяц дзесьці носіцца, у Аленья баляць рогі, Лісіца хвора — вось медыцынскае пасведчанне, Гусь нічога не зразумела, а Індык раззлаваўся...

Дух Дуба. Іх няяўка мяне вельмі непакоіць. Тым не менш нас дастаткова... Вы ведаеце, браты, аб чым ідзе размова. Вось гэты хлопчык дзякуючы дыяменту, украдзенаму ў магутных сілаў Зямлі, можа завалодаць нашай Сіняй Птушкай і такім чынам вырваць Таямніцу, якую мы захоўвалі з тае пары, калі на Зямлі ўзнікла Жыццё... Але мы з вамі добра ведаем Чалавека і лёгка можам сабе ўявіць, які лёс чакае нас, калі ён вызнае Тайну. Таму я мяркую, што вагацца ў дадзеным выпадку — злачына... Настаў рашучы час: пакуль не позна, дзіця павінна загінуць...

Цільціль. Што ён сказаў?..

Сабака (*вышчарыўшы іклы, ходзіць вакол Духа Дуба*). Бачыў мае зубы, стары паралітык?..

Дух Бука (*з абурэннем*). Ён зневажае Дуб!..

Дух Дуба. Гэта Сабака?.. Праганіце яе! Прадажніку сярод нас няма месца!..

Кошка (*Цільцілю, ціха*). Прыбяры Сабаку... Тут выйшла нейкае непаразуменне... Пакладзіся на мяне — я ўсё ўладжу... Толькі прыбяры хутчэй Сабаку...

Цільціль (*Сабаку*). Пайшоў вон!..

Сабака. Дай мне толькі разарваць гэтаму старому рэўматыку яго туфлі з моху! Вось дзе смеху будзе!..

Цільціль. Маўчаць! Ідзі адсюль! Ды ці пойдзеш ты, нарэшце, агіднае стварэнне?..

Сабака. Добра, добра, пайду... Калі табе спатрэблюся, я вярнуся...

Кошка (*Цільцілю, ціха*). Было б лепш прывязаць яго, а то ён наробиць спраў... Дрэвы раззлююцца і ўсё можа дрэнна скончыцца...

Цільціль. Як жа тут быць? Я недзе падзеў ланцужок...

Кошка. А вось якраз падыходзіць Плюшч — у яго моцныя ніткі...

Сабака (*гыркае*). Я яшчэ вярнуся, я яшчэ вярнуся!.. Падагрык! Кашлюн!.. Заморак стары, корань гнілы! Гэта тут Кошка ўсім закручвае!.. Ну ды я ёй зараз пакажу!.. Што ты ўсё шэпчаш, іюдапрадажнік, тыгр крыважэрны, маршал Базен?.. Ррр, рррр, ррр!..

Кошка. Бачыш? Ён усім грубіяніць...

Цільціль. Гэта праўда, ён невыносны, так у нас нічога не атрымаецца... Пан Плюшч, звяжыце яго, калі ласка!..

Дух Плюшча (*даволі нясмела падыходзіць да Сабакі*). А ён не ўкусіць?..

Сабака (*бурчыць*). Не ўкушу, не ўкушу!.. Насупраць — расцалую!.. Вось ты зараз убачыш!.. Ну, падыдзі, падыдзі, куча старых вяровак!..

Цільціль (*гразіць яму палкай*). Ціло!..

Сабака (*поўзае ля ног Цільціля і віляе хвостом*). Што загадаеш, маё маленькае бажанства?..

Цільціль. Ляж ніцма! Слухацца Плюшча!.. Дай сябе скруціць, а то...

Дух Плюшча звязвае яго.

С а б а к а (*ціхенька бурчыць*). Вяроўка!.. Пятля!.. Путь для коняў! Вяроўка для свінняў!.. Маё маленькае бажаньне, зірні! Ён звязвае мне лапы!.. Ён душыць мяне!..

Ц і л ь ц і л ь. Так табе і трэба!.. Заслужыў!.. Маўчы, ляжы смірна, спакою ад цябе няма!..

С а б а к а. А ўсё ж ты гэта дарэмна... У іх ня добрае наўме, у галаве... Маё маленькае бажаньне, сцеражыся!.. Ён заціскае мне рот!.. Я не магу гаварыць!..

Д у х П л ю ш ч а (*звязаўшы па руках і нагах Сабакі*). Куды яго аднесці?.. Я яму рот заткнуў... Хай цяпер паспрабуе пагаварыць!..

Д у х Д у б а. Прывяжыце яго мацней там, за майм ствалом, да майго вялікага караня... Пасля падумаем, што з ім зрабіць...

Дух Плюшча і Дух Таполі адносяць Сабакі за ствол Дуба.

Аднеслі?.. Добра. Нарэшце мы пазбавіліся ад гэтага непажаданага сведкі, ад гэтага адступніка і цяпер можам вынесці рашэнне, якое нам падказваюць ісціна і справядлівасць... Не схаваю, не ўтаю ад вас: я ўсхваляваны да глыбіні душы... Упершыню нам дадзена права судзіць Чалавека і даць яму адчуць нашу сілу... Ён заўсёды быў з намі да таго жорсткі, так жакліва несправядлівы, што, па-мойму, не можа быць двух думак адносна таго, які вынесці яму прысуд...

Д р э в ы і Ж ы в ё л і н ы. Не можа быць двух думак!.. Не можа! Не можа! Не можа! Павесіць!.. Смерць яму!.. Занадта ён быў несправядлівым!.. Завельмі злоўжываў сваёй уладай!.. Растапцаць яго!.. З'есці яго!.. Зараз жа!.. Зараз жа!..

Ц і л ь ц і л ь (*Кошцы*). Што гэта з імі? Чым-небудзь незадаволены?..

К о ш к а. Не турбуйся... Яны некалькі не ў гуморы, таму што вясна сёлета позняя... Здайцеся на мяне, я ўсё ўладжу...

Д у х Д у б а. Ваша аднадушнасць зусім натуральная. Цяпер трэба толькі выбраць для яго пакаранне найбольш мэтазгоднае, каб найменш на нас клалася падазрэнне ў наўмысным забойстве, каб не было

ніякіх доказаў аб тым, калі Людзі знойдуць у лесе трупы дзяцей...

Цільціль. Што ўсё гэта азначае?.. Куды ён хіліць, да чаго? Урэшце мне гэта надакучыла... Сіняя Птушка ў яго, хай ён мне яе аддасць...

Бык (*выступае наперад*). Самае мэтазгоднае і самае надзейнае — гэта рагамі ў живот. Хочаце, я яго бадану?..

Дух Дуба. Хто гэта гаворыць?

Кошка. Гэта Бык.

Карова. Ну чаго выскачыў? Я ў гэтыя справы не ўмешваюся... Мне трэба з'есці ўсю траву з таго поплава, што заліты блакітным святлом месяца... У мяне сваіх клопатаў хапае...

Вол. У мяне таксама. Я загадзя з усім згодны...

Дух Бука. Я прапаноўваю павесіць іх на маім самым высокім суку...

Дух Плюшча. А я скручу пятлю...

Дух Сасны. А я ахвярую чатыры дошкі на дамавіну...

Дух Кіпарыса. А я дам месца для вечнага спачыну...

Дух Вярбы. Самае простае — утапіць іх у адной з маіх рэк... Бяру гэта на сябе...

Дух Ліпы (*прымірэнча*). Хопіць вам! Гэта ўжо завельмі жорстка! Яны яшчэ такія маладзенькія!.. Іх выдатна можна абясшкодзіць такім чынам: я абнясу іх агароджай з маіх галін і сукоў — гэта будзе ім турмой...

Дух Дуба. Хто гэта гаворыць?.. Мне здаецца, я пазнаю саладжавы голас Ліпы...

Дух Сасны. Так яно і ёсць...

Дух Дуба. Значыць, і сярод нас завёўся адступнік, як і сярод жывёлы?.. Да гэтай пары мы аплаквалі толькі здраду Пладовых Дрэў, але ж гэта не сапраўдныя Дрэвы...

Свіння (*варочаючы свае хцівыя вочкі*). А памойму, перш за ўсё трэба з'есці дзяўчынку. У яе, напэўна, вельмі салодзенькае мяса...

Цільціль. Што яна кажа?.. Ты ў мяне дачкаешся, ах ты такая-разгэтакая!..

Кошка. Не магу зразумець, што з імі здарылася. Ва ўсякім выпадку, справа прымае непажаданы паварот...

Дух Дуба. Цішэй!.. Мы павінны вырашыць, каму прадаставіць гонар нанясення першага ўдару, хто адвядзе ад нашых вярхоў вялізную з усіх небяспек, якая пастаянна з намі з дня нараджэння Чалавека.

Дух Сасны. Гонар гэты належыць табе, нашаму цару і патрыярху...

Дух Дуба. Гэта сасна гаворыць? На жаль, я вельмі стары! Я сляпы, слабы, мае застылыя рукі мяне ўжо не слухаюцца... Не, гэта ты, брат мой, вечна зялёны, заўжды стройны, ты прысутнічаў пры нараджэнні большасці гэтых дрэў, ты замест мяне будзеш купацца ў славе, паслужыўшы высакароднай справе нашага вызвалення...

Дух Сасны. Пакорна дзякую, ойча... Але мне і так ужо выпаў гонар пахаваць ахвяры, я баюся выклікаць тым зайздрасць у сваіх таварышаў. Памойму, пасля нас з табой самы старэйшы і самы паважаны, дастойны, дарэчы, уладальнік найлепшай паліцы,— гэта Бук...

Дух Бука. Я, ведаеце, паточаны чарвякамі ды і паліца ў мяне ненадзейная... Вось у Вяза і Кіпарыса зброя магутная...

Дух Вяза. Я б з задавальненнем, але ледзь стаю. Ноччу крот вывіхнуў мне вялікі палец на назе...

Дух Кіпарыса. Ну, а я гатовы... Але толькі справа вось у чым: майму брату, Духу Сасны, выпаў гонар хаваць дзяцей, за мной жа, ва ўсякім выпадку, застаецца права плакаць на магіле... Я не хачу, каб мяне так вылучалі,— гэта несправядліва... Звярніцеся лепш да Таполі.

Дух Таполі. Да мяне?.. Злітуйцеся! Маё дрэва пшчотней цела дзіцяці!.. І потым мне штосьці не па сабе... Мяне зябіць, трасе. Паглядзіце на маё лісце... Напэўна, я застудзіўся на золкім ранку.

Дух Дуба (*гнеўна*). Вы баіцеся Чалавека!.. Нават бездапаможныя, безабаронныя дзеці выклікаюць у вас той незразумелы страх, які і робіць усіх нас рабамі Чалавека!.. Але не! Хопіць!.. Падобны выпадак больш не надарыцца, і вось я, стары, лядашчы, сляпы, пайду адзін на спрадвечнага ворага!.. Дзе ён?.. (*Намацваючы дарогу посахам, накіроўваецца да Цільціля.*)

Ці л ь ц і л ь (*дастае з кішэні нож*). Дык гэта ты на мяне, дзед, са сваёй дубінай-калом?..

Усе Дрэвы, скалануўшыся ад убачанага нажа, прастагналі, нібыта Людзі, і гэтак жа жудасна залемантавалі ад страху перад смерцю. І сталі яны паміж Цільцілем і Духам Дуба і спрабуюць утрымаць дзеда.

Дрэвы. У яго нож!.. Сперажыццяся!.. У яго нож!.. Дух Дуба (*вырываючыся*). Пусціце!.. Ці нож, ці сякера — ці не ўсё роўна?.. Хто мяне трымае?.. Як, вы ўсе?.. Як, вы ўсе мяне не пускаеце? (*Кідае на зямлю псах*.) Ну што ж!.. Сорам і сорам нам, Дрэвам!.. Хай нас вызваляюць Жывёліны!..

Бык. Вось і выдатна!.. Я гэта бяру на сябе!.. Раз бадануць — і справе канец!..

Вол і Карова (*трымаюць яго за хвост*). Куды ты прэшся?.. Не строй дурня, не рабі глупства!.. Нядобрая гэта справа!.. І не дабром яна скончыцца... А расхлёбваць за іншых давядзецца нам... Не ўмешвайся... Гэта справа Дзікіх Звяроў...

Бык. Не, не!.. Гэта мая справа!.. Пачакайце!.. Ды трымайце ж мяне, а то я нараблю тут такога!..

Міціль вішчыць ад страху.

Ці л ь ц і л ь (*да Міціль*). Не бойся!.. Схавайся за мяне... у мяне нож..

Певень. Бядовы малы...

Ці л ь ц і л ь. Дык гэта вы на мяне раззлаваліся? А сёл. Ну вядома, хлопчык! А ты толькі цяпер здагадаўся?..

Свіння. Маліся — прыйшоў твой апошні час. А дзяўчынку не хавай... Я хачу ёй палюбавацца... Я спачатку з'ем яе...

Ці л ь ц і л ь. Што я вам зрабіў?..

Баран. Роўна нічога, хлапчынка. Ты толькі з'еў майго маленькага брата, двух сяспёр, трох дзядзькоў, цётку і дзядулю з бабуляй... Пачакай, пачакай, хай толькі цябе саб'юць з ног — тады ты ўбачыш, што ў мяне таксама ёсць зубы...

А сёл. А ў мяне капыты.

Конь (*ганарліва іржэ*). Вось я яму зараз пакажу!.. Як, па-вашаму, лепш: загрызці яго ці затаптаць?

Конь з рашучым выглядам ідзе на Цільціля, той замахваецца на яго нажом. На Каня раптоўна навальваецца страх, і ён на ўсю моц бяжыць, уцякае ад Цільціля.

Э, не!.. Гэта несумленна!.. Якая ж гэта гульня?.. Ён абараняецца!..

Певень *(не можа схаваць свайго захаплення)*.

А хлапчанё не з баязліўцаў!..

Свіння *(Мядзведзю і Ваўку)*. Давайце разам!..

Я вас буду падтрымліваць з тылу... Мы іх павалім, а потым падзелім дзяўчынку...

Во ўк. Адцягніце іх увагу... а я абыду іх ззаду... *(Накідваецца на Цільціля ззаду і ледзь не збівае з ног.)*

Цільціль. Якое вераломства!..

Цільціль апускаецца на адно калена і, размахваючы нажом, стараецца абараніць сястрычку, тая крычыць не сваім голасам. Бачачы, што Цільціль амаль пераможаны, Жывёліны і Дрэвы падыходзяць бліжэй і стараюцца ўдарыць яго. Раптоўна цямнее.

Цільціль у адчаі заве на дапамогу.

Да мяне! Да мяне!.. Ціло!.. Дзе Кошка?.. Ціло!.. Цілета!.. Цілета!.. Дапамажыце! Дапамажыце!..

Кошка *(здаля, фальшывым тонам)*. Я не магу падысці!.. Я вывіхнула сабе лапку...

Цільціль *(адбіваецца ад удараў і храбра абараняецца)*. Дапамажыце!.. Ціло! Ціло!.. Я выбіўся з сілы!.. Іх многа!.. Мядзведзь! Свіння! Воўк! Асёл! Сасна! Бук!.. Ціло! Ціло! Ціло!..

Цягнуць за сабой абрыўкі нітак, з-за ствала Дуба выскоквае С а б а к а і, расштурхаўшы Дрэвы і Жывёлін, кідаецца да Цільціля і шалёна яго абараняе.

С а б а к а *(раз'юшана-азвярэла кусае ўсіх засаб)*. Вось табе! Вось табе!.. Не бойся, маё маленькае бажаство!.. Я ім пакажу! Зубы ў мяне вострыя!.. Ну як, Мядзведзь? Па-маладзецку, зухавата я цябе кусануў, як там цяпер твой тлусты задок?.. Хто яшчэ жадае памерацца са мной сілай, хто падужаецца-пабарукаецца са мной?.. Вось табе, Свіння, вась табе, Конь! Вось табе, Бык, ты ўжо без хваста! Так, так! На Буку парваў штаны, а на Дубу — спадніцу!.. Сасна дала драла!.. А ўсё ж бой яшчэ гарачы!..

Цільціль (*зняможана*). Я больш не магу... Кіпарыс з усяе сілы ўдарыў мяне па галаве...

Сабака. Ай! Гэта Вярба мяне так... Лапу мне зламала...

Цільціль. Зноў яны наступаюць!.. Усе адразу!.. Цяпер Воўк!

Сабака. Пачакай, зараз я яго пачастую!..

Воўк. Дурань!.. Ты ж наш брат! А яго бацькі ўтапілі, загубілі тваіх дзяцей!..

Сабака. І добра зрабілі!.. Туды ім і дарога!.. Яны на цябе былі падобнымі!..

Дрэвы і Жывёліны. Адступнік!.. Дурань!.. Зраднік! Каварная, вераломная душа! Круглы дурань!.. Зраднік, якога свет не чуў! І не бачыў яшчэ! Кінь Чалавека! Ён наш забойца, нічога добрага, акрамя пагібелі, не нясе нам! Хадзі да нас, вяртайся да сваіх!

Сабака (*у баявым запале і ахвярным парыве*). Не, не!.. Адзін супраць усіх!.. Не, не!.. Я не здраднік, я верна служу сваім бажанням!.. Найлепшым бажанням! Самым найвялікшым!.. (*Цільцілю*.) Сцеражыся: на цябе кіруе Мядзведзь!.. А вунь Бык!.. Зараз я схалю яго за горла... Ай!.. Ён мяне нагой... Асёл выбіў мне два зубы...

Цільціль. Я болей не магу, Ціло!.. Ай!.. Гэта Вяз мяне ўдарыў... Глянё: на руцэ кроў... Гэта Воўк ці Свіння...

Сабака. Пачакай, маё маленькае бажанства... Дай я цябе распалую. Лізану языком... І ўсё зажыве... Схавайся за мяне... Цяпер яны ўжо не адважацца... Ах, як бы не так!.. Зноў наступаюць!.. Вось гэта ўдар! З усіх удараў удар!.. Трымайся!..

Цільціль (*падае на зямлю*). Ну, канец!..

Сабака. Нехта ідзе... Я чую, чую!..

Цільціль. Дзе?.. Хто?..

Сабака. Там, там!.. Гэта Душа Святла!.. Яна расшуквала нас!.. Мы выратаваны, мой каралевіч!.. Пацалуй мяне!.. Мы выратаваны!.. Глядзі!.. Яны спужаліся!.. Яны ўцякаюць!.. Яны збаяліся!..

Цільціль. Душа Святла!.. Душа Святла!.. Хадзі сюды!.. Хутчэй!.. Яны ўзбунтаваліся!.. Яны ўсе супраць нас!..

Уваходзіць Душа Святла.

У гэты час над лесам займаецца зара.

Душа Святла. Што такое?.. Што тут адбы-
ваецца?.. Дурненькі! Як жа ты не здагадаўся?..
Павярні дыямент — яны адразу знікнуць, іх праг-
лыне Змрок і Маўчанне, і нічога ўжо не будзе больш
страшнага!

Цільціль паварочвае дыямент. У тое ж імгненне Душы Дрэў
кідаюцца да сваіх ствалоў, і ствалы за імі зачыняюцца. Душы
Жывёлін таксама знікаюць. Здала бачна, як мірна пасвяцца на
поплаве Карова і Баран. Лес зноў ціхі і бяскрыўдны. Цільціль
здзіўлена азіраецца па баках.

Цільціль. Куды яны збеглі? Што гэта з імі
было?.. Напэўна, узвар'яваліся, уз'юшыліся так,
што, можна сказаць, пашалелі...

Душа Святла. Ды не, яны заўсёды такія,
толькі звычайна гэта не бачна... Я цябе папярэдзва-
ла: калі мяне няма, разбуджваць іх небяспечна...

Цільціль (*выцірае нож*). Што б ад мяне заста-
лося, калі б не Сабака і нож, які я захапіў з сабой!..
Я не ўяўляў сабе, што яны такія злыя!

Душа Святла. Цяпер ты разумееш, што ў гэ-
тым свеце Чалавек — адзін супраць усіх...

Сабака. Маё маленькае бажанства, табе вельмі
балюча?..

Цільціль. Нічога, пройдзе... А Міціль яны не
чапілі... А з табой што яны зрабілі, мілы мой Ціло!..
Пашча твая ў крыві, лапа зламаная...

Сабака. Дробязі!.. Да заўтрага ўсё заживе...
Так, гарачая ў нас была бітва!

Кошка (*кульгаючы, выходзіць з кустоў*). Яшчэ
якая гарачая! Бык бадануў мяне ў живот... Слядоў
не бачна, але страшэнна балюча... А Дуб зламаў
мне лапку...

Сабака. Цікава ведаць, якую...

Міціль (*гладзіць Кошку*). Дык гэта праўда, бед-
ная мая Цілета?.. Дзе ж ты была?.. Я цябе не ба-
чыла...

Кошка (*фальшывым тонам*). Мяне, мамачка,
паранілі вельмі хутка — толькі я кінулася на гэту
брыдкую Свіню, якая хацела цябе з'есці... Вось тут
Дуб і аглушыў мяне сваім ударам...

Сабака (*Кошцы, праз зубы*). Я з табой яшчэ
паквітаюся, пагаманю з табой яшчэ з вока на вока...
Знайду час!..

Кошка (да Міціль, жаласна). Мамачка, ён мяне крыўдзіць!..

Міціль (Сабаку). Пакінь ты яе ў спакоі, агіднае стварэнне!..

Усе адыходзяць.

Заслона

ДЗЕЯННЕ ЧАЦВЁРТАЕ

КАРЦІНА ШОСТАЯ

ПЕРАД ЗАСЛОНАЙ

Уваходзяць Цільціль, Міціль, Душа Святла, Сабака, Кошка, Хлеб, Агонь, Цукар, Вада і Малако.

Душа Святла. Я атрымала запіску ад Феі Берылюны — яна піша, што Сіняя Птушка, па ўсёй верагоднасці, знаходзіцца тут...

Цільціль. Дзе — тут?..

Душа Святла. Вунь там, на могілках, за агароджай... Відаць, нехта з нябожчыкаў хавае яе ў сваёй магіле... Трэба даведацца, хто іменна... Давядзецца іх усіх агледзець...

Цільціль. Агледзець?.. Якім чынам?..

Душа Святла. Вельмі проста: каб не вельмі іх трывожыць, ты павярні дыямент роўна ў поўнач. Тады яны выйдучь з магіл. А хто не выйдзе, тых ты ўбачыш у трунах...

Цільціль. А яны не раззлююцца?..

Душа Святла. Ніколькоі. Яны нават не прыкмецяць... Увогуле, яны не любяць, калі іх трывожаць, але ў поўнач яны самі звыклі выходзіць, так што гэта іх не абцяжарыць...

Цільціль. Чаму Хлеб, Цукар і Малако такія бледныя? Чаму яны маўчаць?..

Малако (пахістваючыся). Я, напэўна, зараз скісну...

Душа Святла (Цільцілю, ціха). Не звяртай увагі... Яны баяцца нябожчыкаў...

Агонь (дурэе, гарэзуе). А я не баюся!.. Я прывык

спальваць іх... Калісьці я іх усіх спальваў... Тады было весялей, чым цяпер...

Цільціль. А чаму Ціло дрыжыць?.. Ён таксама баіцца?..

Сабака (*ляскаючы зубамі*). Хто, я?.. Я не дрыжу!.. Я нічога не баюся. Але, калі ты памрэш, я таксама памру...

Цільціль. А чаму Кошка маўчыць?..

Кошка (*таёмніча*). Я ведаю, што гэта такое...

Цільціль (*Душы Святла*). А ты з намі пабудзеш?..

Душа Святла. Не, я лепш пастаю з Душамі Прадметаў і Жывёлін ля могільнікавых варот... Мой час яшчэ не настаў... Святло яшчэ не валодае такой магчымасцю — прабірацца да нябожчыкаў... Я пакіну цябе аднаго з Міціль...

Цільціль. А Ціло нельга пакінуць з намі?..

Сабака. Так, так, я застануся, застануся тут... Я хачу быць з маім маленькім бажанствам!

Душа Святла. Не, гэта немагчыма... Фея вельмі строга забараніла... Ды і чаго баяцца?..

Сабака. Ну што ж, нічога не паробіш... Але калі нябожчыкі злыя, то ты, маё маленькае бажанства, зрабі так (*свіціць*) — і я тут як тут... Будзе тое ж, што ў лесе: гаў, гаў, гаў!..

Душа Святла. Ну, бывайце, мае дарагія!.. Я буду блізка... (*Цалуе дзяцей.*) Хто мяне любіць і каго люблю я, тыя заўсёды мяне знойдуць... (*Душам Прадметаў і Жывёлін.*) А вы — сюды...

Душа Святла, Душы Прадметаў і Жывёлін знікаюць. Дзеці застаюцца адны пасярэдзіне авансэны. Заслона рассоўваецца, а за ёй — карціна сёмая.

КАРЦІНА СЁМАЯ

МОГІЛЬНІК

Ноч. Месячнае святло. Вясковы могільнік. Шмат магіл, абкладзеных дэярнам узгоркаў, драўляных крыжоў, магільных пліт і г. д. Цільціль і Міціль стаяць каля помніка.

Міціль. Я баюся!

Цільціль (*не вельмі бадзёра*). А я не баюся...

Міціль. А нябожчыкі злосныя?..
Цільціль. Ды не, яны ж нежывыя...
Міціль. А ты іх калі-небудзь бачыў?..
Цільціль. Ага, неяк аднойчы, даўно, калі я быў яшчэ зусім маленькім...
Міціль. Ну, ну? Якія ж яны?..
Цільціль. Зусім белыя, вельмі спакойныя, вельмі халодныя і нічога не гавораць, заўсёды маўклівыя...
Міціль. Мы іх зараз убачым?..
Цільціль. Калі Душа Святла абяцала, значыць, убачым...
Міціль. А дзе ж яны?..
Цільціль. Вось тут, пад дзёрнам, пад гэтымі вялікімі камянямі...
Міціль. Яны тут цэлы год?..
Цільціль. Так.
Міціль (*паказвае на пліты*). А гэта дзверы іх дамоў?..
Цільціль. Так.
Міціль. А добрым надвор'ем яны выходзяць пагуляць?..
Цільціль. Яны могуць выходзіць толькі ноччу...
Міціль. Чаму?..
Цільціль. Таму што яны ў адных сарочках...
Міціль. Ну, а ў дождж?..
Цільціль. Дажжом яны не выходзяць...
Міціль. А ў іх добра?..
Цільціль. Кажуць, вельмі цесна...
Міціль. А дзеці ў іх ёсць?..
Цільціль. Вядома, усе мёртвыя дзеці — з імі...
Міціль. Чым жа яны харчуюцца?..
Цільціль. Карэнне ядуць...
Міціль. Дык мы іх убачым?..
Цільціль. Вядома, убачым. Калі дыямент павернуты, усё відаць.
Міціль. А што яны нам скажуць?..
Цільціль. Нічога не скажуць — яны ж не гавораць...
Міціль. А чаму яны не гавораць?..
Цільціль. Таму што ім няма чаго сказаць.
Міціль. А чаму ім няма чаго сказаць?..
Цільціль. Ты мне надакучыла...

Міціль. Калі ты павернеш дыямент?..

Цільціль. Ты ж чула, што Душа Святла загадала, каб нябожчыкам было менш хваляванняў-турбот, трэба чакаць поўначы...

Міціль. А чаму ім так менш турбот?..

Цільціль. Таму што ў гэты час яны выходзяць падыхаць паветрам.

Міціль. А поўнач яшчэ не наступіла?..

Цільціль. Табе царкоўны гадзіннік відаць?..

Міціль. Відаць. Я нават бачу маленькую стрэлку...

Цільціль. Ну дык цяпер, вось зараз праб'е поўнач... Вось!.. Якраз... Чуеш?..

Б'е поўнач.

Міціль. Пойдзем адсюль!..

Цільціль. Нельга... я зараз павярну дыямент...

Міціль. Не трэба, не трэба!.. Не паварочвай!..

Пойдзем адсюль!.. Мне страшна, браток!.. Мне так страшна!..

Цільціль. Ды няма ж нічога небяспечнага...

Міціль. Я не хачу глядзець на нябожчыкаў!.. Не хачу!..

Цільціль. Не хочаш — не глядзі, заплюшчы вочы...

Міціль (*учапіўшыся ў Цільціля*). Не, Цільціль, я нізавошта тут не застануся!.. Я не магу!.. Яны выйдуць з магіл!..

Цільціль. Чаго ты так дрыжыш?.. Ну выйдуць на хвілінку...

Міціль. Ды ты сам дрыжыш!.. Яны такія жудасныя!..

Цільціль. Пара! Час не чакае!..

Цільціль паварочвае дыямент. Страшнае імгненне маўчання і здранцвення. Але вось захісталіся-заварушыліся крыжы, потым раскрываюцца ўзгоркі, узнімаюцца пліты.

Міціль (*прыціснуўшыся да Цільціля*). Выходзяць!.. Вось яны!..

І тут з усіх параскрытых магіл павольна ўзнімаюцца цэлыя снапы кветак; спачатку невыразныя, цьмяныя, няўлоўныя, быццам клубы дыму, кветкі гэтыя паступова наліваюцца цнатлівай белізнай, растуць, бяруць у палон сваёй пышнасцю, багаццем, непаўторнай прыгажосцю, запаланіўшы ўрэшце ўвесь могільнік, ператвараюць яго ў нейкі чароўны, чысты, як шлюбнае адзенне, сад, а ў гэты час над садам займаецца зара. Блішчыць раса, распускаюцца кветкі, у галінах шапаціць вецер, гудуць пчолы, прачынаюцца птушкі і нападўняюць прастору першымі ўрачыстымі, поўнымі радасці і захаплення гімнамі Сонцу і Жыццю. Узрушаныя, ашаломленыя Цільціль і Міціль, трымаючыся за рукі, ходзяць сярод кветак і не могуць знайсці сляды магіл.

Міціль (*шукае ў траве*). Дзе ж мёртвыя?..
Цільціль (*таксама шукае*). Мёртвых няма...

З а с л о н а

КАРЦІНА ВОСЬМАЯ

ПЕРАД ЗАСЛОНАЙ, ЯКАЯ ЎСЯ НІБЫ САТКАНА З ПРЫГОЖЫХ АБЛАЧЫН

Уваходзяць Цільціль, Міціль, Душа Святла, Сабака, Кошка, Хлеб, Агонь, Цукар, Вада і Малако.

Душа Святла. Думаю, што цяпер Сіняя Птушка ў нашых руках. З самага пачатку мне гэта неяк не прыходзіла ў галаву... Толькі сёння, калі я на світанку набіралася моцы, мяне, быццам прамень сонца, азарыла адна думка... Мы зараз стаім ля ўваходу ў чароўныя Сады, дзе над возерам Лёсу жывуць усе зямныя Радасці, Шчасце, Раскоша.

Цільціль. А іх многа? Іх можна будзе ўзяць з сабой? Яны маленькія?..

Душа Святла. Ёсць маленькія і вялікія, тлустыя і стройныя, чароўныя і непрывабныя... Зрэшты, найбольш агідныя, непрыемныя, ад якіх адштурхвае, былі нядаўна выгнаны з Садоў і пайшлі яны шукаць прыстанішча ў Няшчасцяў. Трэба вам сказаць, што Няшчасці жывуць зусім побач, у Пячоры, і Пячора гэта злучаецца з Садамі Шчасця і Раскошы, яе аддзяляе ад іх нешта накшталт лёгкай смугі ці найтонкай заслоны, якая ўвесь час гайдаецца ад ветру, што дзьме з Вяршынь Правасуддзя і з Нетраў Вечнасці... Цяпер нам трэба аб усім дамовіцца і прыняць меры перасцярогі. Амаль усе яны — Шчас-

це, Раскоша — у вышэйшай ступені дабрадушныя, лагодныя, аднак сярод іх сустракаюцца яшчэ больш небяспечныя і вераломныя, чым самыя найвялікія няшчасці...

Хлеб. У мяне ёсць прапанова! Калі яны такія небяспечныя і каварныя, дык ці не лепей нам пачакаць ля ўваходу з тым адным намерам, каб неадкладна працягнуць руку дапамогі дзецям, якія адважацца пусціцца наўцёкі адтуль?..

Сабака. Ні ў якім разе! Ні ў якім разе!.. Я хачу паўсюдна быць побач з маімі маленькімі бажаннямі, усюды за імі ісці ўслед!.. А хто баіцца, той хай застаецца ля ўваходу!.. Нам не патрэбны (*глядзіць на Хлеб*) ні баязліўцы, ні (*глядзіць на Кошку*) здраднікі!..

Агонь. Я пайду!.. Там, кажуць, весела!.. Увесь час скачуць!..

Хлеб. А там ядуць?..

Вада (*хныкае*). Я ніколі не бачыла Шчасця, нават самага маленькага!.. Дайце ж мне паглядзець!..

Душа Святла. Памаўчыце! Ніхто вас не запытвае... Вось што я вырашыла: Сабака, Хлеб і Цукар пойдучь з дзецьмі. Вада не пойдзе — яна вельмі халодная, Агонь таксама не пойдзе — ён вялікі пракуда і свавольнік. Малаку я вельмі раю пачакаць ля ўваходу — яно занадта ўражлівае. Што ж тычыцца Кошкі, то тут яе справа, як яна хоча...

Сабака. Яна баіцца!..

Кошка. Я зайду па дарозе да сваіх неразлучных, шчырых сяброў Няшчасцяў — яны жывуць побач са Шчасцем, Раскошай!..

Цільціль. А ты, Душа Святла, пойдзеш?..

Душа Святла. Я не магу ўвайсці туды ў такім выглядзе — многія з паненак Шчасця мяне не трываюць... Але ў мяне ёсць з сабой шчыльная тоўстае пакрывала, якім я ахінаюся кожны раз перад наведаннем шчасліўчыкаў... (*Разгортвае доўгае пакрывала і старанна ў яго ўкручваецца-захінаецца.*) Неводзін прамень маёй Душы не павінны праглядваць, бо ёсць на свеце шмат Шчасця пужлівага і нешчаслівай Раскошы... Вось цяпер самыя цудоўныя і самыя сытыя, гладкія і тыя не збаяцца!..

Заслона рассоўваецца, а за ёй адкрываецца карціна дзевятая.

КАРЦІНА ДЗЕВЯТАЯ

САДЫ ШЧАСЦЯ, РАСКОШЫ

Калі заслона рассоўваецца, то перад уваходам у Сады адкрываецца нешта накшталт залы з высокімі мармуровымі калонамі, паміж якімі, закрываючы глыбіню сцэны, вісяць на залатых шнурах цяжкія пурпурныя заслоны. Убранне залы нагадвае мастацтва найбольш паучцёвых і найбольш пышных мастакоў венецыянскага і фламандскага Адраджэння (Веранезе, Рубенса). Гірлянды кветак, рогі дастатку, вазы, статуі, усюды ўсё пазалочана. Пасярод цяжкі раскошны стол з яшмы і пазалочанай медзі, застаўлены кандэлябрамі, крышталём, залатымі і сярэбранымі блюдамі з Дзівоснымі разнастайнымі стравамі. За сталом і вакол стала ядуць, п'юць, гарлапаныць, спяваюць, размахваюць рукамі, качаюцца па падлозе, спяць сярод недаедзенай дзічыны, райскіх пладоў, збаноў і перакулёных чашаў, келіхаў с а м ы я т л у с т ы я з з я м н ы х Ш ч а с ц е , Р а с к о ш а . Яны вялізныя, наймаверна грузныя, румяныя, апранутыя ў аксаміт і парчу, на галовах у іх залатыя кароны, аздобленыя жэмчугам і каштоўнымі камянямі. Прыгожыя рабыні разносяць адно за адным аздобленыя султанам стравы і пеністыя напіткі. Пошлая, бравурная, грубая музыка з пераважнай большасцю медных інструментаў. Сцэну залівае цяжкое чырвонае святло. Ц і л ь ц і л ь , М і ц і л ь , С а б а к а , Х л е б і Ц у к а р на прэрднім плане справа, нясмела ціснуцца, туляцца да Д у ш ы С в я т л а . Ж о ш к а моўчкі праходзіць па тым жа баку ў глыбіню сцэны, прыўзнямае нейкую цёмную заслону і хаваецца за ёй.

Цільціль. Што гэта за таўстуны весяляцца і ядуць такія смачныя стравы?

Душа Святла. Гэта самыя тлустыя зямныя Шчасце, Раскоша, іх лёгка распзнаць. Быць можа, Сіняя Птушка на хвілінку выпадкова да іх заляцела, але, зрэшты, гэта малаверагодна. Усё ж не паварочвай пакуль нашага алмаза. Для ачысткі сумлення давай абследем гэтую частку залы.

Цільціль. А падысці да іх можна?

Душа Святла. Вядома. Яны не злосныя, але яны пашлякі, ды яшчэ да таго ж даволі дрэнна выхаваныя пашлякі!

Міціль. Якія ў іх цудоўныя пірожныя!..

Сабака. А дзічына! А кілбаса! А бараніна! А цялячая пачонка!.. (Урачыста.) Самы тонкі знаўца не знойдзе нічога лепшага ва ўсім свеце за цялячую пачонку!..

Хлеб. Хіба акрамя каравая з найлепшай пшані-

цы! Ён у іх боскі!.. Да таго смачны, да таго смачны!.. І яшчэ таўсцей за мяне!..

Цукар. Прабачце, прабачце! Прабачце, калі ласка!.. Дазвольце, дазвольце... Не хацелася б нікога пакрыўдзіць, аднак не забудзьце, што слава і гродасць гэтага стала — ласункі-прысмакі — сваім бляскам і раскошай засланяюць, зацямяюць, калі можна так выказацца, усё лепшае ў гэтай зале, а магчыма, і ва ўсім свеце...

Цільціль. Які ў іх задаволены і шчаслівы выгляд!.. Гарлапаняць! Рагочуць! Спяваюць!.. Памойму, яны нас прыкмецілі...

Сапраўды, каля дзесяці найбольш тлустых Раскош устаюць з-за стала і з цяжасцю, падтрымліваючы рукамі жываты, ідуць да дзяцей.

Душа Святла. Не бойся, яны вельмі гасцінныя, ветлівыя... Верагодна, яны хочуць пачаставаць цябе абедам... Не згаджайся, ні ў якім разе не згаджайся, інакш ты забудзеш, што табе даручана...

Цільціль. Як, нельга паспрабаваць ніводнага пірожнага? А яны на выгляд такія смачныя, свежыя, паліты цукрам, варэннем, крэмам!..

Душа Святла. Яны шкодныя — яны расслабляюць волю. Трэба ахвяраваць усім у імя абавязку. Адкажыся ветліва, але наадрэз. Вось яны...

Самая Тлустая Раскоша (*працягвае Цільціль руку*). Добры дзень, Цільціль!..

Цільціль (*здзіўлена*). Адкуль вы мяне ведаеце?.. Вы хто?..

Самая Тлустая Раскоша. Я — Самая Тлустая з Раскош: Раскоша Быць Багатай. Я прыйшла ад імя маіх братоў прасіць вас і вашых блізкіх ушанаваць сваёй прысутнасцю нашу бясконцую трапезу. Вы трапіце ў кампанію лепшых прадстаўнікоў сапраўды Тлустых Зямных Раскош. Дазвольце вас пазнаёміць з найгалоўнымі з іх. Вось мой зяць, Раскоша Быць Уласнікам, — у яго жывот мае выгляд грушы. Вось Раскоша Спатоленнага Славалюбства — яна адрозніваецца прыгожай круглявасцю шчок.

Раскоша Спатоленнага Славалюбства кланяецца звысоку.

Вось Раскоша Піць, Калі Ўжо Не Адчуваеш Смагі,
і Раскоша Есці, Калі Ўжо Не Адчуваеш Голаду,—
яны блізняты, ногі ў іх заблытваюцца.

Абедзве Раскошы, пахістваючыся, кланяюцца.

Вось Раскоша Нічога Не Ведаць — яна глухая, як сцяна, і Раскоша Нічога Не Разумець — яна сляпая, як крот. Вось Раскоша Нічога Не Рабіць і Раскоша Спаць Болей, Чым Трэба,— рукі ў іх, як хлебны мякіш, а вочы, як жэлё з персікаў. Вось, нарэшце, Вантробны Смех — рот у яго да вушэй, перад гэтым Смехам ніхто не стрымаецца...

Вантробны Смех, рагочучы, кланяецца.

Цільціль (*паказвае пальцам на адну з Тлустых Раскош, якая трымаецца збоку, асобна*). А вунь тая, што не адважваецца падысці і стаіць да нас спіной,— хто гэта?..

С а м а я Т л у с т а я Р а с к о ш а. Не завіце яе, яна злёгка збянтэжана, усхвалявана, ёй няёмка паказвацца на вочы дзяцей... (*Бярэ Цільціля за абедзве рукі.*) Хадзем! Банкет пачынаецца зноў... Гэта ўжо дванаццаты за сённяшні дзень. Мы чакаем толькі вас... Чуеце крыкі? Гэта вас клічуць удзельнікі бяседы... Я не маю магчымасці пазнаёміць вас з усімі — іх вельмі шмат... (*Працягвае дзецям рукі.*) Дазвольце пасадзіць вас на ганаровыя месцы...

Цільціль. Вельмі ўдзячны вам, глыбокапаважаная Тлустая Раскоша... Мне, сапраўды, вельмі шкада... Але цяпер я ніяк не магу... Мы спяшаемся... Мы шукаем Сінюю Птушку... Вы часам не ведаеце, дзе яна хаваецца?

С а м а я Т л у с т а я Р а с к о ш а. Сіняя Птушка?.. Пачакайце... Так, так, так, я прыгадваю... Недзе я пра яе чула... Па-мойму, яна неядомая... Ва ўсякім выпадку, у нас за сталом яна ніколі не падавалася. Гэта значыць, што яна тут не вельмі высокая цэніцца... Але вы не засмучайцеся: у нас ёсць штосьці пасмачней... Вось пажывеце з намі — убачыце, чым мы тут займаемся...

Цільціль. Чым жа вы займаецеся?

Самая Тлустая Раскоша. Мы толькі і робім, што нічога не робім... Адпачываць мы ніколі не адпачываем... Трэба піць, трэба есці, трэба спаць. На гэта ідзе ўвесь час...

Цільціль. І вам не сумна?

Самая Тлустая Раскоша. Не сумна, не! Да таго ж на Зямлі ўсё роўна не знойдзеш іншага занятку...

Душа Святла. Вы так думаеце?..

Самая Тлустая Раскоша (*Цільціль, ціха, паказваючы на яе пальцам*). Хто гэта маладая нявыхаваная асоба?..

У час гэтай размовы натоўп Тлустых Раскош ніжэйшага сорту абступілі Сабаку, Хлеб і Цукар і ўцягнулі іх у сваю оргію. Цільціль раптам заўважае, што гэтыя трое ў сяброўскім аб'яднанні з гаспадарамі ядуць, п'юць і веселяцца напрапалуку.

Цільціль. Душа Святла, паглядзі!.. Яны за сталом!..

Душа Святла. Пакліч іх, інакш справы дрэнь!..

Цільціль. Ціло, Ціло, хадзі сюды!.. Зараз жа хадзі сюды, чуеш?.. А вам, Цукар і Хлеб, хто дазволіў адыходзіць ад мяне?.. Вы ў мяне запыталі? Папрасіліся ў мяне?

Хлеб (*з поўным ротам*). А нельга паветлівей?..

Цільціль. Што-о-о? Ты дазваляеш сабе размаўляць са мной такім тонам?! Якая муха цябе ўкусіла?.. А ты, Ціло? Так ты мяне слухаеш?.. А ну, хадзі сюды і на калені, на калені!.. Хутка!..

Сабака (*на другім канцы стала ўпайголас*). Калі я ем, я паміраю для астатняга свету, я нічога не чую...

Цукар (*саладжавым голасам*). Прабачце, але мы не можам пакрыўдзіць нашых гасцінных гаспадароў...

Самая Тлустая Раскоша. Вось бачыце!.. Яны паказваюць вам прыклад... Хадзем, хадзем, вас чакаюць!.. Ніякіх адгаворак!.. Інакш мы для вашай жа карысці мусім ужыць сілу... Ну, Тлустыя Раскошы, дапамажыце мне!.. Цягніце іх да стала — яны павінны быць шчаслівымі насуперак сабе!..

Тлустыя Раскошы з радаснымі крыкамі, гарэзуючы і гуляючы, цягнуць дзяцей да стала (тыя адбіваюцца), а ў гэты час Вантробны Смех спрабуе моцна абняць Душу Святла.

Душа Святла. Павярні дыямент! Хутчэй!..

Цільціль выконвае загад Душы Святла. У тое ж імгненне сцена азараецца невыказна чыстым, надзвычайна пяшчотным ружовым святлом, якое лашчыць пагляд. Цяжкая ўкраса пярэдняга плана, шчыльныя чырвоныя заслоны падаюць і знікаюць, а за імі прадстае перад вачыма чароўны ціхі сад бяздумнага, ціхамірнага спакою, нешта накшталт храма зеляніны з прамымі аляямі, сад, дзе магутныя, пышныя дрэвы, якія буйна разрасліся і ў той жа час расаджаныя ў вызначаным парадку, абцяжараныя ярка-зялёнай лістотай, дзе цнатліва-сладастрасныя кветкі і радасная свежасць вады, якая цячэ, бруіцца і б'е адусюль, быццам разносіць вестку аб шчасці далёка наўкол. Бяседны стол знікае бясследна. Ад святланоснага павеву, які праносіцца па сцэне, аксаміт, парча, кароны і смешныя маскі Тлустых Раскош прыўзняваюцца, ірвучца на часткі і падаюць да ног ашаломленых сатрапезнікаў. Самі Раскошы імгненна ападаюць, быццам праколатыя бурбалкі, пераглядваюцца, жмурацца ад незвычайнага для іх святла, якое раздражняе вочы. Паказаўшыся нарэшце адно перад адным у сваім сапраўдным выглядзе, голая, брыдкія, пачварныя, друзлыя, вартыя жалю, яны ад сораму і ад жудасці пачынаюць дзіка крычаць, прычым усіх іх перакрывае Вантробны Смех. Толькі Раскоша Нічога Не Разумець захоўвае поўны спакой, між тым яе таварышы застрашана мітусяцца, спрабуючы ўцякаць, і ціснучца, туляцца па кутках, думаючы, што там іх не відаць. Але ў асляпляльна-яркім садзе няма ценю. Таму большасць з рашучасцю адчаю імкнуцца прабрацца за грозную заслоны, якая ў правым кутку прыкрывае ўваход у Пячору Няшчасцяў. Кожны раз, калі хто-небудзь з іх, панікуючы, прыўзнямае краек гэтай заслоны, у глыбіні Пячоры выбухае бура лаянак, пагроз і праклёнаў. Сабака, Хлеб і Цукар з іванаватым выглядам падыходзяць да дзяцей і нясмела хаваюцца ў іх за спіной.

Цільціль (*гледзячы ўслед Тлустым Раскошам*).
Якія ж яны пачвары!.. Куды гэта яны?..

Душа Святла. Яны ашалелі ад страху... Шукаюць прыстанку ў Няшчасцяў, а ўжо адтуль іх наўрад ці калі-небудзь выпусцяць...

Цільціль (*глядзіць наўкол; у захавленні*). Ах, які прыгожы сад, які прыгожы сад!.. Дзе мы?..

Душа Святла. Мы ўсе на тым жа месцы, змяніўся толькі твой пагляд на рэчы... Цяпер мы бачым сапраўдную сутнасць рэчаў, а крыху пазней нашым вачам адкрыюцца Душы тых Раскош, якія выносяць святло дыямента.

Цільціль. Як прыгожа!.. Якая прыгажосць!..

Можна падумаць, што зараз лета... Ой, глядзіце: да нас ідуць! Напэўна, нас заўважылі...

Сапраўды, сады напаяваюцца анёлападобнымі істотамі, якія быццам прачнуліся ад працяглага сну,— яны плаўна рухаюцца паміж дрэў. На іх бліскае адзенне тонкіх і пяшчотных адценняў: ружы, якая распускаецца, вады, якая зіхаціць на сонцы, ранняшняга блакіту, янтарнай расы і г. д.

Душа Святла. Да нас ідуць мілыя і забаўныя Раскошы, яны нам усё раскажуць.

Цільціль. Ты з імі знаёма?

Душа Святла. Так. Я іх усіх ведаю. Я да іх часта прыходжу, хоць яны аб тым і не падазраюць...

Цільціль. Колькі іх, колькі іх!.. З усіх бакоў!.. З усіх бакоў!..

Душа Святла. Раней іх было яшчэ больш. Ім вельмі нашкодзілі Тлустыя Раскошы.

Цільціль. Ды іх і цяпер няма...

Душа Святла. Калі дыямент пачне ўплываць на ўсе Сады, ты ўбачыш вялікае мноства рознай Раскошы, рознага Шчасця... На Зямлі іх намнога больш, чым прывычаліся думаць, але большасць Людзей не ўмее іх шукаць...

Цільціль. А вунь малюткі! Вяжым да іх насустрач!..

Душа Святла. Няма патрэбы. Тыя, што нас цікавяць, падыдуць самі. А з усімі засаб у нас няма часу знаёміцца.

Чародка Маленькіх Раскош са звонкім смехам, падскокваючы, выбягае з гушчару зеляніны і пачынае вадзіць вакол дзяцей карагод.

Цільціль. Якія яны прыгожанькія, якія яны прыгожанькія!.. Адкуль яны? Хто яны?..

Душа Святла. Гэта Дзіцячая Раскоша, вунь колькі яе шмат!..

Цільціль. А пагаманіць з імі можна?..

Душа Святла. Аніякай карысці ў тым не будзе, марнае жаданне. Яны спяваюць, танцуюць, а размаўляць яшчэ не ўмеюць...

Цільціль (дрыжыць ад захаплення). Добры дзень! Добры дзень!.. Паглядзіце вунь на тое пухленькае дзіця — яно ўвесь час усміхаецца!.. Якія

ў іх шчочкі! Якія ў іх сукеначкі!.. Яны ўсе тут багатыя?..

Душа Святла. Не, дзе там! Тут, як і ўсюды, больш бедных, чым багатых...

Цільціль. А хто з іх бедныя?..

Душа Святла. Адрозніць немагчыма... Раскоша ўсякага дзіцяці апранута ва ўсё самае лепшае, што толькі ёсць на зямлі і на нябёсах.

Цільціль (*не можа выстаіць на месцы*). Я хачу з імі патанцаваць!

Душа Святла. Ніяк нельга. Нам некалі... Сіняй Птушкі ў іх, мусіць, няма... Ды і яны спяшаюцца. Бачыш? Адыходзяць... Ім таксама нельга губляць час — дзяцінства мімалётнае...

Яшчэ адна група Раскошы крыху вышэйшага за папярэднія росту ўрываецца ў Сад, распяваючы на ўсё горла: «Яны тут! Яны тут! Вось і мы! Вось і мы!..», і пачынае танцаваць вакол дзяцей вяселую фарандолу. Скончыўшы танец, Раскоша, якая, відаць, камандуе гэтым маленькім атрадам, падыходзіць да Цільціля і працягвае яму руку.

Раскоша. Добры дзень, Цільціль!..

Цільціль. Яшчэ адзін знаёмы!.. (*Душы Святла.*) Куды ні прыйдзеш, усюды мяне ведаюць... Хто ты?..

Раскоша. Ты не пазнаў мяне?.. Б'юся аб заклад, што ты нікога з нас не пазнаеш...

Цільціль (*злёгка сумейшыся*). Не... Я вас не ведаю, не помню, каб я вас калі-небудзь бачыў...

Раскоша. Чуецца?.. Так я і ведала!.. Ён ніколі нас не бачыў!..

Раскоша рагоча.

Ды што з табой, Цільціль? Ты нас выдатна ведаеш!.. Мы заўсёды з табой!.. Мы ядзім, п'ём, прачынаемся, дыхаем, жывем разам з табой!..

Цільціль. Так, так, зусім правільна, цяпер я прыгадваю... А скажыце, як вас завуць?..

Раскоша. Нічога ты не разумеш!.. Я — начальнік усяе Раскошы твайго дома, а гэта і ёсць сама Раскоша, што жыве ў тваім доме... Вось яна, знаёмся...

Цільціль. Значыць, у нашым доме жыве Раскоша?..

Раскоша рагоча.

Раскоша. Вы чулі?.. І ты яшчэ запытваеш, ці жыве ў тваім доме Раскоша!.. Ах ты, дурненькі! Ды нас там поўна! Мы смяёмся, спяваем, у нас такая весялосць ідзе, што сцены дрыжаць, столь вась-вась абваліцца, а ты ўсё роўна нічога не бачыш і не чухеш... Ну ды з гадамі, можа, паразумнееш... А цяпер прывітайся з самымі шаноўнымі з нас... Потым табе лягчэй будзе нас пазнаваць... А калі-небудзь у адзін цудоўны дзень ты навучышся падбадзёрваць нас усмешкай, вітаць нас, дзякаваць — праўда ж, што мы робім усё для таго, каб жыццё тваё было лёгкае і прыгожае... Вось перад табой я, твой пакорны слуга, Раскоша Быць Здаровай: я не асабліва прыгожая, але затое я самая паважаная. Будзеш цяпер мяне пазнаваць?.. Вось Раскоша Дыхаць Паветрам — яна амаль празрыстая... Вось Раскоша Любіць Бацькоў — яна ва ўсім шэрым, і ёй заўсёды крышачку сумна, таму што на яе ніхто не звяртае ўвагі... Вось Раскоша Блакітнага Неба — яна, зразумела, у блакітным... Вось Раскоша Лесу — яна, зноў жа зусім натуральна, у зялёным, яе ты ўбачыш кожны раз, калі выглянеш у акно. А вась мілая Раскоша Сонечных Дзён — у адзенні колеру дыямантаў і Раскоша Вясны — у адзенні ізумруднага колеру...

Цільціль. А вы заўсёды такія прыгожыя?..

Раскоша. Ну вядома! У кожным доме, дзе жывуць з раскрытымі вачыма, усе дні тыдня — нядзельныя... А ледзь пачне вечарэць — з'яўляецца Раскоша Сонца На Захадзе. Глядзі — яна цудоўнай усіх зямных цароў. За ёй ідзе Раскоша Бачыць Зоркі, Якія Запальваюцца, усе ў золаце, як старажытны ідал... У непагодзь з'яўляецца Раскоша Дажджу, уся абсыпаная жэмчугам, а за ёй ідзе Раскоша Зімовага Ачага — яна хавае рукі ад холаду ў свой пурпуровы плашч... А вась і лепшая з нас — лепшая, бо яна ў бліжнім сваяцтве з вялікімі і чыстымі Радасцямі: гэта Раскоша Цнатлівых Думак, самая светлая сярод нас... А вась яшчэ... Не, ужо

вельмі іх шмат! Мы так ніколі не скончым, а я ж павінна яшчэ паведаміць аб нашым прыходзе Вялікім Радасцям — яны там, пэўна, у глыбіні, ля нябесных варот, і яшчэ нічога не ведаюць... Я пашлю за імі Раскошу Бегаць Па Расе Басанож — яна ў нас самая кемлівая... *(Звяртаючыся да толькі што названай Раскошы, якая падбягае подкакам.)* Ідзі!..

У гэтую хвіліну нейкае Чарцяня ў чорным трыко, расштурхваючы ўсіх, выкрыкваючы нешта незразумелае, нечленараздзельнае, набліжаецца да Цільціля; вытанцоўваючы вакол яго дзікі танец, яно абсыпае яго градам пстрычак і выспяткаў, дае ў карак.

Цільціль *(ашаломлены і глыбока абураны)*. Хто гэты дзікун?

Раскоша. Ах ты! Зноў Раскоша Быць Невыноснай вырвалася з Пячоры Няшчасцяў! Нават не ведаеш, куды б гэта яе лепш схаваць. Яна ўцякае адусюль. Нават Няшчасці і тыя не хочуць больш трымаць яе ў сябе.

Чарцяня ўсё яшчэ чапляецца да Цільціля, той ніякімі сіламі не можа ад яго адвязацца. Пасля раптам Чарцяня з гучным рогатам знікае — гэтак нечакана, як і з'явілася.

Цільціль. Што гэта з ім? Што яго апаноўвае, што на яго находзіць?

Душа Святла. Не ведаю, напэўна, і ты бываеш такім, калі нікога не слухаеш. Аднак трэба запытаць пра Сінюю птушку. Магчыма, правадыр Раскошы твайго дома ведае, дзе яна...

Цільціль. Дзе Сіняя птушка?..

Раскоша. Ён не ведае, дзе Сіняя птушка!..

Хатняя Раскоша рагоча.

Цільціль *(абражана, з уколам самалюбствам)*. Так, не ведаю... Нічога тут смешнага няма...

Новы выбух рогату.

Раскоша. Хопіць, не злуй! А вы не смейцеся больш!.. Не ведае — і не ведае, што ж тут паробіш! Не ён першы, не ён і апошні... Але вось Маленькая

Раскоша Бегаць Па Расе Басанож паведаміла Вялікай Радасці, і яны накіроўваюцца да нас.

Сапраўды, да іх павольна набліжаюцца высокія дзівосныя анёлападобныя істоты ў зіхотліва-бліскучым адзенні.

Цільціль. Якія яны дзівосна прыгожыя! Але чаму яны не смяюцца? Яны няшчасныя?

Душа Святла. Шчасце не ў смеху...

Цільціль. Але хто яны?..

Раскоша. Гэта Вялікая Радасць, многа-многа яе...

Цільціль. Ты ведаеш іх па імёнах?..

Раскоша. Вядома. Мы з імі часта гуляем... Вось наперадзе ўсіх Вялікая Радасць Быць Справядлівай, яна ўсміхаецца кожны раз, калі парушаная справядлівасць аднаўляецца. Я яшчэ маладая, і таму мне пакуль не даводзілася бачыць яе ўсмішку. За ёй ідзе Радасць Быць Добрай — самая шчаслівая, але і самая самотная. Яе так і цягне да Няшчасцяў, ёй усё хочацца іх суцешыць, і ўтрымаць яе патрэбны вялікія намаганні. Справа — Радасць Завершанай Працы, а побач з ёй — Радасць Мысліць. Далей — Радасць Разумень, яна вечна шукае свайго брата — Раскошу Нічога Не Разумень...

Цільціль. А я бачыў яе брата!.. Ён разам с Тлустай Раскошай пайшоў да Няшчасцяў...

Раскоша. Так я і ведала!.. Ён на няправільным шляху, дрэнная кампанія сапсавала яго канчаткова... Толькі не трэба расказваць аб гэтым яго сястры. Яна возьмецца за пошукі яго, і мы згубім адну з найцудоўнейшых Радасцяў... А вось сярод самых высокіх — Радасць Сузіраць Прыгожае, яна штодзённа дадае па некалькі промняў да таго святла, якое пануе тут...

Цільціль. А хто гэта там далёка-далёка, у залатых аблоках? Я ледзь бачу яе, нават калі я стаўлюся на дыбачкі, хаджу на пальчыках...

Раскоша. Гэта Вялікая Радасць Любіць... Але ты дарэмна цягнешся — ты яшчэ завельмі малы, каб бачыць яе ўсю...

Цільціль. А хто вунь тыя, у самай глыбіні, тыя, што захутаны ў пакрывалы і трымаюцца аддалена?..

Раскоша. Гэта Радасці, яшчэ невядомыя людзям...

Цільціль. А чаму вось гэтыя на нас раззлаваліся?.. Чаму яны пакідаюць нас?..

Раскоша. Яны даюць дарогу яшчэ адной Радасці, магчыма, самай чыстай з усіх, якія знаходзяцца тут...

Цільціль. Якая гэта Радасць?..

Раскоша. Няўжо ты яе яшчэ не пазнаў?.. Паглядзі, паўзірайся ўважлівей, раскрый вочы да самых глыбінь душы!.. Яна цябе ўбачыла, яна цябе ўбачыла!.. Працягвае рукі і бяжыць да цябе!.. Гэта Радасць Твайёй Маці, Радасць непаўторная, Радасць Мацярынскай Любові!

Іншыя Радасці, якія набеглі адусюль, вітаюць Радасць Мацярынскай Любові, а затым моўчкі перад ёй расступаюцца.

Мацярынская Любоў. Цільціль! І Міціль!.. Ці вас гэта бачу я тут?.. Вось нечаканасць!.. Дома я была адна, і раптам вы абодва ўзносіцеся да неба, дзе ззяюць у радасці Душы ўсіх Маці!.. Але толькі спачатку я хачу цалаваць вас, цалаваць, колькі хопіць сілы!.. Прыйдзіце абодва ў мае абдымкі — на свеце няма большага шчасця!.. Цільціль, чаму ты не смяешся ад радасці?.. І ты, Міціль?.. Вы не пазнаеце любові вашай маці?.. Ды паглядзіце ж на мяне: хіба не мае вочы, не мае губы, не мае рукі?..

Цільціль. Так, вось цяпер я пазнаю. Ты падобна на маму, толькі намнога прыгажэй за яе...

Мацярынская Любоў. Гэта натуральна — я ж не старэю... Кожны новы дзень дадае мне сілы, маладосці, шчасця... Кожная твая ўсмішка амалоджвае мяне на год... Дома гэтага не ўбачыш, а тут бачна ўсё: гэта і ёсць ісціна...

Цільціль (*глядзіць на яе захопленым позіркам і час ад часу цалуе яе*). А з чаго саткана твая цудоўная сукенка?.. З шоўку, серабра ці жэмчугу?..

Мацярынская Любоў. Не, яна з пацалункаў, з позіркаў, з пяшчоты... Кожны пацалунак уплятае ў яе па месячнаму ці сонечнаму промню...

Цільціль. Дзіўна! Я і не ведаў, што ты такая багатая... Дзе ж ты хавала гэту сукенку?.. Ці не ў той шафе, ключ ад якой у бацькі?..

Мацярынская Любоў. Не, не, яна заўсёды на мне, але толькі яе не відаць, таму што з закрытымі вачамі нічога нельга ўбачыць... Усе маці багатыя, калі яны любяць сваіх дзяцей... Няма ні бедных маці, ні непрыгожых, ні старых... Іх любоў нязменна прыгажэйшая за ўсе Радасці... Калі ж яны сумуюць, варта ім пацалаваць дзіця, варта дзіцяці пацалаваць іх — і ўсе слёзы, што падступаюць да іх вачэй, ператвараюцца ў зоркі...

Цільціль (*глядзіць на яе ў здзіўленні*). Так, так, правільна, твае вочы перапоўнены зоркамі. Гэта твае вочы, толькі яны сталі яшчэ больш прыгажэйшымі... І рука таксама твая — на ёй пярсцёнак... Нават застаўся след ад апёку — помніш, ты неяк аднойчы апаліла сабе руку, калі запальвала лампу?.. Толькі цяпер яна у цябе бялейшая? І якая пяшчотная скура!.. Быццам наскрозь свеціцца... Працуе тая, што дома, а гэта, пэўна, не працуе?..

Мацярынская Любоў. Гэта тая ж самая рука. Няўжо ты не прыкмеціў, як яна бялее і свеціцца кожны раз, калі лашчыць цябе?..

Цільціль. Дзівосы! І голас таксама твой, мама, толькі гаворыш ты значна прыгажэй, чым тая, у нас...

Мацярынская Любоў. Там, у нас, я вельмі занятая, мне заўсёды некалі. Але і недагаваронасць можна пачуць... Ну, а пасля нашай сённяшняй сустрэчы ты пазнаеш мяне заўтра ў нашай хаціне, калі я з'яўлюся перад табой у маёй дзіравай сукенцы?

Цільціль. Я не хачу дахаты... Калі ты тут, я застануся з табой...

Мацярынская Любоў. Дык жа і я живу там, мы ўсе там жывём, розніцы няма ніякай... Ты прыйшоў сюды толькі для таго, каб навучыцца бачыць мяне, калі ты глядзіш на мяне там... Разумееш, Цільціль?.. Табе здаецца, што ты на небе, а на самай справе неба ўсюды, дзе мы з табой лашчымся... Дзвюх маці ні ў кога не бывае, і ў цябе толькі адна маці... У кожнага дзіцяці ёсць адна-адзіная, заўсёды адна і тая ж маці, цудоўнай, прыгажэй якой ні ў кога няма... Трэба толькі ведаць яе і ўмець на яе глядзець... Але як жа ты сюды трапіў, як знайшоў дарогу? Людзі ж шукаюць яе з тае самай пары, як з'явіліся на Зямлі...

Цільціль (*паказвае на Душу Святла, якая ад*

сціпласці сышла ўбок). Гэта яна мяне прывяла...

Мацярынская Любоў. Хто гэта?..

Цільціль. Душа Святла.

Мацярынская Любоў. Упершыню яе бачу... Я толькі чула, што яна вас вельмі любіць і што яна вельмі добрая... Але чаму ж яна хаваецца?.. Яна нікому не паказвае свой твар?..

Цільціль. Паказвае, толькі яна баіцца, каб усе прадстаўнікі Раскошы не спужаліся, убачыўшы сябе пры яркім святле...

Мацярынская Любоў. Ды хіба яна не ведае, з якой нецярплівацю мы яе чакаем?.. (*Кліча іншых прадстаўнікоў Вялікай Радасці.*) Сёстры, сёстры, сюды! Бяжыце ўсе сюды! Нарэшце да нас прыйшла Душа Святла!..

Хваляванне сярод прадстаўнікоў Вялікай Радасці. Яны набліжаюцца. Чуваць воклічы: «Душа Святла тут!.. Святло, Святло!..»

Радасць Разумець (*адхіляе ўсё і цалуе Душу Святла*). Ты — Святло, а мы гэтага і не ведалі!.. Мы даўно-даўно-даўно цябе чакаем!.. Ты пазнаеш мяне?.. Я — Радасць Разумець, я цябе шукала, шукала, шукала!.. Мы тут вельмі шчаслівыя, але толькі мы не бачым далей саміх сябе...

Радасць Быць Справядлівай (*цалуе Душу Святла*). А мяне ты пазнаеш? Я — Радасць Быць Справядлівай, я табе так часта малілася!.. Мы тут вельмі шчаслівыя, але толькі мы не бачым далей сваіх ценяў...

Радасць Сузіраць Прыгожае (*цалуе Душу Святла*). А мяне ты пазнаеш?.. Я — Радасць Прыгажосці, я цябе так люблю!.. Мы тут вельмі шчаслівыя, але толькі мы не бачым далей сваіх сноў...

Радасць Разумець. Годзе, хопіць, што ты кажаш, сястра, не тамі, не мучай нас!.. Мы моцныя і чыстыя душой... Адкінь пакрывала, якое ўсё яшчэ хавае ад нас апошнія Ісціны і Раскошу, якія засталіся непазнаанымі!.. Глядзі: усе мае сёстры апусціліся перад табой на калені... Ты — наша валадарка, ты — наша ўзнагарода!..

Душа Святла (*захутваецца яшчэ шчыльней*). Сёстры, цудоўныя мае сёстры, я выконваю загад майго Уладара... Час яшчэ не надышоў, але калі-

небудзь ён праб'е і тады я прыйду да вас адкрыта і смела... Бывайце! Устаньце! Давайце яшчэ раз абдымемся, як абдымаюцца сёстры, якія знайшлі адна адну ў жыцці! Блізкі ўжо дзень нашай новай сустрэчы...

Мацярынская Любоў (*цалуе Душу Святла*). Ты была такой добрай да маіх дзетак!..

Душа Святла. Я заўсёды буду добрай да тых, хто любіць адно аднаго...

Радасць Разумець (*падыходзіць да Душы Святла*). Пакінь на маім ілбе свае пачуцці — пацалуй у апошні раз...

Вусны іх зліваюцца ў працяглым пацалунку. Калі ж яны адрываюцца адна ад аднае і ўзнімаюць галовы, на вачах у іх выступаюць слёзы.

Цільціль (*у здзіўленні*). Вы плачаце?.. (*Абводзіць вачыма іншыя Радасці*.) І вы таксама... Чаму вочы ва ўсіх поўныя слёз?..

Душа Святла. Цсс, дзіця маё!..

З а с л о н а

ДЗЕЯННЕ ПЯТАЕ

КАРЦІНА ДЗЕСЯТАЯ

ЦАРСТВА БУДУЧЫНІ

Неабдымныя залы Блакітнага Палаца, дзе чакаюць Дзеці, якія павінны будаваць нарадзіцца. Бясконцыя рады сапфіравых калон, на якіх трымаюцца бірузовыя скляпенні. Усё тут, пачынаючы са святла, пачынаючы з пліт з ляпіс-лазурку і канчаючы ледзьве бачнай глыбінёй сцэны, у якой губляюцца апошнія аркі, — усё да апошняй дробязі ярка-блакітнага, казачна блакітнага, чароўна блакітнага колеру. Толькі капіталі і цокалі калон, замкі купалоў ды некалькі крэслаў і круглых лавак зроблены з белага мармуру і алебастру. Справа, паміж калон, вялікія апалавыя дзверы. За гэтымі дзвярыма, якія ў канцы карціны расчыняе Час, знаходзіцца Зямное Жыццё і Гавань Зары. Залу запаўняюць, утвараючы прыгожыя групы, Дзеці ў доўгім блакітным адзенні. Адно іграюць на музычных інструментах, другія гуляюць, трэція гутараць альбо мараць. Многія спяць. Шмат дзяцей, размясціўшыся паміж калон, працуюць над сваімі будучымі вынаходкамі. Іх прылады, інструменты, прыборы, якія яны робяць, расліны, кветкі і плады, якія яны вырошчваюць або зрываюць,

такой жа звышнатуральнай якасці блакітнага колеру, як і ўсё паветра Палаца. У натоўпе Дзяцей слізгацяць узад і ўперад высокія фігуры, якія адрозніваюцца велічнай і строгай прыгажосцю, таксама ў блакітным адзенні, але толькі больш бледнага тону і больш празрыстага, — яны нагадваюць анёлаў.

Злева, на пярэднім плане, быццам хаваючыся за калонамі, з'яўляюцца Цільціль, Міціль і Душа Святла. Іх прыход выклікае рух сярод Блакітных Дзяцей. Яны збягаюцца адусюль, абступаюць нечаканых гасцей і разглядаюць іх.

Міціль. А дзе ж Цукар, Кошка і Хлеб?

Душа Святла. Ім сюды нельга. Калі яны даведаюцца пра Будучыню, яны перастануць слушацца...

Цільціль. А Сабака?

Душа Святла. Яму таксама не трэба ведаць, што яго чакае ў стагоддзях... Я іх зачыніла ў царкоўным падзіемеллі...

Цільціль. А дзе ж мы?

Душа Святла. У Царстве Будучыні, сярод Дзяцей, якія яшчэ не нарадзіліся. Людзі не падзраюць аб існаванні гэтай краіны, нам жа дзякуючы дыяменту ўсё будзе выразна бачна і, верагодна, тут мы і знойдзем Сінюю Птушку...

Цільціль. Сіняй яна будзе абавязкова — тут усё такое сіняе!.. (Глядзіць наўкол.) Якая прыгажосць!..

Душа Святла. Глядзі — адусюль збягаюцца Дзеці!..

Цільціль. Яны незадаволены, што мы прыйшлі?..

Душа Святла. Ніколькі... Ты ж бачыш: яны ўсмехаюцца, яны толькі здзіўлены.

Натоўп Блакітных Дзяцей усё расце.

Блакітныя Дзеці. Маленькія Істоты, Што Жывуць Сярод Нас!.. Ідзіце глядзець на Маленькія Істоты, Што Жывуць Сярод Нас!..

Цільціль. Чаму яны нас называюць Маленькімі Істотамі, Што жывуць Сярод Нас?..

Душа Святла. Таму, што самі яны яшчэ не жывуць...

Цільціль. Што ж яны робяць?

Душа Святла. Чакаюць, калі надыдзе час іх нараджэння...

Цільціль. Час іх нараджэння?..

Душа Святла. Так, Дзеці, якія нараджаюцца ў нас на Зямлі, прыходзяць адсюль. Кожны чакае сваёй чаргі... Калі бацькі жадаюць мець дзяцей, вунь тыя вялікія дзверы, што направа, адчыняюцца і Малышы спускаюцца на Зямлю...

Цільціль. Колькі іх тут! Колькі іх тут!..

Душа Святла. Іх значна больш... Усіх зараз не відаць... Ты толькі падумай — трэба ж чым-небудзь напоўніць Зямлю да канца часу... Іх і не злічыш...

Цільціль. А што гэта за высокія блакітныя фігуры?..

Душа Святла. Дакладна невядома... Мяркуюць, што гэта Захавальніцы Дзяцей... Кажуць, быццам яны сыйдуць на Зямлю пасля Людзей... Але распытваць іх не дазваляецца...

Цільціль. Чаму?

Душа Святла. Таму што гэта Тайна Зямлі...

Цільціль. А з малымі можна размаўляць?..

Душа Святла. Вядома! Вам абавязкова трэба з імі пазнаёміцца... Вось гэты, па-мойму, будзе цікавей, забаўней за іншых. Ідзі пагамані з ім...

Цільціль. Аб чым?

Душа Святла. Аб чым хочаш. Гамані з ім, як з таварышам...

Цільціль. А можна з ім павітацца за руку?

Душа Святла. Вядома, можна, ён цябе не пакрыўдзіць... Ды чаго ж ты саромеешся?.. Я вас пакіну ўдваіх — без мяне вы будзеце адчуваць сябе вальней... А мне, дарэчы, трэба пагутарыць вась з гэтай высокай, блакітнай...

Цільціль (*падыходзіць да Блакітнага Дзіцяці і працягвае яму руку*). Добры дзень... (*Дакранаецца да яго блакітнага адзення*.) Што гэта ў цябе?

Дзіця (*з сур'ёзным выглядам дакранаецца да шапачкі Цільціля*). А гэта што?..

Цільціль. Гэта?.. Гэта мая шапачка... А ў цябе хіба няма шапачкі?..

Дзіця. Не. А для чаго яна?..

Цільціль. Каб вітацца... І яшчэ ад холаду...

Дзіця. А што такое холад?..

Цільціль. Гэта калі вась так дрыжыш — брр!

Брр! — дзьмеш на рукі, а пасля рукамі вось так...
(З лютасцю расцірае сабе рукі.)

Дзіця. На Зямлі халодна?

Цільціль. Так, зімой бывае халодна, калі няма дроў...

Дзіця. А чаму няма дроў?

Цільціль. Таму што яны дарагія, трэба мець грошы, каб іх купіць...

Дзіця. А што такое грошы?

Цільціль. Гэта тое, чым плоцяць...

Дзіця. А-а!..

Цільціль. У адных грошы ёсць, а ў другіх няма...

Дзіця. Чаму ў другіх няма?

Цільціль. Таму што яны небагатыя... А ты багаты?.. Табе колькі гадоў?..

Дзіця. Я павінна хутка нарадзіцца. Я нараджуся праз дванаццаць гадоў... А што, нараджацца прыемна?..

Цільціль. Яшчэ як! Вельмі цікава!..

Дзіця. Як гэта ў цябе атрымалася?..

Цільціль. Не помню... Гэта было даўно-даўно!

Дзіця. Кажуць, што і Зямля, і тыя, што жывуць на ёй,— гэта ўсё так прыгожа!..

Цільціль. Так, там у нас нядрэнна... Птушкі, пірожныя, цацкі... У некаторых ёсць усё, а ў каго няма, тыя могуць на іх глядзець...

Дзіця. Нам казалі, што маці чакаюць нас за дзвярыма... Праўда, што маці добрыя?..

Цільціль. Яшчэ якія добрыя!.. Лепей мам нікога на свеце няма. Бабулі таксама добрыя, толькі яны вельмі хутка паміраюць...

Дзіця. Паміраюць?.. Што гэта значыць?..

Цільціль. Адноўчы вечарам яны адыходзяць і ўжо не вяртаюцца...

Дзіця. Чаму?

Цільціль. Невядома... Можа, таму, што яны сумныя...

Дзіця. А твая пайшла?

Цільціль. Хто? Бабуля?..

Дзіця. Мама ці бабуля — я адкуль знаю?

Цільціль. Гэта розніца!.. Бабулі адыходзяць раней. Іх таксама бывае вельмі шкада... Мая бабуля была такой добрай!..

Дзіця. Што ў цябе з вачамі?.. Чаму ў іх блішчаць жамчужыны?

Цільціль. Гэта не жамчужыны...

Дзіця. А што тады?

Цільціль. Нічога. Проста ўсё тут ярка-блакітнае, і мне крышку рэжа вочы...

Дзіця. Як гэта называецца?..

Цільціль. Што?

Дзіця. Тое, што ў цябе падае...

Цільціль. Дробязь! Гэта кропелькі вады...

Дзіця. Яна цячэ з вачэй?..

Цільціль. Так, калі плачаш...

Дзіця. Што азначае «плачаш»?

Цільціль. Я не плакаў — гэта ўсё з-за блакітнага святла... Але так бывае і калі плачаш...

Дзіця. А часта плачуць?..

Цільціль. Хлопчыкі рэдка, затое дзяўчынкі!..

А тут не плачуць?..

Дзіця. Я не ўмею.

Цільціль. Нічога, навучышся... У якую гульню ты гуляеш? Што гэта за вялікія блакітныя крылы?..

Дзіця. Гэта?.. Гэта для вынаходкі, якую я зраблю на Зямлі...

Цільціль. Якая вынаходка? Ты хіба што-небудзь вынайшаў?..

Дзіця. А хіба ты не ведаеш?.. На Зямлі я павінны буду вынайсці Машыну Шчасця...

Цільціль. Яна ядомая?.. Яна грыміць?..

Дзіця. Ды не, яе зусім не чуваць...

Цільціль. Шкада...

Дзіця. Я працую над ёй кожны дзень... Яна амаль гатова... Хочаш паглядзець?..

Цільціль. Вядома... Дзе яна ў цябе?..

Дзіця. Вунь там, паміж калонамі, яе можна ўбачыць адсюль...

Другое Блакітнае Дзіця (*падыходзіць да Цільціля і цягне яго за рукаў*). А на маю вынаходку хочаш паглядзець?..

Цільціль. З задавальненнем. А што гэта та-кое?..

Другое Дзіця. Трыццаць тры спосабы прадаўжэння жыцця. Вунь там, у блакітных пляшачках...

Трэцяе Дзіця (*выступае наперад*). А я нясу на Зямлю святло, пакуль ёй яшчэ невядомае!.. (*Ззяе ўвесь незвычайным, нечуваным святлом.*) Праўда, цікава?..

Чацвёртае Дзіця (*цягне Цільціля за руку*). Ідзі паглядзі маю машыну — яна лятае па паветры, як птушка, толькі без крылаў!..

Пятае Дзіця. Не, не, спачатку маю — яна адшуквае скарбы, схаваныя на Месяцы...

Блакітныя Дзеці тоўпяцца вакол Цільціля і Міціль і крычаць усе адразу: «Не, маю!», «Не, мая лепшая!», «Мая — гэта надзвычайнае!..», «Мая ўся з цукру!..», «Яго машына нецікавая...», «Ён украў у мяне ідэю!» і г. д. Пад гэтыя выкрыкі Дзеці цягнуць Цільціля і Міціль да блакітных майстэрняў, і там кожны вынаходнік прыводзіць у рух сваю ідэальную машыну. І ўсё блакітна закружылася, закруцілася ў незвычайным танцы дыскаў, махавікоў, шасцярэнь, блокаў, прывадных пасаў і нейкіх дзіўных прадметаў, якія яшчэ не мелі назваў і былі ахутаны блакітнаватай смугой незвычайнага. Мноства мудрагелістых, забаўных і загадкавых лятальных апаратаў узнімаецца ў паветра, кружыць пад самымі скляпеннямі або поўзае ля падножжа калон, а ў гэты час Дзеці разгортваюць карты і чарцяжы, раскрываюць кнігі, здымаюць покрыва з блакітных статуі, прыносяць велізарныя кветкі, гіганцкія плады, якія адліваюць сапфірам і бірузой.

Блакітны Малыш (*сагнуўшыся пад цяжарам велізарных блакітных маргарытак*). Паглядзіце, якія ў мяне кветкі!..

Цільціль. Што гэта за кветкі?.. Я такіх ніколі не бачыў!..

Блакітны Малыш. Гэта маргарыткі!..

Цільціль. Не можа быць!.. Яны велічынёй з кола!..

Блакітны Малыш. Як яны выдатна пахнуць!

Цільціль (*нюхае*). Цудоўна!..

Блакітны Малыш. Вось такія я буду вырошчваць на Зямлі!..

Цільціль. А калі ты будзеш на Зямлі?..

Блакітны Малыш. Праз пяцьдзiesiąт тры гады чатыры месяцы і дзевяць дзён!..

Двое Блакітных Дзяцей нясуць на шасце падобную на люстру гронку вінаграда неверагоднай велічыні; кожная яе вінаградзінка больш за грушу.

Адзін з Дзяцей, што нясуць гронкі вінаграда. Як табе падабаецца мой вінаград?..

Цільціль. Цэлая галіна груш!..

Дзіця. Ды не, гэта вінаград!.. Калі мне міне трыццаць гадоў, ён будзе такі ж... Я знайшоў спосаб.

Другое Дзіця (*згінаючыся пад цяжарам кошыка, напоўненага блакітнымі яблыкамі велічынёй з дыню*). А вось і я!.. Паглядзі, якія ў мяне яблыкі!..

Цільціль. Ды гэта дыні!..

Дзіця. Не, не дыні!.. Гэта яблыкі, ды яшчэ не самыя вялікія!.. Калі я буду жыць на Зямлі, яблыкі будуць такімі... Я адкрыў сістэму...

Трэцяе Дзіця (*вязае на блакітнай тачцы блакітныя дыні, большыя за гарбузы*). Ну, як мае дынькі?..

Цільціль. Ды гэта ж гарбузы!..

Дзіця (*з дынямі*). Калі я сыду на Зямлю, маім дыням будзе чым ганарыцца!.. Мяне возьме да сябе садоўнікам Кароль Дзевяці Планет...

Цільціль. Кароль Дзевяці Планет?.. А дзе ён?..

Кароль Дзевяці Планет горда выступае наперад. На выгляд яму гады чатыры, ён ледзьве трымаецца на сваіх крывых ножках.

Кароль Дзевяці Планет. Вось я!

Цільціль. Ну, росту ты невялічкага...

Кароль Дзевяці Планет (*важна і шматзначна*). Затое я здзейсню вялікія справы.

Цільціль. Якія ж такія вялікія справы?

Кароль Дзевяці Планет. Я ствару Усеагульную Канфедэрацыю Планет Сонечнай Сістэмы.

Цільціль (*не зразумеўшы*). Ах, вось яно што!

Кароль Дзевяці Планет. У яе склад увайдучь усе Планеты, за выключэннем Сатурна, Урана і Нептуна, — нас з імі падзяляе велізарная, бясконца прастора. (*З годнасцю адыходзіць, знікае з поля зроку.*)

Цільціль. Забаўны!..

Блакітнае Дзіця. А вунь той?

Цільціль. Які?

Дзіця. Вунь той Малыш, што стаіць ля калоны...

Цільціль. Ну дык што ж?

Дзіця. Ён прынясе на Зямлю нічым не азмрочаную радасць...

Цільціль. Якім чынам?..

Дзіця. Праз думкі, якія яшчэ нікому не прыходзілі ў галаву...

Цільціль. А што зробіць той пузан, які калуе пае ў носе?..

Дзіця. Ён павінны знайсці агонь, які будзе саграваць Зямлю, калі астыне Сонца...

Цільціль. А тыя двое, што трымаюцца за рукі і штохвілінна цалуюцца, — гэта брат і сястра?..

Дзіця. Ды не!.. Яны вельмі смешныя... Гэта закаханыя...

Цільціль. А што гэта значыць?..

Дзіця. Ніякага ўяўлення аб тым, нічагусенькі аб тым не ведаю... Гэта Дзед Час даў ім такое жартаўлівае прозвішча... Яны не могуць наглядзецца адно на аднаго, усё цалуюцца і развітваюцца...

Цільціль. Навошта?

Дзіця. Здаецца, ім нельга будзе пайсці адсюль разам...

Цільціль. А хто той румяны карапуз, які з такім сур'ёзным выглядам ссе палец?..

Дзіця. Наколькі мне вядома, ён павінны знішчыць на Зямлі несправядлівасць...

Цільціль. Ах, вось як!..

Дзіця. Кажуць, што гэта страшэнна цяжка...

Цільціль. А той рыжы хлапчынка, які так ходзіць, нібыта ён не бачыць, — ён што, сляпы?..

Дзіця. Пакуль яшчэ не, але потым аслепне. Прыгледзься да яго паўважлівей... Здаецца, ён павінны перамагчы Смерць...

Цільціль. Што гэта значыць?

Дзіця. Дакладна не ведаю, але кажучь, што гэта вельмі важна...

Цільціль *(указвае на мноства Дзяцей, што спяць каля калон, на прыступках, на лавах і г. д.)*. А тыя, што спяць, — ой, колькі іх! — яны нічога не вынайдуць, не адкрыюць?..

Дзіця. Яны думаюць...

Цільціль. Аб чым?..

Дзіця. Яны самі гэтага пакуль што не ведаюць, але яны абавязкова павінны штосьці прыдумаць, каб прыйсці з гэтым на Зямлю — з пустымі рукамі туды не пускаюць...

Цільціль. Хто не пускае?

Дзіця. Ля дзвярэй стаіць дзед, імя якога Час. Калі ён адчыніць дзверы, ты яго ўбачыш. Ён такі ўпарты...

Яшчэ Адно Блакітнае Дзіця (*праціснуўшыся, падбягае да Цільціля*). Добры дзень, Цільціль!..

Цільціль. Вось дык на! Адкуль ён ведае, як мяне завуць?..

Дзіця, якое толькі што падбегла, моцна цалуе Цільціля і Міціль.

Дзіця. Добры дзень! Як жывеш?.. Ды пацалуй жа мяне! І ты таксама, Міціль!.. Няма нічога дзіўнага, што я ведаю, як цябе завуць: я ж — твой будучы брат... Мне цяпер толькі казалі, што ты тут... Я быў у глыбіні залы, збіраў свае думкі... Скажы маме, што я гатовы...

Цільціль. А ты што, хочаш да нас прыйсці?

Дзіця. Ну вядома! На наступны год, у вербную нядзелю... Не дражні мяне, калі я буду маленькім... Я вельмі рады, што загадзя расцалаваў вас... Скажы бацьку, каб ён адрамантаваў калыску... Ну як там у вас, добра?

Цільціль. Так, нядрэнна... Мама ў нас такая добрая!..

Дзіця. А ці добра кормяць?..

Цільціль. Як калі... Часам бываюць нават пірожныя. Праўда, Міціль?..

Міціль. На Новы год і чатырнаццатага ліпеня. Мама сама робіць...

Цільціль. А што ў тваім мяшку?.. Ты нам што-небудзь нясеш?..

Дзіця (*з гонарам*). Я нясу тры хваробы: шкарлятыну, коклюш і адзёр...

Цільціль. Толькі гэта? А потым што ты зробіш?..

Дзіця. Потым? Потым я ад вас пайду...

Цільціль. Варта было прыходзіць!

Дзіця. Хіба гэта ад нас залежыць?

Раптоўна ўзнікае і распаўсюджваецца па зале доўгі, моцны, крыштальна чысты звон, які нібыта зыходзіць ад калон і апалавых дзвярэй (*у гэтую хвіліну яны свецяцца больш яркім святлом*).

Цільціль. Што гэта?..

Дзіця. Гэта Час!.. Цяпер ён адчыніць дзверы!..

Сярод Блакітных Дзяцей адразу ж узнімаецца пярэпалах. Большасць кідае свае прыборы, сваю працу, тыя, што спяць, абуджаюцца, і ўсе, узіраючыся на апалавыя дзверы, накіроўваюцца да іх.

Душа Святла (*падыходзіць да Цільціля*). Станем за калоны... Каб не ўбачыў Час...

Цільціль. Што гэта за звон?..

Дзіця. Гэта займаецца Зара — час, калі Дзеці, якія павінны нарадзіцца сёння, спускаюцца на Зямлю...

Цільціль. А як жа яны спусцяцца?.. Па лесвіцы?

Дзіця. Зараз убачыш... Час ужо адсоўвае за саўкі...

Цільціль. А што такое Час?..

Дзіця. Гэта дзед, які выклікае тых, каму настае пара адыходзіць...

Цільціль. Ён злосны?..

Дзіця. Не, ён толькі незгаворлівы... Прасі не прасі — па-за чаргі нікога не прапусціць...

Цільціль. А Дзеці хочуць хутчэй адсюль пайсці?..

Дзіця. Хто застаецца — тыя незадаволеныя, але і ісці адсюль сумна... Глядзі, глядзі!.. Адчыняе!..

Вялікія апалавыя дзверы павольна адчыняюцца. З Зямлі, быццам далёкая музыка, даносіцца невыразны гул. У залу ўліваецца зялёнае і чырвонае святло, і на парозе паўстае Ч а с, высокі барадаты дзед з касой і пясочным гадзіннікам, а ўдалечыні праглядаюцца белыя і залатыя ветразі карабля, што стаіць у гавані, якую стварае перадранішні ружовы туман.

Ч а с (*на парозе*). Тыя, для каго прабіў час, гатовы?..

Блакітныя Дзеці (*збягаюцца адусюль і прабіваюцца наперад*). Мы тут!.. Мы тут!.. Мы тут!..

Ч а с (*буркатліва да Дзяцей, якія праходзяць міма яго*). Па адным!.. Заўсёды вас болей, чым трэба!.. Зноў тая ж гісторыя!.. Ды мяне не падманеш!.. (*Адпыхвае Дзіцятка*). Твая чарга яшчэ не надышла!.. Прыходзь заўтра!.. А ты прыходзь праз дзе-

сяць гадоў... Ты ўжо трынаццаты пастух. А патрабуецца ўсяго толькі дванаццаць — часы Феакрыта і Вяргілія даўно мінулі... Зноў урачы?.. На Зямлі скардзяцца, што іх і так няма куды падзець... А інжынеры ёсць?.. Яшчэ патрабуецца сумленны чалавек, хоць адзін, як незвычайна рэдкая з'ява там... Ёсць сумленны чалавек?.. Хто ты?..

Дзіця сцвярджальна ківае галавой.

Вельмі ж ты ўжо чэзлы, змарнелы ўвесь... Доўга не працягнеш!.. Гэй вы там, спакойна, спакойна!.. А ты што нясеш?.. Нічога? З пустымі рукамі?.. Так не пройдзеш... Падрыхтуй хоць што-небудзь — ну, напрыклад, вялікае злачынства або хваробу, мне ўсё роўна... Толькі што-небудзь абавязкова трэба... (*Заўважае, што аднаго Малыша іншыя падштурхоўваюць, а ён упіраецца.*) Ну, ну, што там такое?.. Ты ж ведаеш, што твой час настаў!.. Патрабуецца герой, каб перамагчы Несправядлівасць. Гэта ты. Значыць, трэба ісці...

Блакiтныя Дзеці. Ён не хоча, дзядуля!..

Час. Як так — не хоча?.. Ты што гэта выдумаў, неданосак? Ну без размоў! Час не чакае...

Малыш (*якога штурхаюць*). Не, не! Не хачу!.. Я не хачу нараджацца!.. Я лепей тут застануся!..

Час. Цябе ніхто не запытвае... Пара — значыць пара! Ну, хуценька наперад!..

Яшчэ Адно Дзіця (*прабраўшыся наперад*). Прапусціце мяне... Замест яго!.. Кажуць, мае бацькі старыя і яны зачкаліся мяне!..

Час. Нічога, нічога!.. Усяму свая чарга і свой час... З вамі так ніколі не скончыш... Адзін хоча, другі не жадае, гэтаму завельмі рана, другому завельмі позна... (*Адштурхвае Дзяцей, якія стоіліся ля парога.*) Не напірай, дзятва!.. Прэч адсюль, цікаўныя!.. Хто не спускаецца на Зямлю, таму тут няма чаго рабіць... Калі вас не клічуць, вы ўсе лезеце наперад, а як да справы, дык вас няма: збаяліся... А гэтыя чацвёрта дрыжаць быццам асінавы ліст... (*Аднаму з чацвярых, які зусім ужо, здавалася, сабраўся пераступіць парог і раптам спужана адступіць, дае назад.*) Ну, ну?.. Што з табой?..

Дзіця. Я забыла каробку з двума злачынствамі, якія мне патрэбна будзе здзейсніць...

Другое Дзіця. А я забыла чаранок ад маёй лепшай грушы!..

Час. Збегайце!.. Нам засталася ўсяго шэсцьсот дванаццаць секунд... Палашчуцца ўжо парусы на караблі Зары — гэта знак, што вас там чакаюць... Спозніцеся — тады ўжо не народзіцеся... Хутчэй, хутчэй на карабель!.. *(Хапае Дзіця, якое хацела прашмыгнуць у яго паміж ног і выбегчы на прыстань.)* Ты куды?.. Трэці раз спрабуеш нарадзіцца без чаргі... Глядзі, больш не трапляйся, а то будзеш вечно чакаць у царстве сястры маёй — Вечнасці, а гэта, ведаеш, не вельмі весела... Ну як, усе гатовы?.. Усе на сваіх месцах?.. *(Азірае дзяцей, якія сабраліся на прыстані, і тых, хто заняў месцы на караблі.)* Аднаго не хапае... Не хавайся, не хавайся, я ўсё роўна цябе бачу!.. Мяне не абвядзеш вакол пальца... Ну, наш Закаханы, развітвайся са сваёй Красуняй!..

Двое Дзяцей, якіх называюць Закаханымі, са змярцвелымі ад гора тварамі, пяшчотна абняўшыся, падыходзяць да Часу і кідаюцца яму ў ногі.

Першае Дзіця. Дзядулька Час, дазволь мне застацца з ёй!..

Другое Дзіця. Дзядулька Час, дазволь мне пайсці з ім!..

Час. Нельга!.. У вашым распараджэнні ўсяго трыста дзевяноста чатыры секунды...

Першае Дзіця. Лепш бы мне зусім не нараджацца!..

Час. Гэта не ад цябе залежыць...

Другое Дзіця *(умольна)*. Дзядуля Час, я прыйду вельмі позна!..

Першае Дзіця. Калі яна спусціцца на Зямлю, мяне ўжо не будзе!..

Другое Дзіця. Я яго там не ўбачу!..

Першае Дзіця. Мы будзем такімі адзінокамі!..

Час. Гэта мяне не тычыцца... Звяртайся да Жыцця... Я злучаю і разлучаю, як мне загадана... *(Хапае Першае Дзіця.)* Ідзі!

Першае Дзіця (*адбіваючыся*). Не хачу, не хачу, не хачу!.. Толькі з ёю!..

Другое Дзіця (*учапніўшыся ў Першае*). Не адымай яго ў мяне!.. Не адымай яго ў мяне!..

Час. Ды ён жа ідзе не паміраць, а жыць!.. (*Падштурхоўвае Першае Дзіця.*) Ідзі, ідзі!..

Другое Дзіця (*адчайна працягвае рукі да Першага*). Падай мне знак!.. Хоць які-небудзь знак!.. Скажы, як цябе знайсці!..

Першае Дзіця. Я заўсёды буду любіць цябе!..

Другое Дзіця. А я буду сумней усіх! Сама самота буду я... Так ты мяне і пазнаеш... (*Страчвае прытомнасць.*)

Час. Замест таго, каб так адчайвацца, вы б лепш спадзяваліся... Ну, усё... (*Глядзіць на гадзіннік.*) Засталося шэсцьдзесят тры секунды...

Апошняя моцнае трапятлівае хваляванне Дзяцей — тых, што адыходзяць, спускаюцца на Зямлю, і тых, што застаюцца. Чуваць, як яны паспешна развітваюцца: «Бывай, П'ер!.. Бывай, Жан!.. Ты ўсё ўзяў? Абвясці маю ідэю!.. Ты нічога не забыў?.. Пастарайся пазнаць мяне!.. Я цябе знайду!.. Не пагубляй свае ідэі!.. Не нахіляйся вельмі нізка над безданню Бяскончасці... Дай пра сябе вестачку! Кажуць, нельга!.. Можна, можна, ты толькі пастарайся!.. Паведамі, ці добра там!.. Я выйду да цябе насустрач!.. Мне суджана нарадзіцца на троне!» — і г. д., і г. д.

Час (*размахваючы ключамі і касой*). Даволі! Хоціць!.. Якар узняты!..

Парусы праплываюць і знікаюць. Чуваць крыкі Дзяцей, якія ўсё далей і далей: «Зямля!.. Зямля!.. Вось яна!.. Якая яна прыгожая! Якая яна светлая! Якая яна вялікая!..» Затым, быццам з нетраў Зямлі, даносіцца далёкі-далёкі спеў, і ў ім гучыць радасць хуткай сустрэчы.

Цільціль (*Душы Святла*). Хто гэта спявае?.. Гэта не Дзеці... У іх не такія галасы...

Душа Святла. Іх сустракаюць Маці, гэта яны і спяваюць...

Між тым Час зачыняе апалавыя дзверы і, павярнуўшыся, каб у апошні раз агледзець залу, нечакана заўважае Цільціля, Міціль і Душу Святла.

Час (*здзіўлена і гнеўна*). Гэта што такое?.. Што вам тут патрэбна?.. Адкуль вы ўзяліся?.. Чаму вы

не Блакітныя?.. Як вы сюды трапілі? (*Паграджаючы касой, наступае на іх.*)

Душа Святла (Цільцілью). Не адказвай!.. Сіняя птушка ў мяне... пад пакрывалам... Пабеглі!.. Павярні дыямент — і Час нас не ўбачыць...

Душа Святла, Цільціль і Міціль хаваюцца за калонамі на пярднім плане, злева.

З а с л о н а

ДЗЕЯННЕ ШОСТАЕ

КАРЦІНА АДЗІНАЦАТАЯ

РАЗВІТАННЕ

Сцяна, у ёй брамка. Світанне. Уваходзяць Цільціль, Міціль, Душа Святла, Хлеб, Цукар, Агонь і Малако.

Душа Святла (Цільцілью). Нізавошта не здагадаешся, дзе мы цяпер...

Цільціль. Вядома, не, Душа Святла, я ж тут ніколі не быў...

Душа Святла. Ты не пазнаеш ні сцяны, ні брамкі?..

Цільціль. Чырвоная сцяна, зялёная брамка...

Душа Святла. І табе гэта ні пра што не нагадвае?..

Цільціль. Я памятаю толькі, што дзед, якога завуць Час, выгнаў нас...

Душа Святла. Як дзіўна ўсё ў сне бывае!.. Уласнай рукі не пазнаеш...

Цільціль. А хто ж спіць?.. Хіба я сплю?..

Душа Святла. Магчыма, я... Як ведаць?.. Словам, гэтай сцяной абнесены дом, які табе неаднаразова даводзілася бачыць з тае пары, калі ты з'явіўся на свет...

Цільціль. Дом, які мне неаднаразова даводзілася бачыць?..

Душа Святла. Ну так, соня ты разгэтакая!.. Мы выйшлі адсюль вечарам, роўна год назад, дзень у дзень...

Цільціль. Роўна год?.. Значыць...

Душа Святла. Калі ты так шырока расплюшч-

ваеш вочы, яны ў цябе, як два сафіравыя гроты... Так, так, гэта ўтульны домік тваіх бацькоў...

Цільціль (*падыходзіць да брамкі*). Не, штосьці не тое... А зрэшты... Здаецца, так... Вось і брамка... Знаёмая клямка... Значыць, тата з мамай тут?.. Значыць, мама зусім блізка?.. Я хачу хутчэй да мамы!.. Я хачу яе пацалаваць!..

Душа Святла. Пачакай!.. Яны спяць моцным сном, не трэба іх будзіць... Ды і брамка не адчыніцца раней часу...

Цільціль. Якога часу?.. А ці доўга яшчэ чакаць?..

Душа Святла. На жаль, не! Усяго некалькі хвілін...

Цільціль. Ты не рада, што вярнулася дахаты?.. Што з табой, Душа Святла?.. Ты пабялела, ці не хвора я ты?..

Душа Святла. Не, што ты, мой хлопчык!.. Я засулавала, таму што мне хутка ўжо давядзецца з вамі развітацца...

Цільціль. Развітацца?..

Душа Святла. Так, так трэба... Больш тут мне няма чаго рабіць. Мінуў год, хутка прыйдзе Фея і запытае, ці знайшоў ты Сінюю Птушку...

Цільціль. Ды ў мяне ж няма Сіняй Птушкі!.. Птушка з Краіны Успамінаў пачарнела, птушка з Царства Будучыні зрабілася чырвонай, а ў лесе я не змог злавіць птушку... Хто ж вінаваты ў тым, што яны то афарбоўку зменяць, то не выжывуць, то выпырхнуць?.. Фея на мяне не раззлועца? Што яна скажа?..

Душа Святла. Мы зрабілі ўсё, што ад нас залежала... Сіняя Птушка, відаць, або зусім не існуе, або мяняе афарбоўку, як толькі яе садзяць у клетку...

Цільціль. А клетка дзе?..

Хлеб. Вось яна, мой валадар... Яна была даручана майму пільнаму клопату на час нашага доўгага і небяспечнага падарожжа. Сёння мая місія скончана, і я вяртаю табе яе цэлай і захаванай, у тым выглядзе, у якім яе прыняў... (*З выглядам прамойцы, які збіраецца выступіць з прамовай.*) А цяпер ад імя ўсіх нас я дазволю сабе ў кароткіх рысах...

Агонь. Яму ніхто слова не даваў!..

Вада (Агню). Змоўкніце!..

Хлеб. Варожыя выпады майго нікчэмнага недруга і зайздрослівага суперніка (*павысіўшы голас*) не перашкодзяць мне выканаць мой абавязак да канца... Дык вось, ад імя ўсіх нас...

Агонь. Толькі не ад майго!.. У мяне таксама ёсць язык!..

Хлеб. І вось, ад імя ўсіх нас я хачу сказаць, што цяпер гэтыя двое дзяцей выканалі тую важную місію, якая выпала на іх долю, і мы развітваемся з імі, пакінуўшы глыбокі і непрытворны смутак. З пачуццём невыказнай пяшчоты і неперадавальнай гаркоты кажам мы ім: «Бывайце!» — і пачуццём гэтым мы поўнасьцю абавязаны ўзаемнай павазе...

Цільціль. Як, і ты развітваешся?.. Ты таксама з намі развітваешся?..

Хлеб. На жаль! Так трэба... Я развітваюся з вамі, гэта праўда, але разлука наша будзе толькі ўяўнай... Вы больш не пачуеце майго голасу...

Агонь. Страта невялікая!..

Вада (Агню). Змоўкніце!

Хлеб (*з вялікай годнасьцю*). Я на шпілечныя ўколы не звяртаю ўвагі... Ну дык вось: вы больш не пачуеце майго голасу, вы больш не ўбачыце мяне адушаўлёным, жывым... Вочы вашы перастануць адрозніваць нябачнае жыццё Прадметаў, але я заўсёды буду там, у дзяжы, на паліцы, каля талеркі з супам,— смела магу сказаць, што я самы верны сатрапезнік і самы старадаўні сябар Чалавека...

Агонь. А я хіба горшы за цябе?..

Душа Святла. Паслухайце, хвіліны бягуць, хутка праб'е час, калі мы зноў павінны будзем апусціцца, паглыбіцца ў Маўчанне... Не губляйце часу, развітвайцеся з дзецьмі!..

Агонь (*кідаецца да дзяцей*). Я першы, я першы!.. (*Накідваецца на іх з бурнымі ласкамі.*) Бывайце, Цільціль і Міціль!.. Бывайце, мілыя дзеткі!.. Калі вам прыйдзе ў галаву што-небудзь падпаліць, тады ўспомніце пра мяне...

Міціль. Ай-ай!.. Горача!..

Цільціль. Ай-ай... Ён мне нос апаліў!..

Душа Святла. Паслухай, Агонь, суціш ты свае парывы!.. Гэта табе не ачаг...

Вада. Ідыёт!

Хлеб. Невук, грубіян!

Вада (*падыходзіць да дзяцей*). Я, дзеткі, пацалую вас пяшчотна, вам зусім не будзе балюча...

Агонь. Далей ад яе! Яна вас намочыць!..

Вада. Я нязлосная, шчадралюбная. Я для людзей толькі добра хачу!

Агонь. А як жа тапельцы?..

Вада. Любіце Фантаны, услухоўвайцеся ў Журчанне Ручайкоў... Я заўсёды буду там...

Агонь. Яна ўсё затапіла!..

Вада. Седзячы вечарам ля адной з Крыніц — а тут у лесе іх шмат, — старайцеся зразумець, што яна хоча сказаць... Не, я больш не магу... Слёзы душаць мяне і не даюць гаварыць...

Агонь. Штосьці непрыкметна!..

Вада. Калі вам патрапіць на вочы наліты графін, успомніце пра мяне... Яшчэ вы ўбачыце мяне ў збане, у лейцы, у вадаёме, у кране...

Цукар (*сваім звычайным фальшывым і саладжавым тонам*). Калі ў вашай памяці застанецца вольнае месцейка — прыгадайце, што мая прысутнасць была для вас часам салодкай... Больш я нічога не магу вам сказаць... Мне шкодна плакаць: ледзь толькі сляза крапне мне на нагу, — і я ўжо курчуся ад болю.

Хлеб. Езуіт!..

Агонь (*выкрыквае*). Ледзянец! Цукерка! Карамель!

Цільціль. А куды падзеліся Цілета і Ціло?.. Што з імі здарылася?..

Чуваць, што дзесьці дзіка, на ўсё горла крычыць Кошка.

Міціль (*устрывожана*). Гэта Цілета!.. Яе хто-небудзь мучыць!..

Убгае Кошка, ускудлачаная, натапыраная, уся падраная, па-шарпаная, у разарванай сукенцы, прыціснуўшы насаваю хусцінку да шчакі, быццам у яе баляць зубы. Яна лемантуе, па пятах за ёй гоніцца Сабакка, частуючы яе кухталямі і выспяткамі.

Сабакка (*б'е, трасе Кошку*). Вось табе!.. Што, мала?.. Яшчэ хочаш?.. Вось табе! Вось табе! Вось табе!..

Душа Святла, Цільціль і Міціль (*кідаюцца разнімаць іх*). Ціло!.. Ці ты ашалеў, галубок? Гэта яшчэ што?.. Нельга!.. Пайшоў прэч!.. Якая агіднасць!.. Ты ў мяне дачакаешся!..

Сабаку і Кошку адцягваюць адно ад аднаго.

Душа Святла. Што такое?.. Што ў вас здарылася?..

Кошка (*хныкае і выцірае слёзы*). Гэта ўсё ён, васпані!.. Ён мяне зняважыў, насыпаў цвікоў у суп, тузануў за хвост, збіў мяне, а я нічога яму не зрабіла, нічога, нічога!..

Сабака (*перадражнівае яе*). Нічога, нічога!.. (*Паказвае ёй кулак; напайголасу*.) А ўсё ж табе папала, папала, здорава папала і яшчэ пападзе!..

Міціль (*лашчыць Кошку*). Бедная Цілета! Скажы, дзе табе балюча?.. Мы з табой разам паплачам...

Душа Святла (*Сабаку, строга*). Як табе не сорамна?.. Знайшоў час для сварак! Хто разумны цяпер іх распачне?! Нам і так нявесела: настаў час разлукі з нашымі мілымі дзецьмі...

Сабака (*адразу супакоена, сцішана*). Час разлукі з дзецьмі?..

Душа Святла. Так, той час, аб якім вас папярэдзілі, вось-вось праб'е... Мы зноў упадзём, паглыбімся ў Маўчанне... Мы ўжо не зможам размаўляць з дзецьмі...

Сабака (*з адчайным скавытаннем кідаецца да дзяцей, бурна, парывіста іх лашчыць*). Не, не!.. Не хачу!.. Не хачу... Я заўсёды буду з вамі размаўляць!.. Ты цяпер будзеш мяне разумець, маё маленькае бажаство?.. Так, так, так!.. Мы пра ўсё, пра ўсё-ўсё будзем гаварыць адзін аднаму!.. І я цяпер заўсёды буду паслухмяным! Навучуся чытаць, пісаць, гуляць у даміно!.. Я цяпер заўсёды буду ахайным! Чыстым, сумленным заўсёды!.. Нічога больш не сцягну з кухні!.. Хочаш, я выкіну што-небудзь асаблівае, надзвычайнае?.. Ну, хочаш, я пацалую Кошку?..

Міціль (*Кошцы*). А ты, Цілета?.. Табе няма чаго нам сказаць?..

Кошка (халодна і загадкава). Я люблю вас абодвух, наколькі вы гэтага заслугоўваеце...

Душа Святла. Цяпер дазвольце і мне, дзеткі, пацалаваць вас у апошні раз...

Цільціль і Міціль (учапійшыся ў Душу Святла). Не, не, не, Душа Святла!.. Заставайся з намі! Бацька наш не будзе супраць... А маме мы раскажам, якой ты была з намі ласкавай...

Душа Святла. На жаль, я тут няўладна!.. Гэтыя дзверы для нас зачынены. Я павінна развітацца з вамі...

Цільціль. Куды ж ты ад нас пойдзеш?

Душа. Пайду я недалёка, дзеткі,— туды, ў Краіну Маўчаньня Прадметаў...

Цільціль. Не, не, я не хачу... Мы пойдзем з табой... Я скажу маме...

Душа Святла. Не плачце, дарагія мае!.. У адrozenне ад Вады ў мяне няма голасу. У мяне ёсць толькі зьяне, але Чалавек не чуе яго. Я ж нядрэмна ля Чалавека да апошняга яго дзянька... Памятайце: я размаўляю з вамі ў кожным месячным промні, які слізгае з Нябёсаў на Зямлю, у кожнай зары, якая займаецца над лесам, лугам і полем, горадам і вёскай, у кожнай запаленай лямпе, у кожным вашым чыстым і ясным намеры, светлай думцы...

За сцяной б'е восем гадзін.

Вы чулі?.. Час нашай разлукі прабіў... Бывайце!.. Брамка адчыняецца!.. Уваходзьце! Уваходзьце! Уваходзьце!

Душа Святла падводзіць дзяцей да брамкі. Брамка адчыняецца і ў той жа міг зачыняецца за дзецьмі. Хлеб крадком выпірае слёзы. Цукар, Вада, уся ў слязах, і іншыя разбягаюцца ў розныя бакі. З-за куліс даносіцца скавытанне Сабакі. Сцэна некаторы час застаецца пустой, затым дэкарацыя, якая паказвае сцяну з брамкай, рассоўваецца, а за ёй паўстае карціна апошняя.

КАРЦІНА ДВАНАЦАТАЯ

АБУДЖЭННЕ

Абстаноўка тая ж, што ў першай карціне, толькі сцены, паветра — усё тут чароўна пераўтварылася, зрабілася навейшым. Ра-

даснае дзённае святло прабралася ва ўсе шчыліны зашчэпленых аканіц.

У глыбіні сцэны, направа, Цільціль і Міціль спяць салодкім сном на сваіх ложках. Сабака, Кошка і ўсе прадметы на сваіх месцах, як у першай карціне, да прыходу Феі.

Уваходзіць Маці Ціль.

Маці Ціль (*з напушчанай строгасцю*). Уставайце, уставайце, гультаі!.. Як вам не сорамна?.. Восем гадзін прабіла, сонца ўжо з-за лесу выкацілася! Божухна! Ну і спяць, ну і спяць!.. (*Нахіляецца і цалуе дзяцей.*) Разумяніліся... Ад Цільціля пахне лавандай, а ад Міціль — ландышам... (*Цалуе іх яшчэ раз.*) Да чаго ж прыгожыя дзеці! А ўсё ж не дам я ім спаць да дванаццаці гадзін, могуць абгультаіцца... Ды і кажуць яшчэ, што для здароўя гэта шкодна... (*Лёгка трасе Цільціля.*) Хопіць, годзе, Цільціль!

Цільціль (*прачынаецца*). Гэта ты, Душа Святла?.. Дзе яна?.. Не, не, не адыходзь!.. Не пакідай нас!..

Маці Ціль. Святло?.. Ну так, ужо светла... І даўно... Хоць і аканіцы зачынены, а светла, як днём... Пачакай, я зараз адчыню... (*Расчыняе аканіцы.*)

Асляпляльна яркае дзённае святло залівае пакой.

Вось бачыш!.. Але што з табой?.. Ты быццам з месяца зваліўся...

Цільціль (*трэ вочы*). Мама, мама!.. Гэта ты!..

Маці Ціль. Ну, вядома, я... А хто ж яшчэ?..

Цільціль. Гэта ты... Так, так, гэта ты!..

Маці Ціль. Ну так, я... За ноч я не змянілася... Што ты глядзіш на мяне, як на дзіва?.. Ці нос у мяне на бок завярнуўся?..

Цільціль. Як я рады цябе бачыць!.. Мы ж з табой так даўно... Дай я цябе пацалую!.. Яшчэ, яшчэ, яшчэ!.. А гэта мой ложкачак!.. Я дома!..

Маці Ціль. Ды што з табой?.. Ты яшчэ не прачнуўся?.. Можа ты хворы?.. Пакажы язык!.. А ну, уставай, уставай зараз жа, апранайся!..

Цільціль. Э-э, ды я ў адной сарочцы!..

Маці Ціль. А ў чым жа яшчэ?.. Надзявай куртачку і штонікі... Вунь там, на крэсле...

Цільціль. Няўжо я так і падарожнічаў?..

Маці Ціль. Падарожнічаў?..

Цільціль. Так, я ў мінулым годзе распачаў сваё падарожжа...

Маці Ціль. У мінулым годзе?..

Цільціль. Ну так! Я пайшоў з дому пад Каляды...

Маці Ціль. Пайшоў з дому?.. Ды ты з пакоя не выходзіў... Учора вечарам я цябе паклала спаць, а зараз прыйшла будзіць... Табе ўсё гэта прыснілася?..

Цільціль. Ты нічога не разумееш!.. У мінулым годзе я пайшоў з дому з Міціль, з Фейй, Душой Святла — Душа Святла такая добрая! — З Цукрам, з Вадой і з Агнём. Вада і Агонь увесь час біліся... Ты на нас не злавалася? Ты не вельмі сумавала?.. А як бацька?.. Я не мог адмовіцца... Я пакінуў вам запіску і ўсё растлумачыў...

Маці Ціль. Што ты вярзеш?.. Або ты хворы, або яшчэ не прачнуўся. (*Жартоўна дае яму плескача.*) Ды прачніся ж! Ну цяпер прачнуўся?

Цільціль. Не, мама, запэўніваю цябе: гэта ты спіш, а не я...

Маці Ціль. Як гэта я сплю?.. Ды я з шасці гадзін на нагах... Прыбрала ўсё, печку запаліла...

Цільціль. Запытай у Міціль, калі мне не верыш... Якія ў нас былі прыгоды...

Маці Ціль. У Міціль? А яна тут пры чым?..

Цільціль. Мы разам падарожнічалі... Мы бачылі Дзядулю і Бабулю...

Маці Ціль (*у поўным нейразуменні*). Дзядулю і Бабулю?..

Цільціль. Так, у Краіне Успамінаў... Нам было па дарозе... Яны памерлі, але адчуваюць сябе добра... Бабуля частавала нас смачным пірагом са слівамі... А яшчэ мы бачылі малодшых братоў і сяцёр: Рабэра, Жана з ваўчком, Мадлену, П'ерэту, Паліну, Рыкету.

Міціль. Рыкета ўсё яшчэ поўзае ракам!..

Цільціль. А ў Паліны па-ранейшаму на носе прышчык...

Міціль. Мы і цябе бачылі ўчора вечарам.

Маці Ціль. Учора вечарам? Нічога дзіўнага няма — я цябе спаць клала.

Цільціль. Ды не, у Садах Шчасця, Раскошы,— ты там была значна прыгажэйшай, але падобнай на сябе...

Маці Ціль. У Садах Шчасця, Раскошы? Ды я там ніколі не была...

Цільціль (*любуюцца ёю, пасля цалуе*). Так, ты там была намнога прыгажэй; але я больш люблю цябе такой, як ты зараз...

Міціль (*таксама цалуе яе*). І я, і я...

Маці Ціль (*замілавана, расчулена, але разам з тым устрывожана*). Божухна, ды што ж гэта з імі?.. Іншых згубіла, не дай, Божа, яшчэ і гэтых згубіць... (*Ахопленая раптоўным страхам, кліча*.) Тата Ціль! Тата Ціль!.. Хадзі хутчэй! Дзеці хворыя!..

Спакойна, нават быццам абыякава уваходзіць Бацька Ціль; у яго руках сякера.

Бацька Ціль. Што такое?..

Цільціль і Міціль (*весела бягуць яму насустрач і цалуюць яго*). Вось і тата!.. Добры дзень, тата!.. Ты добра папрацаваў у гэтым годзе?..

Бацька Ціль. Ды што такое?.. У чым справа?.. Зусім яны не падобныя на хворых, у іх зусім здаровы выгляд...

Маці Ціль (*са слязамі ў голасе*). На гэта нельга спадзявацца... Каб не было так, як з тымі... У тых да апошніх хвілін быў здаровы выгляд, пакуль Бог іх не прыбраў... Не магу зразумець, што з імі такое... Вечарам паклала спаць — усё было добра, а прачнуліся — быццам хто змяніў іх... Бог ведае, што вярзучь, усё пра нейкае падарожжа... Бачылі яны і Святло, і Дзядулю з Бабуляй — памерлі, кажучь, а адчуваюць сябе добра...

Цільціль. Дзядуля па-ранейшаму кльпае на кавяле...

Міціль. А ў Бабулі рэўматызм...

Маці Ціль. Чуеш?.. Бяжы хутчэй за доктарам!..

Бацька Ціль. Ды пачакай, пачакай!.. Не паіраюць жа яны... Яшчэ паспеем...

Грук у дзверы.

Уваходзьце!

Заходзіць Суседка — бабуля, падобная на Фею з першай дзеі; ходзіць яна з кіечкам.

Суседка. Добры дзень! Са святам вас!

Цільціль. Гэта Фея Берылюна!

Суседка. Я прыйшла дроўцаў у вас папрасіць — хачу лепш суп зварыць дзеля свята... На двары цяпер халадэча... Добры дзень, дзеткі! Як жывяце?..

Цільціль. Пані Фея Берылюна, я не знайшоў Сіняй Птушкі...

Суседка. Што ён гаворыць?..

Маці Ціль. І не запытвайце аб тым, пані Берленго! Яны самі не ведаюць, што гавораць... Прачнуліся — і ўсё ніяк не могуць прыйсці ў сябе, апрытомнець... Пэўна, з'елі што-небудзь нясвежае...

Суседка. Што з табой, Цільціль? Хіба ты не пазнаеш цётчку Берленго, сваю суседку?..

Цільціль. Як жа мне вас не пазнаць, васпані!.. Вы — Фея Берылюна!.. Вы на мяне не злуеце?..

Суседка. Як? Беры...

Цільціль. Берылюна.

Суседка. Берленго, ты хочаш сказаць — Берленго...

Цільціль. Берылюна, Берленго — гэта як вам пажадаецца, васпані... Міціль таксама можа пацвердзіць...

Маці Ціль. І Міціль туды ж — вось што дрэнна...

Бацька Ціль. Нічога, нічога!.. Пройдзе. Вось я ім зараз надаю шляпкоў...

Суседка. Не трэба, гэта зусім лішняе... Я здагадваюся, у чым тут справа: гэта ім прымроілася... На іх, напэўна, падала месячнае святло, калі яны спалі... З маёй хворай унучкай гэта часта здараецца...

Маці Ціль. Дарэчы, як здароўе вашай унучкі?..

Суседка. Так сабе. Не падымаецца... Доктар кажа — нервы... А я ведаю, што ёй дапамагло б... Цяпер яна мяне прасіла падарыць на Каляды... вось жа ўбіла сабе ў галаву...

Маці Ціль. Так, так, я помню: яна ўсё марыць аб птушцы Цільціля... Ну дык як, Цільціль, падо-рыш ты яе беднай дзяўчынцы?..

Цільціль. Што мне ёй падарыць, мама?..

Маці Ціль. Птушку... Яна ж табе не патрэбна... Ты на яе і не глядзіш... А дзяўчынка зусім жыць без яе не можа!..

Цільціль. Праўда, праўда, у мяне ёсць птушка... Дзе ж яна?.. А, вось і клетка!.. Міціль, глядзі, вунь клетка!.. Гэта тая, якую насіў Хлеб... Так, так, тая самая, але ў ёй толькі адна птушка... А другую ён з'еў, ці што? Пачакай, пачакай!.. Ды яна ж сіняя!.. Ды гэта ж мая туркаўка, галубка мая!.. Але ж калі я адыходзіў, яна была не такой сіняй! Ой, ды гэта ж і ёсць тая Сіняя Птушка, якую мы шукалі!.. Мы за ёй у такую далеч хадзілі, а яна, аказваецца, тут! Вось гэта я разумею!.. Міціль, ты бачыш птушку?.. Вось дзе парадавалася б Душа Святла!.. Я зараз дастану клетку... (*Узлазіць на стул, бярэ клетку і перадае яе Суседцы.*) Вось, калі ласка, пані Берленго... З часам яна зробіцца зусім сіняй-сіняй, вось убачыце... Аднясіце яе хутчэй вашай унучцы...

Суседка. Не, праўда?.. Ты мне яе аддаеш? Дарма аддаеш?.. Божухна, вось дык радасць для маёй унучкі... Дай я цябе пацалую!.. (*цалуе Цільціля.*) Бягу!.. Бягу!..

Цільціль. Так, так, ідзіце хутчэй!.. А то некаторыя птушкі мяняюць афарбоўку...

Суседка. Я яшчэ да вас зайду, раскажу... (*Выходзіць.*)

Цільціль (*дойгім позіркам акідвае хаціну*). Та-та, мама, што вы зрабілі з нашым пакоем?.. Усё на сваім месцы, але цяпер значна прыгажэй...

Бацька Ціль. Як гэта — прыгажэй?

Цільціль. Ну так, усё пафарбавана, аздоблена занова, усё зіхаціць, блішчыць... Летась было не так...

Бацька Ціль. У мінулым годзе?

Цільціль (*падыходзіць да акна*). А вунь лес!.. Які ж ён прыгожы!.. І таксама быццам зусім новы!.. Да чаго ж тут добра! (*Заглядае ў дзюжу.*) А дзе Хлеб?.. Бач ты, нават не зварухнуўся! А вось Ціло!.. Ціло, Ціло, Ціло, добры дзень!.. Ты, брат, храбрэц, малайчына!.. Помніш, у лесе?..

Міціль. Паглядзі на Цілету!.. Яна пазнала мяне, а сказаць нічога ўжо не можа...

Цільціль. Пан Хлеб!.. (*Хапае сябе за галаву.*) Ой, дыямент знік! Хто ўзяў маю зялёную шапачку?.. Ну, добра, усё роўна; цяпер яна мне больш не патрэбна... А, Агонь!.. Вось задзіра!.. Шыпіць, а сам рагоча — усё дражніць Ваду... (*падбягае да кра-на.*) А Вада?.. Дзень добры, Вада!.. Што яна сказала?.. Яна ўвесь час штосьці гаворыць, але я яе ўжо не разумею...

Міціль. Я не бачу Цукру...

Цільціль. Які я шчаслівы, які я шчаслівы!..

Міціль. І я таксама, і я таксама!..

Маці Ціль. Ды чаго гэта яны расшумеліся?..

Бацька Ціль. А хай яны!.. Яны гуляюць у шчасце, быццам яны шчаслівыя...

Цільціль. Я больш за ўсё любіў Душу Святла... Дзе яе ляampa?.. Можна яе запаліць?.. (*Зной аглядае хаціну.*) Божа, як у нас тут прыгожа! І як я рады!..

Грук у дзверы.

Бацька Ціль. Заходзьце!..

Заходзіць Суседка і вядзе за руку бялявую Дзяўчынку незвычайнай прыгажосці, Дзяўчынка прыціскае да грудзей туркаўку, галубку Цільціля.

Суседка. Перад вамі дзіва!..

Маці Ціль. Не можа быць!.. Яна ходзіць?..

Суседка. Яна ходзіць!.. І нават больш: яна бегае, танцуе, лятае!.. Ubачыла птушку і скок да акна, паглядзець пры святле, ці праўда, што гэта галубка Цільціля... А потым на вуліцу — і-і паляцела, быццам анёлак на крыльцах...

Цільціль (*падыходзіць да Дзяўчынкі, здзіўлена*). Ой, як яна падобна на Душу Святла!..

Міціль. Толькі значна меншая...

Цільціль. Зразумела!.. Ну, яна яшчэ падрасце!..

Суседка. Аб чым яны размаўляюць?.. Усё яшчэ не прыйшлі да памяці?..

Маці Ціль. Нічога, пройдзе... Паснедаюць — і ўсё як рукой здыме...

Суседка (*штурхае ўнучку ў абдымкі Цільціля*).
Дзетачка, падзякуў Цільцілю!

Цільціль збянтэжана адступае назад.

Маці Ціль. Цільціль, што гэта з табой?.. Дзяўчынкi спужаўся?.. Пацалуй жа яе!.. Толькі мацней!.. Яшчэ мацней!.. А такі заўсёды бойкі... Ды што з табой?.. Быццам у цябе вочы на балоце!..

Цільціль няўмела цалуе Дзяўчынку.
Абое моўчкі глядзяць адно на аднаго.

Цільціль (*гладзіць галубку па галоўцы*). Яна дастаткова сіняя?..

Дзяўчынка. Так, так, я вельмі рада...

Цільціль. Я бачыў зусім сніх... Разумееш: сніх-сніх! Але толькі іх не злавіць!

Дзяўчынка. Нічога, яна і так прыгожая.

Цільціль. Ты яе пакарміла?..

Дзяўчынка. Не яшчэ... А што яна есць?..

Цільціль. Ды ўсё: зерне, хлеб, кукурузу, конікаў...

Дзяўчынка. А як яна есць?..

Цільціль. Яна дзяўбе дзюбачкай. Вось зірні, я табе зараз пакажу...

Цільціль хоча ўзяць у Дзяўчынкi птушку. Дзяўчынка інстынктыўна супраціўляецца, а галубка, скарыстаўшы замяшанне, вырываецца з рук Дзяўчынкi і ляціць.

Дзяўчынка (*у адчай*). Бабуля!.. Яна паляцела! (*Рыдае.*)

Цільціль. Нічога, не плач, я яе злаўлю!.. (*Выходзіць на авансэну і звяртаецца да гледачоў.*) Мы вас вельмі просім: калі хто-небудзь з вас яе знойдзе, хай абавязкова прынясе нам — яна патрэбна нам для таго, каб стаць шчаслівымі ў будучыні...

Заслона

В. Гаўф

КАРЛІК НОС

КАЗКА

У адным вялікім германскім горадзе жыў калісьці шавец Фрыдрых са сваёй жонкай Ханнай. Увесь дзень ён сядзеў на вуліцы і клаў латкі на чаравікі і туфлі. Ён і новыя чаравікі браўся шыць, калі хто заказваў, але тады яму прыходзілася спачатку купляць скуру, — запасці тавар загадзя грошай у яго не было.

А Ханна прадавала на рынку плады і гародніну са свайго маленькага агарода. Яна была жанчына ахайная і ўмела прыгожа раскласці тавар, таму ў яе заўсёды было многа пакупнікоў.

У Ханны і Фрыдрыха быў сын Якаў — стройны, прыгожы хлопчык, досыць высокі для сваіх дваццаці год. Звычайна ён сядзеў каля маткі на базары. Калі які-небудзь кухар або кухарка куплялі ў Ханны адразу многа гародніны, Якаў дапамагаў ім данесці пакупку да дому і рэдка варочаўся назад з пустымі рукамі. Пакупнікі Ханны любілі прыгожага хлопчыка і амаль заўсёды дарылі яму што-небудзь: кветку, пірожнае або манетку.

Аднойчы Ханна, як заўсёды, гандлявала на базары. Перад ёй стаяла некалькі карзін з капустай, бульбай, карэннямі і ўсякай зеленню. Тут жа ў маленькай карзінцы красаваліся раннія ігрушы, яблыкі, абрыкосы. Якаў сядзеў каля Ханны і гучна крычаў:

— Сюды, сюды, кухары, кухаркі! Вось добрая капуста, зелень, ігрушы, яблыкі! Каму трэба? Маці тання аддасць!

І раптам да іх падышла якаясьці бедна апранутая бабуля з маленькімі чырвонымі вочкамі, вос-

трым зморшчаным ад старасці тварыкам і доўгім-доўгім носам, які спускаўся да самага падбародка. Яна апіралася на кастыль, і дзіўна было, што яна наогул можа хадзіць, — яна кульгала, слізгала і перавальвалася, нібы ў яе на нагах былі калёсы. Здавалася, вось-вось яна ўпадзе і ткнецца сваім вострым носам у зямлю.

Ханна з цікавасцю глядзела на бабулю. Вось ужо амаль шаснаццаць год, як яна гандлюе на базары, а такой дзівачнай бабулькі яшчэ ні разу не бачыла. Ёй нават крыху страшна зрабілася, калі бабуля спынілася каля яе карзіны.

— Гэта вы — Ханна, гандлярка гароднінай? — спытала бабуля скрыпучым голасам, увесь час трасучы галавой.

— Так, — адказала жонка шаўца. — Вам трэба што-небудзь купіць?

— Ubачым, убачым, — прамармытала сабе пад нос бабуля. — Зелень паглядзім, карэньчыкі паглядзім. Ці ёсць яшчэ ў цябе тое, што мне патрэбна...

Яна нагнулася і стала шукаць сваімі доўгімі карычневымі пальцамі ў карзіне з пучкамі зелены, якія Ханна расклала так прыгожа і акуратна. Возьме пучок, паднясе да носа і абнюхвае з усіх бакоў, а за ім — другі, трэці.

У Ханны прама сэрца разрывалася — да таго ёй цяжка было глядзець, як бабуля абыходзіцца з яе зелены. Але яна не магла сказаць ёй ні слова — пакупнік жа мае права аглядаць тавар. Апрача таго, яна ўсё больш і больш баялася гэтай бабулі.

Пераварушыўшы ўсю зелень, бабуля выпрамілася і прабурчала:

— Дрэнные тавар!.. Дрэнная зелень!.. Нічога няма з таго, што мне патрэбна. Пяцьдзсят год назад было куды лепш!.. Дрэнные тавар! Дрэнные тавар!

Гэтыя словы разлавалі маленькага Якава.

— Гэй, ты, несумленная бабуля! — крыкнуў ён. — Перанюхала ўсю зелень сваім доўгім носам, перамяла карэньчыкі каравымі пальцамі, так што цяпер іх ніхто не купіць, і яшчэ лаешся, што дрэнные тавар! У нас сам герцагскі кухар купляе.

Бабуля скоса паглядзела на хлопчыка і сказала хрыплым голасам:

— Табе не падабаецца мой нос, мой прыгожы

доўгі нос? І ў цябе такі ж будзе, да самага падбародка!

Яна падкацілася да другой карзіны з капустай, вынула з яе некалькі цудоўных белых качаноў і так сціснула іх, што яны жаласна затрашчалі. Потым яна так-сяк пакідала качаны зноў у карзіну і зноў прагаварыла:

— Дрэжны тавар!.. Дрэнная капуста!..

— Ды не трасі ты так агіднай галавой! — закрычаў Якаў.— У цябе шыя не таўшчэй качарыжкі, таго і глядзі абломіцца і твая галава ўпадзе ў нашу карзіну. Хто ў нас тады што-небудзь купіць?

— Дык у мяне, па-твойму, вельмі тонкая шыя? — сказала бабуля, усё таксама ж усміхаючыся.— Ну, а ты будзеш зусім без шыі. Галава ў цябе будзе тырчаць проста з плеч,— па крайняй меры, не зваліцца з цела.

— Не кажыце хлопчыку такога глупства,— сказала, нарэшце, Ханна, не на жарты раззлаваўшыся.— Калі вы хочаце што-небудзь купіць, дык купляйце хутчэй. Вы ў мяне разгоніце ўсіх пакупнікоў.

Бабуля сярдзіта паглядзела на Ханну.

— Добра, добра,— прабурчала яна.— Няхай будзе па-твойму. Я вазьму ў цябе гэтыя шэсць качаноў капусты. Але толькі ў мяне ў руках кастыль, і я не магу сама нічога несці. Няхай твой сын данясе мне пакупку да дому. Я яго добра ўзнагароджу за гэта.

Якаву вельмі не хацелася ісці, і ён нават заплакаў — ён баяўся гэтай страшнай бабулі. Але маці строга загадала яму слухацца — ёй здавалася грэшна прымушаць старую, слабую жанчыну несці такі цяжар. Выціраючы слёзы, Якаў паклаў капусту ў карзіну і пайшоў следам за бабуляй.

Яна ішла не вельмі хутка, і прайшла амаль гадзіна, пакуль яны дабраліся да якойсьці дальняй вуліцы на ўскраіне горада і спыніліся перад маленькім поўразбураным домам. Бабуля вынула з кішэні якісьці заіржаўлены кручок, спрытна ўсунула яго ў дзірачку дзвярэй і раптам дзверы з шумам расчыніліся. Якаў увайшоў і застыў на месцы ад здзіўлення: столь і сцены ў доме былі мармуровыя, крэслы, стулы і сталы — з чорнага дрэва, упрыгожанага золатам і каштоўнымі каменнямі, а падлога была

шкляная і да таго гладкая, што Якаў некалькі разоў паслізгнуўся і ўпаў.

Бабуля прыклала да губ маленькі срэбраны свісток і неяк па-асабліваму, раскаціста свіснула, так што свісток затрашчаў на ўвесь дом, і зараз жа па лесвіцы хутка пабеглі ўніз марскія свінкі — зусім незвычайныя марскія свінкі, якія хадзілі на двух лапках, замест чаравік у іх былі арэхавыя шкарлупкі, і апрануты гэтыя свінкі былі зусім як людзі — нават капелюшы не забылі захапіць.

— Куды вы дзявалі мае туфлі, нягодніцы? — закрычала бабуля і так ударыла свінак палкай, што яны з віскам падскочылі. — Ці доўга я яшчэ буду тут стаяць?..

Свінкі бегам пабеглі ўверх па лесвіцы, прынеслі дзве шкарлупкі какосавага арэха на скураной падкладцы і спрытна надзелі іх бабулі на ногі. Бабуля адразу перастала кульгаць. Яна адкінула сваю палку ўбок і быстра заслізгала па шкляной падлозе, цягнучы за сабой маленькага Якава. Яму было нават цяжка паспяваць за ёй, да таго жвава яна рухалася ў сваіх какосавых шкарлупках.

Нарэшце, бабуля спынілася ў якімсьці пакоі, дзе было многа ўсякай пасуды. Гэта, як відаць, была кухня, хоць падлога ў ёй была ўслана дыванамі, а на канапах ляжалі вышытыя падушкі, як у якім-небудзь палацы.

— Садзіся, сыноч, — ласкава сказала бабуля і пасадзіла Якава на канапу, падсунуўшы да канапы стол, каб Якаў не мог нікуды сыйсці са свайго месца. — Адпачні добра. Ты, напэўна, стаміўся. Бо чалавечыя ж галовы — нялёгкая ноша.

— Што вы такое дзівоснае гаворыце? — закрычаў Якаў. — Стаміцца я і сапраўды стаміўся, але я нёс не галовы, а качаны капусты. Вы купілі іх у маёй маткі.

— Гэта ты няверна гаворыш, — сказала бабуля і засмяялася. І, раскрыўшы карзіну, яна выцягнула з яе за валасы чалавечую галаву.

Якаў ледзь не ўпаў — да таго спалохаўся. Ён зараз жа падумаў аб сваёй мацеры. Калі ж хто-небудзь даведаецца пра гэтыя галовы, на яе мігам данясучь, і ёй прыйдзецца дрэнна.

— Патрэбна цябе яшчэ ўзнагародзіць за тое, што

ты такі паслухмяны, — казала далей бабуля. — Пацярпі крыху, я звару табе такі суп, што ты яго да смерці ўспамінаць будзеш.

Яна зноў свіснула ў свой свісток, і на кухню прымчаліся марскія свінкі, апранутыя, як людзі, — у фартухах, з апалонікамі і кухоннымі нажамамі за поясам. За імі прыбеглі вавёркі — многа вавёрак, таксама на двух нагах; яны былі ў шырокіх шарава-рах і зялёных аксамітных шапачках. Гэта, відаць, былі кухцікі. Яны быстра-быстра карабкаліся па сценах і прыносілі да пліты міскі, скавародкі, яйкі, масла, карэнні і муку. А ля пліты мітусілася, катаючыся ўзад і ўперад на сваіх какосавых шкарлупках, сама бабуля — ёй, відаць, вельмі хацелася зварыць для Якава што-небудзь добрае. Агонь пад плітой разгараўся ўсё мацней, на скавародках штосьці шыпела і дымілася, па пакою разносіўся прыемны, смачны пах. Бабуля кідалася то сюды, то туды і разпораз совала ў гаршчок з супам свой доўгі нос, каб паглядзець, ці не гатова яда.

Нарэшце, у гаршчку штосьці заклекатала і забулькала, з яго паваліў пар, і на агонь палілася густая пена. Тады бабуля зняла гаршчок з пліты, адліла з яго супу ў сярэбраную міску і паставіла яе перад Якавам.

— Еш, сыноч, — сказала яна. — Паеш гэтага супу і будзеш такі ж прыгожы, як я. І кухарам добрым зробішся — трэба ж табе ведаць якое-небудзь рамяство. Толькі чароўнай траўкі ты ніколі не знойдзеш.

Якаў не вельмі добра разумеў, што гэтая бабуля мармыча сабе пад нос, ды і не слухаў яе — больш быў заняты супам. Маці часта гатавала для яго ўсякія смачныя рэчы, але нічога лепшага за гэты суп яму яшчэ не прыходзілася каштаваць. Ад яго так добра пахла зеленню і карэннямі, ён быў і салодкі, і кіславаты, і да таго ж вельмі наварысты.

Калі Якаў амаль ужо даеў суп, свінкі запалілі на маленькай жароўні якоесьці курэнне з прыемным пахам, і па ўсім пакоі паплылі воблакі блакітнаватага дыму. Ён рабіўся ўсё гусцей і гусцей, усё шчыльней і шчыльней ахутваў хлопчыка, так што ў Якава, нарэшце, закружылася галава. Дарэмна ён казаў сабе, што яму час варочацца да маткі, дарэмна спрабаваў стаць на ногі. Варта было яму прыпад-

няцца, як ён зноў падаў на канапу — да таго яму раптам захацелася спаць. Не прайшло і пяці мінут, як ён і сапраўды заснуў на канапе, у кухні брыдотнай бабулі.

І ўбачыў Якаў дзіўны сон. Яму прыснілася, быццам бабуля зняла з яго вопратку і загарнула яго ў скуру вавёркі. Ён навучыўся прыгаць і скакаць, як вавёрка, і пасябраваў з іншымі вавёркамі і свінкамі — усе яны былі вельмі добрыя.

І стаў Якаў, як яны, прыслугоўваць бабулі. Спачатку яму прыйшлося быць чысцільшчыкам абутку. Ён павінен быў змазваць маслам какосавыя шкарлупкі, якія бабуля насіла на нагах, і так націраць іх анучкай, каб яны блішчэлі. Дома Якаву часта прыходзілася чысціць туфлі і чаравікі, так што справа хутка пайшла ў яго на лад. Прыкладна праз год яго перавялі на другую, больш цяжкую пасаду. Разам з некалькімі іншымі вавёркамі ён вылаўліваў пылінкі з сонечнага променя і прасейваў іх праз самае дробнае валасяное сита, а потым з іх пяклі для бабулі хлеб. У яе ў роце не асталося ні аднаго зуба, і таму вось ёй і прыходзілася есці булкі з сонечных пылінак, мякчэй якіх, як усе ведаюць, няма нічога на свеце.

Яшчэ праз год Якаву было даручана здабываць бабулі ваду для піцця. Вы думаеце, у яе быў выкапан у дварэ калодзеж або пастаўлена вядро, каб збіраць у яго дажджавую ваду? Не, звычайнай вады бабуля і ў рот не брала. Якаў з вавёркамі збіралі ў арэхавыя шкарлупкі расу з кветак, і бабуля толькі яе і піла. А піла яна вельмі многа, так што работы ў ваданосаў было па горла.

Прайшоў яшчэ год, і Якаў перайшоў службыць у пакоі — чысціць падлогі. Гэта таксама аказалася не вельмі лёгкай справай — падлогі ж былі шклянныя, на іх дыхнеш, і то відаць. Якаў чысціў іх шчоткамі і націраў суконкай, якую накручваў сабе на ногі.

На пяты год Якаў пачаў працаваць на кухні. Гэта была работа ганаровая, да якой дапускалі з разборам, пасля доўгага выпрабавання. Якаў прайшоў усе пасады — ад кухціка да старшага пірожнага майстра — і зрабіўся такім спрактыкаваным і ўмелым кухарам, што нават сам з сябе дзівіўся.

Чаго толькі ён не навучыўся гатаваць? Пірожныя двухсот сартоў, супы з усіх траў і карэнняў, якія ёсць на свеце, — усё ён умеў прыгатаваць быстра і смачна.

Так Якаў пражыў у бабулі гадоў сем. І вось аднойчы яна надзела на ногі свае арэжавыя шкарлупкі, узяла кастыль і карзіну, каб ісці ў горад, і загадала Якаву да свайго звароту аскубці курыцу, начыніць яе зеляню і добра падрумняніць. Якаў зараз жа ўзяўся за работу. Ён адкруціў птушцы галаву, ашпарыў яе ўсю кіпятком, спрытна аскуб з яе пер'е, выскраб скуру, так што яна зрабілася далікатная і бліскучая, і вынуў вантробы. Потым яму спатрэбіліся травы, каб начыніць імі курыцу. Ён пайшоў у кладоўку, дзе захоўвалася ў бабулі ўсякая зелень, і ўзяўся адбіраць тое, што яму было патрэбна. І раптам ён убачыў у сцяне кладоўкі маленькую шафку, якой раней ніколі не заўважаў. Дзверцы шафкі былі прыадчынены. Якаў з цікаўнасцю зазірнуў у яе і бачыць — там стаяць якіясьці маленькія карзіначкі. Ён адкрыў адну з іх і ўбачыў у ёй дзівосныя травы, якія яму яшчэ ніколі не пападаліся. Сцяблы ў іх былі зеленаватыя, і на кожнай сцяблінцы была ярка-чырвоная кветка з жоўтым абадком. Якаў паднёс адну кветку да носа і раптам адчуў знаёмы запах — такі ж, як у супа, якім бабуля накармала яго, калі ён да яе прыйшоў. Пах быў да таго моцны, што Якаў гучна чыхнуў некалькі разоў і прагнуўся.

Ён з здзіўленнем азірнуўся вакол і ўбачыў, што ляжыць на той жа канапе, у кухні бабулі.

«Ну, і сон жа гэта быў! Прама быццам наяве! — падумаў Якаў. Вось дык матка пасмяецца, калі я ўсё гэта ёй раскажу! І пападзе ж мне ад яе за тое, што я заснуў у чужым доме, замест таго, каб вярнуцца да яе на базар!»

Ён быстра ўскочыў з канапы і хацеў бегчы да маткі, але адчуў, што ўсё цела ў яго нібы драўлянае, а шыя дык зусім здранцвела — ён ледзь-ледзь мог варухнуць галавой. Якаў да таго адурэў са сну, што яму нават смешна зрабілася. Ён раз-пораз задзяваў носам за сцяну або за шафу, а раз, калі быстра павярнуўся, нават моцна выцяўся аб дзверы.

Вавёркі і свінкі бегалі вакол Якава і пішчалі —

відаць, ім не хацелася яго адпусіць. Выходзячы з дому бабулі, Якаў паманіў іх за сабой — яму таксама было шкада з імі расставіцца, — але яны быстра пабеглі назад у пакоі на сваіх шкарлупках, і хлопчык доўга яшчэ чуў здалёк іх жаласны віск.

Домік бабулі, як мы ўжо ведаем, быў далёка ад рынка, і Якаў доўга прабіраўся вузкімі, звільстымі завулкамі, пакуль не дабраўся да рынка. На вуліцах таўпілася вельмі многа народу. Дзесьці поблізу, мабыць, паказвалі карліка, таму што ўсе вакол Якава крычалі.

— Паглядзіце, вось агідны карлік! Адкуль ён узяўся, гэты карлік? Ну, і доўгі ж у яго нос! А галава прама на плячах тырчыць, без шыі. А рукі ж, рукі, паглядзіце, — да самых пятак!

Якаў у другі час з задавальненнем пабег бы паглядзець на карліка, — ён вельмі любіў глядзець розных калек, якіх паказвалі на кірмашы. Але сёння яму было не да таго — патрэбна было спяшацца да маткі.

Нарэшце, Якаў дабраўся да рынка. Ён досыць такі пабойваўся, што яму пападзе ад мацеры. Ханна ўсё яшчэ сядзела на сваім месцы, і ў яе ў карзіне было нямала яшчэ гародніны — значыць, Якаў праспаў не асабліва доўга. Ужо здалёк ён заўважыў, што яго маці чымсьці засмучана. Яна сядзела моўчкі, падпёршы рукой шчаку, бледная і сумная.

Якаў доўга стаяў, не адважваючыся падыйсці да маткі. Нарэшце, ён сабраўся з духам і, падкраўшыся да яе ззаду, паклаў ёй руку на плячо і сказаў:

— Мама, што з табой? Ты на мяне злуешся?

Ханна павярнулася і, убачыўшы Якава, ускрыкнула ад жаху.

— Што табе трэба ад мяне, страшны карлік? — закрычала яна. — Адыдзі, адыдзі! Я не цяплю такіх жартаў!

— Што ты, матуля? — спалохана сказаў Якаў. — Ты, мабыць, нездарова. Чаму ты праганяеш мяне?

— Кажу табе, ідзі сваёй дарогай! — сярдзіта крыкнула Ханна. — Ад мяне ты нічога не атрымаеш за свае штукі, агідны вырадак.

«Яна звар'яцела! — падумаў бедны Якаў. — Як мне цяпер завесці яе дамоў?»

— Мамачка, паглядзі ж на мяне добра, — сказаў

ён, чуць не плачучы.— Я ж твой сын, Якаў.

— Не, гэта ўжо вельмі! — закрычала Ханна, звяртаючыся да сваіх суседак.— Паглядзіце на гэтага жудаснага карліка! Ён адпужвае ўсіх пакупнікоў ды яшчэ смяецца над маім горам. Кажа: я твой сын, твой Якаў,— нягоднік гэтакі!

Гандляркі, суседкі Ханны, разам ускочылі на ногі і пачалі лаяць Якава:

— Як ты смееш жартаваць над яе горам! Яе сына ўкралі сем год назад. А які хлопчык быў — прама карцінка! Убірайся зараз жа, а не — мы табе вочы выдзерам.

Бедны Якаў не ведаў, што падумаць. Ён жа сёння раніцой прыйшоў з маткай на базар і дапамагаў ёй раскласці гародніну, потым аднёс да бабулі дамоў капусту, зайшоў да яе, паеў у яе супу і крыху паспаў і вось цяпер вярнуўся. А гандляркі кажуць пра нейкія сем год. І яго, Якава, называюць агідным карлікам. Што ж з імі такое здарылася?

Са слязамі на вачах пайшоў Якаў з рынка. Раз маці не хоча яго прызнаваць, ён пойдзе да бацькі.

«Паглядзім,— думаў Якаў.— Няўжо і бацька таксама прагоніць мяне? Я стану ля дзвярэй і загавару з ім».

Ён падышоў да крамы шаўца, які, як заўсёды, сядзеў тут і працаваў, стаў каля дзвярэй і зазірнуў у краму. Фрыдрых так быў заняты работай, што спачатку не заўважыў Якава. Але раптам ён выпадкова падняў галаву, выпусціў з рук бот, шыла і дратву і ўскрыкнуў:

— Што гэта такое? Што гэта такое?

— Добры вечар, гаспадар,— сказаў Якаў і ўвайшоў у краму.— Як жывеце?

— Дрэнна, панок мой, дрэнна! — адказаў шавец, які таксама, відаць, не пазнаў Якава.— Работа зусім не ладзіцца. Мне ўжо многа год, а я адзін — каб наняць галядніка, грошай не хапае.

— А хіба ў вас няма сына, які мог бы вам дапамагчы? — спытаў Якаў.

— Быў у мяне адзін сын — Якавам яго звалі,— адказаў шавец.— Цяпер было б яму гадкоў дваццаць. Ён бы здорава падтрымаў мяне. Яму ж усяго дванаццаць год было, а такі быў разумны! І ў рамястве ўжо што-колечы кеміў, і прыгажун быў піса-

ны. Ён бы ўжо сумеў прыманіць заказчыкаў, не прыйшлося б мне цяпер класці латкі — адны б новыя чаравікі шыў. Ды ўжо, відаць, мой лёс такі!

— А дзе ж цяпер ваш сын? — нясмела спытаў Якаў.

— Пра тое адзін Бог ведае, — адказаў з цяжкім уздыхам шавец. — Вось ужо сем год прайшло, як яго ўкралі ў нас на базары.

— Сем год! — з жахам паўтарыў Якаў.

— Але, панок мой, сем год. Як цяпер помню: жонка прыбегла з базара, вые, крычыць. Ужо вечар, а дзіця не вярнулася. Яна цэлы дзень яго шукала, усіх пытала, ці не бачылі, — і не знайшла. Я заўсёды казаў, што гэтым скончыцца. Наш Якаў — што праўда, то праўда — быў прыгожае дзіця; жонка ганарылася ім і часта пасылала яго аднесці добрым людзям гародніну або што іншае. Грэх сказаць — яго заўсёды добра ўзнагароджвалі, але я часценька казаў жонцы: «Глядзі, Ханна! Горад вялікі, у ім многа злых людзей жыве. Як бы чаго не здарылася з нашым Якавам!» Так і выйшла. Прышла ў той дзень на базар якаясьці жанчына, старая, брыдотная; выбірала, выбірала тавар і столькі нарэшце накупіла, што самой не занесці. Ханна, добрая душа, і пашлі з ёй хлопчыка. Так мы яго больш і не бачылі.

— І, значыць, з таго часу прайшло сем год?

— Вясной сем будзе. Ужо мы і аб'яўлялі аб ім і па людзях хадзілі — пыталі пра хлопчыка, — яго ж многія ведалі, усе яго, прыгажуна, любілі, — але колькі ні шукалі яго, так і не знайшлі. І жанчыну тую, што ў Ханні гародніну купляла, ніхто з таго часу не бачыў. Адна старая-старая бабуля — дзевяноста ўжо год на свеце жыве — казалася Ханне, што гэта, магчыма, злая чараўніца Крэйтэрвейс, што прыходзіць у горад раз у пяцьдзесят год закупаць правізію.

Так расказваў бацька Якава, пастукваючы малатком па боту і выцягваючы ў кулаку доўгую дратву. Цяпер, нарэшце, Якаў зразумеў, што з ім здарылася. Значыць, ён не ва сне гэта бачыў, а сапраўды сем год быў вавёркай і служыў у злой чараўніцы. У яго прама сэрца разрывалася з прыкрасці. Сем год жыцця ў яго ўкрала бабуля, а што ён за гэта

атрымаў? Навучыўся чысціць какосавыя шкарлупкі і націраць шклянныя падлогі ды ўсякія смачныя стравы навучыўся гатаваць.

Доўга стаяў ён на парозе крамы, не кажучы ні слова. Нарэшце, шавец спытаў яго:

— Можа быць, вам што-небудзь у мяне спадабалася, пан? Ці не возьмеце пару туфель або хоць бы,— тут ён раптам пырснуў са смеху,— футляр для носа?

— А што такое з маім носам? — сказаў Якаў. — Нашто мне для яго футляр?

— Воля ваша,— адказаў шавец,— але будзь у мяне такі жудасны нос, я б, асмелюся сказаць, хаваў яго ў футляр — у добры футляр з ружовай лайкі. Зірніце, у мяне якраз ёсць падыходзячы кавалачак. Праўда, на ваш нос спатрэбіцца нямала скуры, але затое як вам будзе зручна, панок мой! Вы ж, мабыць, часценька задзяваеце носам за дзверы.

Якаў ні слова не мог сказаць ад здзіўлення. Ён памацаў сабе нос: нос быў тоўсты і доўгі — чвэрці ў дзве, не менш. Відаць, злая бабуля, праўда, ператварыла яго ў вырадка. Вось чаму маці не прызнала яго.

— Гаспадар,— чуць не плачучы сказаў ён,— ці няма ў вас тут люстэрка? Мне трэба паглядзецца ў люстэрка, абавязкова трэба!

— Скажаць па праўдзе, пан,— адказаў шавец,— не такі ў вас выгляд, каб было чым ганарыцца. Няма чаго вам кожную мінуту глядзецца ў люстэрка. Кіньце гэтую прывычку! Вам вось яна ўжо зусім не да твару.

— Дайце, дайце мне хутчэй люстэрка! — узмаліўся Якаў. — Запэўніваю вас, мне вельмі патрэбна. Я, праўда, не з ганарыстасці...

— Ды ну вас зусім! Няма ў мяне люстэрка! — раззлаваўся шавец. — У жонкі было адно малюсенькае, ды не ведаю, куды яна яго падзела. Калі ўжо вам так не церпіцца на сябе паглядзець — вунь, супраць, крама цырульніка Урбана. У яго ёсць люстэрка, разы ў два большае за вас. Глядзіцеся ў яго, колькі вам трэба. А затым пажадаю вам добрага здароўя.

І шавец легенька выштурхнуў Якава з крамы

і зачыніў за ім дзверы. Якаў быстра перайшоў праз вуліцу і ўвайшоў да цырульніка, якога ён раней добра ведаў.

— Добрай раніцы, Урбан,— сказаў ён.— У мяне да вас вялікая просьба. Будзьце ласкавы, дазвольце мне паглядзецца ў вашае люстэрка.

— Зрабіце ласку — вунь яно стаіць, у левым прасценку! — крыкнуў Урбан і гучна рассмяяўся.— Палюбуйцеся, палюбуйцеся на сябе! Вы ж сапраўдны прыгажунчык — тоненькі, стройны, шыя лебядзіная, рукі нібы ў каралевы, а носік курносенькі, лепшага няма на свеце. Вы, вядома, крыху ім фарсіце, ну, ды ўсёроўна, паглядзіце на сябе. Няхай не кажуць, што я з зайздрасці не дазволіў вам паглядзецца ў маё люстэрка.

Наведвальнікі, якія прыйшлі да Урбана брыцца і стрыгчыся, аглушальна рагаталі, слухаючы яго жарты. Якаў падышоў да люстэрка і мімаволі адхіснуўся. Слёзы выступілі ў яго на вачах. Няўжо гэта ён — гэты агідны карлік? Вочы ў яго сталі маленькія, як у свінні, велізарны нос звешваўся ніжэй падбародка, а шыі як быццам і зусім не было. Галава глыбока ўвайшла ў плечы, а ён амаль зусім не мог яе павярнуць. А ростам ён быў такі ж, як сем год назад,— зусім маленькі. Іншыя хлопчыкі за гэтыя гады выраслі ўверх, а Якаў рос ушырыню. Спіна і грудзі ў яго былі шырокія-прышырокія, і ён быў падобен на вялікі, шчыльна набіты мяшок. Тоненькія кароценькія ножкі ледзь неслі яго цяжкое цела. А рукі з кручкаватымі пальцамі былі, наадварот, доўгія, як у дарослага мужчыны, і звісалі амаль да зямлі. Такім быў цяпер небарака Якаў.

«Так,— падумаў ён, глыбока ўздыхаючы.— Не дзіўна, што ты не прызнала свайго сына, матуля. Не такім ён быў раней, калі ты любіла хваліцца ім перад суседкамі».

Яму ўспомнілася, як бабуля падышла ў тую раніцу да яго маткі. Усё, над чым ён тады смяяўся,— і доўгі нос і брыдкія пальцы — атрымаў ён ад бабулі за свае насмешкі. А шыю яна ў яго адняла, як абыццала...

— Ну, што, уволю наглядзеліся на сябе, мой прыгажунчык? — спытаў са смехам Урбан, падыходзячы да люстэрка і аглядваючы хлопчыка з ног

да галавы. — Чэснае слова, такога смешнага карліка і ва сне не ўбачыш. Ведаеце, малыш, я хачу прапанаваць вам адну справу. У маёй цырульні бывае многа народу, але не так многа, як раней. А ўсё таму, што мой сусед, цырульнік Шаўм, раздабыў сабе дзесьці велікана, які прыманьвае да яго наведвальнікаў. Ну, стаць веліканам, наогул кажучы, ужо не так хітра, а вось такі крошка, як вы — гэта іншая справа. Паступайце да мяне на службу, малыш. І жыллё, і харч, і вопратку — усё ад мяне будзеце атрымліваць, а работы ўсяго — стаяць ля дзвярэй цырульні і заклікаць народ. Ды, бадай, яшчэ ўзбіваць мыльную пену і падаваць ручнік. І, напэўна, вам скажу, мы абодва астанемся ў выгадзе: у мяне будзе больш наведвальнікаў, чым у Шаўма з яго веліканам, а вам кожны яшчэ на чаёк дасць.

Якаў у душы вельмі пакрыўдзіўся — як гэта яму прапануюць быць прыманкай у цырульні! — але што зробіш? Прыходзілася сцярапець гэтую знявагу. Ён спакойна адказаў, што вельмі заняты і не мае часу для такой работы, і пайшоў.

Хоць цела ў Якава было скалечана, але галава працавала добра, як раней. Ён адчуў, што за гэтыя сем год зрабіўся зусім дарослым.

«Не тое бяда, што я стаў вырадкам, — разважаў ён, ідучы па вуліцы. — Крыўдна, што і бацька і маці прагналі мяне ад сябе, як сабаку. Паспрабую яшчэ раз пагаварыць з маткаю. Можа быць, яна мяне ўсё-такі пазнае».

Ён зноў адправіўся на рынак і, падышоўшы да Ханны, папрасіў яе спакойна выслухаць, што ён хацеў ёй сказаць. Ён напамніў ёй, як яго павяла бабуля, пералічыў усё, што здарылася з ім у дзяцінстве, і расказаў, што ён сем год пражыў у чараўніцы, якая ператварыла яго спачатку ў вавёрку, а потым у карліка за тое, што ён над ёю пасмяяўся.

Ханна не ведала, што ёй і думаць. Усё, што казаў карлік пра сваё дзяцінства, было правільна, але каб ён сем год быў вавёркай — гэтаму яна паверыць не магла.

— Гэта немагчыма! — усклікнула яна.

Нарэшце, Ханна рашыла параіцца са сваім мужам. Яна сабрала свае карзіны і прапанавала

Якаву пайсці разам з ёю ў краму шаўца. Калі яны прышлі, Ханна сказала мужу:

— Гэты карлік кажа, што ён наш сын Якаў. Ён мне расказаў, што яго сем год назад у нас укралі і што яго зачаравала чараўніца.

— Ах, вось як! — сярдзіта перабіў яе шавец.— Ён табе, значыць, усё гэта расказаў? Пачакай, дурная! Я сам яму толькі што расказаў пра нашага Якава, а ён, бачыш, прама да цябе, і давай цябе абдурваць. Дык цябе, кажаш, зачаравалі? А ну вось я цябе зараз расчарую!..

І шавец схапіў рамень і, падскочыўшы да Якава, так адсцёбаў яго, што хлопчык з гучным плачам выскачыў з крамы.

Цэлы дзень бадзяўся бедны карлік па горадзе, не еўшы, не піўшы. Ніхто не пашкадаваў яго, і ўсе над ім толькі смяяліся. Начаваць яму прышлося на царкоўнай лесвіцы, прама на жорсткіх, халодных усходах.

Як толькі ўзышло сонца, Якаў устаў і зноў пайшоў хадзіць па вуліцах.

«Як жа я буду жыць далей? — думаў ён.— Быць шыльдай у цырульніка або паказвацца за грошы я не хачу, а маці і бацька мяне прагналі. Што ж мне прыдумаць, каб не памерці з голаду?»

І тут Якаў успомніў, што, пакуль ён быў вавёркай і жыў у бабулі, яму ўдалося навучыцца добра гатаваць.

І ён рашыў паступіць кухарам да герцага.

А герцаг, правіцель той краіны, быў вядомы аб'ядайла і ласун. Ён больш за ўсё любіў добра пад'есці і выпісваў сабе кухараў з усіх канцоў зямлі.

Якаў пачакаў крыху, пакуль зусім развіднела, і накіраваўся да герцагскага палаца.

Гучна стукала ў яго сэрца, калі ён падышоў да варот палаца. Вартаўнікі спыталі яго, што яму трэба, і пачалі над ім пацяшацца, але Якаў не разгубіўся і сказаў, што хоча бачыць Галоўнага Начальніка Кухні. Яго павялі якімісьці дварамі, і ўсе, хто толькі яго бачыў з герцагскіх слуг, беглі за ім і гучна рагаталі.

Хутка ў Якава ўтварылася велізарная світа. Коныхі пакідалі свае скарабніцы, скараходы імчаліся

наперагонкі, каб не адстаць ад яго, падлогацёры перасталі выбіваць дываны. Усе цясніліся вакол Якава, і на дварэ стаяў такі шум і гоман, нібы да горада падступілі ворагі. Усюды чуліся крыкі:

— Карлік! Карлік! Бачылі вы карліка?

Нарэшце, на двор выйшаў Палацавы Наглядчык — заспаны тоўсты чалавек з вялізным бізуном у руцэ.

— Гэй, вы, сабакі! Што гэта за шум? — закрычаў ён грамавым голасам, неміласэрна б'ючы сваім бізуном па плечах і спінах конюхаў і прыслужнікаў. — Не ведаеце вы хіба, што яго светласць яшчэ спіць?

— Пан,— адказвалі вартаўнікі,— паглядзіце, каго мы да вас прывялі! Сапраўднага карліка! Такого вы яшчэ, мабыць, ніколі не сустракалі.

Убачыўшы Якава, Наглядчык зрабіў страшную гримасу і як можна шчыльней сціснуў губы, каб не рассмяцца, — важнасць не дазваляла яму рагатаць перад конюхамі. Ён разагнаў сабраўшыхся сваім бізуном і, узяўшы Якава за руку, прывёў яго ў палац і спытаў, што яму трэба. Пачуўшы, што Якаў хоча бачыць Начальніка Кухні, Наглядчык усклікнуў:

— Няпраўда, сыноч! Гэта я табе патрэбен, Палацавы Наглядчык. Ты ж хочаш паступіць да герцага ў карлікі, ці не так?

— Не, пан,— адказаў Якаў.— Я добры кухар і ўмею гатаваць усякія рэдкасныя стравы. Адвядзіце мяне, калі ласка, да Начальніка Кухні. Можна быць, ён згодзіцца выпрабаваць маё майстэрства.

— Твая воля, малыш,— адказаў Наглядчык.— Ты яшчэ, відаць, дурны, хлопец. Будзь ты прыдворным карлікам, ты мог бы нічога не рабіць, есці, піць, весяліцца і хадзіць у прыгожай вопратцы, а ты хочаш на кухню! Але мы яшчэ паглядзім. Наўрад ці ты дастаткова ўмелы кухар, каб гатаваць стравы самому герцагу, а для кухніка ты вельмі прыгожы.

Сказаўшы гэта, Наглядчык адвёў Якава да Начальніка Кухні. Карлік нізка пакланіўся яму і сказаў:

— Міласцівы пан, ці не патрэбен вам умелы кухар?

Начальнік Кухні агледзеў Якава з галавы да ног і гучна разрагатаўся.

— Ты хочаш быць кухарам? — усклікнуў ён. — Што ж, ты думаеш, у нас у кухні пліты такія нізенькія? Ты ж нічога на іх не ўбачыш, нават калі падымешся на цыпачкі. Не, мой маленькі друг! Той, хто табе параіў паступіць да мяне кухарам, дрэнна пажартаваў.

І Начальнік Кухні зноў разрагатаўся, а за ім — Палацавы Наглядчык і ўсе тыя, хто быў у пакоі. Якаў, аднак, не збянтэжыўся.

— Пан Начальнік Кухні, — сказаў ён, — вам, напэўна, не шкада страціць адно-два яйкі, крыху мукі, віна і прыпраў. Даручыце мне прыгатаваць якое-небудзь смачнае блюда і загадайце падаць усё, што мне для гэтага патрэбна. Я згтую гэтую страву быстра, ва ўсіх на вачах, і вы скажаце: «Вось гэта сапраўдны кухар, як трэба».

Доўга ўгаворваў карлік Начальніка Кухні, пабліскаваючы сваімі маленькімі вочкамі і ўпэўнена ківаючы галавой, і, нарэшце, Начальнік згадзіўся.

— Добра! — сказаў ён. — Давай паспрабуем, дзеля жарту! Хадзем усе на кухню — і вы таксама, пан Наглядчык Палаца!

Ён узяў Палацавага Наглядчыка пад руку і загадаў Якава ісці за сабой. Доўга ішлі яны па якіхсьці вялікіх раскошных пакоях і доўгіх карыдорах і, нарэшце, прышлі на кухню. Гэта было высокае, прасторнае памяшканне з велізарнай плітой на дваццаць канфорак, пад якімі дзень і ноч гарэў агонь. Пасярод кухні быў басейн з вадой, у якім трымалі жывую рыбу, а на сценах стаялі мармуровыя і драўляныя шафікі, поўныя каштоўнай пасуды. Побач з кухняй, у дзесяці велізарных кладоўках, захоўваліся разнастайныя прыпасы і ласункі. Кухары, кухцікі, судамыйкі насіліся па кухні ўзад і ўперад, стукаючы каструлямі, скавародкамі, лыжкамі і нажамі. Пры з'яўленні Начальніка Кухні ўсе замерлі на месцы і ў кухні зрабілася зусім ціха; толькі агонь патрэскаў пад плітой, і вада па-ранейшаму гурчэла ў басейне.

— Што заказаў сёння пан герцаг да першага сьнедання? — спытаў Начальнік Кухні Галоўнага За-

гадчыка Снеданнімі — старога тоўстага кухара ў высокім белым каўпаку.

— Яго светласць захацелі загазаць дацкі суп з чырвонымі гамбургскімі клёцкамі, — пачціва адказаў кухар.

— Добра, — казаў далей Начальнік Кухні. — Ты чуеш, карлік, чаго пан герцаг хоча пад'есці? Ці можна табе даверыць такія цяжкія стравы? Гамбургскіх клёцак табе ні за што не згатаваць. Гэта — тайна нашых кухараў.

— Няма нічога лягчэй, — адказаў карлік (калі ён быў вавёркай, яму часта прыходзілася гатаваць для бабулі гэтыя стравы). — Для супу дайце мне такіх вась і такіх вась траў і пранасцей, сала дзікага кабана, як і карэння. А для клёцак, — ён загаварыў цішэй, каб яго не чуў ніхто, апрача Начальніка Кухні і Загадчыка Снеданнімі, — а для клёцак мне патрэбны чатыры сарты мяса, крыху віна, гусіны тлушч, імбір і трава, якая называецца Уцяшэнне Страўніка.

— Клянуся гонарам, правільна! — закрычаў здзіўлены кухар. — Які гэта чарадзеі вучыў цябе гатаваць? Ты ўсё да тонкасці пералічыў. А пра траўку Уцяшэнне Страўніка я і сам у першы раз чую ад цябе. З ёю клёцкі, напэўна, яшчэ лепшыя выйдучь. Ты прама цуда, а не кухар!

— Вось ніколі б не падумаў гэтага! — сказаў Начальнік Кухні. — Аднак зробім выпрабаванне. Дайце яму прыпасы, пасуду і ўсё, што патрэбна, і няхай прыгатуе герцагу снеданне.

Кухцікі выканалі яго загад, але, калі на пліту паставілі ўсё, што было патрэбна, і карлік хацеў узяцца за гатаванне, аказалася, што ён ледзь дастае да верха пліты кончыкам свайго доўгага носа. Прышлося прысунуць да пліты два стулы; іх накрылі мармуровай дошкай, і карлік узабраўся на яе і пачаў гатаваць. Кухары, кухцікі, судамыйкі шчыльным кальцом акружылі карліка і, шырока раскрыўшы вочы ад здзіўлення, глядзелі, як жвава і спрытна ён з усім упраўляецца.

Падрыхтаваўшы стравы да варкі, карлік загадаў паставіць абедзве каструлі на агонь і не здымаць іх, пакуль ён не загадае. Потым ён пачаў лічыць: раз,

два, тры, чатыры,— і, далічыўшы роўна да пяцісот, крыкнуў: «Досыць!»

Кухцікі ссунулi каструлі з агню, і карлік прапанаваў Начальніку Кухні пакаштаваць яго гатаванні. Галоўны кухар загадаў падаць залатую лыжку, спаласнуў яе ў басейне і перадаў Начальніку Кухні. Той урачыста падышоў да пліты, зняў крышкі з каструль, якія дыміліся, і паспрабаваў суп і клёцкі. Праглынуўшы лыжку супу, ён зажмурыў вочы ад асалоды, некалькі разоў прыцмокнуў языком і сказаў:

— Вельмі добра, вельмі добра, клянуся гонарам! Ці не хочаце і вы ўпэўніцца, пан Палацавы Наглядчык.

Наглядчык Палаца з паклонам узяў лыжку, паспрабаваў і ледзь не падскочыў ад задавальнення.

— Я не хачу вас пакрыўдзіць, дарагі Загадчык Снеданнімі,— сказаў ён,— вы выдатны, спрактыкаваны кухар, але такога супу і такіх клёцак вам згатаваць яшчэ не ўдавалася.

Кухар таксама паспрабаваў абедзве стравы, пачціва паціснуў карліку руку і сказаў:

— Малыш, ты — вялікі майстар! Твая траўка Уцяшэнне Страўніка прыдае супу і клёцкам асаблівы смак.

У гэты час у кухні з'явіўся слуга герцага і патрабаваў снеданне для свайго пана. Страву зараз жа паклалі ў сярэбраныя талеркі і паслалі наверх. Начальнік Кухні, вельмі задаволены, павёў карліка ў свой пакой і хацеў яго распытаць, хто ён і адкуль з'явіўся. Але толькі яны ўселіся і пачалі гутарыць, як за Начальнікам прыйшоў пасланы ад герцага і сказаў, што герцаг яго кліча. Начальнік Кухні хутчэй надзеў сваё лепшае плацце і адправіўся ўслед за пасланым у сталовую.

Герцаг сядзеў там, разваліўшыся ў сваім глыбокім крэсле. Ён дачыста з'еў усё, што было на талерках, і выціраў бараду шаўковай хустачкай. Яго твар ззяў, і ён соладка жмурыўся ад задавальнення.

— Паслухай вось,— сказаў ён, убачыўшы Начальніка Кухні,— я заўсёды быў вельмі задаволен тваім гатаваннем, але сёння снеданне было асабліва смачным. Скажы мне, як завуць кухара, які яго гатаваў,— я пашлю яму некалькі дукатаў ва ўзнагароду.

— Пан, сёння здарылася дзіўная гісторыя,— сказаў Начальнік Кухні.

І ён расказаў герцагу, як да яго прывялі раніцой карліка, які абавязкова хоча стаць палацавым кухарам. Герцаг, выслухаўшы яго расказ, вельмі здзівіўся. Ён загадаў паклікаць карліка і пачаў яго распытваць, хто ён такі. Беднаму Якаву не хацелася гаварыць, што ён сем год быў вавёркай і служыў у бабулі, але ілгаць ён таксама не любіў. Таму ён толькі сказаў герцагу, што ў яго цяпер няма ні бацькі, ні маткі і што яго навучыла гатаваць адна бабуля. Герцаг доўга пацяшаўся над дзіўным выглядам карліка і, нарэшце, сказаў яму:

— Так і быць, заставайся ў мяне! Я дам табе ў год пяцьдзсят дукатаў, адно святочнае плацце і звыш таго дзве пары штаноў. За гэта ты будзеш кожны дзень сам гатаваць мне сьнеданне, назіраць за тым, як гатуюць абед, і наогул загадваць маім сталом. А апрача таго, усім, хто ў мяне служыць, я даю прозвішчы. Ты будзеш называцца «Карлік Нос» і атрымаеш званне Памочніка Начальніка Кухні.

Карлік Нос пакланіўся герцагу да зямлі і падзякаваў яго за міласць, і, калі герцаг адпусціў яго, Якаў, радасны, вярнуўся на кухню. Цяпер, нарэшце, ён мог не турбавацца аб сваім лёсе і не думаць аб тым, што будзе з ім заўтра.

Ён рашыў добра аддзякаваць свайго гаспадара, і не толькі сам правіцель горада, але і ўсе яго прыдворныя не маглі нахваліцца маленькім кухарам. З таго часу як Карлік Нос пасяліўся ў палацы, герцаг зрабіўся, можна сказаць, зусім іншым чалавекам. Раней яму часценька здаралася шпурляць у кухараў талеркамі і шклянкамі, калі яму не падбалася гатаванне, а адзін раз ён так разлаваўся, што запусціў у самога Начальніка Кухні дрэнна прасмажанай цялячай нагой. Нага папала небараку ў лоб, і ён пасля гэтага тры дні праляжаў у ложку. Усе кухары дрыжалі ад страху, калі гатавалі герцагу страву.

Але з паяўленнем Карліка Носа ўсё змянілася. Герцаг цяпер еў не тры разы ў дзень, як раней, а пяць разоў, і толькі пахвальваў майстэрства карліка. Усё здавалася яму вельмі смачным, і ён рабіўся

дзень са дня таўсцей. Ён часта запрашаў карліка да свайго стала разам з Начальнікам Кухні і прымушаў іх пакаштаваць стравы, якія яны прыгатавалі.

Жыхары горада не маглі надзівіцца на гэтага выдатнага карліка. Кожны дзень ля дзвярэй палацавай кухні таўпілася мноства народу — усе прасілі і ўмялялі галоўнага кухара, каб ён дазволіў хоць адным вокам паглядзець, як карлік гатуе стравы. А гарадскія багацеі наперабой дабіваліся ў герцага дазволу пасылаць на яго кухню сваіх кухараў, каб яны маглі вучыцца ў карліка гатаваць. Гэта давала карліку немалы даход — за кожнага вучня яму плацілі ў дзень па поўдуката, але ён аддаваў усе грошы іншым кухарам, каб яны яму не зайздросцілі.

Так Якаў пражыў у палацы гады два. Ён быў бы, бадай, нават задаволен сваім лёсам, калі б так часта не ўспамінаў аб бацьку і матцы, якія не прызналі яго і выгналі з дому. Толькі гэта яго і засмучала. І вось аднойчы з ім здарыўся такі выпадак.

Карлік Нос вельмі добра ўмеў купляць прыпасы. Ён заўсёды сам хадзіў на рынак і выбіраў для герцагскага стала гусей, качак, зелень і гародніну. Неяк раз, раніцой, ён пайшоў на базар за гусямі і доўга не мог знайсці дастаткова тлустых птушак. Ён некалькі разоў прайшоўся па базару, выбіраючы лепшага гуся. Цяпер ужо ніхто не смяяўся над карлікам. Усе нізка яму кланяліся і пачціва ўступалі дарогу. Кожная гандлярка была б шчасліва, калі б ён купіў у яе гуся.

Ходзячы ўзад і ўперад па рыначнай плошчы, Якаў раптам заўважыў у канцы базара, у баку ад іншых гандлярак, адну жанчыну, якой не бачыў раней. Яна таксама прадавала гусей, але не расхвальвала свой тавар, як іншыя, а сядзела моўчкі, не гаворачы ні слова. Якаў падышоў да гэтай жанчыны і агледзеў яе гусей. Яны былі якраз такія, як ён хацеў. Якаў купіў тры птушкі разам з клеткай — двух гусакоў і адну — гуску, — паставіў клетку на плячо і пайшоў назад у палац. І раптам ён заўважыў, што дзве птушкі гагочуць і хлопаюць крылямі, як належыць добрым гусакам, а трэцяя — гуска — сядзіць ціха і нават як быццам уздыхае.

«Гэтая гуска хворая, — падумаў Якаў. — Як толь-

кі прыйду ў палац, зараз жа загадаю яе прырэзаць, пакуль яна не падохла».

І раптам птушка, нібы разгадаўшы яго думкі, выразна і гучна сказала:

Ты не рэж мяне —
Заклюю цябе.
Калі шпыю мне звярнеш —
Раней часу памрэш.

Якаў ледзь не выпусціў клетку.

— Вось цуды! — закрычаў ён. — Вы, аказваецца, умеце гаварыць, пані гусыня? Не бойцеся, такую цікавую птушку я не заб'ю. Гатоў ісці ў заклад, што ты не заўсёды хадзіла ў гусіных пер'ях. Бо быў жа і я калісьці маленькай вавёрачкай.

— Твая праўда, — адказала гуска. — Я не радзілася птушкай. Ніхто не думаў, што Мімі, дачка вялікага Ветэрбока, кончыць жыццё пад нажом кухара на кухонным стале.

— Не турбуйцеся, дарагая Мімі! — усклікнуў Якаў. — Не будзь я сумленны чалавек і галоўны кухар яго светласці, калі да вас хто-небудзь дакранецца нажом! Вы будзеце жыць у прыгожай клетцы ў мяне ў пакоі, і я стану вас карміць і гутарыць з вамі. А іншым кухарам я скажу, што адкормліваю гуся асобымі травамі для самога герцага. І, убачыце, не пройдзе месяца, як я прыдумаю спосаб выпусціць вас на волю.

Мімі з слязамі на вачах падзякавала карліка, і Якаў выканаў усё, што абяцаў. Ён сказаў на кухні, што будзе адкормліваць гуску адмысловым спосабам, якога ніхто не ведае, і паставіў яе клетку ў сябе ў пакоі. Мімі атрымлівала не гусіную ежу, а пячэнне, цукеркі і ўсякія ласункі, і як толькі ў Якава выдавалася вольная мінутка, ён зараз жа прыблягаў да яе пагутарыць.

Мімі расказала Якаву, што яе ператварыла ў гуску і занесла ў гэты горад адна старая чараўніца, з якой калісьці пасварыўся яе бацька, славуты чараўнік Ветэрбок. Карлік таксама расказаў Мімі сваю гісторыю, і Мімі сказала:

— Я што-кольвечы разумею ў чараўніцтве — мой бацька крыху вучыў мяне сваёй мудрасці. Я здагадваюся, што бабуля зачаравала цябе чароў-

най траўкай, якую яна паклала ў суп, калі ты пры-
нёс ёй дамоў капусту. Калі ты знойдзеш гэтую траў-
ку і панюхаеш яе, ты, магчыма, зноў станеш такім
жа, як усе людзі.

Гэта, вядома, не асабліва ўцешыла карліка.

Як жа ён мог знайсці гэтую траўку? Але ў яго
ўсё-такі паявілася маленькая надзея.

Праз некалькі дзён пасля гэтага да герцага пры-
ехаў пагасціць адзін князь — яго сусед і сябар. Гер-
цаг зараз жа паклікаў да сябе карліка і сказаў яму:

— Цяпер прыйшоў час паказаць, ці аддана ты
мне служыш і ці добра ведаеш сваю справу. Гэты
князь, які прыехаў да мяне ў госці, любіць добра
пад'есці і разумее толк у гатаванні. Глядзі ж —
гатуй нам такія стравы, каб князь кожны дзень
здзіўляўся. І не ўздумай, пакуль князь у мяне ў гас-
цях, два разы падаць на стол адну страву. Тады табе
не будзе літасці. Бяры ў майго казначэя ўсё, што
табе спатрэбіцца, — хоць золата запечанае нам пада-
вай, толькі б не асароміцца перад князем.

— Не турбуйцеся, ваша светласць, — адказаў
Якаў, нізка кланяючыся. — Я ўжо сумею дагадзіць
вашаму ласуну-князю.

І Карлік Нос гораचा ўзяўся за работу. Цэлы дзень
ён стаяў у палаючай пліты і бесперапынна аддаваў
загады сваім тоненькім голасам. Натоп кухараў
і кухцікаў мітусіўся па кухні, ловячы кожнае яго
слова. Якаў не шкадаваў ні сябе, ні другіх, каб
дагадзіць свайму гаспадару.

Ужо два тыдні гасціў князь у герцага. Яны елі не
менш чым па пяць разоў у дзень, і герцаг быў у за-
хапленні. Ён бачыў, што яго госцю падабаецца гата-
ванне карліка. На пятнаццаты дзень герцаг паклі-
каў Якава ў сталовую, паказаў яго князю і запытаў,
ці задаволен князь майстэрствам яго кухара.

— Ты вельмі добра гатуеш, — сказаў князь кар-
ліку, — і разумеш, што значыць добра есці. За
ўвесь час, пакуль я тут, ты ні адной стравы не падаў
на стол два разы, і ўсё было вельмі смачна. Але
скажы мне: чаму ты да гэтага часу не пачаставаў
нас Пірагом Каралевы? Гэта самы смачны пі-
рог на свеце.

У карліка ўпала сэрца: ён ніколі не чуў аб такім
пірагу. Але ён і выгляду не паказаў, што збянтэжан,
і адказаў:

— О, пан, я спадзяваўся, што вы яшчэ доўга прабудзеце ў нас, і хацеў пачаставаць вас гэтым пірагом на развітанне. Гэта ж — кароль усіх пірагоў, як вы самі добра ведаеце.

— Ах, вось як! — сказаў герцаг і расмяўся. — Ты ж і мяне ні разу не пачаставаў Пірагом Каралевы. Напэўна, ты спячэш яго ў дзень маёй смерці, каб апошні раз пабалаваць мяне. Але прыдумай на гэты выпадак якую-небудзь іншую страву! А Пірог Каралевы каб заўтра быў на стале! Чуеш?

— Слухаюся, пан герцаг, — адказаў Якаў і выйшаў, заклапочаны і засмучаны. Вось калі наступіў дзень яго ганьбы! Адкуль ён ведае, як пякуць гэты пірог?

Ён пайшоў у свой пакой і пачаў горка плакаць. Мімі ўбачыла гэта з сваёй клеткі і пашкадавала яго.

— Аб чым ты плачаш, Якаў? — запытала яна, і, калі Якаў расказаў ёй пра Пірог Каралевы, яна сказала:

— Вытры слёзы і не сумуй. Гэты пірог часта падавалі ў нас дома, і я, здаецца, помню, як яго трэба пячы. Вазьмі столькі вась мукі і пакладзі яшчэ такую вось і такую вось прыправу — вось пірог і гатоў. А калі ў ім чаго-небудзь і не хопіць — бяда невялікая. Герцаг з князем ўсёроўна не заўважаць. Не такі ўжо ў іх разборлівы смак.

Карлік Нос падскочыў ад радасці і зараз жа ўзяўся пячы пірог. Спачатку ён зрабіў маленькі піражок і даў яго паспрабаваць Начальніку Кухні. Той знайшоў, што атрымалася вельмі смачна. Тады Якаў спёк вялікі пірог і прама з печы паслаў яго да стала. А сам надзеў сваё святочнае плацце і пайшоў у сталовую паглядзець, як герцагу з князем спадабаецца гэты новы пірог.

Калі ён уваходзіў, дварэцкі якраз адрэзаў вялікі кавалак пірага і на сярэбранай лапатачцы падаў яго князю, а потым другі такі ж — герцагу. Герцаг адкусіў адразу поўкавалка, пражаваў пірог, праглынуў яго і са задаволеным выглядам адкінуўся на спінку крэсла.

— Ах, як смачна! — усклікнуў ён. — Недарма гэты пірог называюць каралём усіх пірагоў. Але і мой карлік — кароль усіх кухараў. Ці не праўда, князь?

Князь асцярожна адкусіў маленечкі кавалачак, добра пражываў яго, расцёр языком і сказаў, спагядліва ўсміхаючыся і адсоўваючы талерку:

— Нядрэнная яда! Але толькі яму далёка да Пірага Каралевы. Я так і думаў!

Герцаг пачырванеў ад прыкрасці і сярдзіта нахмурыўся.

— Паганы карлік! — закрычаў ён. — Як ты смеў так зганьбіць свайго пана? За такое гатаванне табе патрэбна было б адсячы тваю тоўстую галаву.

— Пан! — закрычаў карлік, падаючы на калені. — Я спёк гэты пірог, як належыць. У яго пакладзена ўсё, што патрэбна.

— Ты ілжэш, нягоднік! — закрычаў герцаг і адштурхнуў карліка нагой. — Мой госць не стаў бы дарэмна гаварыць, што ў пірагу чагосьці не хапае. Я цябе самога загадаю размалоць і запячы ў пірог, вырадак ты гэтакі!

— Змілуйцеся нада мною! — жаласна закрычаў карлік, хапаючы князя за полы яго плацця. — Не дайце мне памерці з-за жмені мукі і мяса. Скажыце, чаго не хапае ў гэтым пірагу, чым ён вам так не спадабаўся?

— Гэта мала табе дапаможа, мой мілы Нос, — адказаў князь са смехам. Я ўжо ўчора падумаў, што табе не спячы гэтага пірага так, як яго пячэ мой кухар. У ім не хапае адной траўкі, якой у вас ніхто не ведае. Яна называецца Чыхай на здароўе. Без гэтай траўкі ў Пірагу Каралевы не той смак, і твайму пану ніколі не прыйдзецца пакаштаваць яго такім, як яго робяць у мяне.

— Не, я яго пакаштую, і вельмі хутка! — закрычаў герцаг. — Клянуся маім герцагскім гонарам, або вы заўтра ўбачыце на стале такі пірог, або галава гэтага нягодніка будзе тырчаць на варотах майго палаца. Пайшоў вон, сабака! Даю табе тэрміну дваццаць чатыры гадзіны, каб выратаваць тваё жыццё.

Бедны карлік, горка плачучы, пайшоў да сябе ў пакой і паскардзіўся гусцы на сваё гора. Цяпер ужо яму не мінуць смерці! Ён жа ніколі і не чуў аб траве, якая называецца Чыхай на здароўе.

— Калі ў гэтым уся справа, — сказала Мімі, — дык я магу табе дапамагчы. Мой бацька навучыў

мяне пазнаваць усе травы. Будзь гэта тыдні два назад, табе, магчыма, і сапраўды пагражала б смерць, але, на шчасце, цяпер якраз маладзік, а ў гэты час іменна і цвіце тая трава. Ёсць дзе-небудзь каля палаца старыя каштаны?

— Так, так! — радасна закрычаў карлік. — У саду, зусім блізка адсюль, расце некалькі каштанаў. Але для чаго яны табе?

— Гэтая трава, — адказала Мімі, — расце толькі пад старымі каштанамі. Не будзем дарэмна траціць час і пойдзем зараз жа яе шукаць. Вазьмі мяне на рукі і вынесі з палаца.

Карлік узяў Мімі на рукі, падышоў з ёй да варот палаца і хацеў выйсці. Але вартаўнік перагарадзіў яму дарогу і сказаў:

— Не, мой мілы Нос, скончаны твае прагулкі. Мне строга-настрога загадана не выпускаць цябе.

— Няўжо мне і ў саду нельга пагуляць? — запытаў карлік. — Будзь ласкавы, пашлі каго-небудзь да Наглядчыка і запытай, ці можна мне хадзіць па саду і збіраць травы.

Вартаўнік паслаў запытаць Наглядчыка, і Наглядчык дазволіў: сад жа быў абнесен высокай сцяной, і ўцячы з яго было немагчыма.

Выйшаўшы ў сад, карлік асцярожна паставіў Мімі на зямлю, і яна, кульгаючы, пабегла да каштанаў, якія раслі на беразе возера. Якаў, зажурыўшыся, ішоў за ёю.

«Калі Мімі не знойдзе той траўкі, — думаў ён, — я ўтаплюся ў возеры. Гэта ўсё-такі лепш, чым даць адсячы сабе галаву.

А між тым Мімі пабывала пад кожным каштанам, перавярнула дзюбай усякую былінку, але дарэмна — траўкі Чы х а й н а з д а р о ў е нідзе не было відаць. Гуска ад гора нават заплакала.

Набліжаўся вечар, цямнела, і станавілася ўсё цяжэй адрозніваць сцяблы травы. Выпадкова карлік зірнуў на другі бераг возера і радасна закрычаў:

— Паглядзі, Мімі: бачыш, на тым баку яшчэ адзін вялікі стары каштан! Пойдзем туды і пашукаем. Магчыма, пад ім расце маё шчасце.

Гуска цяжка захлопала крыллямі, паднялася ў паветра і паляцела, а карлік з усіх сіл пабег за ёю на сваіх маленькіх ножках. Перайшоўшы праз мост, ён

падышоў да каштана. Каштан быў густы і развесісты; пад ім, у пацёмку, амаль нічога не было відаць. І раптам Мімі замахала крыллямі і нават падскочыла ад радасці. Яна быстра сунула дзюбу ў траву, сарвала якуюсьці кветку і сказала, падаючы яе Якаву:

— Вось трава Чыхай на здароўе. Тут яе расце много-много, так што табе надоўга хопіць.

Карлік узяў кветку ў рукі і задуменна паглядзеў на яе. Ад яе ішоў моцны, прыемны пах, і Якаву чамусьці ўспомнілася, як ён стаяў у бабулі ў кладоўцы, падбіраючы травы, каб начыніць імі курыцу, і знайшоў такую ж кветку — з зеленаватай сцяблінкай і ярка-чырвонай галоўкай, упрыгожанай жоўтай каймой.

І раптам Якаў увесь задрыжаў ад хвалявання.

— Ведаеш, Мімі, закрычаў ён,— гэта, здаецца, тая самая кветка, якая ператварыла мяне з вавёркі ў карліка. Паспрабую вось я яе панюхаць.

— Пачакай крышку,— сказала Мімі.— Вазьмі з сабой пучок гэтых кветак і вернемся да цябе ў пакой. Збяры свае грошы і ўсё, што ты нажыў, пакуль служыў у герцага, а потым выпрабуем сілу гэтай кветкі.

Якаў паслухаўся Мімі, хоць сэрца ў яго гучна стукала ад нецяярлівасці. Ён бегам прыбег да сябе ў пакой. Завязаўшы ў клунак сотню дукатаў і некалькі пар плацця, ён сунуў свой доўгі нос у кветкі і панюхаў іх. І раптам усе яго суставы затрашчэлі, шыя выцягнулася, галава адразу паднялася з плеч, нос пачаў рабіцца ўсё меншым і меншым, а ногі ўсё даўжэй і даўжэй, спіна і грудзі выраўняліся, і ён стаў такім жа, як і ўсе людзі.

Мімі з вялікім здзіўленнем глядзела на Якава.

— Які ты стаў рослы і прыгожы! — закрычала яна.— Ты цяпер зусім не падобен на карліка.

Якаў вельмі ўзрадаваўся. Яму захацелася зараз жа бегчы да бацькоў і паказацца ім, але ён помніў аб сваёй выратавальніцы.

— Не будзь цябе, дарагая Мімі,— я б на ўсё жыццё астаўся карлікам і, магчыма, памёр бы сякерай палача,— сказаў ён, пшчотна пагладжваючы гуску па спіне і па крыллях.— Я павінен табе

аддзякаваць. Я адвязу цябе да твайго бацькі, і ён цябе расчаруе. Ён жа разумней усіх чараўнікоў.

Мімі залілася слязьмі ад радасці, і Якаў узяў яе на рукі і прыціснуў да грудзей. Ён непрыкметна выйшаў з палаца — ні адзін чалавек не пазнаў яго — і адправіўся з Мімі да мора, на востраў Готланд, дзе жыў яе бацька, чараўнік Ветэрбок.

Яны доўга падарожнічалі і, нарэшце, дабраліся да гэтага вострава. Ветэрбок зараз жа зняў чары з Мімі і даў Якаву многа грошай і падарункаў. Якаў неадкладна вярнуўся ў свой родны горад. Цяпер бацька і маці з радасцю сустрэлі яго — ён жа стаў такі прыгожы і прывёз столькі грошай.

Трэба яшчэ расказаць пра герцага. Раніцой, на другі дзень, герцаг рашыў выканаць сваю пагрозу і адсячы карліку галаву, калі ён не знайшоў той травы, аб якой гаварыў князь. Але Якава нідзе не маглі знайсці. Тады князь сказаў, што герцаг знарок схаваў карліка, каб не страціць свайго лепшага кухара, і назваў яго ашуканцам. Герцаг страшна раззлаваўся і аб'явіў князю вайну. Пасля многіх боек і сражэнняў яны, нарэшце, памірыліся, і князь, каб адсвяткаваць мір, загадаў свайму кухару спячы сапраўдны Пірог Каралевы. Гэты мір паміж імі так і назвалі «Пірожны мір».

Вось і ўся казка аб Карліку Носе.

О. Уайльд

ХЛОПЧЫК-ЗОРКА
САЛАВЕЙ І РУЖА

КАЗКІ

ХЛОПЧЫК — ЗОРКА

Аднойчы два беднякі-Лесарубы ішлі дадому праз густы хвойнік. Была зімовая ноч, трашчаў люты мароз. На зямлі і на дрэвах ляжала тоўстае снежнае покрыва; Лесарубы чулі, як з абодвух бакоў патрэсквалі ад марозу маленькія галінкі, а калі яны падышлі да Горнага Вадаспада, дык убачылі, што ён нерухома застыў у паветры, бо яго пацалавала Снежная Каралева.

Мароз быў такі люты, што нават звяры і птушкі не ведалі, як уратавацца.

— Бр-р! — прабурчаў Воўк і заскакаў між кустоў, падкурчыўшы хвост.— Жахлівае надвор'е! І куды толькі глядзіць Урад?

— Цвырк! Цвырк! Цвырк! — працвыркалі зялёныя Канаплянкі.— Старая Зямля памерла, і яе захуталі ў белы саван.

— Зямля збіраецца да вянца, і гэта яе шлюбнае ўбранне,— прашапталі адна адной Галубкі. Іх ружовыя лапкі зусім скалелі, але яны лічылі сваім абавязкам прытрымлівацца рамантычнага погляду на жыццё.

— Лухта! — як адрэзаў Воўк.— Гавару вам, ва ўсім вінаваты Урад, а калі не верыце мне, дык я вас з'ем.— Воўк быў вельмі практычны і ніколі не лез па слова ў кішэню.

— Што датычыцца мяне,— сказаў Дзяцел,— дык мне не патрэбна навуковае тлумачэнне з'явы. Я бачу рэчы такія, якія яны ёсць. А цяпер невыносна холадна.

Сапраўды было так. Маленькія Вавёрачкі, што

жылі ў дупле гонкай яліны, церлі адна адной носікі, каб хоць крыху сагрэцца, а Зайчыкі скурчыліся ў сваіх норках і носу адтуль не патыкалі. Адным толькі вялікім рагатым Сычам прыйшлася даспадобы сюжа. Пер'е ў іх зусім зацвярдзела ад наледзі, але ім было хоць бы што, яны варочалі вялізнымі жоўтымі вачыма і гукалі адзін аднаго праз увесь лес.

— У-уу! У-ух! У-уу! У-ух! Якое сёння цудоўнае надвор'е!

А два Лесарубы ўсё ішлі і ішлі наперад, з усяе сілы хукалі на пальцы і тупалі па абледзянелым снезе сваімі вялізнымі, падкаванымі ботамі. Адзін раз яны праваліліся ў глыбокі сумёт і выбраліся адтуль белыя, што млынары, калі тыя стаяць ля жорнаў; другі раз паслізгнуліся на цвёрдым гладкім лёдзе замёрзлага балота, галлё рассыпалася, і ім прыйшлося збіраць яго і зноў рабіць вязкі; а яшчэ неяк ім здалася, што яны заблудзілі, і іх ахапіў вялікі страх, бо яны ведалі: снег жорсткі да тых, хто засынае ў ягоных абдымках.

Але Лесарубы спадзяваліся на добрага Святога Марціна, які ахоўвае ўсіх, хто ў дарозе, вярнуліся крыху назад, а далей пайшлі больш абачліва і, нарэшце, выбраліся на ўзлесак і ўбачылі далёка ў даліне агні сваёй вёскі.

Яны так узрадаваліся выратаванню, што гучна рассмяяліся, і Зямля здалася ім сярэбранай кветкай, а Месяц — кветкай залатой. Але пасля нядоўгай весялосці да іх вярнулася журба, бо яны ўспомнілі пра сваю беднасць, і адзін з іх сказаў другому:

— Чаго гэта мы так развесяліліся? Жыццё для багатых, а не для такіх, як мы. Лепш бы мы замерзлі ў лесе або трапілі да дзікіх звяроў у зубы.

— Праўду кажаш, — згадзіўся яго сябар, — адным дадзена многа, а другім — нічога. Несправядлівасць падзяліла свет, нягуста пакінуўшы ў ім месца шчасцю, але шчодро абдарыўшы яго горам.

Пакуль яны наракалі на сваю горкую долю, здарылася нешта дзіўнае. Яркая і прыгожая зорка скранулася з нябёсаў. Яна пракацілася па небасхіле паўз іншыя зоркі, і здзіўленыя Лесарубы праводзілі яе позіркам; ім здалася, што яна ўпала за купаі

вербалозу, які рос ля маленькай аўчарні, у некалькіх кроках ад таго месца, дзе яны стаялі.

— Слухай! Гэта ж кавалак золата, трэба яго знайсці! — закрычалі яны і кінуліся бегчы — так імі авалодала прага золата.

Але адзін з Лесарубаў бег хутчэй за другога, перагнаў свайго таварыша, прашыўся цераз кустоўе і... На белым снезе сапраўды ляжала нешта падобнае на золата. Лесаруб падбег бліжэй, нахіліўся, працягнуў рукі і ўбачыў, што гэта плашч з залатой тканіны, вычварна вышываны зоркамі і скручаны ў камячок. Ён крыкнуў таварышу, што знайшоў скарб, які зваліўся з неба, і, калі той падбег, яны разам селі на снег і расхінулі плашч, каб дастаць золата і падзяліць між сабой. Але, на жаль, не было там ні золата, ні серабра і ніякіх іншых скарбаў, а толькі маленькае дзіця, якое спала.

І адзін з Лесарубаў сказаў:

— Разбіліся нашы надзеі, няма нам шчасця. Якая чалавеку карысць ад дзіцяці? Давай яго пакінем тут і пойдзем дадому: людзі мы бедныя, сваіх дзяцей поўная хата, і не маем права адбіраць у іх апошні кавалак, каб аддаваць чужому дзіцяці.

Але яго сябар не пагадзіўся:

— Грэх кінуць дзіця канаць на снезе, і, хоць я такі самы бядняк, як і ты, і багата ратоў просіць есці, а ў гаршчках трасца варыцца, я ўсё-такі занясу дзіця дадому, і мая жонка паклапоціцца пра яго.

І ён пяшчотна падняў дзіця, захутаў яго ў плашч, каб абараніць ад лютага холаду, і пайшоў з узгорка да сваёй вёскі, а таварыш толькі падзівіўся яго глупству і мяккасардэчнасці.

Калі яны прыйшлі ў вёску, гэты таварыш і кажа:

— Ты ўзяў дзіця, аддай мне тады плашч, мы ж павінны падзяліць знаходку.

Але той адказаў:

— Не, не дам, бо плашч не твой і не мой, а толькі дзіцяці,— і, пажадаўшы сябру ўсяго найлепшага, падышоў да сваёй хаты і пастукаўся ў дзверы.

Калі жонка адчыніла і ўбачыла, што гэта яе муж вярнуўся дахаты жывы і здаровы, яна абхапіла яго абаруч за шыю, пацалавала, зняла з плячэй вязку галя, счысціла снег з ботаў і запрасіла ў хату.

Але ён сказаў:

— Я нешта знайшоў у лесе і прынёс табе, каб ты паклапацілася.— І ён не пераступіў парога.

— Што там? — пацікавілася жонка.— Пакажы, бо ў нас у хаце пуста і шмат чаго патрэбна.

І тады ён расхінуў плашч і паказаў ёй дзіця. Малое яшчэ спала.

— А божа ж ты мой! — забожкала жанчына.— Хіба ў нас мала сваіх дзяцей, каб табе, гаспадару, спатрэбілася пасадзіць у хаце яшчэ і падкідыша? І хто ведае, можа, ён прынясе нам гора! А як за ім даглядаць? — І яна злосным позіркам бліснула на мужа.

— Але ж гэта Дзіця-Зорка, — адказаў той і расказаў, як дзіўна знайшоў яго.

Аднак і гэта не супакоіла жанчыну. Яна пачала кпіць з мужа, лаяцца і крычаць:

— У нас свае дзеці не ядуць хлеба ўволю, а мы яшчэ будзем карміць чужынца? Хто паклапоціцца пра нас? Хто нам дасць хлеба?

— Але Бог шкадуе нават вераб'ёў і дае ім пажытак, — запярэчыў муж.

— А мала вераб'ёў канае зімой з голаду? — не здавалася жонка.

Чалавек нічога не адказаў ёй, толькі і не пераступіў цераз парог.

І тут моцны вецер з лесу ўварваўся праз адчыненыя дзверы, жанчына ўздрыгнула, пацепнулася і зноў накінулася на мужа:

— Чаму ты не зачыніш дзвярэй? Па хаце гуляе сівер, я замерзла.

— У хаце, дзе жывуць людзі з жорсткімі сэрцамі, заўсёды будзе сівер, — сказаў той.

І жанчына не адказала нічога, толькі падалася бліжэй да агню.

Праз некаторы час яна павярнулася і паглядзела на мужа, і вочы ў яе былі поўныя слёз. І тады ён хутка ўвайшоў у хату, аддаў малога ёй на рукі, а яна пацалавала дзіця і паклала яго ў калыску з самым меншым са сваіх дзяцей. А раніцай Лесаруб узяў дзіўны плашч з золата і схаваў яго ў вялікі куфар, а яго жонка зняла з шыі дзіцяці бурштынавыя каралі і таксама паклала ў куфар.

Так Хлопчык-Зорка пачаў гадавацца з дзецьмі Лесаруба: і сядзеў з імі за адным сталом, і гуляў разам з імі. З кожным годам ён прыгажэў і прыгажэў, і вяскоўцаў перапаўняла здзіўленне, што яны ўсе смуглявыя, а ў яго скура белая і далікатная, колеру слановай косці, а кучаравыя валасы нагадваюць пялёсткі нарцыса. Вусны ў яго былі, што пунсовая ружа, а вочы — як адбітак фіялак у празрыстай рачной вадзе, і ўвесь ён быў, як кветка, што вырасла на лузе, дзе не ступала нага касца.

Але прыгажосць прынесла яму зло, бо ён рос фанабэрысты, жорсткі і сябелюбівы. Дзецьмі Лесаруба і ўсімі астатнімі дзецьмі ў вёсцы ён пагарджаў, бо, гаварыў, яны ўсе нізкага паходжанья, у той час калі ён — арыстакратычнага, бо яго маці — Зорка. І ён адчуваў сябе панам, і зваў іх сваімі слугамі. Ён не спачуваў бедным і сляпым, калекам ці наогул няшчасным, шпурляў у іх каменні, гнаў з вёскі на дарогу, забараняў ім у вёсцы жабраваць, і пасля гэтага рэдка хто з выгнаннікаў другі раз прыходзіў сюды па міласціну. Сапраўды, ён быццам быў зачараваны сваёй прыгажосцю і пакепліваў з хворых і непрыгожых, здзекаваўся з іх; сябе ж ён любіў і ўлетку, ціхім надвор'ем, лажыўся ля сажалкі ў садзе пастара, любавалася адбіткам свайго дзівоснага твару і смяяўся ад асалоды, якую яму прыносіла ягоная прыгажосць.

Лесаруб з жонкай часта саромілі яго:

— Мы ж прынялі цябе ў сям'ю, як свайго, а ты так ставішся да гэтых гаротных небарак, за якіх няма каму заступіцца ў цяжкую хвіліну. Чаму ты такі жорсткі да тых, каму патрэбна спагада?

Часта яго запрашаў да сябе пастар і навучаў любові да жывых істот:

— І муха — твая сястра. Не рабі ёй зла. Дзікія птушкі, што лятаюць у лесе, павінны быць вольныя. Не хавай іх у клетку толькі дзеля сваёй забавы. Бог стварыў і яшчарку, і крата, і ўсім знайшлося месца. Хто ты такі, каб прыносіць боль у гэты свет? Нават статкі авечак услаўляюць Бога!

Але Хлопчык-Зорка не звяртаў увагі на ўгаворы, а толькі хмурыўся і пагардліва ўсміхаўся, а пасля

вяртаўся да дзяцей і зноў папіхаў імі. І яны слухаліся яго, таму што ён быў прыгожы, шпарканогі, умеў танцаваць, граць на жалейцы і спяваць. І куды б ён ні клікаў іх, яны ішлі за ім, і што б ён ні загадваў ім рабіць, яны рабілі. І калі ён працяў вострай чарацінкай вочы падслепаватаму крату, яны рагаталі, і калі ён кідаў каменне ў пракажонага, яны таксама рагаталі. Так ён верхаводзіў дзецьмі ва ўсім, і сэрцы іхнія зрабіліся такія жорсткія, як і ягонае.

І вось неяк праз вёску праходзіла адна няшчасная жабрачка. На ёй былі страшэнныя лахманы, ногі крывавіліся ад цяжкай і доўгай дарогі, яна ўся змарнела і спакутавалася. Дашчэнту знясіленая, жанчына села адпачыць пад каштанам.

Убачыўшы яе, Хлопчык-Зорка падахвоціў сваіх таварышаў:

— Глядзіце! Пад прыгожым дрэвам з зялёнай лістотай сядзіць брудная старчыха. Пайшлі прагонім яе адсюль, бо яна гідкая і пачварная.

І ён падышоў да жабрачкі бліжэй, і пачаў шпурляць каменнямі, і кпіць з яе, а яна паглядзела на яго з жахам у вачах і не магла адвесці позірку. Але тут Лесаруб, які непадалёк калоў дровы пад паветкай, убачыў, што Хлопчык-Зорка вырабляе, падбег да яго і пачаў ушчуваць:

— Пасаромеўся б! Што гэтая небарака зрабіла табе? Чаму ты з ёй так абыходзішся? Няўжо ты не маеш літасці? У цябе сапраўды жорсткае сэрца!

Хлопчык-Зорка аж пачырванеў ад злосці і тупнуў нагой:

— Хто ты такі, каб пытацца ў мяне, чаму я так раблю? Я табе не сын!

— Праўду кажаш — не сын, — адказаў Лесаруб. — Аднак я цябе пашкадаваў, калі знайшоў у лесе.

Пачуўшы гэтыя словы, жанчына войкнула і знепрытомнела. Тады Лесаруб аднёс яе да сябе ў хату, і яго жонка паклапацілася пра яе, а калі жанчына ачулася, яны паставілі перад ёй мяса і пітво і прапанавалі адпачыць. Але яна не хацела ні есці, ні піць і толькі спыталася ў Лесаруба:

— Ты сказаў, што знайшоў гэтага хлопчыка ў лесе. З таго дня мінула дзесяць год, ці не так?

І Лесаруб адказаў:

— Але, я знайшоў яго іменна ў лесе, і мінула з таго дня дзесяць год.

— А што яшчэ ты знайшоў разам з ім? — усклікнула жанчына. — Ці не было ў яго на шыі бурштынавых караляў. Ці не быў ён захутаны ў плашч з залатой тканіны, вышываны зоркамі?

— Усё было іменна так, як ты гаворыш. — І Лесаруб выняў плашч і бурштынавыя каралі з куфра, дзе яны ляжалі, і паказаў іх жанчыне.

Убачыўшы ўсё, яна ад радасці заплакала і сказала:

— Гэта мой маленькі сын, якога я згубіла ў лесе. Прашу цябе, хай ён хутчэй прыйдзе сюды, у пошук як яго я абышла ўвесь свет.

І Лесаруб з жонкай выйшлі на вуліцу, паклікалі Хлопчыка-Зорку і сказалі яму:

— Ідзі ў хату, там ты ўбачыш сваю маці, якая цябе чакае.

І Хлопчык-Зорка, поўны здзіўлення і вялікай радасці, улег у хату. Але, убачыўшы жабрачку, якая чакала яго там, ён пагардліва рассмаяўся і сказаў:

— Дык дзе ж мая маці? Я не бачу тут нікога, апрача гэтай гідкай старчыні.

І тады жанчына сказала яму:

— Я — твая маці.

— Ты звар'яцела! — абурыўся Хлопчык-Зорка. — Я табе не сын, ты жабрачка, ты брыдкавая і аранута ў лахманы. Прэч адсюль, каб я больш не бачыў твайго гідкага твару!

— Але ты на самай справе мой маленькі сыноч, якога я нарадзіла ў лесе! — закрычала жанчына і, уклечыўшы, працягнула да яго рукі. — Злодзеі ўкралі цябе і пакінулі канаць у лесе — захліпаючыся ад слёз, гаварыла яна, — але я цябе адразу пазнала, як толькі ўбачыла, і твае рэчы таксама пазнала — плашч з залатой тканіны і бурштынавыя каралі. І таму малю цябе — хадзем са мною, шукаючы цябе, я абышла ўвесь свет. Хадзем са мною, сыночак мой, бо мне патрэбна твая любоў.

Хлопчык-Зорка не крануўся з месца, ён зачыніў для маці сваё сэрца, і было толькі чуваць, як ад горычы і болю галосіць жанчына.

Але нарэшце ён загаварыў, і голас яго гучаў холадна і злосна.

— Калі ты сапраўды мая маці,— цыркаў ён скрозь зубы,— дык лепш бы не прыходзіла сюды і не выстаўляла мяне на ганьбу, бо я думаў, што мая маці — Зорка, а не нейкая жабрачка. А цяпер ідзі адсюль, і каб я цябе больш не бачыў.

— Сынok, адумаіся! — галасіла жанчына.— Няўжо ты мяне нават не пацалуеш на развітанне? Я так напакутавалася, шукаючы цябе!

— Не,— адказаў Хлопчык-Зорка,— на цябе нават брыдка глядзець, і я хутчэй пацалую гадзюку або жабу.

Тады жанчына паднялася і, горка плачучы, пайшла ў лес, а Хлопчык-Зорка, убачыўшы, што яна пакінула вёску, бясконца ўзрадаваўся і пабег гуляць да сваіх таварышаў. Але як толькі ён падбег да іх, тыя пачалі строіць з яго кепікі і абражаць знявагай:

— Ты брыдкі, як жаба, і агідны, як гадзюка. Ідзі прэч адсюль, мы не хочам, каб ты з намі гуляў! — І яны прагналі яго з саду.

Тады Хлопчык-Зорка насупіўся і падумаў сам сабе: «Што гэта яны мне гавораць? Пайду да сажалкі і пагляджуся ў ваду, яна мне скажа, што я прыгожы».

І ён пайшоў да сажалкі, і паглядзеўся ў ваду, і ўбачыў... Твар у яго зрабіўся жабіны, а цела, як у гадзюкі, пакрылася лускай. Тады ён кінуўся ніцма на траву, зарыдаў і сказаў сам сабе: «Гэта мне, пэўна, за мой грэх. Я ж адрокся ад маці, я быў з ёй фанабэрысты і жорсткі. Цяпер я павінен пайсці шукаць яе па ўсім свеце, і не будзе мне спакою, пакуль яе не знайду».

Да яго падышла маленькая дачка Лесаруба, паклала яму руку на плячо і сказала:

— Што з таго, што ты страціў сваю прыгажосць? Заставайся з намі, я не буду здзекавацца з цябе.

Але ён адказаў:

— Не, я быў жорсткі да сваёй маці, і ў пакаранне мне наслана гэтая бяда. Таму я павінен пайсці адсюль і вандраваць па свеце, пакуль не знайду маці і яна мне не даруе.

І ён пабег у лес, і пачаў шукаць маці, і прасіць, каб яна вярнулася да яго. Але адказу не было. Увесь дзень ён гукаў яе, а калі зайшло сонца, лёг

спаць на пасцель з лісця, і ўсе птушкі і звяры ўцяклі ад яго, таму што памяталі, які ён быў жорсткі. І ён застаўся адзін, і толькі жаба ахоўвала яго сон, ды гадзюка прапаўзала міма.

А раніцай ён устаў, сарваў з дрэва некалькі горкіх ягад, з'еў іх і, плачучы, пусціўся ў дарогу праз густы лес. І ва ўсіх, каго б ні сустракаў, ён пытаўся, ці не бачылі яны раптам яго маці.

Ён спытаўся ў Крата:

— Ты рыешся пад зямлёю. Скажы, ці няма там маёй маці?

Але Крот адказаў:

— Ты ж выкалаў мне вочы. Адкуль я магу ведаць?

Ён спытаўся ў Канаплянкі:

— Ты ўзятаеш вышэй верхавін гонкіх дрэў і бачыш увесь свет. Скажы мне, ці не бачыла ты маю маці?

Але Канаплянка адказала:

— Ты дзеля забавы падрэзаў мне крылы. Як жа мне цяпер узяцець?

І ў маленькай Вавёрачкі, якая самотна жыла ў дупле, ён спытаўся:

— Дзе мая маці?

— Маю маці ты забіў. Можа, ты шукаеш і сваю, каб забіць?

І Хлопчык-Зорка зарыдаў, і апусціў галаву, і пачаў прасіць прабачэння ва ўсіх істот, і пайшоў далей праз лес шукаць жанчыну-жабрачку. А на трэці дзень выйшаў з лесу і спусціўся ў даліну.

І калі ён праходзіў праз вёскі, дзеці дражнілі яго, цалялі каменнямі, а сяляне не дазвалялі яму начаваць нават у кароўніках, каб ад яго не пайшла цвіль на зерне — такі брыдкі ён быў на выгляд, і іхнія парабкі праганялі яго, і ніводная душа не шкадала яго. І нідзе ён не мог нічога даведацца пра жабрачку, якая была яго маці, хаця ўжо тры гады блукаў па свеце, і не раз яму здавалася, што ён бачыць яе на дарозе наперадзе, і тады ён клікаў яе, бег за ёй, пакуль аб востры друз не збіваў да крыві ногі. Але дагнаць яе ён не мог, а людзі, якія жылі пры дарозе, казалі, што і блізка не бачылі яе ці каго-небудзь, падобнага да яе, і здэкаваліся з яго гора.

Тры гады ён блукаў па свеце, і не знаходзілася ва ўсім гэтым свеце для яго ні любові, ні міласэрнасці, ні спагады, бо гэтка свет стварыў ён сам у дні сваёй вялікай ганарлівасці.

* * *

І вось аднойчы вечарам ён падышоў да брамы горада, які стаяў на рацэ і быў абнесены высокай сцяной, і, хоць надта стаміўся і зусім збіў ногі, хацеў увайсці ў горад. Але варта скрыжавала алебарды і груба сказала яму:

— Што табе трэба ў горадзе?

— Я шукаю сваю маці,— адказаў ён,— маю вас, упусціце мяне ў горад, бо можа так быць, што яна там.

Але воіны пачалі кпіць з яго, і адзін з іх, трасучы чорнай барадой, перагарадзіў яму шлях шчытом і закрычаў:

— Сапраўды невялікая радасць для тваёй маці пабачыць цябе, бо ты ж агіднейшы за жабу ў балоце або за гадзюку, якая паўзе ў багну. Прэч адсюль! Выкатвайся! Няма тваёй маці ў гэтым горадзе!

А другі, які трымаў у руцэ жоўты штандар, спытаў:

— Хто твая маці і чаму ты яе шукаеш?

І ён адказаў:

— Мая маці такая самая жабрачка, як і я, і я абышоўся з ёй жорстка. Прашу цябе, дазволь мне прайсці, каб я мог папрасіць у яе прабачэння, калі яна жыве ў гэтым горадзе.

Але варта не прапусціла яго і пачала калоць сваімі пікамі.

І калі ён, плачучы, павярнуў назад, нейкі чалавек у калькузе, інкруставанай пазалочанымі кветкамі, і ў шлеме з крылатым ільвом падышоў да воінаў і спытаўся ў іх, хто гэта прасіўся ў горад. І яны адказалі:

— Гэта жабрак, сын жабрачкі, і мы прагналі яго.

— Дарма вы так зрабілі,— упікнуў ён з ухмылкай,— мы ж можам прадаць гэту пачвару ў рабства, і цана ёй будзе келіх салодкага віна.

І нейкі стары і злы з твару чалавек, які ў гэтую хвіліну праходзіў міма, пачуў усё і сказаў:

— Я куплю яго за такую цану, — і, заплаціўшы, узяў Хлопчыка-Зорку за руку і павёў у горад.

Прайшоўшы шмат вуліц, яны падышлі да маленькіх весніц у сцяне пад ценем гранатавага дрэва. Стары дакрануўся да весніц пярсцёнкам з яшмы, і яны адчыніліся, і стары з Хлопчыкам-Зоркай спуціліся па пяці бронзавых прыступках у сад, зарослы чорным макамі і ўстаўлены зялёнымі глінянымі гладышамі. І тады стары выняў са свайго турбана шаўковы мярэжысты шарф, завязаў ім вочы Хлопчыку-Зорцы і пагнаў яго перад сабой. А калі шарф знялі з вачэй, Хлопчык-Зорка ўбачыў, што знаходзіцца ў цямніцы, якую асвятляе ліхтар на круку.

І стары паклаў перад ім на дошцы кавалак цвілога хлеба, і сказаў: «Еш», і паставіў конаўку саланватай вады, і сказаў: «Пі», а калі Хлопчык-Зорка пад'еў і папіў, выйшаў, замкнуў дзверы на ключ і сашчапіў іх яшчэ жалезным ланцугом.

* * *

А раніцай стары, які быў на самай справе самы ўмелы чарадзея Лівіі і навучыўся свайму майстэрству ў аднаго чарадзея, што жыў на беразе Ніла, увайшоў да Хлопчыка-Зоркі ў цямніцу, хмурна паглядзеў на яго і сказаў:

— У лесе, што недалёка ад брамы гэтага горада Гяураў, схаваны тры залатыя манеты — з белага золата, жоўтага і чырвонага. Сёння ты павінен прынесці манету з белага золата, а калі не прынясеш, заробіш сотню бізуноў. Спяшайся, на захадзе сонца я буду чакаць цябе ля весніц саду. Глядзі толькі, каб прынес манету з белага золата, бо інакш кепска табе будзе, таму што ты мой раб і я заплаціў за цябе цану келіха салодкага віна.

І ён завязаў Хлопчыку-Зорцы вочы шаўковым мярэжыстым шарфам, вывеў яго з дому, правёў цераз сад, дзе рос мак, і падняўся разам з ім па пяці бронзавых прыступках. Адчыніўшы маленькія весніцы пярсцёнкам, ён выпхнуў малога на вуліцу.

І Хлопчык-Зорка выйшаў за браму горада і рушыў у лес, пра які яму казаў Чарадзеі.

Здалёк гэты лес здаваўся вельмі прыгожы, поўны пеўчых птушак і духмяных кветак, і Хлопчык-Зорка з радасцю ўвайшоў у яго. Але куды б ён ні патыкаўся, адусюль з зямлі перад ім падымаліся расліны з вострымі шыпамі, і яго пякла злая жыгучка, і чартапалох калоў сваімі вострымі, што кінжал, калючкамі, і Хлопчыка-Зорку ахапіў адчай. І не мог ён знайсці манету з белага золата, пра якую казаў Чарадзеі, хоць і шукаў яе з раніцы да паўдня і з паўдня да захаду сонца. А на захадзе ён пайшоў дадому, горка плачучы, бо ведаў, якое пакаранне чакае яго.

Але калі ён выйшаў на ўзлесак, з гушчару пачуўся крык, быццам нехта трапіў у бяду. І забыўшыся на сваё гора, Хлопчык-Зорка пабег на крык і ўбачыў маленькага Зайчыка, які трапіў у сіло, расстаўленае нейкім паляўнічым.

І Хлопчык-Зорка пашкадаваў Зайчыка, вызваліў яго і сказаў:

— Сам я ўсяго толькі раб, але табе я магу даць волю.

А Зайчык адказаў яму:

— Ты на самай справе падарыў мне волю. Чым я магу табе аддзячыць?

І Хлопчык-Зорка сказаў:

— Я шукаю манету з белага золата, але ніяк не магу знайсці, а калі не прынясу яе свайму гаспадару, ён спаласуе мяне бізунамі.

— Пойдзем са мной, — сказаў Зайчык, — і я прыведу цябе да манеты, бо ведаю, дзе яна схавана і дзеля чаго.

Тады Хлопчык-Зорка пайшоў за Зайчыкам і... У дупле вялікага дуба ляжала манета з белага золата, якую ён шукаў. Радасць перапоўніла яго, ён схпіў манету і сказаў Зайчыку:

— За паслугу, якую я табе зрабіў, ты мне адгадзіў у сто разоў болей, а за маю дабрыню да цябе ты адплаціў нават у тысячу разоў болей.

— Не, — адказаў Зайчык, — як ты са мной абы-

шоўся, так і я з табой.— І ён хутка пабег прэч, а Хлопчык-Зорка накіраваўся да горада.

Ля гарадской брамы сядзеў пракажоны. Твар у яго быў прыкрыты шэрым палатняным капюшонам, і цераз проразі вочы ягоныя гарэлі, нібы чырвоныя вугалі. Убачыўшы Хлопчыка-Зорку, які падышоў да варот, ён застукаў у свой драўляны келіх, зазваніў званочкам і крыкнуў яму:

— Аддай мне манету, бо я памру з голаду. Мяне выкінулі з горада, і няма аніводнай душы, якая б злітавалася нада мной.

— Што ж рабіць! — усклікнуў Хлопчык-Зорка.— У мяне ў кашальку толькі адна манета, і калі я не прынясу яе свайму гаспадару, ён спаласуе мяне бізунамі, бо я раб ягоны.

Але пракажоны пачаў упрошваць і датуль енчыў і кленчыў, пакуль Хлопчык-Зорка не пашкадаваў яго і не аддаў яму манету з белага золата.

Тады ён пайшоў да хаты Чарадзея. Той адчыніў яго весніцы, упусціў у сад і спытаў:

— Ці прынес ты мне манету з белага золата?

І Хлопчык-Зорка адказаў:

— У мяне яе няма.

І Чарадзея накінуўся на яго, збіў да паўсмерці, і паклаў перад ім пустую дошчачку для хлеба, і сказаў: «Еш», і паставіў пустую конаўку, і сказаў: «Пі», і зноў замкнуў яго ў цямніцы.

А раніцай Чарадзея прыйшоў да яго і сказаў:

— Калі сёння ты не прынясеш мне манету з жоўтага золата, дык, напэўна, застанешся маім рабом і заробіш трыста бізуноў.

Тады Хлопчык-Зорка пайшоў у лес і ўвесь дзень шукаў там манету з жоўтага золата, але нідзе не мог яе знайсці. А на захадзе сонца ён лёг на зямлю і заплакаў. І калі ён плакаў, да яго падбег маленькі Зайчык, якога ён вызваліў з сіла.

І Зайчык спытаўся ў яго:

— Чаго ты плачаш? І што шукаеш у лесе?

І Хлопчык-Зорка адказаў:

— Я шукаю манету з жоўтага золата, якая схавана недзе тут, і калі я не знайду яе, мой гаспадар спаласуе мяне бізунамі і зробіць назаўсёды сваім рабом.

— Ідзі следам за мной! — крыкнуў Зайчык і па-

бег цераз увесь лес, пакуль не дапяў да завадзі. А на дне завадзі ляжала манета з жоўтага золата.

— Як мне табе адгадзіць? — спытаў Хлопчык-Зорка.— Ужо другі раз ты выручаеш мяне.

— Але ты першы мяне пашкадаваў,— адказаў Зайчык і борзда пабег прэч.

А Хлопчык-Зорка ўзяў манету з жоўтага золата, паклаў у кашалёк і заспяшаўся ў горад. Але пракажоны ўбачыў яго і пабег яму насустрач, і кінуўся ў ногі, і пачаў кленчыць:

— Дай мне грошы, інакш я памру з голаду!

І Хлопчык-Зорка сказаў яму:

— У мяне ў кашальку толькі адна манета з жоўтага золата, і як я не прынясу яе свайму гаспадару, ён спаласуе мяне бізунамі і назаўсёды зробіць сваім рабом.

Але пракажоны пачаў упрошваць, каб Хлопчык-Зорка пашкадаваў яго і аддаў яму манету з жоўтага золата.

А калі Хлопчык-Зорка падышоў да хаты Чарадзея, той адчыніў яму весніцы, упусціў у сад і спытаў:

— Ці прынёс ты мне манету з жоўтага золата?

І Хлопчык-Зорка адказаў:

— У мяне яе няма.

І стары накінуўся на яго, збіў да паўсмерці, закаваў у ланцугі і зноў замкнуў у цямніцы.

А раніцай Чарадзея прыйшоў да яго і сказаў:

— Калі сёння ты прынясеш мне манету з чырвонага золата, я адпушчу цябе на волю, а калі не прынясеш, то заб'ю.

Тады Хлопчык-Зорка пайшоў у лес і ўвесь дзень шукаў манету з чырвонага золата, але нідзе не мог знайсці яе. А калі звечарэла, ён лёг на зямлю і заплакаў. І калі ён плакаў, да яго падбег маленькі Зайчык і сказаў яму:

— Манета з чырвонага золата, якую ты шукаеш, ляжыць у пячоры, што ў цябе за спіною. Таму больш не плач, а радуйся.

— Як мне табе аддзячыць?! — узрадаваўся Хлопчык-Зорка.— Вось ужо трэці раз ты мяне выручаеш.

— Але ж ты першы мяне пашкадаваў,— сказаў Зайчык і борзда пабег прэч.

А Хлопчык-Зорка ўвайшоў у пячору і ў дальнім кутку знайшоў манету з чырвонага золата. Ён паклаў яе ў кашалёк і заспяшаўся ў горад. А пракажоны, убачыўшы яго, стаў пасярод дарогі і крыкнуў:

— Адай мне манету з чырвонага золата, інакш я памру!

І Хлопчык-Зорка зноў пашкадаваў яго і адаў яму манету з чырвонага золата, сказаўшы:

— Табе яна патрэбна больш, чым мне.

Цяжка на сэрцы зрабілася ў Хлопчыка-Зоркі, бо ён ведаў, якая горкая доля чакае яго.

Але цуд! Калі ён праходзіў праз гарадскую браму, варта нізка пакланілася яму і выказала сваю пашану, гукнуўшы:

— Які прыгожы наш уладар!

А натоўп пайшоў следам за ім, выкрыкваючы:

— Сапраўды, няма прыгажэйшага ва ўсім свеце!

І Хлопчык-Зорка заплакаў і сказаў сам сабе:

«Яны здзекуюцца з мяне і смяюцца з маёй бяды».

Аднак натоўп быў такі вялікі, што хлопчык збіўся з дарогі і ў рэшце рэшт апынуўся на вялікай плошчы, дзе стаяў каралеўскі палац.

І вароты палаца адчыніліся, і яму насустрач выйшлі свяшчэннікі і знакамітыя людзі горада і, пакорліва схіліўшы галовы, сказалі:

— Ты наш уладар, якога мы даўно чакаем, і сын нашага Караля.

— Я не каралеўскі сын, а дзіця нябогі-жабрачкі. І як вы можаце гаварыць, што я прыгожы, калі сам ведаю, які я брыдкі!

Тады воін у кальчуге, інкруставанай пазалочанымі кветкамі, і ў шлеме з крылатым ільвом узняў свой шчыт і сказаў:

— Як мой уладар можа казаць, што ён непрыгожы?

І Хлопчык-Зорка паглядзеўся ў шчыт. О дзіва! Твар у яго зрабіўся такі самы, які быў раней, да яго вярнулася даўнейшая прыгажосць, а ў вачах сваіх ён убачыў нешта такое, чаго ніколі не бачыў дагэтуль.

Свяшчэннікі і знакамітыя людзі горада ўкленчылі перад ім і сказалі:

— У даўнія часы было прадказана, што ў гэты дзень да нас прыйдзе той, хто павінен правіць намі. Дык няхай жа наш уладар возьме карону і скіпетр і стане нашым Каралём, справядлівым і міласэрным.

Але Хлопчык-Зорка адказаў ім:

— Я няварты гэтага, таму што адрокся ад маці, якая нарадзіла мяне, і не будзе мне спакою, пакуль не знайду яе і не вымалю прабачэння. Таму адпусціце мяне, бо я павінен зноў ісці вандраваць па свеце, і я не магу затрымлівацца тут, хоць вы і ўручаеце мне карону і скіпетр.

І, сказаўшы гэтак, ён павярнуўся ад іх у бок дарогі да гарадской брамы, і... Што ж ён убачыў? У натоўпе, які адцясніў варту, стаяла жабрачка, яго маці, а побач з ёй — пракажоны, што ўвесь час сядзеў пры дарозе.

І радасны крык сарваўся з яго вуснаў, ён кінуўся да маці і, уклечыўшы перад ёй, стаў цалаваць раны на яе нагах і абмываць іх слязьмі. Ён схіліў галаву ў пыл і, рыдаючы так, як чалавек, у якога разрываецца ад болю сэрца, сказаў ёй:

— Маці, я адрокся ад цябе ў дні сваёй ганарлівасці. Не адцурайся ж мяне ў дні маёй пакорлівасці. Маці, я даў табе сваю нянавісьць. Ты дай мне сваю любоў. Маці, прымі ж сваё дзіця!

Але жабрачка не абазвалася.

Тады ён працягнуў рукі і абхапіў знявечаныя ногі пракажонага.

— Тройчы я быў міласэрны да цябе. Упрасі ж маю маці, каб яна сказала мне хоць адно слова!

Але і пракажоны не абазваўся.

І зноў загаласіў Хлопчык-Зорка:

— Маці, маё сэрца не вытрывае гэтых пакут! Даруй мне і дазволь вярнуцца ў лес.

І жабрачка паклала руку на яго галаву і сказала:

— Устань!

І пракажоны паклаў руку на яго галаву і таксама сказаў:

— Устань!

Ён падняўся з зямлі і паглядзеў на іх і... О цуд! Гэта былі Кароль і Каралева.

І Каралева сказала яму:

— Гэта твой бацька, якому ты дапамог у цяжкую хвіліну.

І Кароль сказаў:

— Гэта твая маці, чые ногі ты абмыў сваімі слязьмі.

І яны кінуліся яго абдымаць, пачалі цалаваць, а пасля адвялі ў палац і апранулі ў дзівоснае адзенне, і ўсклалі на ягоную галаву карону, і далі яму скіпетр у рукі, і ён стаў уладаром горада, што стаяў на беразе ракі. І быў ён да ўсіх надта справядлівы і міласэрны. Ён выгнаў з горада злога Чарадзея, а Лесарубу і яго жонцы паслаў багатыя падарункі і сынам іхнім надаў высокія тытулы. І ён нікому не дазваляў быць жорсткім да птушак і звяроў, і вучыў усіх любові, дабру і міласэрнасці; і ён карміў галодных і адзяваў босых і голых, і жыла ўся краіна ў згодзе і дастатку.

Але кіраваў ён нядоўга: занадта многа пакут выпала на яго долю і занадта жорсткія былі ў яго выпрабаванні — праз тры гады ён памёр. А новы кароль правіў жалезнай рукой.

САЛАВЕЙ І РУЖА

— Яна сказала, што будзе танцаваць са мной, калі я прынясу ёй чырвоную ружу! — усклікнуў малады Студэнт. — Але ў маім садзе няма ніводнай чырвонай ружы.

Са свайго гнязда на дубе гэта пачуў Салавей. Ён выглянуў з лістоты і прыслухаўся.

— Ніводнай чырвонай ружы ва ўсім маім садзе! — зноў усклікнуў Студэнт, і яго прыгожыя вочы напоўніліся слязьмі. — Ах, ад якой дробязі залежыць шчасце! Я прачытаў усё, што напісана мудрымі людзьмі, я ведаю ўсе сакрэты філасофіі, але таму толькі, што ў мяне няма чырвонай ружы, маё жыццё будзе разбіта.

«Вось дзе нарэшце сапраўдны закаханы! — сказаў сам сабе Салавей. — Ноч у ноч спяваў я пра яго, хоць і не ведаў яшчэ, ноч у ноч я расказваў аб ім зоркам, і вось я бачу яго самога. Валасы ў яго цёмныя, што гіяцынт, вусны чырвоныя, што ружа, якую ён шукае; але каханне зрабіла яго твар бледным, як слановая косць, а пакуты надалі яму мужнасці».

— Заўтра ўвечары ў Прынца баль, — шаптаў юнак, — і мая каханая будзе сярод гасцей. Калі я прынясу ёй чырвоную ружу, дык абдыму яе. Яна схіліць галоўку мне на плячо, і мы будзем моцна трымацца за рукі. Але ў маім садзе няма чырвонай ружы, і я, самотны, буду стаяць у кутку, а яна пройдзе міма. Яна не заўважыць мяне, і маё сэрца гэтага не вытрымае.

— Вось сапраўдны закаханы, — сказаў Салавей. — Тое, пра што я толькі пяю, для яго боль. О так, Каханне — гэта цуд. Яно даражэйшае за смарагд, даражэйшае за цудоўны апал. Яго не купіш ні

за гранат, ні за жэмчуг, яно не прадаецца на кірмашы. Яго не прыдбаеш у краме, не выменяеш на золата.

— На хорах будуць сядзець музыканты,— працягваў малады Студэнт,— і граць на арфах і скрыпках, а мая любая стане танцаваць з такой лёгкасцю, што яе ножкі будуць ледзьве дакранацца паркету. Але са мной яна танцаваць не будзе, бо ў мяне няма для яе чырвонай ружы.

І ён упаў ніцма на траву, закрыў твар рукамі і зарыдаў.

— Чаго ён плача? — спытала маленькая зялёная Яшчарка, якая прапаўзала міма Студэнта, варушачы хвосцікам.

— Сапраўды чаго? — падхапіў Матылёк, што пырхаў паблізу ў сонечных праменнях.

— Ён плача праз чырвоную ружу,— адказаў Салавей.

— Праз чырвоную ружу? — здзівіліся ўсе.— Ах, як смешна!

А крыху цынічная маленькая Яшчарка проста засмяялася яму ў вочы.

Адзін толькі Салавей разумеў гора Студэнта. Ён моўчкі сядзеў на дубе і думаў пра таямніцы Каханья. Раптам ён распасцёр свае шэрыя крыльцы і ўзвіўся ў паветра.

Пасярод лужка рос прыгожы Куст ружы. Салавей убачыў яго, падляцеў і апусціўся на галінку.

— Дай мне чырвоную ружу,— папрасіў ён,— а я табе спяю сваю самую лепшую песню.

Але Куст зарыпеў галінамі.

— Мае ружы белыя,— адказаў ён,— яны белыя, як марская пена, яны нават бялейшыя, чым снег на горных вяршынях. Ляці да майго брата, што расце каля старога пясочнага гадзінніка. Можна, ён цябе выручыць.

І паляцеў Салавей да Куста, што рос каля старога пясочнага гадзінніка.

— Дай мне чырвоную ружу, а я табе спяю сваю самую лепшую песню.

Але і гэты Куст зарыпеў галінамі.

— Мае ружы жоўтыя,— адказаў ён,— яны жоўтыя, як валасы ў русалкі, што сядзіць на троне з бурштыну, яны нават жаўцейшыя за нарцыс, які

цвіце на няскошаным лузе. Ляці да майго брата, што расце пад акном у Студэнта. Можа, ён цябе выручыць.

І паляцеў Салавей да трэцяга Куста ружы, што рос пад акном у Студэнта.

— Дай мне чырвоную ружу, — пачаў упрошваць ён, — а я табе спяю сваю самую лепшую песню.

Але і трэці Куст зарыпеў галінамі.

— Мае ружы чырвоныя, — адказаў ён, — яны чырвоныя, як лапкі ў голуба, яны чырванейшыя, чым вееры каралаў, што калышуща ў пячорах на дне акіяна. Але ад зімовай сцюжы ў маіх жылах застыла кроў, мароз пабіў мае пупышкі, бура паламала галінкі, і сёлета ў мяне зусім не будзе ружаў.

— Адну чырвоную ружу — больш мне не трэба! — упрошваў Салавей. — Толькі адну чырвоную ружу! Няўжо нічога няможна зрабіць?

— Можна, — адказаў Куст, — але гэта так страшна, што я не асмельваюся сказаць табе.

— Гавары, — папрасіў Салавей, — я не баюся.

— Калі ты хочаш, каб у цябе была чырвоная ружа, ты павінен стварыць яе, як засвеціць месяц, з гукаў сваіх песень і акрапіць крывёю свайго сэрца. Ты павінен спяваць мне, прыціснуўшыся грудзьмі да майго шыпа, усю ноч навывёт, а тым часам твая жывая кроў перальцеца ў мае жылы і стане маёй крывёю.

— Жыццё — дарагая цана за чырвоную ружу, — задуменна прамовіў Салавей, — яно любя кожнаму. Вялікае шчасце, седзячы ў лесе, любавацца Сонцам у залатой калясніцы і Месяцам у калясніцы з жэмчугу. Салодка пахне глог, цвітуць у далінах мілыя званочки, растуць на ўзгорках верасы. Але Каханне даражэйшае за Жыццё, ды і што значыць сэрца нейкай птушкі ў параўнанні з чалавечым?

І, узмахнуўшы шэрымі крыльцамі, Салавей увіўся ў паветра. Як цень, ён праляцеў над садам і, як цень, пранёсся над гаем. Малады Студэнт усё яшчэ ляжаў на траве, там, дзе пакінуў яго Салавей, і слёзы яшчэ не высахлі на яго прыгожых вачах.

— Радуйся! — усклікнуў Салавей. — Радуйся, будзе ў цябе чырвоная ружа. Я ствару яе, як засвеціць месяц, з гукаў сваіх песень і акраплю крывёю свайго сэрца. За гэта я хачу ад цябе толькі аднаго:

будзь верны свайму Каханню, таму што якая б мудрая ні была Філасофія, Каханне мудрэйшае; якая б магутная ні была Улада, Каханне магутнейшае. Яго крылы чырвоныя, што полымя, полымем ахоплена і яно само. Вусны ў яго салодкія, бы мёд, а дыханне падобна да паху ладану.

Студэнт узняў вочы і прыслухаўся да Салаўя, але нічога не зразумеў, бо ён ведаў толькі тое, пра што напісана ў кнігах.

А Дуб зразумеў і засмуціўся, таму што вельмі любіў свайго Салавейку, які звіў гняздо ў яго галінах.

— Праспявай мне апошні раз,— прашаптаў ён,— мне будзе вельмі самотна без цябе.

І заспяваў Салавей Дубу, і голас яго быў падобны да цурчання вады, што ліецца з сярэбранага збана.

Калі ён скончыў спяваць, Студэнт падняўся і выняў з кішэні запісную кніжку і аловак.

«О так, у яго ёсць форма,— сказаў ён сам сабе, ідучы дадому,— што праўда, то праўда. Але ці ёсць у яго пачуцці? Баюся, што няма. Па сутнасці, ён такі самы, як і большасць артыстаў: уся ўвага скіравана на стыль, а шчырасці не стае. Ён ніколі не прынясе сябе каму-небудзь у ахвяру. Ён думае толькі пра музыку, а кожны ведае, што мастацтва эгаістычнае. Аднак трэба прызнаць, што асобныя яго пошчакі даволі мілагучныя. Адно шкада,— яны не маюць ніякага сэнсу і пазбаўлены карысці!»

І юнак пайшоў да сябе ў пакой, лёг на маленькі вузкі ложка і пачаў думаць пра сваё Каханне.

Хутка ён заснуў.

Калі на небе засвяціў Месяц, Салавей прыляцеў да Куста ружы і прыціснуўся да шыпа. Так ён спяваў усю ноч, а халодны крышталны Месяц схіліўся да яго і слухаў. Усю ноч навывёт спяваў Салавей. І ўсё глыбей і глыбей упіваўся шып у яго сэрца, і з сэрца кропля за кропляй сачылася жывая кроў.

Спачатку Салавей спяваў пра тое, як нараджаецца Каханне ў сэрцах хлопчыка і дзяўчынкі. І тады на самай верхняй галінцы Куста чырвонай ружы пачала распускацца дзівосная кветка. З кожнай новай песняй з'яўляўся новы палёстак.

Спярша ружа была бледная, як туман над ракой,

бледная, як першыя крокі золку, серабрыстая, як крылы досвітку. Быццам адбітак ружы ў сярэбраным люстры, быццам адбітак ружы ў нерухомай вадзе сажалкі — вось якая была ружа, што расцвіла на верхняй галінцы Куста.

І тады Куст зашалацеў і сказаў Салаўю, каб ён яшчэ мацней прыціснуўся да шыпа:

— Шчыльней цісніся да мяне, Салавейка, бо інакш дзень настане раней, чым запунсавее ружа!

Салавей яшчэ мацней прыціснуўся да шыпа, і галасней загучала яго песня, бо была тая песня пра нараджэнне Каханя ў сэрцах юнака і дзяўчыны.

І вось пялёсткі ружы зрабіліся пунсовымі, як твар у маладога, калі ён цалуе ў вусны сваю нявесту. Але шыр яшчэ не працяў сэрца птушкі, і ружа заставалася белая, бо толькі жывая кроў Салаўя магла пафарбаваць сэрца ружы.

Зноў Куст загадаў Салаўю, каб ён яшчэ мацней прыціснуўся да шыпа.

— Прыцісніся з усяе сілы, Салавейка, бо інакш дзень настане раней, чым запунсавее ружа!

І Салавей прыціснуўся да шыпа яшчэ мацней, і джала нарэшце ўпілося ў яго сэрца. Яго захліснула хваля невыноснага болю. Боль рабіўся нясцерпны, але песня гучала ўсё галасней і галасней, бо Салавей спяваў пра Каханне, якое знаходзіць дасканаласць у Смерці. Пра Каханне, якое не памірае і пасля смерці.

І стала дзівосная ружа пунсавай, як небасхіл на світанні. Пунсовы зрабіўся венчык, пунсовае, як рубін, зрабілася і яе сэрца.

А голас у Салаўя слабеў і слабеў, і вось затрымцелі маленькія крыльцы, затуманіліся вочкі, і Салавей адчуў, як нешта калючае сціснула яму горла.

Цяпер ён азваўся сваім апошнім пошчакам. Бледны Месяц пачуў яго і, забыўшыся на світанне, застаўся на небе. Пачула яго чырвоная ружа і, затрапятаўшы ў адказ, распусцілася ўсімі пялёсткамі насустрач халаднаватаму ранішняму ветрыку. Рэха панесла гэты пошчак да сваёй барвовай пячоры ў гарах і разбудзіла пастухоў, якія там спалі. Ён пракаціўся над рачнымі чаратамі, і тыя аддалі гэтыя гукі мору.

— Глядзі, глядзі! — здзівіўся Куст. — Ружа зрабілася чырвоная.

Але Салавей не адказаў.

Ён ляжаў мёртвы ў высокай траве, і ў сэрцы яго быў шыв.

Апаўдні Студэнт расчыніў акно і выглянуў у сад.

— Ах, якое шчасце! — узрадаваўся ён. — Дык тут жа ёсць чырвоная ружа! Ніколі ў жыцці я не бачыў такой чырвонай ружы! Яна, пэўна, мае якую-небудзь доўгую лацінскую назву.

І, высунуўшыся з акна, юнак сашчыкнуў кветку. Ён зараз жа надзеў капялюш і пабег да Прафесара, трымаючы ружу ў руцэ.

Дачка Прафесара сядзела ў дзвярах і намотвала на шпульку блакітныя шаўковыя ніткі. У яе ля ног ляжаў маленькі сабачка.

— Вы казалі, што будзеце танцаваць са мной, калі я прынясу вам чырвоную ружу, — нагадаў ёй Студэнт. — Вось самая чырвоная ружа на свеце. Прыкаліце яе ўвечары ля сэрца, і, калі мы будзем танцаваць, яна раскажа, як я вас кахаю.

Але дзяўчына не выказала радасці.

— Баюся, ружа не падыдзе да майго ўбрання, — адказала яна. — Апрача таго, пляменнік камергера прыслаў мне сапраўдныя брыльянты, а каму невядома, што яны значна даражэйшыя за кветкі!

— Ах, якая вы няўдзячная! — гнеўна выпаліў Студэнт і са злосцю кінуў ружу на зямлю. Яна ўпала ў каляіну, і хутка па ёй праехалі коламі.

— Ах, я няўдзячная?! — узлавалася дзяўчына. — Дык ведайце ж: вы — грубіян! І ўрэшце, хто вы такі? Усяго толькі Студэнт. Сумняваюся, ці ёсць у вас такія сярэбраныя спражкі, як у пляменніка камергера!

Яна ўсхапілася з крэсла і пабегла ў пакой.

«Якое гэта глупства — Каханне, — з горыччу разважаў Студэнт, ідучы дадому. — У ім няма і паловы таго зместу, які ёсць у Логіцы; яно нічога не даказвае, а абяцае заўжды нязбытнае і прымушае верыць у прывід. Карацей кажучы, яно зусім непрактычнае. А паколькі ў наш век быць практычным — самае галоўнае, то вярнуся я лепш да Філасофіі і буду вывучаць Метафізіку».

І Студэнт пайшоў да сябе ў пакой, выцягнуў вялікую запыленую кнігу і пачаў чытаць.

С. дэ Сэгюр

ЗАЧАРАВАНАЯ ХАТКА

КАЗКА

Глава 1

ХАТКА

Жыў сабе адзін чалавек, па прозвішчу Прудан, што значыць Асцярожны. Быў ён удавец і жыў адзін са сваёю дачкой, якую клікалі Разалі.

Чалавек ён быў багаты, у яго быў вялікі дом, а вакол дома цудоўны сад, дзе Разалі магла гуляць, колькі хацела.

Бацька выхоўваў дачку з ласкаю і любоўю, але вучыў заўжды і ва ўсім яго слухацца. Ён забараняў Разалі задаваць недарэчныя пытанні ці прасіць, каб ён раскажаў пра тое, што, на яго думку, не павінна яе цікавіць. Праз вялікі клопат і добры догляд яму ўдалося амаль цалкам пазбавіць дачку такой, на жаль частай, заганы, як залішняя цікаўнасць.

Разалі ніколі не выходзіла з сада, абнесенага высокім мурам, і нікога, апроч свайго бацькі, ніколі не бачыла. Слуг у іх у доме не было, але ўсё тут рабілася нібыта само сабой. Таму ў Разалі заўжды было ўсё, што ёй было трэба: і адзенне, і кніжкі, і прылады ды ніткі на вышыванне, і цацкі. Бацька выхоўваў яе сам, і Разалі (хоць ёй было ўжо амаль пятнаццаць гадоў) зусім не сумавала і не думала нават, што магла б жыць іначай, сярод іншых людзей.

У глыбіні сада стаяла хатка — зусім без вокнаў і толькі з аднымі маленькімі дзвярыма, якія заўсёды былі зачыненыя. Кожны дзень Разалін бацька туды заходзіў, але ключык заўсёды насіў з сабой. Разалі думала, што гэта, напэўна, клець, у якой складзеныя садовыя прылады, і ў яе ніколі не ўзнікала жадання спытаць пра хатку ў бацькі. Але

аднойчы яна шукала лейку, каб паліць свае кветкі, і папрасіла бацьку:

— Бацька, дайце мне, калі ласка, ключык ад хаткі ў садзе.

— Навошта табе гэты ключык, Разалі? — занепакоіўся бацька.

— Мне патрэбная лейка. Я думала, яна ў гэтай хатцы.

— Не, Разалі, лейкі ў той хатцы няма.

Калі бацька казаў гэтыя словы, голас у яго быў такі насцярожаны, што Разалі зірнула на яго і здзіўлена ўбачыла, што ён увесь збялеў і на лбе ў яго выступілі кропелькі поту.

— Што з вамі, бацька? — спалохалася Разалі.

— Нічога, мілая мая дачушка, нічога.

— Вас так узрушыла мая просьба даць мне гэты ключык? Што ж такога страшнага ў гэтай хатцы?

— Разалі, — сказаў бацька, — ты сама не ведаеш, пра што пытаешся. Ідзі лепш пашукай сваю лейку ў шклярніцы.

— Але, бацька, што ўсё ж такое ў той хатцы?

— Нічога, што можа зацікавіць цябе, Разалі.

— Але чаму тады вы ходзіце туды кожны дзень і ніколі не дазваляеце мне пайсці разам з вамі?

— Разалі, ты ж ведаеш, што я не люблю пытанняў і што цікаўнасць — вялікая загана.

Разалі адразу змоўкла, але прызадумалася. Думка пра хатку, на якую яна раней не звяртала вялікай увагі, ніяк не выходзіла ў яе з галавы.

«Што ж там можа такое быць? — думала яна. — І як мой бацька збялеў, калі я папрасіла ключык... Значыць, на яго думку, каб я ўвайшла туды, мяне магла б чакаць небяспека!.. Але чаму ж ён сам туды ходзіць амаль кожны дзень?.. Напэўна, ён носіць ежу якому-небудзь лютаму зверу, якога трымае там пад замком... Але каб гэта быў люты звер, я пачула б, як ён рыкае ды варушыцца, а з гэтай хаткі не чуваць ніводнага гуку... Значыць, гэта не звер! Дый ён даўно ўжо з'еў бы майго бацьку... калі толькі не прывязаны... Але ж каб ён быў прывязаны, дык і мне не было б ніякае небяспекі. Што ж тады там можа быць?.. Вязень!.. Але бацька ў мяне добры, ён ніколі не пазбавіў бы волі і долі бязвіннага чалавека!.. Я павінна абавязкова знайсці разгадку гэтае

таямніцы... Але як?.. Вось бы хоць на паўгадзінкі ўзяць у бацькі той ключык! Можа, калі-небудзь ён яго забудзе...»

Гэтыя Разаліны разважанні былі перапыненыя бацькам, які клікаў яе крыху незвычайным голасам.

— Я тут, бацька,— азвалася Разалі,— ужо іду!

І яна пабегла да бацькі. Калі яна падышла да яго, то заўважыла, што твар у бацькі бледны і вельмі занепакоены. Было адразу відаць, што ён нечым дужа ўсхваляваны. Гэта яшчэ больш азадачыла дзяўчынку, і яна вырашыла прыкінуцца вясёлай і бесклапотнай, каб супакоіць бацьку, а потым завалодаць яго ключыкам, калі ён, можа, перастане пра яго ўвесь час думаць, убачыўшы, што Разалі і сама пра яго забыла.

Яны селі абедаль, але бацька еў мала, ён увесь час маўчаў і быў сумны, хоць Разалі вельмі старалася ўдаваць вясёлай. Але ўрэшце сваёй весялосцю і бесклапотнасцю ёй удалося-такі супакоіць бацьку, і ён забыў пра сваё хваляванне.

Праз тры тыдні Разалі павінна было споўніцца пятнаццаць гадоў, і бацька паабяцаў ёй зрабіць на свята прыемны сюрпрыз. І вось, калі прайшло яшчэ некалькі дзён і да дня нараджэння заставалася тыдні два, бацька аднойчы ранкам прыйшоў да Разалі і сказаў:

— Дарагое маё дзіця, я вымушаны на гадзіну ад'ехаць. Мне трэба падрыхтаваць падарунак на твой дзень нараджэння. Чакай жа мяне дома і будзь паслухмяная, не давай волі сваёй цікаўнасці. Праз два тыдні ты даведзешся пра ўсё, што табе хочацца ведаць: я ўмею чытаць твае думкі і знаю, што іх займае. Цяпер жа я з табою развітваюся і яшчэ раз прашу: сцеражыся сваёй цікаўнасці.

Прудан ласкава пацалаваў дачку і пайшоў, але выгляд у яго быў такі, быццам яму вельмі не хацелася яе пакідаць. Калі ён знік з вачэй, Разалі пабегла ў бацькаў пакой, і якая ж была ў яе радасць, калі яна ўбачыла, што ключык ад хаткі ляжыць на стале!

Яна схапіла яго і хуценька пабегла ў глыбіню сада. Калі яна была ўжо каля самае хаткі, ёй прыгдаліся бацькавы словы: «Сцеражыся сваёй цікаўнас-

ці». Яна завагалася і была гатовая ўжо занесці ключык назад і не заходзіць у хатку, калі раптам адтуль даляцеў ціхі стогн. Яна прыпала вухам да дзвярэй і пачула, як нехта вельмі танючкім галаском спявае:

— Я пад замком, гаротная,
Сяджу адна, самотная,
Загіну я ў няволі,
Не выйсьці мне ніколі.

«Цяпер усё ясна, — падумала Разалі, — там сядзіць нейкая няшчасная нябога, якую пасадзіў пад замок мой бацька».

І ціхутка пастукаўшы ў дзверы, Разалі сказала:
— Хто вы, і што я магу дзеля вас зрабіць?

— Адамкніце мяне, Разалі. Злітуйцеся, адамкніце.

— Але чаму вас пасадзілі пад замок? Ці не ўчынілі вы якога зладзейства?

— Што вы, не-не, Разалі. Мяне трымае тут адзін чарадзей. І калі вы мяне ўратаеце, я ў падзяку за гэта раскажу вам пра сябе ўсю праўду.

Усе ваганні ў Разалі зніклі, і цікаўнасць перамагла яе паслухмянасць, яна ўсунула ключык у замок... Але рукі ў яе так дрыжалі, што яна не магла адчыніць дзверы. Яна была гатовая ўжо ўсё кінуць, калі танючкі галасок сказаў:

— Разалі, тое, што я вам раскажу, навучыць вас вельмі многаму і такому, што вас вельмі цікавіць; ваш бацька зусім не такі, якім ён здаецца.

Пачуўшы гэта, Разалі з астатняе сілы налегла на ключык. Ключык павярнуўся, і дзверы адчыніліся.

Глава 2

МЯРЗОТНАЯ ВАРАЖЫТКА

Разалі прагна ўтаропіла вочы, але ў хатцы было цёмна, і яна нічога не магла разгледзець. А са зморку да яе зноў даляцеў танючкі голас, які сказаў:

— Дзякуй, Разалі, я абавязаная табе сваёю свабодай.

Голас, здаецца, ішоў ад зямлі. Разалі зірнула

долу і заўважыла ў куце пару бліскучых маленькіх вачэй, якія глядзелі на яе з насмешкай.

— Удалася-такі мая хітрасць,— сказаў танюткі голас,— ты паддалася сваёй цікаўнасці. Каб я не спявала ды маўчала, ты, напэўна, вярнулася б назад і мне быў бы канец. Але цяпер, калі ты мяне вызваліла,— і ты, і твой бацька, вы абое будзеце ў маёй уладзе.

Разалі яшчэ не разумела ўсяго няшчасця, якое ўтварыла сваім непаслушэнствам. Але яна здагадалася, што перад ёй нейкі вельмі небяспечны вораг. Менавіта таму яе бацька трымаў яго пад замком. Яна хацела хутчэй выйсці з хаткі і зачыніць за сабою дзверы, але танюткі голас крыкнуў:

— Стой, Разалі, цяпер ты ўжо не здольная трымаць мяне ў гэтым брыдкім вязенні. Я ніколі з яго не выбралася б, каб табе споўнілася пятнаццаць гадоў.

У тое ж імгненне хатка знікла, і ў руках у перапалоханай Разалі застаўся толькі маленькі ключык. Яна ўбачыла перад сабой шэрую Мыш, якая глядзела на дзяўчынку сваімі бліскучымі вочкамі і смялася танюткім траскучым галаском.

— Хі-хі-хі! Якая ты спалоханая, Разалі! Далібог, мне вельмі смешна на цябе глядзець. Якая ты малайчына, што была такая цікаўная! Ужо амаль пятнаццаць гадоў я сядзела ў гэтым брыдкім вязенні і не магла зрабіць нічога кепскага твайму ненавіснаму бацьку і табе. А цябе я таксама ненавіджу, бо ты ягоная дачка!

— Але хто вы, злосная Мыш?

— Я вораг тваёй сям'і, мая любачка! Мяне завуць Мярзотная варажбітка, і можаш паверыць, мне нездарма дадзена такое імя. Усе ненавідзяць мяне, і я ненавіджу ўсіх. І цяпер, Разалі, я буду хадзіць за табой паўсюль.

— Адчапіцеся ад мяне, мярзотная Мыш! — крыкнула Разалі.— Вы ўсё роўна мяне не спалохаеце. І я ўжо як-небудзь прыдумаю, як ад вас пазбавіцца.

— Гэта мы пабачым, мая любачка! Куды б ты не пайшла, я не адстану ад цябе ні на крок.

Разалі кінулася да дома, але кожны раз, азіраючыся, бачыла, што Мыш подскакам бяжыць следам і толькі кпліва пасмейваецца. Калі дзяўчынка

дабегла да дома, яна хацела раздушыць Мыш дзвямі, але колькі яна ні старалася, дзверы не зачыняліся, і Мыш спакойна ўвайшла ў дом.

— Ах ты нягодніца! — сярдзіта і спалохана крыкнула Разалі.— Ну, пачакай!

Яна схапіла дзяркак і хацела была моцна выцяць ім Мыш, але дзяркак раптам успыхнуў і апаліў ёй рукі. Дзяўчынка выраніла яго і ледзьве паспела адкінуць нагой у камін, каб не загарэўся ўвесь дом. Тады яна зняла з агня поўны вару кацёл і выкуліла яго на Мыш. Але кіпень ператварыўся ў смачнае свежае малако, і Мыш пачала яго хлябтаць, прыгаворваючы:

— Якая ты добрая, Разалі! Мала, што вызваліла мяне, дык яшчэ так смачна частуеш!

Бедная Разалі горка заплакала. Яна зусім не ведала, што рабіць, калі раптам пачула бацькавы крокі.

— Гэта мой бацька вяртаецца,— спалохана сказала яна.— О, Мыш, калі ласка, злітуйся, пайдзі адсюль куды-небудзь, каб мой бацька цябе не бачыў!

— Нікуды я не пайду,— адказала Мыш,— але я магу схавацца ў цябе за абцасам, каб паглядзець, як твой бацька здагадаецца пра тваё непаслушэнства.

Ледзь толькі Мыш паспела схавацца ў Разалі за спінай, як у пакой увайшоў Прудан. Ён зірнуў на Разалі і заўважыў, што яна ўся бледная і вельмі спалоханая.

— Разалі,— сказаў Прудан дрыготкім голасам,— я забыў узяць ключык ад хаткі. Ты знайшла яго?

— Так, бацька, вось ён,— адказала Разалі, вяртаючы ключык, і моцна пачырванела.

— А чаму тут разлітае малако?

— Гэта кот, бацька,— сказала Разалі.

— Кот? — здзівіўся бацька.— Няўжо кот мог зняць з агня поўны кацёл з малаком і разліць яго пасярод пакоя?

— Не, бацька. Гэта я сама несла кацёл і выпадкова перакуліла яго.

Разалі гаварыла ледзь чутна і не асмельвалася зірнуць на бацьку.

— Вазьмі дзяркач, — сказаў Прудан, — ды прыбяры ўвесь гэты бруд.

— Дзеркача болей няма, — прызналася дзяўчына.

— Няма дзеркача? Але ж калі я выходзіў, ён быў.

— Я спаліла яго, выпадкова, калі... калі...

Яна змоўкла. Бацька пільна паглядзеў на яе. Потым неспакойным вокам прабег па пакоі і паволі рушыў да хаткі ў садзе.

Разалі апусцілася на крэсла і зарыдала. А Мыш сядзела моўчкі і ні разу не паварушылася. Праз колькі хвілін Прудан вярнуўся, на твары ў яго быў вялікі сполах.

— Разалі, няшчасная, што ты зрабіла? — прамовіў ён. — Ты паддалася сваёй злачыннай цікаўнасці і выпусціла на волю нашага самага лютага ворага!

— Бацька, даруйце мне, даруйце, — пачала прасіць Разалі і кінулася бацьку ў ногі. — Я не ведала, што раблю так дрэнна.

— Так заўсёды бывае з тымі, хто не слухаецца, Разалі. Яны думаюць, што калі і робяць дрэнна, дык толькі трохкі, а ўрэшце прычыняюць вялікае гора і сабе, і іншым.

— Але, бацька, што ж гэта за Мыш і чаму вы яе гэтак баіцеся? Калі яна такая магутная, то як вы маглі так доўга трымаць яе пад замком і чаму не можаце пасадзіць зноў?

— Гэтая Мыш, дачушка, — злая і магутная варажбітка. А сам я — чарадзеў Прудан. І калі ўжо ўсё роўна ты выпусціла майго ворага, то цяпер я магу раскрыць табе праўду, якую мусіў хаваць пятнаццаць гадоў. Дык вось, як я ўжо сказаў, я чарадзеў. А твая маці была звычайная смяротная. Але яе добры характар і прыгажосць так спадабаліся каралеве феяў і каралю чарадзеяў, што яны дазволілі мне з ёй ажаніцца. На вяселле я зладзіў вялікі банкет, але на няшчасце забыў запрасіць на яго Мярзотную варажбітку, якая і без таго вельмі злавалася, што я выбраў звычайную прынцэсу і не захацеў ажаніцца з яе дачкой. І таму яна прысягнулася люта адпомсціць маёй жонцы і дзецям. Яе пагрозы мяне не спалохалі, бо я быў амаль такі самы магутны, як і яна, і апроч таго мяне вельмі любіла

каралева феяў. Не раз я сваімі чарамі не даваў здзейсніцца помсце Мярзотніцы. Але пасля твайго нараджэння твая маці адчула сябе вельмі блага, і я быў няздольны ёй дапамагчы. На хвіліну я адлучыўся, каб паклікаць на дапамогу каралеву феяў.

А калі вярнуўся, тваёй маці ўжо не было: злая варажбітка скарысталася з маёй адсутнасці і забіла яе, а цябе збіралася надзяліць найгоршымі заганамі ў свеце. На шчасце, маё вяртанне не дазволіла здзейсніцца яе злым намерам. Я паспеў спыніць яе як раз у той момант, калі яна надзяліла цябе цікаўнасцю. Праз сваю цікаўнасць ты ў пятнаццаць год павінна была падпасці пад яе поўную ўладу. Але каралева феяў і я, злучыўшы нашу агульную магутнасць, здолелі ўраўнаважыць варажбіткіна злое накіраванне. Было вырашана, што ты падпадзеш пад варажбіткіну ўладу толькі тады, калі да пятнаццаці год тройчы саступіш сваёй цікаўнасці. Разам з гэтым рашэннем каралева феяў пакарала Мярзотніцу, абярнуўшы яе ў шэрую мыш і зачыніўшы ў той хатцы, якую ты бачыла. Тады ж яна абвясціла, што варажбітка не зможа выйсці з свайго вязення, пакуль ты, Разалі, сама і па сваёй волі не адчыніш ёй дзверы; што яна не набудзе свайго ранейшага выгляду, пакуль ты тройчы да пятнаццаці год не саступіш цікаўнасці, а калі ты хоць раз устаіш перад гэтай заганай, то будзеш вызваленая назаўжды ад чараў Мярзотнае варажбіткі і вызваліш ад іх мяне. Мне шмат чаго каштавала дабіцца такой апекі ад каралевы феяў, і я здолеў гэта толькі таму, што паабяцаў падзяліць твой лёс і таксама зрабіцца рабом Мярзотніцы, калі ты тройчы саступіш сваёй цікаўнасці. Я вырашыў выходзіць цябе так, каб знішчыць гэтую страшную загану — цікаўнасць, якая павінна была прынесці табе столькі гора.

Таму я і трымаў цябе за гэтымі мурамі, таму і не дазваляў нікога ўбачыць, і не меў нават слуг. Сваёю ўладай я стараўся даць табе ўсё, што ты толькі хацела, і пачынаў ужо радавацца, што ўсё ідзе гэтак добра. Заставалася ўсяго тры тыдні да твайго дня нараджэння, пасля якога ты была б вызвалена ад страшных варажбіткіных чараў. Але ў той дзень ты спытала ў мяне пра ключык, пра які раней, здавала-

ся, і не думала. Я не здолеў схаваць ад цябе хвалявання, выкліканага тваёй просьбай, і гэта яшчэ больш распаліла тваю цікаўнасць. Хоць ты ўдавала вясёлай і бесклапотнай, я ведаў твае сапраўдныя думкі. Таму — сама можаш уявіць, як мне было цяжка, калі каралева феяў загадала мне пакінуць цябе адну і пакласці ключык на відным месцы, каб твая спакуса была яўнай і тым больш заслужанай магчымай перамога! Я вымушаны быў пакінуць ключык і даць табе за маёю адсутнасцю вырашаць самой.

Уяві, Разалі, як я пакутаваў усю тую гадзіну, пакуль ты была адна, а тым больш калі вярнуўся і ўбачыў тваю разгубленасць і пачырванелыя шокі. Я адразу здагадаўся, што ты не здолела стрымацца. Да таго дня, пакуль табе не споўніцца пятнаццаць гадоў, я вымушаны быў хаваць ад цябе праўду і нічога не казаў пра тое, хто ты і якая небяспека цябе чакае. Іначай ты адразу апынулася б пад уладай Мярзотнае варажбіткі.

Але і цяпер, Разалі, не ўсё яшчэ страчана. Ты можаш выправіць сваю віну, калі за астатнія два тыдні да твайго дня нараджэння хоць раз устаіш перад варажбіткінымі чарамі. У пятнаццаць год ты павінна была заручыцца з Чароўным прынцам, які таксама паходзіць з нашага роду. І гэтыя заручыны яшчэ магчымыя. Ах, мілае маё дзіця, Разалі, пашкадуй, калі не мяне, то хоць бы саму сябе, набярыся мужнасці і болей не саступай сваёй прыхамаці.

Разалі слухала бацьку, седзячы ў яго на каленях, і горка плакала, схаваўшы твар у далонях. Але апошнія бацькавыя словы яе крыху падбадзёрылі, яна ласкава пацалавала яго і сказала:

— Бацька, клянуся вам, я выпраўлю сваю віну, але не пакідайце мяне болей адну. Побач з вамі ў мяне на ўсё стане мужнасці, а без вас, без вашага мудрага бацькоўскага догляду мне можа зноў яе не хапіць.

— Ах, Разалі, — адказаў бацька, — на жаль, я больш не магу заставацца з табою. Цяпер я ва ўладзе Мярзотнае варажбіткі, свайго лютага ворага, а яна ніколі не пагадзіцца, каб я быў побач з табой і засцерагаў цябе ад яе вераломства. Мне нават дзіўна, чаму дагэтуль яе не відаць: ёй, вядома ж,

было б вельмі прыемна паглядзець на маю скруху.

— Я тут, каля ног тваёй любай дачкі,— прарэзліва віскнула шэрая Мыш і вылезла, каб яе мог убачыць няшчасны чарадзей.— Мне было вельмі забаўна паслухаць расказ пра пакуты, якія я табе прычыніла. Таму я і не паказвалася, каб даць табе скончыць. А цяпер развітвайся са сваёй даражэнькаю Разалі, я забіраю тваю прыгажуню з сабой і забараняю табе ісці за намі.

Сказаўшы гэта, яна ўхапіла сваімі маленькімі вострымі зубамі Разалі за прыпол і моцна пацягнула за сабой. Разалі пачала крычаць, чапляцца за бацьку, але яе цягнула нейкая неадольная сіла. Гаротны чарадзей не вытрымаў, схапіў палку і замахнуўся ёю на Мыш, але не паспеў ён апусціць рукі, як Мыш дакранулася да яго сваёй маленькаю лапкай, і ён знерухомеў, зрабіўшыся падобным да статуі. Разалі абедзвюма рукамі абхапіла бацькавы калені і закрычала, молячы Мыш злітавацца, але тая засмяялася сваім страшным прарэзлівым смехам і адказала:

— Хадзем, хадзем, мая любачка, табе яшчэ двойчы трэба паддацца тваёй мілай цікаўнасці, але гэта будзе не тут. За два тыдні, што засталіся да твайго дня нараджэння, мы з табой шмат дзе пабываем і я шмат чаго табе пакажу.

Мыш яшчэ мацней пацягнула дзяўчынку, але Разалі з такою сілай абхапіла бацьку рукамі, што нават нягледзячы на ўсю незвычайную варажбіткіну моц, тая не магла яе ададраць. Тады Мыш раптам рэзка і пранізліва віскнула, і ўвесь дом разам патануў у агні. Разалі не разгубілася, яна здолела зразумець, што калі застанецца тут і згарыць разам з домам, то астатняя надзея ўратаваць бацьку будзе страчаная і ён назаўжды застанецца рабом Мярзотнае варажбіткі. А калі яна захаве сабе жыццё, то захаве і магчымасць уратаваць бацьку.

— Бывай, мой бацька! — закрычала яна.— Мы абавязкова ўбачымся праз два тыдні. Вашая Разалі прынесла вам многа гора, але яна вас і ўратуе, абяцаю вам!

І яна кінулася ўпрочкі, ратуючыся ад полымя. Яна доўга бегла, сама не ведаючы куды, потым яшчэ некалькі гадзін ішла і нарэшце, не адчуваючы

ног ад стомы і паўжывая ад голаду, адважылася падысці да нейкай добрай кабеты, якая сядзела на парозе сваёй хаты.

— Пані,— сказала ёй Разалі,— ці не дасце вы мне прытулак? Я паміраю ад стомы і голаду, дазвольце ж мне ўвайсці ў вашу хату і правесці ў вас ноч.

— Але чаму такая прыгожая дзяўчынка цягаецца адна па дарогах? — здзівілася кабета.— І што гэта з вамі за брыдкая мыш з такой страшнаю пысай?

Разалі азірнулася і ўбачыла побач шэрую Мыш, якая глядзела на яе кплівым позірам.

Яна хацела яе прагнаць, але Мыш упарта стаяла на месцы. Убачыўшы іх барацьбу, добрая кабета заківала галавой і сказала:

— Ідзіце, красуня, сваёй дарогай. Я не даю ў сябе прытулку нячыстай сіле і тым, хто з ёй знаецца.

Заплакаўшы, Разалі пайшла далей, і паўсюль, дзе яна ні пыталася, яе не хацелі пускаць, таму што ўсе бачылі брыдкую Мыш, якая ні на крок не адставала ад дзяўчынкі. Неўзабаве Разалі ўвайшла ў дрымучы лес. На шчасце, яна знайшла ў ім чыстую ручаіну і змагла наталіць смагу. У лесе было шмат арэхаў і ягад; і вось, папіўшы ды паеўшы, Разалі села, прытулілася да дрэва і з трывогай пачала думаць пра свайго бацьку ды пра тое, што ёй рабіць і як быць адной усе гэтыя два тыдні. Думаючы так, Разалі заплюшчыла вочы, каб не бачыць праклятае шэрае Мышы; стома і прыцемак пачалі наганяць на яе дрымоту, і яна заснула глыбокім сном.

Глава 3

ЧАРОЎНЫ ПРЫНЦ

Пакуль Разалі спала, у лес на паляванне з паходнямі прыехаў Чароўны прынц. Ён сабакамі атутаваў аленя, і той, перапалоханы, схваўся ў хмызах непадалёк ад месца, дзе спала Разалі. Сабачая зграя і мысліўцы былі ўжо зусім блізка, яны гатовыя былі накінуцца на аленя, калі сабакі раптам перасталі брахаць і ціха скупіліся вакол Разалі. Прынц

сышоў з каня, каб пусціць сабак зноў у пагоню. Але якое ж было яго здзіўленне, калі ён убачыў прыгожую маладую дзяўчыну, якая спакойна спала пасярод дрымучага лесу! Ён паглядзеў вакол, але нікога болей не ўбачыў: яна была адна, зусім адна, пазабытая ўсімі. Разгледзеўшы яе ўважлівей, прынц заўважыў на яе твары сляды ад слёз, якія і цяпер каціліся з яе заплюшчаных вачэй. На Разалі была простая сукенка, але пашыта яна была з вельмі дарагога ядвабу, яе прыгожыя белыя ручкі, тонкія пальчыкі, акуратныя каштанавыя валасы, дбайна зашпіленыя залатым грабянцом, зграбныя чаравічкі і нізка дробных перлаў на шыі — усё сведчыла пра яе высокае паходжанне.

Дзяўчына спала, хоць вакол тупалі капытамі коні, брахалі сабакі, шумна перагукаліся загоншчыкі і мысліўцы. Здзіўлены прынц не мог звесці вачэй з Разалі, але ніхто з прыдворных не ведаў, хто яна і адкуль. Прынц пачаў хвалявацца, чаму дзяўчына спіць такім непрабудным сном? Ён ціхутка ўзяў яе за руку, але Разалі не прачнулася. Тады ён крыху пакратаў яе за плячо, але ўсё роўна не змог пабудзіць.

— Я не магу пакінуць тут гэтае няшчаснае дзіця, — сказаў прынц сваім афіцэрам. — Нехта, відаць, наўмысна завёў яе ў гэты лес і кінуў. Яна, напэўна, ахвяра нейкага злоснага ашуканства. Але як яе можна адсюль забраць, каб не пабудзіць?

— Прынц, — сказаў яму галоўны мысліўца Губэр, — мы маглі б зрабіць з галля насілы і занесці на іх дзяўчыну ў які-небудзь заезны двор па суседстве. А вы тым часам маглі б паляваць далей.

— Ты ўсё добра прыдумаў, дарагі Губэр, — ухваліў прынц. — Аддавай загад! Няхай зробіць насілы і на іх пакладуць дзяўчыну, але вы панесяце яе не ў заезны двор, а да мяне ў палац. Гэтая асоба, як відаць, знатнага роду. І апроч таго, яна прыгожая, як анёлак. Я сам буду сачыць, каб ёй прыслугоўвалі, як гэта належыць яе сану.

Губэр з афіцэрамі хутка зрабілі насілы, а прынц паслаў на іх сваю накідку і акуратна паклаў на яе Разалі, якая па-ранейшаму спала. Якраз у гэтую хвіліну Разалі, напэўна, прысніла сон, яна ўсміхнулася і шэптам прамовіла: «Бацька, мой бацька!.. Ты

будзеш уратаваны!.. Каралева феяў... Чароўны прынц... я бачу яго... які ён прыгожы!»

Прынц вельмі здзівіўся, калі пачуў, што дзяўчына прамовіла яго імя. Цяпер ён ужо не сумняваўся, што яна прынцэса і што на яе насланыя нечыя злыя чары. Ён загадаў, каб слугі, якія трымалі насілы, ішлі вельмі ціха і каб ніводзін іх рух не пабудзіў Разалі. Сам ён сеў на каня і таксама паехаў побач, ні на хвіліну не адлучаючыся ад насілаў.

Неўзабаве яны прыбылі ў палац. Чароўны прынц загадаў, каб Разалі падрыхтавалі каралевіну спальню, і, не дазваляючы нікому да яе дакрануцца, сам панёс у пакой і паклаў там на ложка. Ён сказаў фрэйлінам, якія павінны былі ёй прыслугоўваць, каб яны адразу папярэдзілі яго, калі дзяўчына прачнецца.

Разалі праспала ўсю ноч і ўвесь ранак, і калі нарэшце прачнулася, на двары ўжо быў новы дзень. Яна здзіўлена зірнула вакол і нідзе не ўбачыла шэрае Мышы, тая некуды знікла.

— Няўжо я пазбавілася ад гэтае Мярзотнае варажбіткі? — радасна падумала Разалі. — Можна быць, я трапіла да чараўніцы, яшчэ магутнейшай за яе?

Яна падышла да акна і ўбачыла на двары жаўнераў і афіцэраў, апранутых у прыгожую ўніформу. Яшчэ болей здзівіўшыся, яна хацела была каго-небудзь паклікаць, бо падумала, што ўсё гэта чараўнікі ды чарадзеі, але раптам пачула ў сябе за спінай чыюсьці хаду. Яна азірнулася і ўбачыла Чароўнага прынца. Ён быў у раскошным гарнітуры і глядзеў на дзяўчыну, не хаваючы свайго захаплення. Разалі адразу пазнала прынца са сваіх сноў і мімаволі ўскрыкнула:

— Чароўны прынц!

— Вы ведаеце мяне? — здзівіўся прынц. — Але, калі мы ўжо бачыліся, то як жа я мог забыцца на вашае прозвішча і аблічча?

— Прынц, — чырванеючы адказала яму Разалі, — я вас бачыла ў сваіх снах. І майго прозвішча вы ведаць не можаце, бо я сама даведалася пра яго толькі ўчора ад свайго бацькі.

— Што ж гэта за прозвішча, якое ад вас так доўга хавалі?

І тады Разалі распавядала яму ўсё, пра што даведася ад бацькі. Яна шчыра прызналася ў сваёй злачыннай цікаўнасці і расказала пра тое вялікае няшчасце, якое яна прынесла.

— Можаче ўявіць сабе, прынц, як я пакутавала, калі была вымушаная пакінуць бацьку, каб уратавацца ад полымя, якое наслала на наш дом нягодная варажбітка, калі памірала ад холаду і голаду, і ніхто не хацеў пусціць мяне на начлег! Але потым мною авалодаў глыбокі сон, і я не ведаю, як апынулася тут, у вашым палацы.

Чароўны прынц расказаў Разалі, як знайшоў яе ў лесе, дзе яна спала, і як пачуў яе словы, якія яна прамовіла ў сне. І потым дадаў:

— Ваш бацька не сказаў вам яшчэ аднаго, Разалі. Каралева феяў, наша сваячаніца, вырашыла, што пасля таго, як вам споўніцца пятнаццаць гадоў, вы зробіцеся маёй жонкай. Таму я не сумняваюся, што менавіта яна паслала мне думку паехаць на паляванне з паходнямі, каб я мог знайсці вас у тым лесе, дзе вы заблудзілі. І калі ўжо ўсё роўна да вашага дня нараджэння застаецца зусім нямнога, я прашу вас лічыць гэты палац вашым і загадваць у ім, як сапраўдная каралева. Хутка ваш бацька зноў будзе з вамі, і мы зможам адсвяткаваць наша вяселле.

Разалі шчыра падзякавала прынцу і пайшла ў свой туалетны пакой, дзе яе чакалі фрэйліны, трымаючы напаятоў незлічоныя сукенкі ды самыя розныя капялюшыкі. У Разалі зусім не было звычкі да пышных убранняў, і таму яна надзела першую ж сукенку, якую ёй падалі. Сукенка была з тонкай ружовай тканіны з карункамі, і капялюшык таксама з карункамі, упрыгожаны раскошнымі вялікімі ружамі. Фрэйліны заплялі яе прыгожыя каштанавыя валасы ў касу і ўклалі яе каронай. Калі Разалі была гатовая, прынц прыйшоў запрасіць яе да сьнеданку.

Разалі ела так, што было адразу відаць, што напярэдадні яна была галодная цэлы дзень. Пасля сьнедання прынц павёў яе ў сад і паказаў свае цудоўныя шклярніцы. У адной шклярніцы, у самае глыбіні была маленькая альтанка, абвітая прыгожымі кветкамі, а пасярод альтанкі стаяў вялікі вазон, у якім расло, напэўна, нейкае дрэўца, але яго

было не відаць, бо з усіх бакоў яго закрывала шчыльная тканіна. Скрозь покрыва можна было ўбачыць толькі, як нешта ўсярэдзіне незвычайна блішчыць.

Глава 4

ДРЭЎЦА З АЛЬТАНКІ

Разалі доўга любавалася на розныя кветкі і думала, што зараз прынец здыме покрыва і пакажа ёй таямнічае дрэўца, але ён пайшоў са шклярніцы, нават не загаварыўшы пра яго з Разалі.

— Скажыце, прынец,— спыталася тады сама дзяўчына.— А што гэта за дрэўца там пад покрывам?

— Гэта вясельны падарунак, які я падрыхтаваў для вас,— высёла адказаў прынец.— Але пакуль вам не споўніцца пятнаццаць гадоў, вы не павінны яго бачыць.

— А што там такое блішчыць пад тканінай? — зноў спытала Разалі.

— Вы даведаецеся пра гэта праз некалькі дзён. І я спадзяюся, што гэты мой падарунак акажацца для вас нечаканым і зусім не звычайным.

— А ці не магу я ўбачыць яго раней?

— Не, Разалі. Каралева феяў забараніла мне паказваць яго вам, іначай здарыцца вялікае няшчасце. Але я спадзяюся, што вы досыць мяне кахаеце, каб на некалькі дзён утрымаць сваю цікаўнасць.

Апошнія словы прымусілі Разалі ўздрыгануцца. Яна зноў успомніла пра шэрую Мыш і няшчасці, якія пагражалі ёй і яе бацьку, калі яна зноў саступіць спакусам Мярзотнае варажбіткі. Яна болей не згадвала пра таямнічае дрэва і пайшла з прынцам далей.

Увесь дзень прайшоў вельмі высёла. Прынец пазнаёміў Разалі з прыдворнымі панямі і сказаў ім, каб яны паважалі Разалі як яго жонку, якую абрала яму каралева феяў. Разалі была з усімі вельмі прыязная, і прыдворныя радаваліся, што хутка ў іх будзе такая добрая каралева. Назаўтра і ў наступныя дні былі наладжаны шумныя балі, паляванні

ды вясёлыя прагулкі, і прынец з Разалі шчасліва чакалі ўжо блізкага Разалінага дня нараджэння, які адначасова павінен быў стаць днём іх вяселля. Прынц чакаў яго таму, што вельмі кахаў Разалі, а Разалі — таму, што вельмі кахала прынца, і таму, што хацела хутчэй зноў пабачыцца з бацькам. Але яшчэ і таму, што ёй дужа карцела даведацца, што ж такое расце ў той альтанцы! Думка пра гэта не пакідала яе ні на хвіліну, і нават уначы яна бачыла альтанку ў сне. Калі ж удзень яна заставалася адна, ёй каштавала вялікага намагання стрымліваць сябе, каб не пайсці ў шклярніцу ды не прыўзняць покрыва над загадкавым дрэўцам.

Нарэшце апошні дзень чакання настаў: назаўтра Разалі павінна было споўніцца пятнаццаць гадоў. Прынц быў вельмі заняты падрыхтоўкаю да вяселля, на якое запрасіў усіх чараўніц з акругі і саму каралеву феяў. Сталася так, што на ўвесь час да абеду Разалі засталася адна. Яна пайшла пагуляць і так, ідучы па дарожцы і думаючы пра свой шчаслівы заўтрашні дзень, неўпрыкмет павярнула да таго месца, дзе стаяла альтанка. Усміхаючыся, у задуменні яна ўвайшла ў шклярніцу — і раптам заўважыла, што стаіць якраз перад вялікім вазонам, у якім пад покрывам хаваецца скарб.

— Заўтра нарэшце я даведаюся, што там такое,— сказала яна сабе.— Дый каб я захацела, я магла б даведацца пра гэта і сёння... бо ў гэтым покрыве такія дзіркі, што я магу спакойна прасунуць у іх некалькі пальцаў... а калі потым крыху пацягнуць... Ніхто ўсё роўна пра гэта не даведаецца... А пасля я трохкі пагляджу і папраўлю ўсё на месца... Заўтра ж гэта ўсё роўна будзе маё, дык чаму б мне не зірнуць ужо сёння?..

Яна паглядзела вакол, але нікога не ўбачыла. І тады, абсалютна пра ўсё забыўшы: і пра добрага прынца, і пра небяспеку, якая яе чакала,— адчуваючы толькі пякучае жаданне задаволіць сваю цікаўнасць, яна прасунула пальцы ў дзірку і ціхенька пацягнула. Покрыва раптам разадралася з пачварным трэскам, і здзіўленая Разалі ўбачыла перад сабой цудоўнае дрэва, ствол у якога быў з каралаў, а лісце са смарагдаў. Яно ўсё было абсыпанае пладамі, і кожны плод быў з сучэльнага каштоўнага

каменя: дьяменту, рубіну, перлу, сапфіру, апалу, тапазу...— і ўсе яны пераліваліся рознымі колерамі. Такі бляск асляпіў Разалі. Але толькі яна паспела ўбачыць гэта чароўнае дрэва, як пачуўся яшчэ болей жудасны грукат. Разалі ачнулася ад свайго захаплення і адчула, як нейкая неадольная сіла падняла яе над зямлёй і панесла ў поле. Адтуль Разалі ўбачыла, як прынцаў палац абрынуўся, і з-пад абломкаў пачуліся страшныя стогны. Праз імгненне з руін выйшаў прынец. Ён быў увесь акрываўлены, у лахманах. Сумна зірнуўшы на Разалі, ён сказаў:

— Ах, Разалі, няўдзячная Разалі! Бачыш, што ты зрабіла са мной і з маім палацам. Цяпер, калі ты гэта ўтварыла, я не сумняваюся, што і трэці раз ты саступіш сваёй цікаўнасці і асудзіш на вялікае гора і мяне, і сябе, і свайго бацьку. Бывай, Разалі, і няхай пакаянне акупіць тваю няўдзячнасць да няшчаснага прынца, які цябе так кахаў і хацеў табе толькі добра!

З гэтымі словамі ён пайшоў прэч. А Разалі кінулася на калені і, заліваючыся слязьмі, пачала клікаць, прасіць, але прынец знік з вачэй, так ні разу і не азірнуўшыся, каб убачыць Разаліну роспач. Дзяўчына была ўжо гатовая страціць прытомнасць, калі раптам зусім побач пачула прарэзлівы смех шэрае Мышы.

— Падзякуй мне, Разалі,— сказала Мыш.— Гэта я табе так цудоўна дапамагла. Гэта я пасылала табе прыемныя сны пра чароўнае дрэўца і прагрызла дзіркі ў покрыве, каб пад яго можна было зазірнуць. Каб мне не ўдалася гэтая хітрасць, я, напэўна, ужо назаўжды страціла б і цябе, і твайго бацьку, і Чароўнага прынца. Але цяпер мне засталася ашукаць цябе яшчэ ўсяго толькі раз, і вы ўсе назаўжды зробіцеся маімі рабамі.

Мыш радасна пачала скакаць вакол Разалі, але яе здзеклівыя словы зусім не раззлавалі дзяўчынку.

«Гэта я ва ўсім вінаватая,— падумала Разалі.— Каб не мая злачынная цікаўнасць, Мышы ніколі не ўдалося б прымусіць мяне зрабіць такі дрэнны ўчынак. Я павінна выправіць яго сваімі пакутамі, сваім цярдпеннем і нязломнаю волей. Я павінна вытрымаць трэцяе выпрабаванне, якое б цяжкае яно ні

было. Дый чакаць мне застаецца ўсяго некалькі гадзін. Няўжо я не здолею? Цяпер, як сказаў Чароўны прынец, ад адной мяне залежыць яго, маё і бацькава шчасце».

Падумаўшы гэтак, Разалі вырашыла стаяць на месцы і больш нікуды адсюль не ісці. І колькі Мыш ні старалася, яна так і засталася каля разбуранага палаца.

Глава 5

КУФЭРАК

Так прайшоў увесь дзень. Разалі страшна хацелася піць, але яна казала сабе:

— Не, я павінна яшчэ болей пакутаваць у пакаранне за тое, што прымусіла пакутаваць бацьку і прынца. І пакуль мне не споўніцца пятнаццаць гадоў, я нікуды адсюль не пайду.

Пачынала цямнець, калі на дарозе з'явілася старая кабета. Яна падышла да дзяўчынкі і папрасіла:

— Маё мілае дзіцятка, ці не зробіце вы мне такую паслугу і ці не даглядзіце за маім куфэркам? А то ён такі цяжкі, а мне яшчэ трэба зайсці да адной сваячаніцы тут непадалёку.

Разалі была дзяўчынка спагадлівая, і таму адказала:

— Калі ласка, бабулька, пакідайце куфэрак, я за ім дагляджу.

Старая кабета падала ёй куфэрак і сказала:

— Дзякуй, маё мілае дзіцятка. Я пайду ненадоўга. Але вы не адчыняйце куфэрка і не глядзіце, што ў ім, бо там такое... такое, чаго вы не бачылі і ніколі не ўбачыце... Трымайце яго вельмі асцярожна і не стукніце, калі захочаце паставіць на зямлю, бо ён вельмі нетрывалы і можа разламацца... І тады вы ўбачыце, што ў ім ляжыць... А гэтага ніхто не павінен бачыць!

Сказаўшы гэта, старая кабета пайшла. А Разалі акуратна паставіла куфэрак побач з сабой на зямлю і пачала думаць пра ўсё, што з ёй здарылася. Ужо зусім сцямнела, а бабулька ўсё не вярталася. Разалі кінула вокам на куфэрак і са здзіўленнем убачыла, што зямля вакол яго свеціцца.

«Што гэта за святло ідзе з гэтага куфэрка?» — падумала яна.

Яна ўзяла куфэрак у рукі, пакруціла яго, агледзеўшы з усіх бакоў, але так і не зразумела, ад чаго ідзе такі незвычайны бляск. Тады яна паклала яго зноў на зямлю і сказала:

— Якая розніца, што ў ім ляжыць? Ён жа не мой, а той бабулькі, якая мне яго даручыла. Не буду болей пра яго думаць, а то мне захочацца яго адчыніць.

І яна сапраўды перастала на яго глядзець і нават пастаралася болей пра яго не думаць. Заплюшчыўшы вочы, яна вырашыла чакаць новага дня.

— Калі настане дзень і мне споўніцца пятнаццаць гадоў, я зноў убачу Чароўнага прынца і бацьку, і мне болей не трэба будзе баяцца нягоднае варажбіткі.

У тую ж хвіліну Разалі пачула танюцькі Мышыны галасок, які насмешліва віскнуў:

— Разалі! Разалі, я тут! Я болей табе не вораг. Каб давесці гэта, я нават магу, калі хочаш, паказаць табе, што ў гэтым куфэрку!

Разалі нічога не адказала.

— Разалі, ты што — не чуеш, што я сказала? — зноў завішчала Мыш. — Я твой сябар! Калі ласка, павер!

Але дзяўчына маўчала.

Тады Мыш, якой трэба было спяшацца, кінулася на куфэрак і пачала грызці ў яго вечка.

— Ах ты нягодніца! — крыкнула Разалі, выдзіраючы куфэрак у Мышы і прыціскаючы яго да грудзей. — Калі ты хоць раз яшчэ да яго дакранешся, я зараз жа скручу табе галаву!

Мыш злосна зірнула на Разалі, але ўгнавіць яе пабаялася. Пакуль яна прыдумляла, як бы распаліць Разаліну цікаўнасць, гадзіннік прабіў паўночы. У тое ж імгненне Мыш страшна завішчала і крыкнула:

— Усё, Разалі, твой дзень нараджэння настаў! Цяпер табе споўнілася пятнаццаць, і ты можаш болей мяне не баяцца. З гэтай хвіліны вы ўжо не залежыце ад маіх чараў, ні ты, ні твой агідны бацька, ні брыдкі прынец. А я назаўжды застануся гадкаю шэраю мышшу, пакуль не здолею завабіць у

свае пасткі якую-небудзь іншую такую ж прыгожую дзяўчыну, як ты. Бывай, Разалі! Можаш цяпер адчыніць свой куфэрак.

Сказаўшы гэта, шэрая Мыш знікла. Але Разалі не дала веры варажбіткіным словам і не зрабіла, як тая раіла. Яна вырашыла не адчыняць куфэрка, пакуль не настане дзень. І толькі яна прыняла гэтае рашэнне, як Пугач, што пралятаў над Разалі, выпусціў з лапаў камень і трапіў ім якраз у самы куфэрак. Куфэрак разляцеўся на тысячы кавалкаў! Разалі крыкнула ад жаху і раптам убачыла перад сабой каралеву феяў, якая сказала:

— Не бойцеся, Разалі. Вы нарэшце перамаглі свайго жорсткага ворага, і цяпер я вярну вас да вашага бацькі. Але раней паешце ды папіце.

І чараўніца падала ёй плод, аднаго кавалачка якога Разалі хапіла, каб наталіць і смагу, і голад. У тое ж імгненне перад чараўніцай узнікла калясніца, запрэжаная парай прыгожых, белых у шэрыя яблыкі, коней, яна села ў яе і запрасіла з сабой дзяўчыну.

Апамятаўшыся ад здзіўлення, Разалі шчыра падзякавала чараўніцы за яе апеку і спытала, ці хутка можна будзе ўбачыцца з бацькам і Чароўным прынцам.

— Бацька ўжо чакае вас у палацы ў прынца, — адказала каралева феяў.

— Як? А я думала, што прынцаў палац разбураны, а сам прынец паранены і стаў жабраком.

— Усё гэта было не па-сапраўднаму і было зроблена толькі дзеля таго, каб вы мацней спалохаліся сваёй цікаўнасці і не саступілі ёй трэці раз. А прынцаў палац вы ўбачыце такім, які ён і быў, пакуль вы не падралі покрыва, пад якім хавалася каштоўнае дрэва, прызначанае вам у падарунак.

Пакуль чараўніца прамаўляла гэтыя словы, калясніца пад'ехала да палаца. На ганку Разалі ўжо чакалі бацька і прынец разам з усёю дворняй. Разалі кінулася да іх, і яны шчасліва абняліся. Прынец, здавалася, зусім забыў пра дрэнны ўчынак, які Разалі ўтварыла напярэдадні. Усё было ўжо гатовае да вяселля, і яго тут жа адсвяткавалі. На банкете, які доўжыўся некалькі дзён, былі чараўніцы з усёя акругі. Разалін бацька застаўся жыць разам са сваі-

мі дзецьмі. Разалі назаўжды пазбавілася сваёй цікаўнасці і пражыла з Чароўным прынцам у каханні ды шчасці ўсё жыццё. У іх нарадзіліся прыгожыя дзеці, і за хросніц ім былі абраныя добрыя чараўніцы, якія заўжды абаранялі іх ад злых варажбітак і чарадзеяў.

З М Е С Т

Ф. Зальтэн

БЭМЫ. Лясная казка.

Пераклад М. Папковай

5

М. Метэрлінк

СІНЯЯ ПТУШКА. П'еса.

Пераклад М. Папковай

123

В. Гаўф

КАРЛІК НОС. Казка.

225

О. Уайльд

ХЛОПЧЫК-ЗОРКА. Казка.

254

САЛАВЕЙ І РУЖА. Казка.

Пераклад І. Сляповіч

271

С. дэ Сэгур

ЗАЧАРАВАНАЯ ХАТКА. Казка.

Пераклад Зм. Коласа

277

Літаратурна-мастацкае выданне

Школьная бібліятэка

СІНЯЯ ПТУШКА

Казкі

П'еса

Складальнік

Цітова Людміла Канстанцінаўна

Для сярэдняга школьнага ўзросту

Рэдактар *Т. С. Жыткевіч*
Мастацкі рэдактар *К. Э. Агуновіч*
Тэхнічны рэдактар *Г. М. Раманчук*
Карэктары *Т. К. Хваль, Н. І. Бандарэнка*

Здадзена ў набор 30.01.97. Падпісана да друку 17.04.97. Фармат 84×108/32. Папера друк. № 2. Гарнітура школьная. Высокі друк. Ум. друк. арк. 15,96. Ум. фарбаадбіт. 16,38. Ул.-выд. арк. 15,72. Тыраж 11 000 экз. Зак. 1283.

ДП «Выдавецтва „Вышэйшая школа“». Ліцэнзія ЛВ № 5. 220048, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа. 220005, Мінск, вул. Чырвоная, 23.

**Сіняя птушка: Казкі. П'еса: Для сярэд.
С 39 шк. узросту / Склад. Л. К. Цітова; маст.
А. Г. Лось.— Мн.: Выш. шк., 1997.— 299 с.,
іл.— (Школьная бібліятэка).**

ISBN 985-06-0284-8.

Казкі Ф. Зальтэна, О. Уайльда, В. Гаўфа, С. дэ Сэжюр уваходзяць у скарбонку найлепшых літаратурных казак свету. Многія дзяўчынкі і хлопчыкі выхоўваліся на гэтых творах, многія яшчэ пазнаёмяцца з імі, і гэта будзе цудоўная сустрэча.

У зборнік таксама ўвайшла п'еса «Сіняя птушка» — знакаміты твор аўстрыйскага пісьменніка М. Метэрлінка, які перакладзен на беларускую мову ўпершыню.

ББК 84(0)-4

В издательстве
«ВЫШЭЙШАЯ ШКОЛА»
в серии «Школьная библиотека»
в 1997 году выходят книги

Скот В.

КВЕНЦІН ДОРВАРД

На белорусском языке.
Объем 28 л. Переплет № 7Б.
Формат 84×108/32.

Стругацкий А. Н., Стругацкий Б. Н.

**СТАЖЕРЫ; ТРУДНО БЫТЬ БОГОМ; ПОНЕДЕЛЬНИК
НАЧИНАЕТСЯ В СУББОТУ**

На русском языке.
Объем 34 л. Переплет № 7Б.
Формат 84×108/32.

Погодин Р., Лиханов А., Думбадзе Н., Дубов Н.

Я ВИЖУ СОЛНЦЕ: СБОРНИК ПРОИЗВЕДЕНИЙ

На русском языке.
Объем 25 л. Переплет № 7Б.
Формат 84×108/32.

Жуковіч В.

ЦУДОЎНАЯ КРАІНА

На белорусском языке.
Объем 12 л. Переплет № 7Б.
Формат 84×108/32.

В издательстве
«ВЫШЭЙШАЯ ШКОЛА»
выходит в свет в 1997 году

Старычонак В. Дз.

ЗАЙМАЛЬНАЯ ФІЛАЛОГІЯ

Навукова-папулярнае выданне. На беларускай і рускай мовах.

Аўдыторыя

Настаўнікі, выхавацелі, школьнікі і бацькі, усе, хто цікавіцца мовай і літаратурай, іх гісторыяй і сучасным станам.

Змест

Увазе чытача прапануюцца шматлікія філалагічныя задачы і гульні-крыжаванкі, чайворды, крыптаграмы, віктарыны, анаграмы, галаваломкі, прысвечаныя пісьменнікам, паэтам, вучоным, творам мастацкай літаратуры і літаратурным героям, а таксама шматлікім іншым філалагічным пытанням. Яны дапамогуць паглыбіць і ўдасканаліць веды па мове і літаратуры, узбагацяць слоўнікавы запас, пашыраць круггляд, будуць садзейнічаць развіццю лагічнага і вобразнага мыслення, памяці, кемлівасці.

Аўтар

В. Дз. Старычонак — кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры рускай мовы Беларускага Дзяржаўнага педагагічнага універсітэта, аўтар вядомых дапаможнікаў для абітурыентаў.

В издательстве
«ВЫШЭЙШАЯ ШКОЛА»
выходит в свет в 1997 году

Сысоў У. М.

З КРЫНІЦ СПРАДВЕЧНЫХ

*Навукова-папулярнае выданне.
На беларускай мове.*

Аўдыторыя

Выкладчыкі і студэнты філалагічных факультэтаў ВНУ, настаўнікі сярэдніх школ, работнікі культасветустаноў, чытачы, якія цікавяцца духоўнай спадчынай беларускага народа.

Змест

У навукова-папулярным дапаможніку на прыкладзе найбольш вядомых і распаўсюджаных у нашым краі рытуалаў, павер'яў, заклінанняў, замоў, зычэнняў і іншых абрадавых кампанентаў разглядаецца каляндарная і сямейная абраднасць беларусаў. Высвятляюцца генетычныя вытокі рытуалаў і семантыка абрадавай сімволікі. Кожны нарыс дапаўняецца прыказкамі і прымаўкамі пра канкрэтнае свята, абрадавымі песнямі, якія запісаны аўтарам у розных рэгіёнах Беларусі.

Аўтар

У. М. Сысоў — кандыдат філалагічных навук.

---

*Заяўкі просім накіраваць по адрасу:
220048, г. Мінск, праспект Машэрова, 11,
издательство «Вышэйшая школа».*

Тел. 223-67-38. Факс (0172) 23-54-15.

«Казкі дзякуючы фантазіі, галоўнай адметнай рысе, дазваляюць зазірнуць у будучае і нават наблізіць яго».

К. П. Кабашнікаў

СИМЯ И ПИИКА
АЖИЛТИ БРНИО

